DUMITRU IRIMIA

STRUCTURA GRAMATICALĂ A LIMBII ROMÂNE

SINTAXA

CUPRINS

INTRODUCERE ÎN SINTAXĂ 7
1. Relații sintactice 9
2. Funcții sintactice 14
3. Realizarea funcțiilor sintactice 19
4. Exprimarea relațiilor sintactice și marcarea identității specifice a funcțiilor sintactice 25
5. Unități sintactice 41
Tipuri de enunțuri . . . .
A. situaționale și autonome 41
B. asertive, interogative, imperative și exclamative . . . 46
C. pozitive și negative 57

I. RELAȚIA DE INTERDEPENDENȚĂ 64
A) *Predicatul* 66
B) *Subiectul* 77
C) Nucleul predicațional 85
Manifestarea relației de interdependență în planul expresiei 91

II. RELAȚII DE DEPENDENȚĂ 105
Complementul 108
Complementul direct 109
Complementul indirect 118
Complementul de reciprocitate 126
Complementul comparativ 127
Complementul de agent 131

Circumstanțialul 134
Circumstanțialul spațial 136
Circumstanțialul temporal 140
Circumstanțialul modal 148
Circumstanțialul consecutiv 157
Circumstanțialul de progresie 159
Circumstanțialul instrumental 162
Circumstanțialul cauzal 164
Circumstanțialul de finalitate 166
Circumstanțialul de condiție 169
Circumstanțialul concesiv 172
Circumstanțialul referinței 177
Complementul corelativ 181
Complement sociativ 182
Complement cumulativ 184
Complement de excepție 187
Complement opozițional 189
Atributul 194
Atributul calificativ 196
Atributul de identificare 199
Atributul de clasificare 204
Atributul de complinire 205
Atributul descriptiv 207
Atributul circumstanțial 214
Complementul predicativ 218
III. RELAȚII DE COORDONARE 225
Coordonarea copulativă 227
Coordonarea disjunctivă 232
Coordonarea alternativă 234
Coordonarea adversativă 235
Coordonarea opozitivă 238
Coordonarea concluzivă 240
IV. RELAȚIA DE APOZIȚIE 242
V. RELAȚIA DE INCIDENȚĂ 254
BIBLIOGRAFIE 259

INTRODUCERE ÎN SINTAXĂ

În organizarea de sistem a limbii, fiecare nivel se dezvoltă din cel anterior, pe care și-l include. Cele mai generale sînt nivelul fonematic, inclus de toate celelalte (morfematic, lexical, sintactic), pe care le materializează, și nivelul sintactic, care le include pe toate celelalte.

Cu originea în nivelele morfematic și lexical (incluse în dezvoltarea sa), nivelul sintactic se constituie în *nivelul desfășurării comunicării lingvistice.*

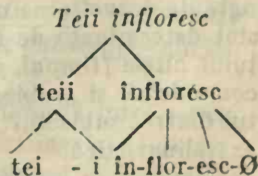
Dintr-o perspectivă statică, unitatea de bază a limbii este *cuvîntul.* În interiorul raportului *realitate-gîndire-limbă,* el *denumește* și *semnifică* în mod izolat și pasiv. Cuvîntul devine element activ, în procesul de comunicare lingvistică, numai prin dezvoltarea unei structuri sintactice.

Dintr-o perspectivă dinamică, unitatea de bază a limbii în act (a *vorbirii,* în accepția lui Saussure) este *enunțul.* Întemeindu-se pe caracterul denominativ și semnificativ al cuvintelor și pe sensurile derivînd din organizarea lor în sintagme, expresie a unei trepte superioare în desfășurarea raportului *realitate-gîndire-limbă,* enunțul *comunică.*

În procesul de interpretare lingvistică a realității extralingvistice*, specificul enunțului sintactic rezultă din :

— includerea unor elemente aparținînd celor două nivele imediat inferioare în organizarea sistemului limbii, lexical și morfematic :

nivelul sintactic : sintagma
↑
nivelul lexical : cuvinte
↑
nivelul morfematic : morfeme < lexicale / gramaticale

* „Realitatea extralingvistică" nu se confundă cu realitatea obiectelor naturale. Ea este o „realitate" abstractă, rezultind dintr-un raport, variabil, între realitatea obiectivă și reflectarea ei în planul gîndirii. Interpretarea lingvistică a realității extralingvistice implică două raporturi imanente cunoașterii : *realitate obiectivă — gîndire* și *gîndire-limbă* precum și dezvoltarea unui raport subiectiv, între lumea obiectelor și planul percepерii ei afective.

— împletirea nivelului fonematic cu elemente prozodice : intonație, accent, pauză etc :

Răsare soarele.
Formidabil !
Vorbă multă, sărăcia omului.
Ai carte, ai parte.

— dezvoltarea unor categorii gramaticale specifice, imanente înscrierii semnelor lingvistice în plan sintagmatic (diateza verbală, cazul, numărul și persoana etc.),

— dezvoltarea predicației, funcție lingvistică esențială, imanentă procesului însuşi de comunicare,

— dezvoltarea diferitelor funcții sintactice, prin intrarea unităților lexicale în anumite relații sintactice,

— modul specific de dezvoltare a unității dintre planul expresiei și planul semantic al limbii.

Planul semantic este constituit dintr-un fascicol de sensuri, lexicale și gramaticale, în primul rînd, interdependente.

Sensurile lexicale preced constituirea enunțului ; ele aparțin, în mod virtual, unităților lexicale ca semne situate în planul paradigmatic al limbii, iar în enunț ele se fixează, se relevă sau se nuanțează. Astfel, în relație sintagmatică cu substantivul *strada*, verbul *a trece*, termen polisemantic, îşi fixează și relevă sensul de 'a traversa' : „El *trece* strada în fugă."

Între sensurile gramaticale, se disting trei categorii :

a) sensuri independente de organizarea sintactică a enunțului ; înscrise în sfera semantică a unităților lexicale, ele derivă din opoziția internă specifică diferitelor categorii morfologice : *genul* și *numărul*, la substantiv sau pronume ;

b) sensuri rezultînd din opoziții interne, specifice unor categorii morfo-sintactice (*cazul*, în flexiunea *nominală* și *pronominală*, *numărul*, *persoana* și *timpul*, la verb) sau sintactice (*modalitatea*, *negația*) condiționate de dezvoltarea unui enunț lingvistic. Dintre acestea, unele (*cazul*) sînt determinate de relațiile sintactice în care intră componenții enunțului, altele (*timpul*, *persoana*, *modalitatea*), de raportul dintre „obiectul" comunicării și „subiectul" actului lingvistic, altele (*negația*), de raportul dintre „subiectul" actului lingvistic, enunțul lingvistic și realitatea extralingvistică.

c) sensuri rezultînd din intrarea unităților lexicale în relații sintactice. Acestea sînt sensurile sintactice ; ele corespund funcțiilor sintactice determinate sau numai condiționate de aceste relații.

Într-un izomorfism relativ cu planul semantic, planul expresiei se constituie din elemente morfematice (desinențe, sufixe, verbe auxi-

liare etc.), sintactice (topică, prepoziţii, conjuncţii etc.) şi prozodice (intonaţie, pauză etc.), purtătoare, revelatoare şi, uneori, chiar creatoare ale diferitelor componente ale planului semantic.

Din cele trei categorii de sensuri, primele se constituie în nucleu semantic, indispensabil celorlalte două, iar sensurile din ultima categorie asigură specificitate sintactică enunţului lingvistic şi, în consecinţă, aptitudinea de a comunica.

Specificitatea sintactică a enunţului în ansamblu caracterizează şi fiecare din componentele sale. Prin structura expresiei morfematice, cuvîntul îşi dezvoltă şi dezvăluie apartenenţa la o sintagmă, înscrierea sa într-o relaţie sintactică. *Lui* din *studentului*, de exemplu, îşi are raţiunea de a fi numai întrucît substantivul intră în sintagme precum *pregătirea studentului* sau *recomandă studentului*; în consecinţă, cuvîntul *studentului* şi-a depăşit condiţia lexicală, primind şi o identitate de tip sintactic, care-l diferenţiază de termenul generic, de dicţionar, aparţinînd planului paradigmatic al limbii : *student*.

Caracterul specific al nivelului sintactic îşi are originea şi se manifestă, în interiorul raportului dintre planul expresiei şi planul semantic al limbii, în *relaţiile* şi *funcţiile sintactice*. Dezvoltarea acestora este condiţionată în bună măsură de sensurile lexicale şi gramaticale (cele cuprinse în primele două categorii) ale unităţilor lexicale.

1. Relaţii sintactice

Relaţiile sintactice sînt relaţiile structurale din interiorul unui enunţ în care intră cel puţin două unităţi lexicale autonome. Din perspectivă logico-semantică, ele sînt interpretarea lingvistică a unor raporturi logice, prin care se reflectă în planul gîndirii conexiuni extralingvistice, extrinseci (*între* „obiecte“) şi intrinseci (interioare „obiectelor“, de tipul : parte-întreg., conţinut-formă, substanţă-calităţi, statice sau dinamice etc.).

Dezvoltarea relaţiilor sintactice implică o interferenţă între reflectarea lingvistică a unor raporturi din realitatea extralingvistică şi desfăşurarea raportului dintre planul sintagmatic şi planul paradigmatic al limbii.

În relativă dependenţă de particularităţi ale realităţii extralingvistice şi într-o mai strînsă legătură cu specificul organizării şi funcţionării fiecărei limbi, între sfera semantică globală a unităţilor lexicale intrate

în enunț și dezvoltarea relațiilor sintactice se instituie un raport de intercondiționare.

Expresie a modului de reflectare lingvistică a realității, unitățile lexicale (de natură *verbală*, mai ales, și *adjectivală*) se caracterizează, în funcție de structura lor semantică, prin trăsături (disponibilități) combinatorii (numite și *valențe**), care condiționează dezvoltarea relațiilor sintactice; ele reclamă sau numai admit *anumite* relații sintactice, prin care să se împlinească variatele *cîmpuri semantico-sintactice* din care se constituie planul semantic global al enunțului.

Cîmpul *semantico-sintactic* reprezintă o structură sintagmatică, în dezvoltarea căreia prin intermediul unei relații sintactice se introduc în enunț componente semantice concrete, „cerute" de regent sau adăugate în mod aleator. Astfel, cîmpul semantico-sintactic al verbului *a vedea* este descris de dezvoltarea funcțiilor de subiect: *el* (etc.) și de complement direct: *o floare* (etc.) care vin să împlinească golurile (K. Bühler, cf. S. Pușcariu, *Limba română*, 1940, p. 149 ș.u.) din sfera lui semantică: „*El vede o floare.*"

Amplitudinea cîmpului semantico-sintactic este determinată de particularități semantice ale termenului regent în care își au originea „golurile" de împlinit, adică valențele lui sintactice.

În planul *expresiei*, relațiile sintactice sînt condiție și modalitate esențială a organizării unităților lexicale într-un enunț lingvistic, organizare impusă, în procesul de trecere din plan paradigmatic în plan sintagmatic, de linearitatea semnelor lingvistice.

În plan *semantic*, relațiile sintactice sînt condiția, cadrul și sursa dezvoltării sensurilor sintactice și morfologice, precum și cadrul împletirii acestora în constituirea sensului global al enunțului, prin care vorbitorul interpretează și comunică date despre realitatea extralingvistică și despre raporturile lui cu aceasta.

Prin corelația dintre planul expresiei și planul lor semantic, în interpretarea lingvistică a celor două categorii de conexiuni, relațiile sintactice:

a) reprezintă expresia lingvistică izomorfă a reflectării în conștiința subiectului vorbitor a unor conexiuni *externe, explicite, dintre* „obiecte": *carte, student→cartea studentului; fetiță, flori, fructe, a cumpăra→O fetiță a cumpărat flori și fructe.*

b) transpun în succesivitate lingvistică reflectarea în conștiința subiectului vorbitor a dinamicii *interioare* a „obiectelor" înscrise într-o perspectivă temporală:

---

* Vezi, de exemplu, S. Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Buc. E.D.P., 1972, p. 58—103.

Mircea, a deveni, a fi, inginer→
Mircea devine inginer
Mircea este inginer

Relaţiile sintactice din această categorie generalizează o situaţie semantică exprimată şi prin corelaţia *sens gramatical (categorial)* — *sens lexical*, în interiorul unor categorii gramaticale (diateza, timpul):

El a sărăcit — *El a devenit sărac*
El s-a îmbogăţit — *El a devenit bogat*

c) transformă în succesivitate lingvistică conexiuni existînd în simultaneitate în plan extralingvistic şi care pot fi reflectate în simultaneitate în planul gîndirii: *Floare albastră, Casă mică, Un copil mic şi obraznic.*

Relaţiile sintactice compensează în acest caz incapacitatea unităţilor lexicale (al căror plan semantic atinge, prin implicarea unui nucleu noţional, un înalt grad de esenţializare) de a cuprinde şi revela lingvistic toate atributele concrete ale unui „obiect". Sintagme precum: *casă mică, ladă mare* etc. au şi corespondente lexicale: *căsuţă, lădoi* etc., dar *floare albastră* sau *viaţă de student* etc. îşi pot desfăşura planul semantic numai prin intermediul unei relaţii sintactice.

d) introduc în succesivitate lingvistică conexiuni simultane în plan extralingvistic dar descoperite în succesivitate temporală în procesul de reflectare a realităţii şi de comunicare a cunoaşterii: *„Floarea este albastră."*, *„Mircea, colegul Danei,* a plecat ieri la mare."

* * *

În funcţie de:

— modul specific de interpretare lingvistică, prin intermediul raportului limbă-gîndire, a realităţii extralingvistice, concretizat în desfăşurarea raportului dintre categoriile de sensuri din interiorul planului semantic al enunţului,

— exigenţe impuse de linearitatea desfăşurării în enunţ a semnelor lingvistice,

— atitudinea subiectului vorbitor faţă de conţinutul comunicării, organizarea enunţului se întemeiază pe cinci tipuri fundamentale de relaţii sintactice*:

---

* Gramatica tradiţională vorbeşte în general de două raporturi sintactice principale: *subordonare* şi *coordonare*. Chiar dacă se fac o serie de consideraţii privind specificul lor, relaţiile de interdependenţă şi de apoziţie sînt cuprinse la raportul de subordonare. (Vezi *Gramatica limbii române* E.A. ediţia a II-a Bucureşti 1966 p. 266—270, p. 128—130, p. 281—282). Într-un capitol aparte (p. 422—427) se iau în discuţie *cuvintele şi construcţiile incidente*.

1. *interdependență*,
2. *dependență*,
3. *coordonare*,
4. *apoziție*,
5. *incidență*

Specificul lingvistic al fiecărui tip de relație sintactică este dat de natura condiționărilor**, de expresie și semantice, implicate în selectarea semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii și în combinarea lor în plan sintagmatic.

1.1. Relația de **interdependență***** se stabilește între termeni a căror asociere sintagmatică atinge gradul maxim de solidaritate; fiecare din cei doi termeni îl presupune și cere, funcțional, semantic și structural, pe celălalt; fiecare din ei impune celuilalt o anumită organizare, morfematică, prozodică sau sintactică.

Într-o sintagmă precum „Fetița a plecat“, verbul *a plecat* reclamă, din motive semantice, convertite în disponibilități combinatorii specifice, prezența unui substantiv (pronume etc.) care să împlinească, pe cale sintactică, planul său semantic. Odată intrat în relație cu acesta (substantiv sau pronume) verbul predicat îi impune situarea în cazul nominativ. Substantivul *fetița*, apoi, devenind un complement semantic al verbului, complementul principal, cu funcție de *subiect*, îi impune acestuia forma de persoana a III-a singular.

Sub aspect structural, absența verbului ar duce la destrămarea (sau neconstituirea) enunțului. Absența numelui (pronumelui), însă, nu. Pe de o parte, faptul afirmă rolul central al verbului în organizarea enunțului sintactic, pe de altă parte, el se explică prin aceea că prezența numelui (pronumelui etc.) — subiect este implicită, la modul abstract,

---

În *lucr. cit.*, p. 56—57, S. Stati vorbește de patru relații sintactice: *subordonare coordonare, predicativă* (pentru relația de *interdependență*) și *apozițională*.

Între relațiile de structură, V. Guțu-Romalo (*Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Buc., E.D.P., 1973, p. 36—45) identifică două mari categorii: de *dependență* și de *nondependență*. În prima categorie este situată și relația de *interdependență* (numită și *dependență bilaterală*) iar cea de a doua categorie cuprinde relațiile de *coordonare* și *apoziția* (numită relație de *echivalență*).

Iorgu Iordan și Vladimir Robu (*Limba română contemporană*, Buc., E.D.P. 1978, p. 553—558) grupează diferitele relații sintactice în trei tipuri principale: *nondependență* (care include *coordonarea* și *apoziția*), *dependență* și *interdependență* (în care, în afara relației subiect-predicat, se include și relația de *incidență*, sub denumirea de relație de *interdependență bilaterală mediată*).

** Condiționări identificabile, în interpretarea gramaticală a enunțului, prin testul *omiterii* (Cf. și V. Guțu-Romalo, *lucr. cit.* p. 38)

*** Același termen este folosit de S. Pușcariu, *Limba română*, 1940, p. 156, pentru raportul dintre subiect și predicat, Marina Rădulescu. *Relația sintactică dintre subiect și predicat*, LR. XXIX (1980, nr. 1, p. 12—26), extinde termenul și la relațiile dintre verb și complementul său direct și dintre verbul copulativ și numele predicativ.

în chiar structura verbului conjugat (deci, devenit predicat), în desinența de persoană.

1.2. Relația de **dependență** se desfășoară între termeni cu poziții diferite în interiorul asocierii sintagmatice : unul din termeni se impune ca *regent*, reclamînd din motive semantice, de asemenea convertite în disponibilități combinatorii, sau numai primind ca *determinant*, un alt termen, căruia îi impune o anumită poziție în desfășurarea diferitelor opoziții categoriale. În sintagma „Citește o carte", de exemplu, verbul — *regent* citește cere substantivului *carte*, una din complinirile semantice posibile, să stea în cazul acuzativ. În sintagma „cartea *studentului*", substantivul — *regent* **cartea** impune substantivului subordonat student cazul genitiv : *studentului* ș.a.m.d.

Regentul are rol activ în organizarea enunțului. El este presupus de subordonat ; absența lui ar duce la dezorganizarea enunțului, în timp ce absența subordonatului, ar lăsa doar enunțul incomplet sub aspect semantic și sub aspectul structurii. În „Citește o carte", verbul cere un complement care să-i satisfacă valența liberă, împlinindu-i cîmpul semantic și închizînd cîmpul semantico-sintactic pe care l-a deschis. Cînd acest component e un nume (pronume), îi impune să stea în cazul acuzativ.

1.3. Relația de **coordonare** se stabilește între termeni care nu depind nici semantic, nici funcțional, nici structural de celălalt (ceilalți) dar care, odată intrați în aceeași sintagmă, stabilesc între ei un anumit raport semantic. În planul expresiei termenii nu-și impun nici reciproc, nici unilateral, restricții, dar prezintă cel mai adesea în comun măcar o trăsătură formală, corespunzînd unei trăsături semantice (gramaticale, categoriale) comune. În enunțul „Vecinul meu a strîns cu ne-ndurare/ *Grădini, livezi, cirezi, hambare*" (T. Arghezi, 90), substantivele *grădini, livezi, cirezi* și *hambare* se află la același caz : acuzativ.

Sub aspectul structurii enunțului sintactic, prezența unuia din termenii implicați în relația de coordonare nu e condiționată de prezența celuilalt.

1.4. Relația de **apoziție** se dezvoltă între termeni reprezentînd interpretări lingvistice din unghiuri diferite ale aceluiași „obiect" din planul referențial.

În plan semantic, termenii nu depind unul de altul (nici reciproc, nici unilateral), dar între ei se desfășoară raporturi de echivalență :

— lingvistică, concretizată într-o sinonimie lexicală :

„... Am trecut în salon, unde ne așteptau țigări, țigarete, cafele, *des bonbons et des liqueurs — adică* pe românește *bomboane* și *lichioruri*..." (I. L. Caragiale, III, 107)

2 — extralingvistică, concretizată în termeni care-şi constituie planul semantic prin raportare la acelaşi referent :

„Eu vreau să-mi dai copilul *zburdalnic* — pe Arald." (M. Eminescu, O.I. 91)

În planul expresiei, termenii nu-şi impun restricţii dar se pot situa pe aceeaşi poziţie în interiorul unei categorii gramaticale, mai ales cazul : „N-am telefonat nimănui, *nici lui Vinea*, care nu dădea pe-acolo cu săptămînile, *nici patronului*, lui Şeicaru." (M. Preda, *Viaţa*, 335)

Sub aspect structural, prezenţa unui termen rămîne necondiţionată de prezenţa celuilalt.

1.5. Relaţia de incidenţă se desfăşoară între cele două planuri ale unui enunţ *complex* : al „obiectului" enunţării şi al „subiectului" enunţării. În enunţul :

„Ah ! — zise unul — spuneţi că-i omul o lumină
Pe lumea asta plină de-amaruri şi de chin?" (M. Eminescu, O. I, 56).

cele două enunţuri componente : *„Ah !... spuneţi că-i omul o lumină / Pe lumea asta plină de-amaruri şi de chin ?"* şi *„zise unul"* sînt unităţi sintactice autonome. Ele nu depind unul de altul nici sub aspect semantic, nici sub aspect structural. Intrarea lor în alcătuirea aceluiaşi enunţ *complex* este asigurată de unitatea enunţării.

2. Funcţii sintactice

Indiferent de căile specifice de interpretare lingvistică a celor două tipuri de conexiuni extralingvistice, relaţiile sintactice iau naştere din momentul în care, prin desfăşurarea celor două operaţii fundamentale ale procesului de comunicare lingvistică : *selecţia* semnelor lingvistice din planul *paradigmatic* al limbii şi *combinarea* lor în plan *sintagmatic*, cel puţin două unităţi lexicale se asociază în interiorul unei sintagme (în înţeles sintactic), determinînd o împletire a sensurilor lexicale cu sensuri gramaticale şi desfăşurarea dinamicii *general-particular*, esenţială actului lingvistic.

Sintagma se impune ca structura lingvistică specifică în (şi prin) care nivelul lexical al limbii se include nivelului sintactic, pe care, de altfel, îl construieşte, prin dezvoltarea unei relaţii sintactice :

cartea ← elevului
cad ⇆ frunzele

În afara unei relații sintactice, termenii lexicali vecini sau mai îndepărtați în plan sintagmatic nu ajung să constituie o sintagmă; fiecare își păstrează autonomia și identitatea paradigmatică, „de dicționar“: *elev, carte; a cădea, frunze.*

În interiorul sintagmei, termenii se situează pe diferite poziții, relativ determinate de particularități ale interpretării realității extralingvistice. Prin poziția pe care o ocupă în organizarea sintagmei și, prin aceasta, în desfășurarea relației sintactice, fiecare din termeni sau numai unul dezvoltă o anumită *funcție sintactică.* Funcția sintactică este noua *identitate,* de plan sintagmatic, a unităților lexicale. Ea introduce o nouă componentă, *sensul sintactic,* în planul semantic complex al cuvîntului (sau grupului de cuvinte), dar numai în interiorul raportului *cuvînt-enunț.*

Relațiile sintactice se diferențiază între ele după tipul și gradul de solidaritate dintre termenii sintagmei. Instituirea și expansiunea funcțiilor sintactice depind de tipul relației sintactice.

Dintre cele cinci tipuri de relații sintactice, numai primele două (interdependența și dependența) determină dezvoltarea unor funcții sintactice specifice.

În interiorul relației de *interdependență,* se dezvoltă două funcții: *predicatul* și *subiectul.*

Predicatul este concretizarea *predicației,* funcție esențială în organizarea și funcționarea enunțului lingvistic ca mijloc de cunoaștere, verificare și comunicare a cunoașterii: „Din cer *a venit...*“

Subiectul este funcția cu care se încarcă, în interiorul relației de interdependență, un nume (sau un substitut) atras în sfera de desfășurare a predicației. Este condiția (relativă) și consecință (absolută) a situării predicatului în interiorul unei sintagme bipolare *verb-nume*: „Din cer a *venit* **un cîntec de lebădă.**“ (L. Blaga, 90)

În interiorul relației de *dependență* se dezvoltă cinci funcții sintactice. Identitatea lor este determinată, pe de o parte, de natura morfologică a regentului, pe de alta, de raportul semantic în care termenul *subordonat,* purtător al funcției, intră cu *regentul.*

În sintagmă cu regent *substantiv* (sau înlocuitor), determinantul este purtător al funcției de *atribut*: „jocul *copiilor*“, „ziua *de mîine*“, „iluzii *pierdute*“.

Prin relația de dependență simplă în sintagme cu regent *verbal* sau *adjectival* și, mai rar, *interjecțional,* determinantul concretizează două funcții:

— *complement:*

„Celui înalt, celui drept, celui bun
Viscolul nu le *va da niciodată*
haina *lui rece.*“ (A. E. Baconsky, 112)

— *circumstanţial :*

„*O toamnă va veni* cîndva tîrziu" (L. Blaga, 40)

Cînd relaţia e de dependenţă *mediată* * în sintagme cu trei termeni, un regent şi doi determinanţi, dintre care unul este mediator pentru celălalt în desfăşurarea relaţiei de dependenţă, unul din determinanţi dezvoltă funcţia de *complement corelativ* : „—Ce alte lucruri mai sînt poetice, *afară de foc*, d-le profesor ?" (G. Călinescu, UP, 103)

Cînd relaţia e de dublă dependenţă, în sintagme cu trei termeni, determinantul, avînd concomitent doi regenţi, un verb şi un nume (pronume), dezvoltă două funcţii :

— *atribut circumstanţial :* „Anarhistul meu, *mai deştept* ca mine, s-a coborît întîi din vagon". (I. L. Caragiale, III, 148)

— *complement predicativ :*

„*Luna pe cer trece*-aşa sfîntă şi clară" (M. Eminescu, O.I., 231)

Elemente lingvistice fără funcţie sintactică

În dezvoltarea relaţiilor sintactice, unităţile lexico-gramaticale ocupă, în general, trei poziţii funcţionale :

— realizează în mod concret funcţia sintactică cu originea într-o anumită relaţie sintactică ; este cazul cel mai general, caracterizînd toate unităţile lexicale care au autonomie semantică şi sintactică ;

— participă în simultaneitate cu alte unităţi lexicale la realizarea unei funcţii sintactice; se cuprind aici verbele copulative care realizează numai în complementaritate cu un nume funcţia de predicat ;

— situează verbul, mai ales cînd funcţionează ca predicat, într-o poziţie categorială de tip sintactic : *negaţia, modalitatea, aspectul, temporalitatea.* Ocupă această poziţie funcţională :

— adverbe, de negaţie : *nu, nici* :

„Nu lua în seamă *cîntecele grele*
Cu care turbur liniştea de-apoi." (T. Arghezi, 58)

— de modalitate : *aproape, mai, cît pe ce* : „... Hîrsita de mătuşa nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului ! *Cît pe ce să puie mîna* pe mine !" (I. Creangă, 33)

Observaţii : Aceste adverbe exprimă foarte frecvent în mod redundant „irealul" concomitent cu semiauxiliarul de modalitate *a fi* : „. . . Cuprins de ameţeală nu mai ştiam unde mă găsesc, şi *cît pe ce* eram *să* mă *prăpădeşti.*" (I. Creangă, 200)

---

* V. Guţu-Romalo (*lucr. cit.*, p. 41) numeşte această relaţie „*dependenţă complexă*"

„...A venit un zburător
Şi strîngîndu-l tare-n braţe era mai ca să-l omor."
(M. Eminescu O. I, 80)

— sau aspect; sînt o modalitate lexicală de exprimare a categoriei gramaticale a aspectului: *iar, mai, tot* etc.

„*Şi gonind biruitoare* tot *veneau a ţării steaguri*". (M. Eminescu, O. I, p. 148),
„*A* mai *venit de-atuncea să v-asculte,*
Voi, plopi adinci, cu voci şi şoapte multe?" (T. Arghezi, 68)

Observaţii: Cînd face parte dintr-un predicat de formă negativă adverbul *mai* semnifică ncetarea unei anumite acţiuni, stări:

„*Şi, goală ca de suflet, tristă, ţara*
Nu mai *găseşte, parcă,-nţeles*" (T. Arghezi, 263)

— verbe *semiauxiliare* (de modalitate, temporalitate, aspect): „*Trebuie*, i-am răspuns, *să fi avut* şi el poezia lui din moment ce şi cei trei crai, la fel de stricaţi, o aveau pe-a lor." (M. Preda, *Viaţa*, 302), „Iată îndărătul palatului Puntea suspinelor, pe care treceau cei ce *n-aveau să se mai întoarcă* niciodată." (N. D. Cocea, 270)

„*De la o vreme-ncoace, suspecţii, strînşi grămadă,*
De osteneli şi foame sînt slabi şi stau să cadă." (T. Arghezi, 152)

În afara acestor unităţi lexico-gramaticale, care intră în structura predicatului, există mai multe categorii de adverbe care rămîn în afara realizării unor funcţii sintactice. Se disting între acestea:

— adverbe interogative: *oare* (cu o nuanţă modală dubitativă cel mai adesea): „*Oare* nu cîntă ei ceea ce gîndesc eu ?...*Oare* nu se mişcă lumea cum voi eu ?" (Eminescu, *P.L.*, 53)

— adverbe (locuţiuni adverbiale) exclamative (sau interogativ-exclamative): „Apoi încet-încet m-am furişat printre oameni şi *unde*-am croit-o la fugă spre Humuleşti, uitîndu-mă înapoi." (I. Creangă, 38), „Şi atunci *unde nu* începe Flămînzilă a cărăbăni deodată în gură cîte o haraba de pîine..." (I. Creangă, 237),

„Cum *nu vii tu, Ţepeş Doamne, ca punînd mîna pe ei,*
Să-i împarţi în două cete: în sminţiţi şi în mişei". (M, Eminescu, O. I, 151)

— adverbe-regim; situează într-un anumit regim stilistico-semantic termenii pe care îi însoţesc şi care pot avea orice natură morfologică (verbe, adverbe, adjective, substantive, pronume, numerale); ele indică: aproximaţia (*cam, aproape, aproximativ*), restricţia (*măcar, numai, doar*), identitatea (*tot, chiar*), aparenţa (*parcă*), sublinierea (*mai ales, în special, tocmai*) etc.: „După cum vezi eu şi ca duşman *tot* prieten ţi-am rămas, deşi m-ai umilit aşa de adînc." (G. M. Zamfirescu, 283),

„*Vede-un tînăr* chiar *alături*" (M. Eminescu, O. I., 103)

Aceleaşi adverbe pot preceda şi propoziţii mai ales purtătoare de funcţii sintactice: „Dar greutatea este uneori un îndemn mai mult pentru încercare şi **tocmai** *cînd nu există încă siguranţa principiului*, stabilirea este cu atît mai de trebuinţă." (T. Maiorescu, 417), „N-apucasem încă bine să mă vîr în apă, cînd iată că, **tot** *dincotro venisem eu*, zăresc, din depărtare, că vine şi se îndreaptă (...) d. Arsene." (C. Hogaş, 303)

— adverbe (locuţiuni adverbiale) de *modalitate*; exprimă atitudinea subiectului enunţării faţă de conţinutul semantic exprimat prin predicat, cel mai adesea, sau prin termeni care realizează alte funcţii sintactice: *poate, fireşte, desigur, fără-ndoială, cu siguranţă* etc.: „*Probabil* că cei mai mulţi dintre spectatori n-au înţeles şi în sală s-a făcut din nou linişte." (M. Eliade, 174). Cînd se circumscriu verbului-predicat, adverbele *poate* şi *pesemne* îl preced în mod direct sau prin intermediul conjuncţiei *că* sau *să* *:

„Poate-*am visat ceva rău şi-am uitat*". (N. Labiş, 167)

„*Şi* poate că *nici este loc*
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt noroc
Străbătător durerii !" (M. Eminescu, O. I, 185)

Dintre celelalte unităţi lexico-gramaticale, în limba română contemporană, nu realizează funcţii sintactice pronumele de întărire, cu valoare adjectivală, şi unele forme ale pronumelui personal. Rolul

---

* Cînd sînt urmate de conjuncţie, aceste adeverbe sînt considerate în diferite studii de specialitate *adverbe predicative*. Pe această poziţie se situează şi G.A. (Vezi, ediţia a II-a, 1966, vol. I, p. 318 vol. II, p. 97).

Incapabile prin însăşi natura lor să actualizeze într-un enunţ predicaţia, adverbele de modalitate nu pot nici intra în relaţie de interdependenţă cu un subiect (propoziţia pe care o preced este interpretată ca subiectivă) şi, deci, nu pot constitui nucleul predicaţional al unui enunţ. Întrebuinţate singure, ele pot reprezenta enunţuri neanalizabile, în planul obiectiv al comunicării lingvistice: „Care va să zică încîntat ! — *Fireşte*. (I. L. Caragiale, III, 34), sau în planul subiectiv, printr-o relaţie de incidenţă: „Obişnuit cu mirosurile ierbii în floare, s-a speriat, *fireşte*, de mirosul de carne arsă." (O. Paler, *Galilei*, 121)

Cînd, însă, preced verbe-predicat (sau componente ale predicatului) aceste adverbe sînt expresia lexicală a modalităţii, categorie sintactică prin care se exprimă atitudinea subiectului enunţării faţă de obiectul enunţării: conţinutul semantic al enunţului. Sintagmele formate dintr-un adverb de modalitate şi un verb sînt adesea sinonime cu sintagme modale morfologice; enunţul *Poate că a plecat.*, de exemplu, este sinonim cu prezumtivul perfect *Va fi plecat.*

Pentru argumentarea detaliată a nepredicativităţii acestei categorii de adverbe, vezi Ecat. Teodorescu, *Adverbe predicative ?*, LR, 1964, nr. 5 şi *Propoziţia subiectivă*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1972, p. 93—101.

adjectivului de întărire în enunț este asemănător adverbului de modalitate *tot* sau *chiar*: subliniază sau fixează identitatea cu sine însuși a conținutului semantic al termenului (mai ales pronume personal, dar și substantiv) însoțit:

„*Și mi-s dragă mie însămi, pentru că-i sunt dragă lui.*" (Eminescu, O. I., 80)
„*Cînd ești enigma însăși a vieții mele întregi*" (Eminescu, O.I., 232)

Observații: Cînd este întrebuințat singur, pronumele de întărire realizează mai ales funcția sintactică de subiect:

„*Și* însumi *bine-vă-cuvînt,*
Căci e nevoie pe pămînt
Să vă-nmulțiți." (T. Arghezi, 41)

Forma scurtă de dativ a pronumelui personal la persoanele I și a II-a, este întrebuințată uneori ca expresie a atitudinii afective a autorului enunțului față de obiectul comunicării sale; forma este cunoscută sub numele de *dativ etic*: „Și cînd colo, mă vede tologit cu pielea goală pe năsip, cît *mi ți*-i gliganul..." (I. Creangă, 42)

„*Toma-neel* mi *se scula*
Peste cîmpuri se uita..." (*Poezii populare*, I, 157)

3. Realizarea funcțiilor sintactice

Abstracte și virtuale în sistemul limbii, funcțiile sintactice devin reale în actul lingvistic, cînd se *realizează* în mod concret prin unități lexico-gramaticale sau prin grupuri de unități lexico-gramaticale în interiorul cărora se desfășoară alte relații sintactice, de rangul doi sau trei, sau prin propoziții.

Devenind purtătoare ale unor funcții sintactice, unitățile lexicale sau grupurile de termeni (de diferite dezvoltări) primesc calitatea de *constituienți sintactici* ai unui enunț.

În funcție de specificul dezvoltării planului semantic al funcției sintactice, constituienții sintactici pot avea dezvoltare *infrapropozițională* sau *propozițională* și diferite structuri:

simplu; funcția sintactică se realizează printr-o singură unitate lexicală. În enunțul „Iubirea noastră a murit aici" (T. Arghezi, 68), toate funcțiile sintactice se realizează prin cîte un singur termen lexical (*constituient sintactic simplu*): *a murit* — predicat; *iubirea* — subiect, *noastră* — atribut, *aici* — circumstanțial.

multiplu; funcția sintactică se realizează prin doi sau mai mulți termeni înscriși într-o relație de coordonare (cel mai frecvent, copulativă); termenii pot fi unități lexico-gramaticale:

„*Îmi voi ucide* timpul și visurile, *deci,*
Cîrpi-voi pe-nluneric mantaua vieții mele." (T. Arghezi, 42)

propoziții:

„*Privea în zare* cum pe mări
Răsare și strălucе,
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce." (Eminescu, O. I, 167)

sau pot aparține ambelor dezvoltări: „Stăteam de vorbă *despre vreme, despre ce se întîmplă în lume.*" (O. Paler, *Viața...*, 101)

În enunțurile de mai sus, termenii înscriși într-o aceeași relație de coordonare realizează împreună o singură funcție sintactică: *timpul și visurile* — complement direct multiplu, *cum pe mări / Răsare și strălucе / Pe mișcătoarele cărări / Corăbii negre duce.* — complement indirect multiplu; *despre vreme, despre ce se întîmplă în lume* — complement indirect multiplu.

mixt; funcția sintactică, cu dezvoltare infrapropozițională, se realizează prin doi termeni, din care unul este un verb copulativ, iar celălalt, un element nominal (pronominal); între cei doi termeni nu se instituie nici o relație sintactică ci un raport de complementaritate semantică lexico-gramaticală. În enunțul „*Fiind băiet* păduri cutreieram." (M. Eminescu, O. IV, 354), sintagma *fiind băiet* realizează ca atare funcția de circumstanțial temporal mixt.

complex; este o variantă a constituientului sintactic *mixt*; cel de al doilea termen are dezvoltare propozițională. Se realizează astfel mai cu seamă predicatul mixt, care are, atunci dezvoltarea unei propoziții complexe: „Eram atît de buimăcit de visul meu, încît, deschizînd ochii, primul gînd *a fost* **să mă uit afară...**" (O. Paler, *Galilei*, 201) Se pot realiza prin structuri similare și alte funcții sintactice, dar aceasta se întîmplă relativ rar. În enunțul: „*Ajungînd ceea ce visase de copil*, a cîștigat o mare încredere în el.", *ajungînd ceea ce visase de copil* realizează în ansamblu funcția de circumstanțial temporal (și cauzal).

compus; poate avea această structură mai ales predicatul; în structura sa intră atunci două verbe: un semiauxiliar (de modalitate, de aspect sau de temporalitate) și verbul principal (predicativ sau copu-

lativ) : „*Trebuie să fi ținut* bani berechet, gîndeau toți băieții de prăvălie.“ (E. Barbu, 89)

Mai rar se realizează prin același tip structural funcția de atribut : „... S-o confunde cu atîtea alte adrese pe care le șoptiseră atîția alți răniți, *trăgînd să moară*, în ultimele luni.“ (M. Eliade, 396)

Semiauxiliarul nu dezvoltă cu verbul principal din sintagmă nici o relație sintactică. El marchează doar, aici, *ipoteza* sub semnul căreia subiectul vorbitor consideră conținutul informațional obiectiv exprimat prin planul semantic al enunțului sintactic.

dezvoltat ; funcția sintactică se realizează printr-o sintagmă care dezvoltă în ansamblul ei planul semantic al constituientului sintactic. Între termenii sintagmei se poate institui o relație sintactică, de dependență sau de interdependență, sau se poate desfășura numai o complementaritate semantică. Au structură de *constituienți sintactici dezvoltați*, funcțiile sintactice realizate prin :

— construcții infinitivale relative ; în enunțul „Ai să te duci în fundul iadului și n-are să aibă *cine te scoate...*“ (I. Creangă, 13), sintagma *cine te scoate* este subiectul predicatului *n-are să aibă* ; în interiorul ei s-ar putea identifica funcțiile : *cine* — subiect, *te* — complement direct.

— sintagme alcătuite din verbul *a trebui* și un participiu ; în enunțul „Părinte Dănilă, i-a spus ea cu umilință, eu nu mă pricep cum *ar trebui întocmită* o asemenea jalbă.“ (M. Sadoveanu, X., 555), în interiorul predicatului dezvoltat *ar trebui întocmită* s-ar putea identifica predicatul *ar trebui* și subiectul *întocmită* ;

— sintagme în care determinantul (care poate avea și dezvoltare propozițională) condiționează semantic dezvoltarea funcției sintactice a întregii sintagme ; în enunțul „Cînd l-aude numai dînsul își știa inima lui,/Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui.“ (M. Eminescu, O.I., 84), identitatea subiectului *copilul* este fixată prin nume predicativ dezvoltat *copilul lui* ; în planul semantic al acestuia rolul hotărîtor revine atributului pronominal *lui* ;

— sintagme în interiorul cărora termenii componenți sînt puși în relație sintagmatică, nu și sintactică, prin prepozițiile *între, dintre, de la... pînă la* etc. :

> „Între răsăritul de soare și apusul de soare
> *Sunt numai tină și rană.*“ (L. Blaga, 80)

În interiorul acestor sintagme nu se pot identifica alte funcții sintactice.

— sintagme prin care se dezvoltă comparații stilistice binare sau complexe. În versurile eminesciene „Căci te iubesc, copilă, *ca zeul nemurirea, / Ca preotul altarul, ca spaima un azil, / Ca sceptrul mîna blîndă, ca vulturul mărirea, / Ca visul pe-un copil.*“ (O. I., 22),

circumstanțialul de mod este realizat prin sintagmele *ca zeul nemurirea, ca preotul altarul* etc. ; în interiorul acestora s-ar putea interpreta sintactic *zeul* ca subiect al unui predicat subînțeles *(iubește)*, iar *nemurirea*, complement direct.

— alte tipuri de sintagme

Dubla realizare a unor funcții sintactice *

Din diferite motive, unele funcții sintactice primesc uneori, o dublă (sau chiar triplă) realizare concretă în linearitatea enunțului.

Există două situații de dublă realizare a unei aceleiași funcții sintactice :

— prin termeni coreferențiali ;
— prin termeni autonomi sub aspect semantic.

Prima situație este proprie realizării repetate mai ales a funcțiilor de *complement obiectual* (direct și indirect) și de *subiect și atribut*. Cea de-a doua situație poate implica diferite funcții sintactice.

Dubla exprimare a *complementului obiectual* (direct sau indirect) își are originea mai ales într-o particularitate a sintaxei limbii române ; din cele două serii de forme ale pronumelui personal (și reflexiv) de dativ și acuzativ (scurte, neaccentuate și lungi, accentuate), cele lungi impun aproape cu obligativitate întrebuințarea formelor scurte. Exigența, mai puțin rigidă, se extinde și la enunțurile cu complement (direct sau indirect) realizat prin substantive sau alte pronume, mai ales dacă trimit spre o realitate umană. Formele lungi, accentuate ale pronumelui personal, reprezintă cel mai adesea o întrebuințare emfatică :

„*Sub un salcim, dragă, m-aștepți tu* pe mine." (Eminescu, O. I., 231)

Complementul reluat este însoțit adesea de adverbul *și* : „Matei ar fi vrut să-l facă și pe el tîmplar..." (E. Barbu, 135) Substantivele, în schimb, aduc concretizarea lexical-semantică a funcției sintactice realizată și prin forma scurtă a pronumelui :

„*Ia eu fac ce fac de mult*
Iarna viscolu-l *ascult*,

* Prin faptul că într-un enunț precum „L-am văzut pe Mircea la meci", doi termeni (aici pronumele *l* și substantivul *Mircea*) trimit spre același obiect din realitatea extralingvistică, V. Guțu-Romalo (lucr. cit., p. 45) consideră „dubla exprimare a unei funcții sintactice un caz special al relației de echivalență (= relației de apoziție).

Între unele cazuri de „dublă realizare" a unei funcții sintactice și relația de apoziție există similitudini dar acestea privesc numai planul semantic. În planul expresiei, identitatea relației de apoziție are mărci distincte : pauza, adverbele *adică, anume*, aspect asupra căruia autoarea atrage, de altfel, atenția. Unele structuri sintactice, însă, oscilează între cele două relații : de interdependență și de apoziție. (Vezi mai departe, p. 96—97)

Crengile-*mi rupîndu*-le,
Apele-*astupîndu*-le." (Eminescu, O. I., 123)

Prezența pronumelor relative în dubla realizare a funcției sintactice de complement este impusă de rolul lor de elemente joncționale în frază : „Bine, ăsta *pe care* l-a-nchis la cazarma vînătorilor, da, e bulgar..." (I. L. Caragiale, II, 250)

În raport cu poziția formei scurte a pronumelui în linearitatea enunțului, principala realizare a funcției sintactice de complement (direct sau indirect), forma lungă a pronumelui (sau substantivul, pronumele nepersonale) reprezintă :

— *reluarea* funcției de complement ; cînd forma lungă a pronumelui (sau pronumele nepersonal sau substantivul) urmează formei scurte:

„*Dă*-mi-*i* mie *ochii negri... nu privi cu ei in laturi*" (M. Eminescu, O. I., 155)
„*Clădirea*-și *este* sieși *idol*." (Șt. Aug. Doinaș, 236)
„*În sunete din urmă pătrunde-n fire cînt,*
Jelind-o *pe* crăiasa *cu chip frumos și sfînt*" (Eminescu, O.I., 98)

— *anticiparea* funcției de complement ; cînd forma lungă a pronumelui (sau substantivul) precede forma scurtă :

„*Ca să pot muri liniștit*, pe mine
Mie redă-mă." (Eminescu, O.I., 149)

„*Lor* le e mult mai simplu să spună despre un nor că e un nor și despre o cioară că e o cioară." (O. Paler, *Viața*, 152)

Observații : Cînd reia sau anticipă o formă pronominală de plural, complementul poate avea structură *analitică* : „Barcagiul turc, care ne-a transportat pe *mine* și *pe Berman*... nici n-a vrut să-și creadă ochilor." (*B. Fox*, 257). „Și *ei* și *lui* le plăcea să stea la discuție." (C. Petrescu, *Procust*, 181)

Uneori, mai rar, funcția de *complement* cunoaște o triplă realizare, dintre care una cu dezvoltare propozițională : „*Cîte drăcării le vin* în cap toate le fac." (I. Creangă, 26)

Dubla exprimare a subiectului are adesea caracter emfatic : „Acest *act* e el însuși o dramă întreagă și a fost bine jucat." (M. Eminescu, *Despre cultură și artă*, 134) sau asigură introducerea unui nou determinant în frază, expresie a unei componente specifice a sferei sale semantice : „Și e trist să vezi cum speranța e pusă să facă tumbe de circumstanță, *ea* care s-a născut ca sărbătorile mexicanilor din singurătate." (O. Paler, *Caminante*, 199) Ca și complementul, în interiorul propoziției, subiectul reluat este însoțit în mod frecvent de *și* adverbial : „Atunci Făt-Frumos îi zice și el." (I. Creangă, *Opere*, 277)

La nivelul frazei se produce adesea reluarea subiectului cu dezvoltare propozițională prin pronume demonstrative : *acesta*, cu valoare

neutră sau *acela*. Poziția sintactică a pronumelui se situează între dublura funcției de subiect și extindere a aceleiași funcții, prin intermediul unei relații de apoziție: „*Dacă am găsi excepții adevărate*, aceasta ar putea dovedi ipoteticele abateri de la determinism în lumea morală... dar ar putea fi și o dovadă de slăbiciunea acelei poezii..." (G. Ibrăileanu), „*Cine ți-a vîrît în cap și una ca aceasta, acela* încă-i unul..." (I. Creangă, 198)

Funcția de atribut se realizează uneori, concomitent, prin adjectiv posesiv și forma scurtă a pronumelui personal în dativ *(dativul posesiv)*: „Hai în lună ! Lasă-ți umbra *ta* acasă, culc-o în pat..." (M. Eminescu, PL, 201)

În această primă categorie de situații, sferele semantice ale termenilor care realizează concomitent aceeași funcție sintactică se suprapun, parțial sau total. Înre cele două realizări e un raport de reluare, precizare semantică sau reliefare stilistică.

În a doua categorie de situații, planul semantic-lexical al termenilor care realizează, succesiv, aceeași funcție sintactică, diferă. În elaborarea enunțului, subiectul vorbitor trece de la o concretizare lexicală a unei funcții sintactice la o altă realizare concretă. Între cele două realizări se produce un raport de substituire. În enunțul „Firește că în pragul iernii nu caut o casă cu chirie pentru a o admira *din curte* — **adică din uliță**, fiindcă n-are curte." (I. L. Caragiale, IV, 231), termenul lexical *(din) uliță* înlocuiește realizarea concretă *(din curte)* a aceleiași funcții de circumstanțial spațial. În fraza „M-am legat totdeauna de locul unde am întîrziat, mai bine zis de unde n-am plecat imediat ce-am sosit." (O. Paler, *Viața*, 280), atributiva *de unde n-am plecat* împreună cu circumstanțiala de timp *imediat ce-am sosit*, reprezintă o altă realizare concretă, sinonimă d.p.d.v. al sensului global, a atributivei *unde am întîrziat*.

Realizarea tautologică a funcțiilor sintactice.

Uneori, funcțiile sintactice (sau componenta nominală a funcției de predicat) se realizează tautologic, adică prin aceleași unități lexicale prin care s-a exprimat regentul, într-o relație de dependență, sau celălalt termen, în relația de interdependență.

Tautologia poate fi *autentică, reală*: „O crimă rămîne totuși *o crimă*, orice circumstanțe ar fi invocate..." (O. Paler, *Viața...*, 179) sau *aparentă*: „A slujit băiatul *cît a slujit*, cînd mai bine cînd mai rău..." (I. L. Caragiale, IV, 174)

Prin tautologie *reală*, se absolutizează identitatea semantică a subiectului, în relația de interdependență: „Eu știu, moșule, că sluga-i *slugă* și stăpînu-i *stăpîn*." (I. Creangă, 219) sau se subliniază sfera semantică a regentului, în relația de dependență: „*De glumeț*, glumeț era Moș

Nichifor, nu-i vorbă, dar de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz." (I. Creangă, 90)

Prin tautologie *aparentă*, manifestată la nivelul frazei, sfera semantică a funcției este situată în nedeterminare: „Bănuise el *ce bănuise*." (E. Barbu, 323) [complement direct], „Și mai merg ei *cît mai merg*, și de ce mergeau înainte, de ce lui Harap Alb i se tulburau mințile..." (I. Creangă 245) [circumstanțial temporal]

4. Exprimarea relațiilor sintactice și marcarea identității specifice a diferitelor funcții

Unitate fundamentală a comunicării lingvistice, enunțul sintactic concentrează, în organizarea sa, principala caracteristică a funcționării limbii ca sistem semiotic specific: înscrierea organică a unui nivel lingvistic în cel imediat superior și strînsa interdependență dintre nivele.

Cel mai înalt grad de interdependență caracterizează nivelele gramaticale: morfologic și sintactic, cu consecințe imediate asupra nivelului lexical situat între ele: variații permanente în structura cuvîntului.

În raportul dintre cele două nivele gramaticale, conținutul sintactic (relațiile și funcțiile sintactice pe care le dezvoltă) determină o anumită structură morfologică a cuvintelor asociate în aceeași sintagmă. Categoriile gramaticale cerute de desfășurarea unor relații sintactice se constituie în componente ale planului expresiei enunțului sintactic. În același timp, acestea, componente ale planului semantic al nivelului morfologic, își dezvoltă un plan propriu de expresie: elemente morfematice corespunzătoare: desinențe de caz, gen, număr și persoană etc.

Relațiile sintactice, factor principal în organizarea planului semantic al enunțului lingvistic, își impun același rol determinant în organizarea planului expresiei. Cum relațiile sintactice dezvoltă sau condiționează dezvoltarea funcțiilor sintactice, organizarea planului expresiei se relevă, pe de o parte, ca manifestare a unor relații sintactice iar, pe de alta, ca marcă a noii identități, sintactice, a componentelor enunțului.

Limba română dispune de mai multe modalități de manifestare a relațiilor sintactice în planul expresiei și de marcare a identității funcțiilor sintactice: *flexiunea, topica, elemente prozodice, articolul, elemente de relație, termeni corelativi, dubla realizare a unor funcții sintactice.*

Flexiunea

În structura flectivului (partea mobilă a cuvîntului) se cuprind trei categorii de variații:

a) determinate de poziția termenului lexical în sistemul de opoziții interne specifice unor categorii morfologice autonome față de constituirea enunțului, cum este, de exemplu, *numărul*, la substantiv : *cas*-ă — *cas*-e ;

b) determinate de raporturile care se stabilesc între componente ale enunțului sintactic și factori ai actului de comunicare lingvistică : *modul*, *timpul* și *persoana* la verb : *cînt*-a-*m*, *cînt*-a-*i*, *cînt*-a-se-*m* etc. ;

c) determinate de asocierea termenilor lexicali într-o aceeași sintagmă, prin intermediul unor relații sintactice : *cazul*, *genul* și *numărul* la nume și pronume, *numărul* la verb. În *casei*, de exemplu, flectivul *ei* (alcătuit din morfemul-desinență *e* și articolul nehotărît *i*) este cerut de intrarea substantivului *casă*, ca determinant, în relație sintactică cu un nume, care i se impune ca regent : *acoperișul* casei.

Prin categoria a doua de variații, flexiunea verbului se constituie prin ea însăși în marcă a funcției sintactice a acestuia ; flectivul *-asem*, de exemplu, sau *-ai* în *cîntasem*, sau *cîntai*, marchează identitatea sintactică , de predicat, a verbului *a cînta*.

Prin cea de a treia categorie de variații, flexiunea este unul din principalele mijloace de exprimare a relațiilor sintactice. Delimitarea sintagmelor în spațiul cărora se dezvoltă relațiile sintactice și marcarea identității funcționale a constituienților sintactici se realizează prin desfășurarea flexiunii în funcție de două principii de organizare a planului expresiei : *acordul* și *recțiunea*. În același timp, modul specific de subordonare a flexiunii față de aceste două principii se constituie într-o marcă a naturii relațiilor sintactice.

Acordul este principiul prin care un termen al sintagmei, constituindu-se în regent, impune celuilalt (celorlalți) termen(i) să se înscrie pe aceeași poziție în interiorul unor categorii gramaticale comune. Sincronizarea se desfășoară, în general, numai în planul expresiei. Planul semantic al termenului dependent rămîne cel mai frecvent în afara opozițiilor categoriale prin care se caracterizează termenul regent. În sintagma *studentă inteligentă*, de exemplu, substantivul *studentă* impune caracteristicile de *gen*, *număr* și *caz* (feminin. singular, nominativ sau acuzativ), caracteristici cu existență biplană (în planul semantic și în planul expresiei) pentru substantivul *studentă*, dar monoplană (doar în planul expresiei), pentru adjectivul *inteligentă*. Prezența indicilor categoriali (de gen, număr și caz) la adjectiv are o motivație exclusiv sintactică : dependența adjectivului de substantivul cu care s-a constituit, solidar, în sintagmă.

Acordul orientează manifestarea în planul expresiei a relațiilor sintactice intrinseci, prin care se interpretează lingvistic conexiuni

interioare „obiectelor“ : *flori* albastre, *florile sînt (devin)* albastre, *trandafirii* înfloresc *primăvara* etc.

1b. **Recțiunea** este principiul de organizare a planului expresiei prin care termenul constituit în regent impune celuilalt termen din sintagmă înscrierea pe o anumită poziție (în general, diferită de a sa) în interiorul categoriei gramaticale a *cazului*.

Spre deosebire de *gen* sau *număr*, care, la substantiv (sau pronume), sînt independente de poziția termenilor lexicali în enunț, *cazul* este prin excelență o categorie sintactică ; planul său semantic se întemeiază pe sensuri sintactice determinate de funcția termenului lexical în enunț. Genitivul *casei*, de exemplu, își are rațiunea de a fi numai într-o sintagmă precum *acoperișul* casei, ca manifestare a sensului sintactic de atribut, rezultînd din relația sa de dependență față de regentul *acoperișul*.

Recțiunea intervine mai ales în dezvoltarea relațiilor sintactice extrinseci, prin care se interpretează lingvistic conexiuni exterioare, între „obiecte“ : *cărțile* studentului, *rupse* flori.

* * *

Cele două principii sintactice au în comun doar caracterul restrictiv : regentul impune termenului dependent din sintagmă anumite poziții categoriale, care rămîn de ordin formal, prin *acord*, sau au și o realitate semantică, prin *recțiune*. Altfel, funcționarea lor prezintă deosebiri de esență.

Acordul funcționează prin sincronizarea subordonatului cu regentul în variația permanentă a unor opoziții categoriale (gen, număr, persoană, caz).

Recțiunea implică o anumită constanță a variațiilor termenului dependent și care rămîn indiferente la variațiile categoriale ale regentului.

Direcția desfășurării recțiunii în variațiile morfematice ale termenului dependent este determinată, direct, de funcția sintactică pe care acesta o realizează în sintagmă și, indirect, de condiția morfologică generică și de planul semantic al regentului (sau termenului cu care intră în relație de interdependență). Convergența celor trei factori în orientarea recțiunii duce la constituirea unor constante ale variațiilor, specifice sitemului sintactic al unei limbi.

În structura sintactică a limbii române recțiunea se caracterizează prin patru categorii de constante flexionare :

1. determinate de funcția sintactică a termenului lexical ; atrăgînd în sfera de desfășurare a predicației un nume (pronume), verbul îi impune acestuia cazul *nominativ* ;

„*Piere în jocul luminilor*
Saltul de-amurg al delfinilor.“ (L. Blaga, 180)

SB
Pr

„Îți plac fotografiile — *la ceasul*
cînd se preschimbă-n tigri : fiecare
își ține-n gură halca ei de timp.“ (St. Aug. Doinaș, 124)

2. determinate de convergența dintre natura morfologică a regentului și funcția sintactică a termenului dependent:

a) substantivul impune termenului subordonat (substantiv, pronume etc.) cazul *genitiv* :

„*Florile și fiecare sens* luminos al lumii
să poposească-n cartea mea deschisă,
și ca-n pămîntul milei *și* minunii
să-nvie-aicea pasărea ucisă.“ (M. Isanos, 152)

b) verbul impune termenului subordonat cazul *dativ* sau *acuzativ* :

„*E zeul lumii care* poruncește
ființelor *cîte-a ivit din sine*
și vînturilor *să se facă line.*“ (M. Isanos, 178).

„Eu *chem* degrabă **chelnerul**, plătesc iute și plec, după ce *salut* frumos **pe cei doi tineri camarazi**“. (I. L. Caragiale, I., 159)

c) unele adjective impun termenului dependent cazul dativ: „În aceste împrejurări, o desfășurare normală a vieții literare, un climat **favorabil** *creației* (...) devin de o importanță hotărîtoare.“ (G. Bogza, 322)

d) unele interjecții impun termenului dependent cazul dativ: „*Bravo* **lor**“, altele, cazul acuzativ:

„*Dar deodat-un punct se mișcă... cel întîi și singur.* Iată-l.“
(M. Eminescu, O. I., 132)

3. determinate de convergența dintre sfera semantică a regentului și funcția sintactică a termenului dependent:

a) verbele cu tranzitivitate directă cer un complement direct, care, cînd se realizează prin nume (pronume), se situează în acuzativ:

„*Mai bine ia* **cornul** *și sună într-una.*“ (St. Aug. Doinaș, 58)

b) o parte din verbele cu tranzitivitate indirectă impun complementului indirect, pe care-l cer, pentru împlinirea cîmpului lor semanticosintactic, cazul *dativ* : „Căci azi le *semeni* **tuturor**
La umblet și la port“ (Eminescu, O.I., 192)

c) verbele cu dublă tranzitivitate, impun cazul acuzativ ambelor complemente directe: „Profesorul l-*a ascultat* **conjugarea** verbului.“ sau cazul *acuzativ*, complementului direct, și cazul *dativ*, complementului

indirect: „El îi dete o hîrtie mîzgălită în linii strîmbe." (M. Eminescu, P. L., 96)

4. determinate de specificul structural și semantic, al elementelor relaționale (prepoziții și locuțiuni prepoziționale) prin care se exprimă, de fapt, o anumită relație sintactică.

Prepozițiile (locuțiunile prepoziționale) impun substantivului (pronumelui, numeralului) diferite cazuri, indiferent de funcția lui sintactică:

genitiv: „Se plimba **în jurul** parcului."
„Plimbările **în jurul** *parcului* îi fac bine."
dativ: „*Datorită* **lui** a depășit starea de criză."
acuzativ: „A plecat **de la** munte."
„L-au căutat prietenii lui **de la** *munte*."

Topica

Ordinea termenilor în desfășurarea lineară a enunțului sintactic este în mare măsură expresie a interpretării obiective și/sau subiective, a dinamicii realității extralingvistice în interiorul și în afara raportului de interdependență limbă-gîndire.

Desfășurarea bogată a flexiunii,precum și existența unor condiționări semantic-lexicale implicite lasă topicii un rol mai degrabă neînsemnat în marcarea tipului unei relații sintactice.

Cînd, însă, sfera semantică a termenilor implicați într-o relație sintactică și flexiunea rămîn nerelevante pentru fixarea funcției sintactice a unor unități lexicale, topica se impune ca singură marcă a identității funcționale a termenilor lexicali și prin aceasta, a naturii relației sintactice.

Se distinge în felul acesta *complementul direct* de *subiect*, atunci cînd amîndouă sînt realizate prin termeni lexicali aparținînd sferei semantice a umanului și care prezintă omonimie morfologică de caz: nominativ-acuzativ. În enunțul: „*Studenții* iubesc **studentele.**" numai topica marchează funcția de subiect a substantivului *studenții,* și de complement direct a substantivului *studentele.* Schimbarea topicii este cauză și semn al schimbării funcțiilor sintactice: „*Studentele* iubesc **studenții.**"

În interiorul relației de dependență, prin topică se distinge funcția de atribut de cea de complement indirect: „Predau cartea *copilului.*": *copilului* — **atribut**; „Predau *copilului* cartea.": *copilului* — **complement indirect.**

În desfășurarea relației de dublă dependență, topica distinge complementul predicativ, cu poziție postverbală, de atributul circumstanțial, care precede verbul-predicat:

„Mircea nu s-a mai dus la școală *nepregătit.*": **complement predicativ**
„Mircea, *nepregătit,* nu s-a mai dus la școală.": **atribut circumstanțial**

În interiorul relației de interdependență, se distinge prin topică *numele predicativ* de *subiect*:

„Acesta *este* **prietenul meu.**" : *acesta* — subiect

„Prietenul meu *este* **acesta.**" : *acesta* — nume predicativ

Elemente prozodice

Accentul sau intonația pot face nerelevantă, în marcarea unei identități funcționale, topica. În enunțul „Acesta este prietenul meu." dacă subiectul vorbitor reliefează prin intonație pronumele: „*Acesta* este prietenul meu.", *acesta* realizează funcția de nume predicativ, cu toate că se situează pe locul subiectului, din enunțuri cu topică obiectivă.

Pauza diferențiază relația de apoziție de relația de dependență atributivă. În enunțul „Vecinul *Ionescu* este inginer.", termenul *Ionescu* funcționează ca *atribut*, în timp ce, într-un enunț, precum „Vecinul, *Ionescu*, este inginer.", același termen este *subiect*, în relație de apoziție cu substantivul *vecinul*.

Pauza este o caracteristică definitorie, în relație cu topica, a atributului circumstanțial:

„Mihaela, așa bolnavă, s-a dus totuși la școală."

Articolul

În legătură cu funcția lui morfologică, de morfem al gradului maxim de determinare a substantivului, articolul hotărît fixează caracterul de interdependență pentru o relație *verb-substantiv*, marcînd totodată și identitatea funcțională, de subiect, a substantivului articulat (în absența altor determinanți ai substantivului). În enunțul „Oamenii caută.", substantivul este subiect, în timp ce în enunțul „*Oameni* caută.", substantivul este complement direct, subiectul rămînînd subînțeles.

Mărcile se reliefează în același sens într-un enunț în care verbul-predicat intră concomitent într-o relație de interdependență și în una de dependență, indiferent de topica substantivului:

„Oamenii ⇆ caută → oameni } *oamenii* subiect
„Oameni → caută ⇆ oamenii } *oameni* complem. direct.

Trecerea articolului hotărît de la un substantiv la celălalt reflectă (sau determină) schimbarea funcțiilor sintactice:

complement direct — verb-predicat — subiect:

(întreprinderi) → *(caută)* ⇆ *(muncitorii)*
(muncitori) → *(caută)* ⇆ *(întreprinderile)*

Rolul articolului hotărît de marcă a identității funcționale a substantivului este condiționat de întrebuințarea nearticulată (cînd nu are alte determinări) a substantivului-complement direct. Într-un enunț precum „Niște muncitori caută întreprinderea.“, topica redevine mijloc principal de marcare a identității sintactice funcționale; *niște muncitori* funcționează ca subiect. Substantivul *niște muncitori* rămîne complement direct numai dacă primește o intonație specială: „*Niște muncitori* caută întreprinderea.“

Articolul, hotărît sau nehotărît, se impune, în schimb ca marcă absolută a identității de *subiect* a substantivului așezat după verbul-predicat: „A revenit *ministrul*“, „S-a trezit *deputatul*“, în opoziție cu identitatea de *complement predicativ* a substantivului nearticulat: „A revenit *ministru*.“, „S-a trezit *deputat*.“ și a identității de *complement de comparație*: „El vorbește *ca tata*.“, în opoziție cu identitatea de *complement predicativ* a substantivului nearticulat: „El vorbește *ca tată*.“

În legătură cu acțiunea principiului *acordului*, articolul posesiv-genitival marchează regentul într-o relație de dependență de tip atributiv. În enunțul „Acestea au fost principalele condiții de *apariție a vieții* pe pămînt.“, forma de feminin singular a articolului genitival este impusă de regentul *apariția*.

În enunțul „*Condițiile* de viață *ale* oamenilor sînt tot mai grele.“, articolul *ale* marchează calitatea de regent a substantivului *condițiile* care i-a impus forma de gen și număr.

V. Elemente de relație

Rolul lor în enunț este dublu:

a) determină și exprimă natura relației sintactice,

b) introduc componente semantice specifice în construirea sensului global al enunțului.

a) Prin elemente de relație se realizează și exprimă *dependența* (sau o direcție a relației de *interdependență*), *coordonarea*, mai rar, *apoziția* și se desfășoară o subcategorie a relației de *incidență*.

În interpretarea lingvistică a unor raporturi din plan extralingvistic, elementele de relație determină și descriu perspectiva din care acestea sînt reflectate în planul gîndirii. În legătură cu aceasta, ele marchează modul specific de transpunere a unui raport extralingvistic într-o relație lingvistică.

Așa, de exemplu, reflectarea în planul gîndirii a unui același raport de antiteză din plan extralingvistic se poate realiza sintactic, prin două tipuri de relații descrise de elementele relaționale, de *coordonare*: „*El* a avut timp suficient *dar* n-a realizat nimic.“,

„Mihaela se speteşte muncind *iar* Mircea stă şi joacă şah."
sau de *subordonare:*

„*Deşi* el a avut timp suficient, n-a realizat nimic."

„*În timp ce* Mihaela se speteşte muncind, Mircea stă şi joacă şah."

b) Elementele de relaţie determină şi reflectă, în primul rînd, tipul relaţiilor sintactice, de dependenţă sau de coordonare. În versurile:

> „Pe *cumpăna luminii*
> *o zi se înclină*
> *plină* de *fapte*
> *şi* fără de *vină.*" (L. Blaga, 150)

prepoziţiile *pe, de, fără de* marchează relaţii de dependenţă, iar conjuncţia *şi*, o relaţie de coordonare.

Unele elemente relaţionale determină specificul semantic al relaţiilor sintactice:

— dependenţă, exprimînd *obiectul:* „Vorbeşte despre *arbori.*"

— dependenţă, exprimînd o circumstanţă: „Vorbeşte printre *arbori.*"

Prin planul lor semantic (quasilexical, la locuţiunile prepoziţionale provenind din locuţiuni adverbiale sau la multe locuţiuni conjuncţionale), elementele de relaţie descriu componente semantice specifice, asimilabile în mare măsură celor introduse de termenii lexicali corespunzători:

Zboară *deasupra* / *dedesubtul* / *în jurul* → *norilor*

printre / *pe sub* → nori

etc.

El merge *cu* / *fără* / *la* → Mihai

Unele prepoziţii îşi înscriu planul lor semantic specific (relaţional) în prelungirea verbului regent, cu care se află într-un raport de intercondiţionare: „*Intru* în codru." / „*Ies* din codru." / „*Trec* prin codru."

Limba română dispune de patru categorii de elemente relaţionale:

a) prepoziţii (şi locuţiuni prepoziţionale),

b) conjuncţii (şi locuţiuni conjuncţionale),

c) pronume (adjective) relative și nehotărîte
d) adverbe relative și nehotărîte

a) **Prepoziția.** Marchează dezvoltarea sintactică a unor coordonate semantice. Realizează și exprimă relații de dependență în interiorul propozițiilor:

„Sonata lunii de *Beethoven*
e însăși luna coborîtă pe pămînt.“ (L. Blaga, 303)

Preced pronume (adjective) și adverbe relative (sau nehotărîte) în exprimarea relațiilor de dependență în frază:

„De cel ce-*am fost azi mă desparte*
Ceva ca un troian ori ca un nor.“ (N. Labiș, 127),
„De unde ești revino iarăși,
Să fim singuri!“ (Eminescu, O. I., 122)

* * *

Sub aspectul *structurii*, prepozițiile se prezintă sub trei forme:

— *simple: de, la, în, din, cu, fără, spre,* grație, datorită, potrivit, ca, contra, împotriva, drept, decît etc.

— *compuse:* de la, de pe la, pînă la, fără de etc.

— *locuțiuni prepoziționale:* în jurul, în jur de, în fața, în spatele, înainte de, în dreptul, alături de, în loc de, împreună cu, la un loc cu, de-a lungul, de-a lung de etc.

Între structura prepozițiilor (și locuțiunilor prepoziționale) și alcătuirea sintagmei în interiorul căreia se dezvoltă relația de dependență, există un raport de intercondiționare. Spre deosebire de prepozițiile din sintagme cu regent verbal, în sintagme cu regent nominal, prepozițiile însoțind termeni care descriu o coordonată spațială sau temporală conțin cel mai adesea, ca prim element de structură, prepoziția *de*, solidară sau autonomă: „Omul intră în *casă*.“ / „Omul **din** *casă*“ *; „Ion *s-a plimbat* **în jurul** *lacului*.“ / „*Arborii* **din jurul** *blocului* au înflorit.“; „*Au pus* magnetofonul *pe* dulap.“ / „*Magnetofonul de pe* dulap este stricat.“

* * *

*) Fac excepție sintagmele cu regent verbal în care prezența prepoziției *de* în structura prepozițiilor derivate este determinată de planul semantic al relației de dependență

„Ies *din* casă.“
„S-a întors *de la* școală.“ etc.

3 — Structura gramaticală a limbii române 208

În legătură cu caracterul planului lor semantic, mai concret sau mai abstract, prepozițiile se impun ca mărci ale unei funcții sintactice sau rămîn doar mijloace de realizare a relației de dependență.

Sînt mărci absolute unele locuțiuni prepoziționale : *în ceea ce privește, în privința, cît privește,* pentru circumstanțialul referinței, *cu tot (totul, toate),* pentru circumstanțialul concesiv.

În interiorul funcției de circumstanțial, prepozițiile și locuțiunile prepoziționale derivate de la adverbe și locuțiuni adverbiale de loc și timp, sînt mărci ale unor circumstanțiale spațiale și / sau temporale : *în jurul, în jur de, în susul, în josul, înaintea, înapoia, de jur împrejurul* etc.

Prin caracterul lor mai abstract, prepoziții precum *de, la, în, cu* pot însoți termeni prin care se realizează un număr mai mare de funcții sintactice, ceea ce le anulează capacitatea de a marca identitatea funcțional-sintactică a acestor termeni.

* * *

În funcție de originea sau de structura lor, prepozițiile (locuțiunile prepoziționale) prezintă recțiuni diferite :

— cele mai multe prepoziții moștenite, simple sau compuse, prepozițiile *ca, decît* și *drept,* provenite din adverbe, și locuțiuni prepoziționale care au ca ultim element o prepoziție simplă impun termenului lexical, pe care-l însoțesc în realizarea unei funcții sintactice, cazul *acuzativ :* „El se contrase... pînă ce deveni, **împreună cu** *sfera* ce-l încungiura, mic **ca** *un mărgăritar.*" (Eminescu, PL, 50),

„**Pe** fluviul **fără de** capăt *și* **fără** sfîrșit,
Pe fluviul *timpului lunecă stoluri* **de** *nave.*" (Labiș, 245)

— prepozițiile și locuțiunile prepoziționale (de obicei, formate în baza adverbelor) a căror structură se termină într-un articol (sau pseudo-articol) hotărît (*a* sau *l*) cer de la substantivul (pronumele) însoțit cazul *genitiv :* „**Din jurul** *lui* dispăruse lumea cea semiobscură a tinereții." (M. Eminescu, PL, 62),

„**Dindărătul** frunzei, *din neant*
ca printr-o cortină transparentă,
cineva c-un degel delicat
îmi tot face semn." (Șt. Aug. Doinaș, 125)

— prepozițiile de proveniență verbală *datorită, mulțumită, potrivit, conform* și prepoziția *grație* impun cazul *dativ :* „**Mulțumită** *lui,* nume cunoscute se mînjiseră de necinste." (M. Caragiale, 81), „**Datorită stării de letargie** nu m-am dus dincolo de pădure, să caut o ieșire, un drum, cum era firesc." (O. Paler, *Viața,* 80), „Domnilor — zice Costică — trebuie

să ştiţi că, *graţie* întîmplării fericite că v-am întîlnit, mi-au fugit din minte nişte idei foarte negre." (I. L. Caragiale, III, 156), „Contestaţia împotriva actelor de executare se soluţionează de către instanţa civilă potrivit *legii* civile." (CPP, art. 463)

Observaţii : Cînd prepoziţiile (locuţiunile prepoziţionale) care cer genitivul nu se mai termină în „articol hotărît", termenul subordonat, totdeauna un pronume personal, stă în cazul dativ : „Şi pe cel ce se scula *împotrivă*-i îl pălea cu hangerul ori îl detuna cu pistolul." (M. Sadoveanu, *H.A.*, 19)

„*Astfel zise lin pădurea*
Bolţi asupră-mi *clătinînd*." (M. Eminescu, O. I, 111)

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu recţiune *genitivală* sau de *dativ* impun substantivului dependent articularea, cel mai frecvent cu articol hotărît :

„Deasupra casei *tale ies*
Şi azi aceleaşi stele" (Eminescu, O. I., 186)

dar şi cu articol nehotărît, în funcţie de planul semantic al enunţului : „Am rătăcit *de-a lungul* unui fluviu necunoscut."

Dintre prepoziţiile care cer acuzativul, doar *cu* şi locuţiunile în baza ei : *împreună cu*, *la un loc cu* etc. impun articularea substantivului :

„*Orice glas ascultă glas*
numai greierul prin ceas
stă de vorbă cu tăcerea." (L. Blaga, 240)

Substantivul rămîne nearticulat, dacă, sub aspect semantic, exprimă materia sau clasa de obiecte : „Şi cum ospăta el, buf ! cade fără sine în groapa *cu jaratic*." (I. Creangă, 142) sau dacă nearticularea lui este expresie a nedeterminării :

„Cu sfetnici *vechi de zile mă-intimpinaşi în cale*." (Eminescu, O. I., 91)

b. Conjuncţia realizează şi exprimă relaţii sintactice în interiorul propoziţiei, între propoziţii, între unităţi sintactice de diferite dezvoltări, precum şi în interiorul unor constituienţi sintactici (multiplu, complex) :

„*Neturburat de bine* şi *rău, priveşti destinul*
Şi nu te mustră gîndul că *tu eşti asasinul*
viteazului din munte, întins, învins şi *mort*." (T. Arghezi, 82)

Conjuncţiile prezintă trei tipuri structurale :

— *simple: și, deși, că, dacă, să* etc.
— *compuse: ca să, pentru că* etc.
— *locuțiuni conjuncționale: cu toate că, de vreme ce, în timp ce, în caz că, dat fiind că, măcar că, de unde, pe cînd* etc.

Sub aspect funcțional, conjuncțiile sînt:
— *coordonatoare*
— *subordonatoare*

Conjuncțiile *coordonatoare* realizează și exprimă relații de coordonare între componenți ai aceluiași constituient sintactic sau între constituienți sintactici (cu același grad de dezvoltare structurală sau de grade diferite).

Între planul semantic-relațional al conjuncțiilor și planul semantic al relațiilor sintactice există un raport de interdependență; în consecință, clasele de conjuncții coordonatoare corespund, în mare, tipurilor de relații de coordonare:

1. **copulative**: *și, nici, precum și, nu numai ...ci și*
2. **disjunctive**: *sau, ori, fie, fie că*
3. **adversative**: *dar, iar, însă, numai că*
4. **opozitive**: *ci* /G.A. consideră că adversativ\
5. **concluzive**: *așadar, deci, prin urmare* etc.

Conjuncțiile *subordonatoare* marchează în primul rînd dezvoltarea propozițională a unei funcții sintactice. Ele realizează și exprimă cu preponderență relații de dependență, dar intervin și în dezvoltarea relației de interdependență iar în spațiul acesteia, în dezvoltarea relației de complementaritate între verbul copulativ și numele cu dezvoltare propozițională.

În legătură cu situarea planului lor semantic între abstract și concret, conjuncțiile subordonatoare marchează doar dezvoltarea propozițională a unor funcții sintactice sau și identitatea funcțională a propozițiilor dependente.

Din prima categorie fac parte conjuncțiile „universale", care, cu un grad maxim de abstractizare, introduc în frază orice (sau aproape) tip funcțional de propoziție: *că, să*.

În cea de a doua categorie se înscriu conjuncțiile (mai ales locuțiuni conjuncționale) care introduc cîte un singur tip funcțional de propoziție:

1. **de cauzalitate**: *din cauză că, fiindcă, pentru că* etc.
2. **concesive**: *deși, cu toate că, măcar că*
3. **consecutive**: *încît, așa că*
4. **de modalitate**: *de parcă*
5. **de progresie**: *pe măsură ce, cu cît... cu atît, de ce... de ce*
6. **opoziționale**: *în loc să, de unde*
7. **cumulative**: *pe lîngă că*

Între aceste două categorii se situează celelalte conjuncții (și locuțiuni conjuncționale), care pot introduce două sau mai multe tipuri funcționale de propoziții, numai în stil indirect, unele (*dacă*), în stil direct, altele: *ca să, de, cum, fără să* etc.

c. **Pronumele (adjective) relative și nehotărîte** marchează dezvoltarea complexă sau propozițională a unor funcții sintactice, prin desfășurarea relațiilor de interdependență și dependență: „Cine *s-a ridicat împotriva tăcerii* a riscat totdeauna să facă tăcere în jurul lui." (O. Paler, *Viața*, 63)

> *„Plăcut e somnul* în care
> *uiți-de tine ca de-un cuvînt."* (L. Blaga 331),

realizează și exprimă o subcategorie a relației de apoziție: „Oricîte idei generoase am afla la boierii din această epocă, ei rămîn dacă nu reacționari, cel puțin staționari, ceea ce *în fond e totuna*." (G. Călinescu, U.P., 278)

Pronumele *relative* prezintă trei categorii structurale:

— **simple**: *care, cine, ce, cît*

— **compuse**: *cel ce, ceea ce*

— **locuțiuni** pronominale (cu valoare adjectivală): *ce fel de*: „Trebuiau să dovedească **ce fel de** cîine i-a mușcat." (O. Paler, *Viața...*, 111)

Pronumele *care, ce* și *cît* funcționează ca elemente de relație și în întrebuințare adjectivală: „Iată **pentru care** pricină, cinstite comise Ioniță, am fost jurat schitului Durău..." (M. Sadoveanu, *H.A.*, 24)

Dintre pronumele (adjectivele) *nehotărîte*, se constituie în elemente relaționale cele formate pe baza pronumelui relativ, ca al doilea component al structurii lor: *oricare, oricine, orice, oricît*:

> *„Să blesteme* pe-**oricine** *de mine-o avea milă"* (Eminescu, O. I., 115)
> „**Orice** gînd *ai, Împărate, și oricum vei fi sosit,*
> *Cît suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!"* (M. Eminescu, O. I., 146)

În stil indirect, devin elemente de relație și pronumele (adjectivele) interogative: *care, cine, ce, cît*: „...Nu descoperise nici pînă astăzi cine îl bătuse pe Năstase acum trei ani..." (M. Preda, *Moromeții*, 374)

Spre deosebire de prepoziții și conjuncții care, din motive semantice, funcționează exclusiv ca elemente de relație, pronumele (și adjectivele) relative (și cele interogative și nehotărîte întrebuințate ca atare), pe lîngă rolul de element de relație în frază, realizează și o funcție sintactică în propoziția pe care o introduc. În enunțul: „Frate, o boală învinsă

ți se pare orice carte. / Dar cel ce ți-a vorbit e în pămînt." (L. Blaga, 130), pronumele relativ compus cel ce marchează dezvoltarea propozițională a funcției de subiect, iar în propoziția subiectivă pe care o introduce în frază funcționează ca subiect al verbului-predicat *a vorbit*.

Identitatea funcțional-sintactică a propoziției pe care o introduc este marcată numai de unele pronume (adjective) relative și nehotărîte și numai în stil direct.

Pronumele relative **care** și **ce** sînt mărci ale unor propoziții atributive:

„*Crezi tu că rîul curge, că unda*
Care ne scaldă-*i pururea nouă ?*" (Șt. Aug. Doinaș, 303)

Pronumele relativ compus **cel ce** marchează identitatea funcțională a propozițiilor introduse, în funcție de cazul la care se situează :

— genitiv : *atributivă :*

„*Dar cuvintele sînt lacrimile* celor ce ar fi voit
Așa de mult să plîngă și n-au putut." (L. Blaga, 79)

— **dativ** *: completivă indirectă :*

„*Iar* celui ce cu pietre mă va izbi în față
Îndură-te, stăpîne, și dă-i pe veci viață !" (M. Eminescu, O. I., 116)

— acuzativ : însoțit de morfemul *pe : completivă directă :*

La jugu-i el silește pe cei ce l-au urît." (M. Eminescu, O. I., 62);

precedat de prepozițiile *despre, la, pentru : completivă indirectă :* „Nu poți vorbi oricum **despre cel ce** *ți-a pus creionul în mînă*" ;
precedat de prepoziția *cu* : completivă *sociativă :* „N-am fost niciodată de acord **cu cei ce** închid ochii în fața nedreptății."

La nominativ nu mai are rol de marcă specifică absolută ; poate introduce deopotrivă subiective :

„*Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită*
Unor lucruri n-existente ; carte tristă și-ncîlcită
Ce mai mult o incifrează cel ce vrea a descifra." (M. Eminescu, O. I., 36)

și nume predicative cu dezvoltare propozițională :

„*Sînt* cel ce-ntoarce din rostul lor
văzutele..." (Șt. Aug. Doinaș, 232)

d. **Adverbele relative și nehotărîte** marchează dezvoltarea complexă (adverbele *cum* și *cît*) sau propozițională a unor funcții sintactice în interiorul relațiilor de interdependență și dependență : „Las', mamă,

că lumea asta nu-i *numai cît se vede cu ochii.*" (I. Creangă, 8), „*Încotro ne îndreptam* ne loveam parcă de garduri de sîrmă ghimpată." (O. Paler, *Viața...*, 155)

În limba română există cinci adverbe relative: *cînd, unde, cum, cît, încotro* și locuțiunea *de cîte ori (ori de cîte ori)*. Li se alătură ca elemente joncționale în frază adverbele nehotărîte formate pe baza lor prin *ori: oricînd, oriunde, oricum, oricît, oriîncotro, oridincotro.*

Ca și pronumele relative, adverbele relative îndeplinesc (singure sau precedate de prepoziții) concomitent rolul de element relațional și diferite funcții sintactice (mai ales *circumstanțiale*) în propoziția pe care o introduc. În enunțul „Căci **unde**-ajunge nu-i hotar,/Nici ochi spre a cunoaște" (Eminescu, O. I, 176), adverbul **unde** introduce o circumstanțială de spațialitate în structura căreia realizează funcția de circumstanțial spațial.

În stil direct, cînd relația de dependență nu este de tip atributiv, adverbele relative devin mărci distinctive ale tipului de circumstanțială pe care o introduc; identitatea funcțional-sintactică a propoziției este determinată de planul semantic al adverbului:

încotro, unde — circumstanțială de spațialitate: „Atunci ai să te poți duce **unde** *n-au putut merge frații tăi.*" (I. Creangă, 197);

cînd — circumstanțială de temporalitate:

„**Cînd** am plecat, *un ornic bătea din ceață rar*",
|*Atît de rar că timpul trecea pe lîngă oră.*" (T. Arghezi, 79)

cum și *cît* — circumstanțială de modalitate:

„*Și s-așază toți la masă,* **cum** li-s anii, **cum** li-i rangul" (M. Eminescu, O.I., 85)

Observații: Adverbul *cît* are uneori valoare de prepoziție, în care caz nu mai marchează dezvoltarea propozițională a unei funcții sintactice:

„*Sub icoana afumată unui sfînt cu comanac*
Arde-n candel-o lumină cît *un sîmbure de mac.*" (M. Eminescu, O. I., 84)

Cînd devin conjuncții, adverbele relative își pierd și în stil direct capacitatea de a marca identitatea funcțional-sintactică a propoziției introduse. În enunțul:

„*O, moartea-i un secol cu sori înflorit,*
Cînd *viața-i un basm pustiu și urît*" (M. Eminescu, O. I., 38),

cînd, prin producerea unor mutații în planul său semantic, a devenit conjuncție, introducînd o completivă de opoziție.

Observații: Pronumele (adjectivele) și adverbele nehotărîte, mai ales cînd verbul-predicat din propozițiile pe care le introduc se află la potențial-optativ, dezvoltă în planul semantic al funcțiilor sintactice pe care le marchează (subiect,

complement, circumstanțial) și ideea de concesie: „*Oricine ar veni* e bine venit." „El e totdeauna de acord *cu orice i-ai spune.*", „Mihaela se duce *oriunde ai trimite-o.*" ș.a.m.d.

VI. Termeni corelativi. Cînd elementele de relație nu sînt în măsură să marcheze o anumită identitate funcțional-sintactică, mai ales în categoria circumstanțialelor, se constituie în cale de reducere a ambiguității sintactice diferite adverbe *corelative,* care devin astfel mărci indirecte ale tipului funcțional al propoziției. În enunțul „Cum a intrat, *așa* a și ieșit.", adverbul corelativ *așa* fixează propoziției „*Cum a intrat.*" identitatea de circumstanțială de mod. În absența lui, propoziția poate dezvolta funcția de circumstanțială temporală: „*Cum a intrat,* a și ieșit."

VII Dubla realizare a unor funcții sintactice

Mai ales cînd se realizează prin pronume personale (care prezintă o serie de omonimii în flexiunea cazuală), forma lungă a pronumelui sau substantivul care anticipă sau reia forma pronominală scurtă prin care se realizează o anumită funcție sintactică (complement direct sau indirect), fixează identitatea acestei funcții. Astfel, în versurile eminesciene: „Căci *perdelele*-ntr-o parte cînd le dai, și în odaie / Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie" (O. I, 132), anticiparea pronumelui le prin substantivul în acuzativ *perdelele* marchează situarea acestei forme scurte în acuzativ și identitatea ei funcțională, de complement direct. În schimb, în versurile „Vara doina mi-o ascult / Pe cărarea spre izvor, / Ce le-am dat-o *tuturor,* / Împlîndu-și cofeile / Mi-o cîntă femeile." (O. I. 123), dativul pronominal *tuturor* marchează situarea formei le în cazul dativ și identitatea sa funcțională de complement indirect.

Absența mărcilor în dezvoltarea unor funcții sintactice

În dezvoltarea circumstanțialelor, în mod frecvent, planului semantic nu-i corespund mărci specifice în planul expresiei. Identitatea diferitelor circumstanțiale este fixată atunci de însuși planul semantic al termenului prin care funcția de circumstanțial se realizează sau rămîne implicită în planul semantic al relației de dependență.

Prin clasa semantică la care aparțin, adverbele pronominale de tipul *aici, acolo, atunci, niciodată* etc. își fixează identitatea funcțional-sintactică distinctă, atunci cînd realizează funcția de circumstanțial: *aici*: circumstanțial spațial:

„Aici *e casa mea.* Dincolo *soarele și grădina cu stupi.*" (L. Blaga, 79)

niciodată : circumstanțial temporal :

„*Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri*
Și niciodată n-or să vie iară" (M. Eminescu, O. I., 201)

ș.a.m.d.;

Cînd se realizează propozițional, circumstanțialul concesiv se dispensează de elementul joncțional, mai ales dacă marca identității sale specifice este fixată, la nivelul predicatului, de prezența unui semiauxiliar de modalitate ; în versurile eminesciene :

„Poți zidi *o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi, orice-ai spune,*
Peste toate o lopată de țărînă se depune." (Eminescu, O.I., 134),

propozițiile *Poți zidi o lume-ntreagă* și *poți s-o sfarămi* realizează funcția de circumstanțial concesiv.

5. Unități sintactice

Unitatea de bază a *limbii* în desfășurarea ei ca act de comunicare și cunoaștere, prin vorbire, este **enunțul**, unitate finită în dezvoltarea textului lingvistic, rezultat al **enunțării**. Ca unitate sintactică închisă, **enunțul** se caracterizează prin :

— unitate de înțeles ; componentele planului său semantic se situează în simultaneitate în desfășurarea cunoașterii și comunicării lingvistice;
— unitate de structură ; termenii din care se compune dezvoltă între ei diferite relații sintactice ;
— unitate prozodică ; este delimitat prin pauze (în scris, marcate prin spațiu alb și semne de punctuație, punct cel mai adesea) și are o singură desfășurare intonațională *.

A. Sub aspect **structural**, în funcție de modul de realizare concretă a celor trei atribute, în procesul real al comunicării lingvistice, se disting două categorii de enunțuri :
— *situaționale*
— *autonome*

* Cf. definiția concisă dată enunțului de către V. Guțu-Romalo (lucr. cit., p. 29) : „Prin *enunț* se înțelege o secvență *fonică* (un flux sonor), limitată prin pauze și caracterizată printr-un contur *intonațional* și care poartă o anumită informație semantică, reprezintă deci o comunicare."

Enunţurile *situaţionale* se caracterizează prin unitate prozodică şi structurală ; sînt constituite din sintagme în interiorul cărora se dezvoltă o relaţie de dependenţă. Nu cunosc relaţia de interdependenţă iar relaţiile de coordonare şi apoziţie sînt puţin frecvente.

Sub aspect semantic, unitatea de înţeles transmis prin aceste enunţuri se realizează în interiorul unui context, lingvistic sau nelingvistic, mai larg şi, adesea, eterogen. Din acest punct de vedere, se pot identifica două categorii de enunţuri situaţionale :

— *enunţuri-fragment* ; enunţuri care se articulează, în realizarea unităţii semantice, cu alte enunţuri lingvistice. Această categorie de enunţuri caracterizează stilul conversaţiei şi implică permanent subînţelegeri :

„— A fost pe aici !... Cînd ? [a fost pe aici]

— *Adineaori...*" (I. L. Caragiale, I, 304) [a fost pe aici]

— *enunţuri eliptice* ; enunţuri care se împletesc, în realizarea unei unităţi de înţeles, cu factori extralingvistici, situaţionali :

Casă de bilete, Teatrul Naţional etc. [Aici este]

Intrare studenţi, Trecere pietoni etc. [Aici este]

Fumatul oprit ! Trecerea interzisă ! etc. [Aici este]

La mulţi ani ! Bună dimineaţa ! Noroc bun ! etc. [Îţi urez]

25 de lei kilogramul, Două la leu etc. [Merele costă] [Pătrunjelul se vinde două legături la leu]

Enunţurile *autonome**. Se întemeiază pe desfăşurarea funcţiei predicaţiei iar, în organizarea lor, în ambele planuri (semantic şi al expresiei), se întrunesc toate cele trei atribute (unitate semantică, structurală şi prozodică), cu o serie de deosebiri, mai ales în manifestarea unităţii de structură. Aceste deosebiri se concretizează în două subtipuri de enunţuri autonome :

— *sintetice*

— *analitice*

Enunţurile *sintetice*** se caracterizează prin concentrarea întregului lor plan semantic într-un singur termen. În funcţie de natura acestui termen, ele sînt :

---

* Autonomia acestor enunţuri are caracter relativ ş trebuie înţeleasă dintr-o perspectivă strict sintactică. Altfel, d.p.d.v. semantic, unii constituenţi pot cere, pentru înţelegerea exactă şi completă a mesajului, raportarea enunţului la alte enunţuri din acelaşi text sau la contextul extralingvistic. Aşa, de exemplu, sub aspect sintactic, enunţul „A doua zi era acolo." este autonom. Sensul său informaţional concret, însă, implică punerea lui în legătură cu un alt enunţ prin care să se fixeze conţinutul semantic concret al termenilor reprezentativi — *el* şi *acolo*.

** Pentru asemenea enunţuri, gramaticile vorbesc mai frecvent de *propoziţii* sau *fraze neanalizabile*

— *adverbiale*, cînd enunțul se realizează printr-un adverb (locuțiune adverbială) : *da, firește, nicidecum* etc. :

„— Ai dat casa cu chirie ciocoiului ?

— *Da.*" (I. L. Caragiale, II, 195)

— *interjecționale*, cînd enunțul se realizează prin interjecții : *vai, off !* etc. :

„— Bine, Costică, acum vii ?... ai venit cam tîrziu !

— *Ei, aș !*" (I. L. Caragiale, II, 292)

Enunțurile interjecționale depășesc, uneori, structura tipică, neanalizabilă ; interjecțiile volitionale, prezentative și onomatopeice pot realiza funcția de predicat și pot primi determinanți, care dezvoltă mai ales funcțiile de complement :

Vai de *biet român săracul,*
Îndărăt tot dă ca racul." (Eminescu, O.I., 182)

și circumstanțial :

„Hai în codrul *cu verdeață,*
Und-izvoare plîng în vale" (Eminescu, O. I., 54)

Observații : Enunțurile pe baza interjecției *hai* se apropie de enunțurile verbale ; interjecția primește, atunci, la plural, desinențe pentru persoanele I și a II-a : „Aidem la gazda dumitale să-mi spui tot ! murmură Grigore cu glas bolnav".

(L. Rebreanu, 465)

Enunțurile *analitice* se caracterizează prin desfășurarea relațiilor sintactice în linearitatea planului expresiei. Realizarea concretă a *predicației*, funcție care asigură unitatea de structură a acestor enunțuri, diferențiază enunțurile autonome analitice în :

— enunțuri *verbale* ; structura lor se desfășoară în jurul unui verb nucleu care asigură realizarea concretă a predicației printr-un predicat :

„*Îmi* voi ucide *timpul și visurile, deci,*
Cîrpi-voi *pe-nluneric mantaua vieții mele.*" (T. Arghezi, 42)

— enunțuri *verbal-nominale* ; structura lor se desfășoară în jurul unui grup predicativ construit dintr-un verb (copulativ) și un nume (predicativ) :

„*Ochiul tău profetic deschis*
e *singura* veste *prin ramuri.*" (L. Blaga, 98)

— enunțuri *nominale* ; în structura lor nu se include nici un verb, predicația fiind asigurată de intonație : „Iat-o cît e de luminoasă ! *Bun și neuitat adăpost !*" (I. L. Caragiale, IV, 232)

Observații: În stilul conversației, mai ales în limbaj popular, cele două subtipuri de enunțuri, *analitic* și *sintetic*, coexistă în desfășurarea aceluiași enunț: „*Da, vom lupta contra guvernului!*" (I. L. Caragiale, I, 246), „... *Părinții lui îi răspunseseră că* da, mă puteau primi...," (M. Preda, *Viața*, 188)

Mai ales în stilul conversației și în stilul beletristic, se dezvoltă *enunțuri complexe*, prin articularea a două enunțuri autonome, aparținînd unul, subiectului actului lingvistic și celălalt, obiectului comunicării; între ele se instituie o relație de incidență: „— Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu." (I. L. Caragiale, II, 68)

Enunțurile *analitice*, care realizează predicația prin implicarea unui verb, cunosc două tipuri de dezvoltare sintagmatică, după numărul nucleelor predicaționale:

— propoziția

— fraza

Propoziția este unitatea minimală a organizării sintactice a unui enunț în actualizarea limbii, în procesul de comunicare. Este enunțul lingvistic structurat în baza **unui singur nucleu predicațional**, *verbal* sau *verbal-nominal*."

„*Viitorul și trecutul*
Sunt a filei două fețe." (M. Eminescu, O. I., 196)

Fraza este un enunț lingvistic în structura căruia se cuprind două sau mai multe nuclee predicaționale, între care se stabilesc sau care mediază diferite relații sintactice:

„*Porumbii i-au slobozit*
să-ncerce pajiștea cerului,
dar sfîșiați de vînturi
se-ntorc înapoi." (L. Blaga, 98)

Din punctul de vedere al structurii interne, propoziția poate fi:

a. *simplă*; este constituită doar din termenii nucleului predicațional: predicatul și subiectul sau numai predicatul:

„*Ea aude — plînge...*" (Eminescu, O. I, 65)
„*Si înserează... și e tăcere...*" (G. Bacovia, 152)

b. *dezvoltată*; în structura sa intervin și alte funcții sintactice, în afara celor implicate de nucleul predicațional:

„*Miraiul unui dulce fruct*
îmbrac-un sîmbure amar." (L. Blaga, 326)
„*Ninge mereu în zarea-nnoptată...*" (G. Bacovia, *S. A.*, 12)

c. *complexă*; în structura nucleului său predicațional central se dezvoltă *un nucleu predicațional* secund. Există trei variante de propoziții complexe:

— propoziții în care purtător al sensurilor gramaticale indispensabile predicației: timpul, numărul și persoana este un verb copulativ iar numele predicativ, purtător al sensului lexical de bază, de asemenea indispensabil, are dezvoltare propozițională:

„Lumea-i cum este... *și ca dînsa suntem noi.*" (M. Eminescu, *O*, I, 36)

— propoziții în care subiectul, componentă pasivă a nucleului predicațional în desfășurarea predicației, are dezvoltare propozițională:

„Cine și-a pierdut o zi cît o viață
S-o caute repede. *Se înnoptează. Se lasă ceață.*" (T. Arghezi, 190)

— propoziții în care verbul principal, centru al structurării enunțului, purtător al sensurilor gramaticale inerente predicației, este un verb copulativ iar numele predicativ și subiectul au fiecare dezvoltare propozițională: „**Dacă Achim are să stea toată vara la București** *înseamnă* **că el va tunde oile.**" (M. Preda, *Moromeții*, 152)

Gradul de complexitate a propoziției crește atunci cînd propozițiile cu nucleu predicațional secund dezvoltă în interiorul lor alte nuclee predicaționale „secunde": „Și e ciudat că tocmai ceea ce ne amenință cu moartea ne întoarce violent cu fața spre soare." (O. Paler, Galilei, 66)

Din punctul de vedere al raportului *propoziție-enunț*, propoziția poate fi:

— *independentă*, cînd reprezintă în ea însăși un enunț autonom (sau relativ autonom): „Cetățenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor." (*Constituție*, art. 28) (Ha!)

— *nondependentă*, cînd face parte, printr-o relație de coordonare sau de apoziție, dintr-o *frază simplă*:

„*Ca și zarca, gîndul meu se înnegri...*
Și de lume tot mai singur, mai barbar, —
Trist cu-o pană mătur vatra, solitar...
Iar în zarca grea de plumb
Ninge gri." (G. Bacovia, 92)

— *interdependentă* cu o altă propoziție (sau cu un termen nepropozițional), cînd realizează una din funcțiile nucleului predicațional: *predicatul* sau *subiectul*, în interiorul unei propoziții complexe:

...*Dar știe oricine*
Că ceea ce nu e nu simte dureri." (M. Eminescu, O. I., 38)

— *principală*, cînd, în interiorul unei relații de dependență, ocupă numai poziția de termen *regent*. Conține în structura sa nucleul predi-

cațional central în jurul căruia se organizează enunțul realizat ca *frază dezvoltată* : „Dacă singurul merit al unui om e acela de a fi supraviețuit, *el nu mai are dreptul* să se creadă inocent. “ (O. Paler, *Viața...*, 240)

— *dependentă* (subordonată, secundară), cînd, în interiorul unei relații de dependență, ocupă poziția de termen *dependent*, dezvoltînd diverse funcții sintactice : „Cineva *care ar dărîma o închisoare pentru a ridica din ruine alta și mai cumplită* ar servi oare libertatea ?“ (O. Paler, *Viața...*, 242)

Prin structura lor internă, frazele sînt :

— *simple*, constituite din propoziții nondependente care, intrînd între ele în relații de coordonare sau de apoziție, își păstrează autonomia predicațională :

„Colo-n palate de mărgean
Te-oi duce veacuri multe.
Și toată lumea-n ocean
De tine o s-asculte.“ (M. Eminescu, O. I., 170)

— *dezvoltate*, constituite din propoziții aflate în relații de dependență, în interiorul cărora propozițiile dependente își pierd autonomia predicațională * :

„Cînd treci fără sandale pe sub tei
porumbii adormiți pe streșini ciuruite
se trezesc, crezînd
că pașii tăi, mărunții, sunt semințe azvîrlite
de-o mînă bună pentru ei.“ (L. Blaga, 67)

B. Sub aspect semantic, în funcție de specificul implicării celor trei factori principali *(emițătorul, destinatarul* și *mesajul)* în desfășurarea cunoașterii și comunicării lingvistice, enunțurile sintactice, în ansamblu sau numai unele componente ale lor (propoziționale, cel mai adesea) pot fi :

— *asertive* —
— *interogative* —
— *imperative* —
— *exclamative* —

---

* G. Ivănescu (în cursul litografiat *Sintaxa limbii române moderne*, Iași, 1947—1948) retrage subordonatelor calitatea de propoziții, tocmai pe temeiul pierderii autonomiei predicaționale. Ideea este preluată recent de Ecat. Teodorescu, *„Sînt propozițiile subordonate propoziții autentice ?*, LR, 1979, nr. 3. În această interpretare, fraza ar fi numai enunțul în care există cel puțin două propoziții principale coordonate.

B.1. În enunțurile *asertive*, raportul *emițător-mesaj-destinatar* este dominat de conținutul mesajului, care orientează organizarea lor. Enunțurile *asertive* se impun ca expresia sintactică a cunoașterii prin limbă a unei realități extralingvistice și mijlocul principal de comunicare a acestei cunoașteri.

În funcție de modul de desfășurare a enunțării, enunțurile *asertive* sînt :

— *directe*: enunțuri cu verbul enunțării implicit sau prezent într-un alt enunț, împreună cu care prin intermediul unei relații de incidență sau păstrîndu-și independența, dezvoltă structura sintactică numită *stil direct* :

„*Din sinul veciniciului ieri*
Trăiește azi ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-aprinde iarăși soare." (M. Eminescu, O. I., 178)
„*— Stăpîne, ziceau servitorii cu goarne,*
mistrețul acela nu vine pe-aici." (Șt. Aug. Doinaș, 56)

— *indirecte*; enunțuri cu verbul enunțării explicit și constituit în regent într-o relație de dependență pe care se întemeiază structura sintactică numită *stil indirect* :

„*Însă tu îmi vei* răspunde *că e bine ca în lume*
Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume." (M. Eminescu, O.I., 132)

În funcție de situarea planului lor semantic în desfășurarea categoriei modalității, enunțurile asertive sau propoziții din alcătuirea lor pot fi *reale*, *ipotetice*, *potențiale*, *ireale*, *optative* :

„*De cînd s-a dus sînt ca o creangă veștedă,*
Care-nainte de-a-nflori se scutură,
Și lumea nici o bucurie nu-i mai dă
Inimii mele, boală și putredă ciutură." (M. Isanos, 302)

„*Poate-ți odihni oleacă* — zise femeia — *îți fi obosiți.*" (C. Hogaș, 78), „— *Ostenit trebuie să fi fost cuconașul ist tînăr,* observă femeia, privind pe tovarășul meu cum dormea de adînc." (C. Hogaș, 79), „... Trebui, deci, să coborîm cele treizeci și două de scări (...) ; *ai fi zis că te scobori în fundul pămîntului.*" (C. Hogaș, 363), „Cum aș fi încheiat cîntecul, cobrele ar fi ieșit de sub vrajă." (O. Paler, *Viața...*, 202)

Implicarea afectivă a subiectului vorbitor în transmiterea mesajului determină dezvoltarea a două variante de enunțuri *asertive* :

— enunțuri asertive *obiective (neutre)*, prin care subiectul vorbitor transmite conținutul semantic al mesajului în mod obiectiv : „Omul

e zidit din acelaşi lut care se tîrăşte în şarpe şi zboară în vultur." (M. Codreanu, 163)

— enunţuri asertive *subiective (exclamative)*, prin care subiectul vorbitor îşi comunică şi atitudinea sa afectivă faţă de (sau provocată de) conţinutul semantic al mesajului (admiraţie, extaz, indignare, surpriză, uimire, ironie, dispreţ, regret etc.):

„Ce frumoasă, ce nebună
E albastra-mi, dulce floare !
. . . .
Şi te-ai dus, dulce minune,
Ş-a murit iubirea noastră —
Floare-albastră, floare-albastră !
Totuşi este trist în lume !" (M. Eminescu, O. I., 55)

„— Măi ! anapăda lucru ş-aista, zic eu înciudat..." (I. Creangă, 35), „Şi cîte nu s-au încercat în contra „Convorbirilor literare !" (T. Maiorescu, 394)

Sub aspect *structural*, enunţurile asertive pot aparţine tuturor categoriilor şi pot avea diferite dezvoltări:

— „Cît ai pierdut, mă !
— ... *Tot.*" (I. L. Caragiale, IV, 246)
— Nu ţi-am spus de trei ori să pleci ?
— *Da.*" (I. L. Caragiale, IV, 246)

„Pustiu..." (G. Bacovia, 144)
„De prea mult aur crapă boabele de grîu." (L. Blaga, 56)
„Fiecare om poartă un jug blestemat,
Care-l apasă crîncen." (M. Isanos, 153)

„— Nu, domnule judecător — zise nemulţumitul — noi n-am avut de gînd să luăm plată de la drumeţul străin pentru mîncarea ce i-am dat; dar dac-a venit întîmplarea de aşa, apoi trebuie să împărţim drept în două ceea ce ne-a dăruit oaspetele nostru." (I. Creangă, 112)

* * *

În planul expresiei, în comunicarea orală, marca distinctivă a enunţului asertiv o constituie *intonaţia*, care este în esenţa ei *descendentă*. Caracterul descendent al intonaţiei asertive se accentuează în enunţurile exclamative, în care energia de articulare şi pronunţare se concentrează în partea lor iniţială:

„*Nenorocitul* de Anghelache !" (I. L. Caragiale, II, 306)

În afara acestei deosebiri, enunţurile asertive exclamative se caracterizează în mod frecvent şi prin prezenţa unor mărci distinctive specifice:

— *elemente exclamative:* pronumele (adjectivul) *ce* (eventual urmat de adverbul *mai*, prepoziția *de* sau de amîndouă), adjectivul pronominal *cît*, adverbele *cît* (singur sau urmat de prepoziția *de*), *unde*, *cînd*, *cum*, *unde nu*, conjuncția *că* (însoțită uneori, la distanță, de adverbul *mai*):

„*Și abia plecă bătrînul*... ce mai freamăt, ce mai *zbucium*!"

(M. Eminescu, O. I., 147)

„O, cum *a răgușit de bătrînețe glasul izvorului!*" (L. Blaga, 89)

„În aceste atome de spațiu și timp cît *infinit!*" (M. Eminescu, PL, 25)

„Încă *ce* rană-i pe dînșii, sărmanii băieți! *Cum* i-a mîncat rîia prin străini, mititeii!" (I. Creangă, 21), „Și ce să vezi? *Unde nu se ie hapsîna de nevastă a lui Vasile* Aniței cu cociorva aprinsă după noi..." (I. Creangă, 29)

— *interjecții:* „*Măi!* al dracului venetic și ceapcîn de popă, zicem noi, după ce ne adunăm toți la un loc înghețați de frig și spărieți!" (I. Creangă, 29)

— *flexiune;* verbul-predicat se situează la conjunctiv: „*Să* mai *pui* altădată temei pe vorbele oamenilor!" (I. Creangă, 38)

— *topică;* termenii care concentrează cea mai mare parte din energia intonațională se situează pe primul loc în organizarea sintagmatică a enunțului sau în orice caz pe primul loc în structura sintagmei din care fac parte: „— Bădie, *tare*-mi ești drag! zise ea..." (C. Hogaș, 149), „... N-ai ce mînca la casa mea? (...). *Acuș* te descalț!" (I. Creangă, 28)

Cînd enunțurile analitice au dezvoltare de frază, caracterul lor exclamativ își are originea mai ales în propoziția principală-regentă: „— Of! *de-ar veni iarna*, să te mai dau odată la școală undeva..." (I. Creangă, 31)

Cînd caracterul exclamativ aparține unei propoziții subordonate, fraza primește intonație de enunț neutru (obiectiv). Caracterul exclamativ al propoziției subordonate este marcat de elemente exclamative și de topică: „N-am reușit să-i spun *ce* greu a fost totul."

B.2. În *enunțurile interogative* raportul *emițător-mesaj-destinatar* este dominat de destinatar, în funcție de care emițătorul le organizează; subiectul vorbitor cere interlocutorului să-i comunice sau să-i confirme o serie de „date" în legătură cu realitatea extralingvistică. Informațiile pot privi însăși actualizarea, prin predicație, a interpretării lingvistice a realității extralingvistice sau pot numai veni să completeze, cu date semantice concrete, golurile din interpretarea pe care o realizează subiec-

tul vorbitor însuşi. În funcţie de această deosebire, enunţurile sînt *interogative totale* sau *interogative parţiale.*

Prin enunţuri *interogative totale,* subiectul vorbitor aşteaptă de la destinatar actualizarea (sau numai confirmarea) planului semantic concret al nucleului predicaţional central, eventual şi al cîmpurilor sintactice derivate :

„*Dormi sufletul meu? te-ai culcat?*" (T. Arghezi, I, 275)

„— *Ştii să faci corectură ?* m-a întrebat apoi la fel de grăbit." (M. Preda, *Viaţa...*, 254)

Prin enunţuri *interogative parţiale,* subiectul vorbitor urmăreşte să-şi concretizeze sau să-şi precizeze cu ajutorul interlocutorului, planul semantic al diferitelor funcţii sintactice (sau componente de funcţii sintactice : numele predicativ) :

„Al cui *e glasul mare care bate?*" (T. Arghezi, 250) [nume predicativ]
„*Ei !* Cine *străbătu livada* [subiect]
Şi cine s-a oprit? [subiect]
Ce *vrei?* Cine *eşti,* [complement direct] [nume predicativ]
De vii mut şi nevăzut ca-n poveşti?" (T. Arghezi, 101)

„Ai auzit şi tu ce se întîmplă ?" „*La ce* te referi ?" „La povestea cu cîinii, bineînţeles." (O. Paler, Viaţa..., 110) [complement indirect].

„Ce mai e nou ? *Cu cine* ai vorbit ?" (O. Paler, Viaţa..., 158) [complement sociativ]

„*Ce* localitate trebuie pusă în carantină ?" (B. Fox, 87) [atribut]

„— Atunci dumneata *de ce* nu te muţi ? [circ. de cauză]

— Pentru că nici eu n-am făcut ce trebuie..." (B. Fox, 152)

„*În orice minte lum a işi pune intrebarea*
Din nou : de unde *vine* şi unde *merge floarea*
Dorinţelor obscure sădite în noian?" (M. Eminescu, O. I, 64) [circ. spaţial]

Enunţurile interogative pot fi :

— *simple,* cînd dezvoltă o singură direcţie semantico-sintactică : „— Dar de văzut vezi ?" (B. Fox, 178),

— *disjuncte,* cînd dezvoltă ambele alternative semantico-sintactice, prin intermediul unei relaţii de coordonare disjunctivă : „L-ai cunoscut sau nu ?" (B. Fox, 205)

Enunţurile interogative pot avea în vedere realitatea extralingvistică-obiect al comunicării lingvistice :

„*Lacăte, cine te-a închis*
La umbra marelui meu vis?" (T. Arghezi, 26)

sau raportul dintre destinatar și această realitate :

„N-auzi cum bat și cheamă
în soare, clopote mari de-aramă?" (M. Isanos, 255)

În funcție de modul de desfășurare a enunțării, enunțurile interogative sînt :

— *directe* :

„O, drum și ape, nor și dor,
Ce voi fi cînd m-oi întoarce
la obîrșie, la izvor?
Fi-voi dor atuncia? Fi-voi nor?" (L. Blaga, 416)
„Cucu-ntreabă : „Unde-i sora
Viselor noastre de vară?" (M. Eminescu, O. I., 121)

— *indirecte*; au caracter de interogative indirecte numai componente ale unor enunțuri, propoziții dependente, subordonate unor verbe precum : *a întreba, a spune, a ști* etc. sau unor substantive de același tip semantic : *întrebare, problemă* etc. sau nume predicative cu dezvoltare propozițională în nuclee predicaționale cu subiectul realizat prin aceeași categorie de substantive :

„Și de-aceea de azi-nainte poți să nu mă mai întrebi
De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi" (M. Eminescu, O. I., 141)

Prin poziția planului lor semantic în desfășurarea categoriei sintactice a modalității, enunțurile interogative pot fi *reale, ipotetice, potențiale, optative, ireale* etc. : „Mîine le telefonezi din nou?" (O. Paler, *Viața...*, 159), „O mai fi trăind ? S-o fi măritat cu altul ? Habar n-am." (B. Fox, 95), „Dacă erau ei la telefon ?" (O. Paler, *Viața...*, 113), „N-ai vrea să vorbești cu el ?... mi se adresează cu timiditate învățătorul Selim." (B. Fox, 258), „Să fi fost pentru că omul era așa de fermecător de trist ?" (M. Caragiale, 93)

Prezența sau absența atitudinii afective a subiectului vorbitor în transmiterea conținutului semantic al mesajului se concretizează în dezvoltarea a două variante ale enunțurilor interogative :

— enunțuri interogative *obiective (neutre)* : „Vă place ? ne întrebă fata." (B. Fox, 74)

— enunțuri interogative *subiective (exclamative)* : „Ce naiba să fi pățit tovarășul meu ? mă întrebam cu nedumerit din cînd în cînd." (C. Hogaș, 80)

Sub aspect structural, enunțurile interogative totale sînt mai ales enunțuri *autonome* (sintetice sau analitice) : „*Ei ?* reuși el să articuleze

înghițind în sec." (C. Țoiu, 108), „— *Da* ?... Eu n-am fost astăzi la minister..." (I. L. Caragiale, 298), „— E vorba de lepră, domnule ziarist, nu de pelagră. N-ați auzit de existența ei la noi ? Nu știați că într-un sat din apropierea Ismailului e un lazaret de leproși ?" (B. Fox, 83)

„*Morți în crucea nopții? Nu cred.*" (T. Arghezi, 114)

Enunțurile interogative parțiale sînt mai cu seamă enunțuri-fragment rezultînd în special din marea frecvență a subînțelegerii în stilul conversației :

„— Și ?

— Și ce ?" (O. Paler, *Viața*, 159)

În planul expresiei, identitatea specifică a *enunțurilor interogative* este marcată de *intonație* și *elemente interogative*.

Intonația *interogativă* este *ascendentă*. Ea caracterizează ambele categorii de enunțuri interogative.

Elementele *interogative* sînt specifice enunțurilor *interogative parțiale*, în structura cărora, realizează și diferite funcții sintactice :

— *pronume (adjective) interogative: cine, care, ce, ce fel de, cît (cîtă, cîți, cîte)*: „Și pentru că nu pleca, am adăugat : Cui vrei să telefonezi ?" (O. Paler, *Viața*, 157)

„Ce *fiară ciudată mă umple de sînge*
oprind vînătoarea mistrețului meu?" (Șt. Aug. Doinaș, 57)

— adverbe interogative : *unde, cînd, cum, cît, încotro, de cîte ori*:

„Unde *te duci?* Cînd *o să vii?*" (M. Eminescu, O. I, 118)

Rămîne în afara vreunei funcții sintactice adverbul interogativ *oare*, caracteristic ambelor categorii de interogative, expresie în același timp și a unei atitudini subiective față de conținutul mesajului. În enunțurile interogative parțiale, însoțește elementul interogativ principal : „Meștere Ruben, **oare** cînd voi ajunge să pricep adîncimea ta ?" (M. Eminescu, PL, 12)

„*Dintre sute de catarge*
Care lasă malurile,
Cîte oare *le vor sparge*
Vînturile, valurile?" (M. Eminescu, O. IV, 396)

În enunțurile interogative totale adverbul *oare* este singurul element interogativ :

„*Putut-au* oare-*atîta dor*
În noapte să se stingă

Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă?" (M. Eminescu, O. I., 186)

Cel mai adesea, enunţurile interogative totale se disting de cele asertive numai prin intonaţie:

„*Îmi aduc aminte, poate,*
Că făcui parte din toate?" (T. Arghezi, 114)

Observaţii: În enunţurile analitice realizate ca frază dezvoltată intonaţia interogativă o poartă cel mai adesea propoziţia principală:

„*Dacă din poveşti adevăr rămîne*
că trăim prin imponderabil cei vii,
poate să mai umble cuvînt că trupul
este o povară?" (L. Blaga, 383)

Interogativa indirectă, fiind o subordonată, îşi pierde intonaţia specifică. Enunţul din care face parte este în esenţa lui un enunţ asertiv: „A întrebat-o un aprod bătrîn pe cine caută." (M. Sadoveanu, X, 551)

Enunţuri interogative retorice

Sînt enunţuri sintactice care se caracterizează printr-o contradicţie între prezenţa unei intonaţii ascendente, *interogative*, sau a unor elemente interogative în planul expresiei şi caracterul *asertiv* al planului semantic: „Nu eşti îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfîşiată ? " (Al. Russo, 166), „Şi într-adevăr dacă în limbă nu s-ar reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: aşa voiesc să fiu eu şi nu altfel, oare s-ar fi născut atîtea limbi pre pămînt ?" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 213)

Ca şi enunţurile interogative propriu-zise, enunţurile interogative retorice sînt:

— *totale:*

„*Au la Sybaris nu suntem, lîngă capiştea spoielii,*
Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii?
N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi
În aplauzele grele a canaliei de uliţi,
Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii,
Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?" (M. Eminescu, O. I., 150)

— *parţiale:* „Cine mai distinge, în grimoarul oraşului, în tabloul proteiform al oraşului, chipul spectral al mulajului ?" (B. Fox, 179)

Sub aspect structural, se realizează ca interogative retorice numai enunţurile autonome analitice.

Enunţurile introgative retorice sînt toate *subiective (exclamative)*.

În *planul expresiei*, interogativa retorică prezintă în general aceleași mărci ca enunțurile interogative. Uneori intervin, însă, unele particularități în organizarea enunțului care-i fixează identitatea de interogativă retorică :

— însoțirea elementelor interogative cu adjectivul *altul (alta)* sau cu adverbe compuse pe baza lui, eventual concomitent cu situarea verbului la potențial-optativ, prezent sau mai ales perfect, sau cu prezența în context a unor comparative sau superlative adjectivale sau adverbiale: „Care e *mai mîndră* decît tine *între toate* țările semănate de Domnul pre pămînt ? Care *alta* se împodobește în zilele de vară cu flori *mai frumoase*, cu grîne *mai bogate ?*"(Al. Russo, 167) ;

— exprimarea în enunțul interogativ-frază dezvoltată a singurului răspuns posibil la întrebare, marcat ca atare prin elemente restrictive precum *decît, dacă nu* : „Este imaginabilă starea aceasta de lucruri și se poate însemna altfel *decît cu numele celei mai complete barbarii ?*" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 14), „Și de unde să sperăm aceasta *dacă nu de la teatrul național* ?" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 208)

B.3. În *enunțurile imperative*, raportul *emițător-mesaj-destinatar* este dominat de destinatar, pe care subiectul vorbitor vrea să-l determine să acționeze într-un anumit fel. Subiectul vorbitor își organizează enunțul sintactic ca expresie a capacității limbii de a provoca modificări în sfera realității extralingvistice. Planul semantic al enunțurilor imperative reflectă tocmai direcția în care urmează a se produce aceste modificări.

În funcție de modul de desfășurare a enunțării, enunțurile *imperative* sînt :

— *directe* : „*Dormi !* zise poruncitor." (M. Eminescu, PL, 48)

„*Vindecă-mă, suflete.*
Vin-acasă, suflete.
Adu leacuri, suflete." (T. Arghezi, 276)

— *indirecte*; au caracter de imperative indirecte numai componente ale enunțului, propoziții dependente de un verb precum *a ordona, a porunci, a sfătui, a ruga* etc. sau de substantive din aceeași familie : *ordinul, porunca, sfatul, rugămintea* etc., sau nume predicative propoziționale în nuclee predicaționale cu subiectul realizat prin substantive din aceeași categorie :

„*Te-am ruga, mări, ruga*
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mîndru-n valea ta." M. Eminescu, O. I., 149)

Din punctul de vedere al prezenței sau absenței atitudinii afective a subiectului vorbitor, enunțurile imperative sînt:

— *obiective (neutre)*:

„*Nu spera cind vezi mișeii*
La izbîndă făcînd punte." (M. Eminescu, O. I., 196)

„*Nu voi mormînt bogat,*
Cintare și flamuri
Ci-mi împletiți *un pat*
Din tinere ramuri." (M. Eminescu, O. I., 221)

— *subiective* (exclamative):

„...*Da ce vrei, mări, Cătălin?*
Ia dut' de-ți vezi de treabă*!*" (M. Eminescu, O. I., 174)

Sub aspect structural, enunțurile imperative aparțin categoriei enunțurilor autonome (sintetice, realizate mai ales prin interjecții și vocative, și analitice): „— *Hai* și tu cu noi, dacă vrei — zise Harap Alb — că doar n-avem a te duce de mînă ca pe un orb." (I. Creangă, 227), „— Hai iute, și cît te văd; ranița-n spate, stînga-n prejur, pas gimnastic și *înainte, marș!*" (C. Hogaș, 62), „— *Ho, mă!* ce vă este, zise Zaharia." (I. Creangă, 72), „— *Ștefane*, zise Luchi, fiindcă ea era." (M. Preda, *Delirul*, 195)

„*Lasă-mă toamnă in prada furtunii*
Singur de mine să rid ca nebunii." (A. E. Baconsky, 96)

În planul expresiei, identitatea specifică a enunțurilor imperative este marcată concomitent prin intonație, accent și *flexiune.*

Flexiunea. Marca distinctivă principală a enunțurilor imperative este situarea substantivului (pronumelui) la cazul vocativ și a verbului la modul imperativ: „— Ioane! Ioane! Ioane!... și Ion pace!" (I. Creangă, 42), „*Păzește-te* de amicii care ți se jură că te iubesc pe tine mai mult decît se iubesc pe dînșii." (M. Codreanu, 197), „*Deșteaptă-te*, pămînt român! *biruie-ți* durerea..." (A. Russo, 191)

Verbul poate fi și la alte moduri (conjunctiv mai ales, indicativ mai rar), dacă planul lor semantic exprimă conținutul semantic al imperativului: „Tu *să șezi* la grajd, nedezlipit și să îngrijești de calul meu ca de ochii din cap..." (I. Creangă, 207)

Observații: Uneori situarea verbului la imperativ nu e decît marcă a caracterului afectiv al unui enunț asertiv: „Ei, ei! de acum *drege-ți* „vocea" și *descurcă-te*, măi Trăsne, dacă poți." (I. Creangă, 57)

Intonația *imperativă* este orientată de *accentul* sintactic și depinde de dezvoltarea enunțului; este ascendentă cînd enunțul se realizează

doar printr-un *vocativ*, *o interjecție* sau *un verb la imperativ*: „Mai luăm cîte unul ?... *Băiete !*..." (I. L. Caragiale, II, 256) „— *Stăi !* strig eu." (I. L. Caragiale, II, 256); este mai întîi ascendentă, apoi descendentă, cînd enunțul are o dezvoltare mai amplă:

„*Cintați-mi durerile voastre*
Ca să am la ce să visez." (A. E. Baconsky, 67)

Enunțurile imperative indirecte au intonație nespecifică; ele devin, de fapt, enunțuri asertive: „Şi cum ajunge acasă zice unei babe de la bucătărie să ia cucoşul, să-l azvîrle într-un cuptior plin cu jăratic şi să puie o lespede la gura cuptiorului..." (I. Creangă, 145)

B.4. În enunțurile *exclamative*, raportul *emițător-mesaj-destinatar* este dominat de emițător; prin absolutizarea componentei subiective a mesajului, enunțul exclamativ devine expresia sintactică a reacțiilor sale față de realitatea extralingvistică sau, mai ales, față de interlocutor.

Sub aspect semantic, enunțurile exclamative exprimă:

— diferite stări afective provocate subiectului vorbitor de către destinatar sau de contactul cu realitatea extralingvistică (manifestate în invocative, imprecații, blesteme etc.): „*Vai de mine și de mine*, copila mea au străpuns-o turcii !" (I. Creangă, 15)

— urări adresate de subiectul vorbitor interlocutorului: „— *La mulți ani*, *Costică !* cu noroc, sănătate și veselie !.." (I. L. Caragiale III, 157)

Sub aspect structural, enunțurile exclamative sînt cel mai adesea enunțuri autonome, sintetice, realizate prin interjecții afective, sau analitice: „— *Eei !* Asta-i prea tare." (M. Eminescu, PL, 77), „— *De !*... mîrîi.", (E. Barbu, 276), „— *Vai, aprinde-v-ar focul să vă aprindă*, zise ea burzuluită grozav; dar cum se cheamă asta ? *În obrazul cui v-a învățat !*" (I. Creangă, 29)

Caracterul distinctiv al enunțurilor exclamative în raport cu varianta exclamativă a enunțurilor asertive este dat de absența în planul lor semantic a informațiilor despre realitatea extralingvistică aflată la originea reacțiilor afective ale subiectului vorbitor.

În planul expresiei identitatea specifică a enunțurilor exclamative este fixată de mai mulți factori:

— caracterul specific lexico-gramatical al termenilor prin care se realizează: interjecții *afective* sau *apreciative*: „— Frică ?... *bravo !*" (I. L. Caragiale, II, 156), „— *De*, nene ! zic eu". (I. L. Caragiale, II, 155)

— tipul de dezvoltare sintactică; cînd se realizează prin interjecții, aparțin enunțurilor sintetice: „*Bravo !*" (I. L. Caragiale, I, 277) „*A !*" (I. L. Caragiale, I, 278), „*Uf !* mi-a zis norocita matronă,

românii..." (I. L. Caragiale, III, 277). Între enunțurile analitice au o frecvență specifică enunțurile nominale: „Întoarce capul: tovarășul, nicăieri... *Mare minune!...* Unde a putut pieri?" (I. L. Caragiale, IV, 240)

— relațiile sintactice în care intră; enunțurile exclamative au caracter independent sau intră într-o relație de incidență cu alte enunțuri: „— *Ce spui, cumnată!* Da' că l-aș ucide în bătaie, cînd aș afla că el a prins pupăza s-o chinuiască." (I. Creangă, 37), „Oamenii săriră buimaci care dincotro crezînd că-i foc, ori ne taie cătanele, *doamne ferește!...*" (I. Creangă, 72)

„— Lasă-mă, unchiule!

— ... *Bine!* răspunde omul bătrîn și joacă-nainte"... (I. L. Caragiale, IV, 243)

— *flexiunea;* verbul predicat se situează la conjunctiv (foarte adesea fără morfemul *să* la persoana a treia, care este și cea mai frecventă) sau potențial-optativ: „În sănătatea domnului Agamiță Dandanache! *Să trăiască!*" (I. L. Caragiale, I, 332),

„*Puii mei, bobocii mei, copiii mei!*
Așa este jocul.
Îl joci în doi, în trei,
Îl joci în cîte cîți vrei.
Arde-l-ar focul!" (T. Arghezi, 113)

— *structura sintactică internă;* verbul predicat se repetă în două forme modale: potențial-optativ și conjunctiv: „Numai că hoțomanul de Pavăl mi-a făcut-o *be-l-ar tăunii să-l beie,* cînd i-o fi somnul mai dulce!" (I. Creangă, 71)

— *topică;* se produce o inversiune a ordinii componentelor sintagmei morfologice și a ordinii sintactice: „Las-că v-am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiți, *dormire-ați somnul cel de veci,* că v-am așternut eu bine!" (I. Creangă, 23)

C. Din punct de vedere **semantico-sintactic**, modul specific de actualizare, prin predicație, a planului lor semantic global sau numai al unor constituienți sintactici determină dezvoltarea a două categorii de enunțuri

— enunțuri **pozitive**, caracterizate prin aspectul pozitiv al actualizării planului semantic: „— Ca un cîine ai trăit, cîinii să te mănînce! rosti unul din purtătorii cosciugului." (E. Barbu, 266),

„*Am fost pe străzi și la răspîntii.*" (A. E. Baconsky, 58)

— enunţuri negative, caracterizate prin actualizare de aspect negativ :

„*Nu spera şi nu ai teamă.*" (M. Eminescu, O. I., 194),
„*Nu-i nimeni cu totul indispensabil, dar nici cu totul inutil.*"
(M. Codreanu, 197)

Enunţurile negative pot fi :

— enunţuri *negative totale*, dacă se actualizează în mod negativ nucleul predicaţional central şi, prin el, planul semantic al întregului enunţ :

„*Noaptea stelelor, a lunei, a oglinzilor de rîu*
Nu-i ca noaptea cea mocnită şi pustie din sicriu." (M. Eminescu, O. I., 82).
„*Cei care se tem n-au stele-n amintiri.*" (A. E. Baconsky, 46).

„Cine nu mai poate să rîdă nu mai poate nici să plîngă." (M. Codreanu, 194)

— enunţuri *negative parţiale*, dacă se actualizează în mod negativ numai planul semantic al unui constituient purtător sau nu de funcţie sintactică, sau al unui component al constituientului sintactic multiplu :

„*Vai de biet român săracul,*
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui
Şi-i străin în ţara lui." (M. Eminescu, O. I., 182)

„Dar... veţi fi auzit voi că popa are mînă de luat, *nu de dat*" (I. Creangă, 69), „Moş Bodrîngă se încurcase nu ştiu pe unde în seara aceea, şi Pavăl, *neavînd lucru* ca alte dăţi, se culcase devreme." (I. Creangă, 70)

În enunţurile negative parţiale, constituientul sintactic cu aspect negativ poate intra cu realizarea de aspect pozitiv a aceleiaşi funcţii sintactice într-un raport de sinonimie, nu de opoziţie semantică ; fenomenul caracterizează mai ales circumstanţialul temporal de posterioritate : „*Pînă să nu crape de ziuă,* poate că vom fi chemaţi să facem cea mai mare jertfă pe care are dreptul patria s-o ceară de la un om." (I. L. Caragiale, III, 166)[= *pînă să crape de ziuă, înainte de a crăpa de ziuă*], „Pe locul hotărît se adunase, *încă pînă a nu se face ziuă,* atîta lume, cîtă frunză şi iarbă, de nu se mai putea mişca." (P. Ispirescu, 160) [= *pînă a se face ziuă, înainte de a se face ziuă*] şi relaţia de coordonare prin care se evită subordonarea circumstanţială (de temporalitate) :

„*N-apucară să se așeze bine* și auziră un sunet de bucium." (P. Ispirescu, 160) [= *înainte de a se așeza bine*]

Opoziția *pozitiv-negativ* caracterizează toate tipurile de enunțuri (*asertive, interogative, imperative, exclamative*), dar prezintă unele note relativ distincte, sub aspect semantic sau (și) structural.

Dacă aparțin enunțurilor asertive, întemeindu-se pe opoziția logico-semantică *afirmativ-negativ*, acestea se impun ca enunțuri *afirmative* și enunțuri *negative*.

Prin enunțuri *afirmative*, subiectul vorbitor afirmă, confirmă sau aprobă actualizarea, prin predicație, a unui anumit conținut semantic : „În faptă, lumea-i visul sufletului nostru..." (M. Eminescu, P. L., 25)

„*Te pierzi în golul singurătății*
O, suflet, mereu de lume fugar." (G. Bacovia, 198)

Prin enunțuri *negative*, subiectul vorbitor neagă, infirmă, sau respinge actualizarea, prin predicație sau prin diferite funcții sintactice particulare, a unui anumit conținut semantic : „Nu e adevărat că există un trecut — consecutivitatea e în conștiința noastră..." (M. Eminescu, P. L., 25)

Enunțurile sînt *totale*, dacă nucleul predicațional central (din structura regentei, dacă enunțul e o frază dezvoltată) are aspect negativ, indiferent de aspectul constituienților sintactici, simpli sau propoziționali :

„*Și în farmecul vieți-mi*
Nu știam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau de crezi ce-a zis femeia." (M. Eminescu, O. I., 113)

sau *parțiale*, dacă nucleul predicațional central este afirmativ iar un constituient sintactic sau mai mulți prezintă aspect *negativ* :

„*Icoana stelei ce-a murit*
Încet pe cer se suie ;
Era pe cînd nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e." (M. Eminescu, O. I., 231)
„*I-am spus că vreau să caut un mormînt,*
Pe care l-am săpat, de mult, cîntînd.
Și mi-a răspuns că nu e in grădina lui." (T. Arghezi, 69)

sau dacă, în propoziții sau în fraze simple, un termen al relației de coordonare este afirmativ iar altul este negativ :

„*Nu ! nu ești tu de vină, ci cei ce te-au vîndut.*" (M. Eminescu, O. I. 63)

„Tribunalul nu trebuia să stabilească vina, ci identitatea.“ (O. Paler, *Viața...*, 65), „Ai să mă-ngropi și n-ai să mă-nțelegi...“ (G. M. Zamfirescu, 127)

„Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta.“ (M. Eminescu, O. I., 127)

Cînd aparțin enunțurilor interogative, opoziția *pozitiv-negativ* poate rămîne exclusiv (sau predominant) sintactică sau poate genera o opoziție semantică.

În primul caz, un același plan semantic se exprimă deopotrivă printr-un enunț pozitiv sau printr-unul negativ; enunțurile se constituie în două variante (stilistice) prin care se comunică același (sau relativ același) conținut semantic: *„Așa-i ?/Nu-i așa ?; Aveți ?... / N-aveți ?...* etc.: *„Așă-i* că s-a deocheat vremea ? zise unul dintre plăieși oftînd.“ (I. Creangă 20), „Nu-i așa că m-am urîțit?“ (G. M Zamfirescu, 127), „Aveți (cumva) un bilet în plus ?“/„N-aveți (cumva) un bilet în plus ?“

Excluzînd conotațiile stilistice, enunțurile interogative din dialogul:

„— *A fost în urma noastră pe aici nenea Anghelache ?*

— Da !

. . . .

— Nu i-ai spus că l-am căutat ?

— Ba da !“ (I. L. Caragiale, II, 304)

puteau apărea și sub forma:

„— *N-a fost în urma noastră pe aici nene Anghelache ?*

— Ba da !

. . . .

— I-ai spus că l-am căutat ?

— Da !“

În cel de-al doilea caz, opoziția se poate realiza în structura aceluiași enunț, dacă acesta este un enunț interogativ disjunctiv: „Pleci sau nu la mare ?“ sau prin enunțuri interogative simple, între care intervin însă și deosebiri de natură stilistică: „Pleci la mare ?“, „Nu pleci la mare ?“

Observații: Enunțul interogativ cu aspect pozitiv poate fi ambiguu: „Te duci la piață ?“ El poate fi înțeles ca un component realizat al unui enunț interogativ disjunctiv întemeiat pe opoziția sintactică pozitiv-negativ: „Te duci sau nu te duci la piață ?“ sau al unui enunț interogativ disjunctiv întemeiat pe o opoziție lexicală: „Te duci sau vii de la piață ?“. Numai în prima realizare, enunțului de aspect pozitiv îi corespunde un enunț de aspect negativ.

Enunțurile exclamative se realizează ca enunțuri *pozitive* care nu pot dezvolta și o variantă negativă: „Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda, *dormire-ai somnul cel de veci, să dormi !*“ (I. Creangă, 13)

și mai rar ca enunțuri *negative*: „Ce semeț erai odinioară, dragul meu, *de n-ai mai fi fost*". (T. Arghezi, *Pamflete*, 267)

În planul expresiei, sînt marcate pozitiv numai enunțurile (sau componentele acestora) *negative;* mărcile distinctive principale ale acestor enunțuri sînt adverbul de negație *nu* și conjuncția copulativă *nici*, întrebuințată în mod frecvent adverbial:

„Nu-*i vina mea*, nu-*i vina nimănui*
că sufletul ca țărna mi-i bogat,
că pătimaș și bun ca dînsul nu-*i*
un altul, sau ca dînsul neîmpăcat." (M. Isanos, 375),
„*Căci unde-ajunge* nu-*i hotar,*
Nici *ochi spre a cunoaște.*" (M. Eminescu, O. I., 176)

În enunțurile asertive sau imperative adverbul negativ *nu* poate fi întărit de locuțiunile adverbiale *deloc* sau *defel*: „Ea era ca trunchiul și *nu* se mișca *deloc*." (M. Eminescu, P. L., 17) sau poate fi însoțit de adverbul *cumva*, care nuanțează stilistic negația: „*Nu cumva* era un om care imita un cîine ? " (O. Paler, *Viața*, 178), „Numai tu *să nu cumva să* te răsufli cuiva, ca să prindă el de veste." (I. Creangă, 140)

În stilul conversației, atît adverbul *nu*, cît și locuțiunile adverbiale *deloc* și *defel* pot constitui și singure enunțuri negative:
„— Ai treabă ?
— *Deloc.*" (I. L. Caragiale, III, 65)
„— Nenea Anghelache n-a venit ?
— *Nu !*" (I. L. Caragiale, II, 301).

Aspectul negativ total sau parția al enunțului se manifestă, adesea, și prin aspectul negativ al termenilor prin care se realizează diferite funcții sintactice sau componente ale acestora: pronume: *nimeni, nimic, niciunul*, adverbe: *niciodată, nicicînd, nicăieri, niciunde*, locuțiunea adverbială *nici că*, sau prin care se realizează el însuși ca enunț sintetic: *ba*: „Ieși ca dintr-o cameră unde nu era *nimeni...*" (M. Preda, *M. Sg.*, I, 55), „N-ai avut *niciodată* presimțirea că vor putea să fie mai mulți ?" (B. Fox, 299), „Eu nu aduc *nimănui nicio* supărare." (P. Ispirescu, 144), „Mai frumos lucru *nici că* se mai poate, cred !" (I. Creangă, 43), „— Da' bani ai adus ? / — *Ba !...* zice că să scrii." (I. L. Caragiale IV, 373)

Realizează în ele însești enunțuri negative unele interjecții: „Fugi, nene, că mustul strică stomacul ! zice unul. — Ei, *aș !* răspunde Costică." (I. L. Caragiale, III, 295)

Adverbul *nu* își pierde caracterul de marcă distinctivă în enunțurile în care se instituie o contradicție între aspectul negativ al planului expresiei și caracterul pozitiv al planului lor semantic.

Prezintă acest raport contradictoriu, între planul expresiei şi planul semantic, trei tipuri de enunţuri :

— enunţuri interogative retorice cu aspect negativ :

„...*Astfel de noapte bogată,*
Cine pe ea n-ar da viaţa lui toată?" (M. Eminescu, O. I., 231)

— enunţuri interogative exclamative cu rol afirmativ : „— Tu spui asta ? / — *De ce nu* ?" (O. Paler, *Galilei*, 65)

— enunţuri asertive cu caracter restrictiv : „Pustiul nu-l poate înţelege decît cine l-a trăit." (O. Paler, *Viaţa...*, 89)

Natura pozitivă a acestor enunţuri este fixată în planul expresiei prin însoţirea adverbului negativ *nu* cu adverbul restrictiv *decît*, în cazul enunţurilor restrictive : „... Toţi *nu* facem decît a gîndi pînă la capăt, ceea ce altul a gîndit în mod embrionar." (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 108) sau de imposibilitatea însoţirii adverbului *nu* cu adverbul sau conjuncţia *nici*, în cazul enunţurilor interogative retorice :

„*Au prezentul nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?*
N-o să aflu între-ai noştri vre un falnic juvaer?" (M. Eminescu, O. I., 149)

În opoziţie cu enunţurile negative, marca *enunţurilor pozitiv* poate fi considerată absenţa adverbului de negaţie : „Ritmul şi rima sunt duşmani răi, dacă-i pronunţi cu prea multă grijă." (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 251)

„*De prin adîncul nopţii vin cocorii*
Pe care i-am văzut plecind." (T. Arghezi, 25)

Aspectul pozitiv al enunţurilor sintetice este implicit în termenii prin care se realizează :

— *adverbe* (locuţiuni adverbiale) de afirmaţie: *da*, *aşa*, *bine*, *desigur*, *fireşte*, *bineînţeles*, *fără îndoială*, *de bună seamă* etc. : „*Fără îndoială*, zise el pentru sine." (M. Eminescu, P. L., 61),

— „Să le dai la toţi !

— *Bine*, dar..." (I. L. Caragiale, III, 276), „— *Da*, domnule, asta e." (I. L. Caragiale, III, 54)

— *interjecţii :*

„Iată [illegible]
Poleindu-ţi îl [illegible] (M. Eminescu, O. I., 210),

„Apoi începe sa comande :

— *Înainte ! marş !*" (I. L. Caragiale, III, 67)

Absența adverbului de negație nu marchează totdeauna o identitate de enunț pozitiv.

Pe lîngă interogativele retorice cu aspect negativ și sens pozitiv există și o subcategorie de interogative retorice cu aspect pozitiv în planul expresiei și caracter negativ în plan semantic :

„Cum ar fi fost cu putință marile fapte ale omenirii, dacă oamenii ar fi răi ?" (G. Călinescu, C.O., 152)

Se caracterizează printr-un raport similar de contradicție între planul expresiei (cu aspect pozitiv) și planul semantic (cu caracter negativ) și unele enunțuri asertive sau interogative exclamative :

„— *Ce-mi pasă a cui ești*, zise el." (M. Eminescu, P. L., 8),

„— Ei ! Ș-apoi ?... *Ce-mi pasă ?*" (I. L. Caragiale, IV, 306),

„Ce era să-i răspund ? De ce să-i stric o iluzie ? " (B. Fox, 304)

I. RELAŢIA DE INTERDEPENDENŢĂ

Relaţia de **interdependenţă** are rol determinant în organizarea enunţurilor sintactice verbale şi verbal-nominale. Acest rol i-l asigură verbul prin caracterul dinamic şi deschis al planului semantic şi al structurii expresiei sale. În limba română, ca şi în alte limbi, verbul este singura categorie lexico-gramaticală capabilă să dezvolte sensuri temporale în mod abstract, adică prin intermediul unei categorii gramaticale specifice.

Dinamismul imanent al verbului îl face apt pentru dezvoltarea funcţiei primordiale a comunicării, *predicaţia*, funcţie care implică situarea în timp, în timpul sau din perspectiva timpului actului lingvistic.

În acelaşi mod abstract, verbul dezvoltă sensuri în interiorul categoriei gramaticale de *persoană* (în simultaneitate cu cea de *număr*), ceea ce face din el singura clasă lexico-gramaticală căreia îi este imanentă relaţia cu un subiect gramatical. Această relaţie este implicită în categoria *persoanei*, manifestîndu-se, în planul expresiei, desinenţial: *merg* — 0, *merg*-i, *merg*-e, şi devine explicită, în sensul concretizării lexical-sintactice, prin atragerea unui *nume (pronume* etc.) în sfera predicaţiei: Eu *merg*-0, Tu *merg*-i, El *merg*-e.

Prin *predicaţie*, se intersectează planul subiectiv (protagoniştii şi timpul actului lingvistic) cu planul obiectiv (mesajul actului lingvistic) al comunicării, în desfăşurarea unei relaţii de interdependenţă şi dezvoltarea celor două funcţii sintactice principale, centrale în structura enunţului:

— *predicatul*, concretizare verbală (sau verbal-nominală) a predicaţiei,

— *subiectul*, concretizare nominală (pronominală etc.) a „obiectului" predicaţiei.

Factorul dinamic îl reprezintă *predicatul*. Expresie activă a pr[edi]caţiei, el situează în timp componente semantice atemporale şi de[...] un anumit raport, variabil, între obiectul enunţului (al predi[...] enunţului) şi subiectul enunţării (al actului lingvistic).

Verbul devine *predicat* prin trecerea sa din starea pasivă a planului paradigmatic al limbii, unde ocupă o poziţie lexicală (care-i asigură o identitate specifică, lexicală, la nivelul morfemului-rădăcină sau al temei), în cea activă a planului sintagmatic. Aici, prin solidarizarea morfemului-rădăcină (sau a temei) cu morfeme categoriale specifice (de timp, persoană etc.), verbul primeşte şi o poziţie (şi identitate) gramaticală.

În această trecere, verbul-predicat determină cel mai adesea dezvoltarea unui *subiect*; desinenţa de persoană şi număr se constituie în semn al relaţiei virtuale cu un subiect, relaţie care poate fi *real-izată* sintactic.

Natura relaţiei dintre *subiect* şi *predicat* este determinată de însuşi procesul de elaborare şi funcţionare a enunţului lingvistic, prin încărcarea unităţilor lexicale implicate în dezvoltarea unei sintagme, cu sensuri gramaticale, în desfăşurarea funcţiei actualizatoare a predicaţiei.

În plan semantic, relaţia este de implicaţie reciprocă (sau *inerenţă*). Înscrierea nivelului lexical al limbii în cel sintactic se realizează prin *predicaţie*, funcţie care, atribuind unui verb calitatea de predicat şi prin acesta, unui nume (pronume etc.) pe cea de subiect, dezvoltă sintagma nucleară a enunţului sintactic în interiorul căreia subiectul şi predicatul se implică reciproc.

În planul expresiei, relaţia este de *dependenţă reciprocă (bilaterală)*.* Îndată ce subiectul, implicat în planul semantic al verbului devenit predicat, primeşte o identitate concretă, lexical-sintactică, verbul-predicat „se orientează după el"**, în organizarea structurii sale morfematice, din perspectiva categoriilor gramaticale de număr şi persoană. În acelaşi timp, predicatul îi impune numelui (pronumelui)-subiect să se situeze în cazul nominativ.

În desfăşurarea *predicaţiei* se produc simultan trei fenomene sintactice:

A. verbul se constituie în *predicat*,

B. verbul-predicat atribuie unui nume (pronume etc.) calitatea sintactică de *subiect*,

C. printr-o relaţie de solidaritate reciprocă, verbul-predicat şi numele-subiect formează *un nucleu predicaţional*, determinînd, prin aceasta, constituirea propoziţiei, unitate de bază minimală a cunoaşterii şi comunicării lingvistice.

Atît producerea cît şi, mai ales, modul de producere a celor trei fenomene sintactice diferă în funcţie de sfera semantică (lexicală) a verbului şi, în legătură cu aceasta, de specificul desfăşurării predicaţiei.

---

* Sintagma *dependenţă bilaterală* este folosită de V. Guţu-Romalo, *lucr. cit.*, p. 38.
** S. Puşcariu, *op. cit.*, p. 157

A. — Predicatul

În desfășurarea actului lingvistic, predicația implică două componente semantice, una, de natură *lexicală* și alta, de natură *gramaticală*.

Componenta semantică de natură lexicală rezultă din interpretarea lingvistică (anterioară actului comunicării) a „obiectelor" realității extralingvistice, reflectată în planul conștiinței.

Componenta semantică de natură gramaticală rezultă din situarea sensurilor lexicale într-o anumită temporalitate, în primul rînd, în raport cu temporalitatea procesului de comunicare, precum și în interiorul unor opoziții determinate de implicarea în verbul-predicat a relației cu un subiect: numărul și persoana, relație care se actualizează prin raportarea la protagoniștii actului lingvistic.

Pe componenta semantic-lexicală se întemeiază „obiectul" enunțului. Pe componenta semantic-gramaticală se întemeiază structura enunțului. „Ceea ce face o propoziție — afirmă Karcevski — e introducerea unor valori de mod, de timp și de persoană — (pe care) le numim valori predicative." *

Componenta semantic-gramaticală se manifestă în planul expresiei prin indici categoriali, care sînt semnificanții unor semne lingvistice purtătoare de sensuri gramaticale.

Morfemele de *mod* și de *timp* din structura verbului flexionat își au originea în chiar semantica gramaticală a verbului care și-a asumat predicația și reflectă raportul dintre coordonate ale comunicării lingvistice (enunțarea) și coordonate ale obiectului comunicării (enunțul).

Morfemele de *număr* și *persoană* stau în legătură cu intrarea verbului-predicat în relație sintactică cu un nume (pronume etc.)-subiect și reflectă raportul dintre protagoniștii enunțării (actului lingvistic) și protagoniștii enunțului.

Componenta semantic-lexicală nu are, în planul expresiei, indici specifici de manifestare în cadrul restrîns al verbului-unitate lexicală, dar își relevă natura prin specificul seriei de sinonime în care poate intra și condiționările pe care le impune constituirii sintagmei în care intră.

Astfel, verbul *a fi*, ca verb **predicativ**, cînd are, adică, o sferă semantică suficientă asumării predicației, intră în serie sinonimă cu verbele *a exista, a se întîmpla, a se afla* etc., verbe capabile să introducă în enunț, prin ele însele, amîndouă componentele semantice ale predicației: „Ce mai *este* prin oraș ?" — „Ce *se mai întîmplă* prin oraș ?"

---

* Apud S. Pușcariu, *op. cit.*, p. 132

Ca verb copulativ, în schimb, el intră în „sinonimie" cu verbe cuasi-desemantizate sub aspect lexical concret : *a însemna, a constitui, a reprezenta*: „*Ce e* asta ?" — „*Ce înseamnă* asta ?"

Ca verb predicativ, verbul *a fi* nu admite în sintagmă, în afara subiectului, un alt nominativ : substantiv (pronume etc,.) sau adjectiv:

* Mihai era (= exista) *doctor*

* El este (= există) *albastru*

Ca verb copulativ, același verb admite în sintagmă, pe lîngă nominativul-subiect, și un al doilea substantiv (pronume etc.) sau un adjectiv în nominativ : „Mihai era doctor.", „Cerul este albastru."

Componenta semantic-gramaticală poate fi imanentă termenului prin care se realizează predicația (un verb) sau poate să-i fie exterioară (cînd acesta este un substantiv, pronume, adjectiv etc.). Această deosebire și, decurgînd din ea, modul concret de realizare a celor două componente ale predicației, determină constituirea a două tipuri structurale de predicat :

— predicat *sintetic**

— predicat *analitic*

Componenta semantic-lexicală a predicației poate avea caracter *dinamic* (implicînd acțiuni, evenimente, transformări, interne sau externe etc.) sau poate avea caracter *static* (implicînd însușiri, identități, stări etc.), ceea ce duce la dezvoltarea a două tipuri semantice de predicat :

— predicat *narativ* (dinamic) – sintetic

— predicat *descriptiv*** (static) analitic

În funcție de conținutul semantic al termenului (termenilor) prin care se realizează predicația, între cele două serii de tipuri predicative se instituie o relativă corespondență.

Predicatul sintetic face parte din categoria predicatelor *narative*, cînd se realizează prin verbe de acțiune :

„*Mai bine singuratic și uitat,*
Pierdut să te retragi *nepăsător*
În țara asta plină de humor,
Mai bine singuratic și uitat !" (G. Bacovia, 188)

„Nimic *nu înrăiește* poate mai mult decît zădărnicia." (O. Paler, *Viața...*, 213)

---

* Cele două tipuri structurale de predicat sînt numite de obicei predicat *verbal* și predicat *nominal*. Termenii *predicat sintetic, predicat analitic* apar în I. Evseev, *Semantica verbului*, Facla, Timișoara, 1974, p. 95.

** Termenii sînt folosiți de G. Ivănescu în art. *Nume și verb*, în „Omagiu Rosetti", București, EA, 1965, p. 421—426.

Predicatul analitic este predicat *descriptiv*, cînd verbul (copulativ) din componența sa este un verb *static*: *a fi, a însemna, a părea* etc.:

„*Dă drumu*, e toamnă *în cetate*—
Întreg pămîntul pare un mormînt..." (G. Bacovia, 124)

În celelalte situații, corespondența are termenii inversați. Cînd se realizează prin verbe de stare*, predicatul *sintetic* se cuprinde în clasa predicatelor *descriptive*:

„Mă tem *de pustiu, de tăcere,*
de numele fără răspuns
din mijlocul nopților mele." (I. Vinea, 83)

Iar cînd predicatul *analitic* are în componența sa un verb dinamic (*a deveni, a se face, a ajunge, a rămîne* etc.), el se cuprinde în clasa predicatelor *narative*: „Și pe măsură ce treceau zilele , *deveneam*, poate și din cauza căldurii istovitoare, *irascibil.*" (O. Paler, *Viața*, 164)

În mod frecvent, în această corespondență relativă, tipurile structurale de predicat sînt o consecință a tipurilor semantice, o formă de organizare sintactică pe care acestea o impun. În enunțul „Mihai *a plecat* la mare.", perspectiva narativă, cu originea în conținutul lexical al verbului *a pleca*, impune o structură de predicat *sintetic*. Și tot așa, structura de predicat analitic *este albastră* este impusă de coordonata semantică a predicației realizată printr-un predicat *descriptiv*: „Marea *este albastră.*"

Uneori, însă, tipurile structurale reprezintă două alternative pentru un același tip semantic de predicat. Astfel, predicatul *narativ* poate desfășura o aceeași componentă semantic-lexicală deopotrivă printr-un predicat *sintetic*: „El *a sărăcit.*" sau pruintr-un predicat *analitic*: „El *a ajuns sărac.*" Și tot așa, predicatul *descriptiv* poate transmite aceeași componentă semantic-lexicală printr-un predicat *sintetic*: „El *bolește.*" sau printr-un predicat *analitic*: „El *este bolnav.*" **

Predicatul sintetic

Prin predicatul *sintetic*, cele două componente ale predicației se împletesc în planul semantic al unei singure unități lexico-gramaticale

* Pentru opoziția *verbe de acțiune — verbe de stare*, vezi G. Ivănescu, art. cit., p. 424—425. Pentru apartenența verbului la diferite clase semantice, vezi I. Evseev *lucr. cit.*

** În art. cit., G Ivănescu distinge între două forme de manifestare în planul expresiei a verbelor de stare: sintetică; *domnesc, bolesc*, analitică: *sînt profesor, sînt sănătos.*

(verb sau interjecție): „Atunci *se ie* tiptil-tiptil pe urma ei și *se duce* tocmai la locul unde Stan *încărcase* lemnele." (I. Creangă, 170)

Notele specifice ale procesului de particularizare sînt determinate de conținutul semantic (lexical) al verbului (locuțiunii verbale) sau interjecției prin care se realizează și în funcție de care predicatul sintetic se situează în clasa predicatelor narative sau în cea a predicatelor descriptive.

Ca predicat **narativ**, predicatul *sintetic*:

— atribuie subiectului o acțiune: „Bine *a zis* cine-*a zis* că, dacă pe cîine *nu-l calci* pe coadă, *nu latră*." (E. Barbu, 149)

— definește evoluția stării subiectului: „*Se maturizează*, continuă îngîndurat, apoi deodată *îmbătrînește* melancolic." (O. Paler, *Viața...*, 25)

— situează subiectul într-un anumit moment al desfășurării planului semantic propriu („Începe/continuă, încetează să ningă") sau al complementului său obiectual, direct sau indirect („El începe/continuă să lucreze la roman.") în interiorul unei opoziții aspectuale, cel mai adesea, negramaticalizată:

„*Căci este sara-n asfințit*
Și noaptea o să-nceapă." (M. Eminescu, O. I., 179)
„A-nceput *de ieri să cadă*
Cîte-un fulg, acum a stat" (G. Coșbuc. I, 322),
„*Lenim* începu *să rîdă.*" (M. Eminescu. PL, 74)

Observații: Rămîn în afara procesului de particularizare a sferei semantice a unui subiect gramatical, predicatele realizate prin verbe impersonale absolute, autosemantice:

„Se-nserează ... *Nilul doarme și ies stelele din strungă.*" (M. Eminescu, O. I., 44)

Ca predicat **descriptiv**, predicatul sintetic

— afirmă sau neagă existența subiectului:

„*Pe cînd* nu era *moarte, nimic nemuritor*
....
Pe-atunci erai *Tu singur...*" (M. Eminescu, O. I., 115)

— descrie starea (fizică, psihică etc.) a subiectului: „Va fi o trecere molcomă și firească, de care *nu mă tem*. Voi adormi..." (M. Eminescu, PL, 82)

„Mă dor *de crudul tău amor*
A pieptului meu coarde" (M. Eminescu, O. I., 172)

— situează sfera semantică a subiectului în diferite perspective modale sau relaționale (necesitatea, voința, posesia etc.):

„Tu *trebuia* să te cuprinzi

De acel farmec sfînt
Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pămînt." (M. Eminescu, O. I., 192),

„Numai pe tine te *am* trecătorul meu trup" (L. Balaga, 61)

Predicatul sintetic se realizează prin :

— **verbe (locuțiuni verbale)** : „De multe ori *i-a venit* flăcăului *în cap* să se însoare, dar cînd *își aducea aminte* uneori de cîte i-*au spus* că *au pătimit* unii și alții de la femeile lor, *se lua pe gînduri* și *amîna* din zi în zi și de joi pînă mai de apoi, această poznașă trebușoară și gingașă în multe privințe..." (I. Creangă, 168)

— **forme verbal-nominale** ; *infinitivul* funcționează ca predicat în propoziții independente sau, mai rar, în propoziții nondependente aflate în raport de coordonare : „*A se tăcea ! A se asculta*... Mîne vine d. revizor : *a se ști* bine Mircea cel Bătrîn și Revoluția de la 48, Unirea Principatelor Unite și Ștefan cel Mare !" (I. L. Caragiale, III, 102)

— **interjecții** : „Ș-apoi *huștiuluc* și eu în știoalnă de-a cufundul, să prind pe dracul de un picior..." (I. Creangă, 42),

„*Hai și noi la craiul, dragă,*
Și să fim din nou copii" (M. Eminescu, O. I., 100)

Cînd se realizează prin verbe (locuțiuni verbale) predicatul sintetic poate fi :

— **predicat verbal simplu** ; constituit dintr-un singur verb (locuțiune verbală) : „Libertatea conștiinței *este garantată* tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România." (*Constituția*, art. 11)

„Te-ai împăcat *sau* suferi *de vremea ce*-a crescut?" (T. Arghezi, 53)

— **predicat verbal dezvoltat**, format

— prin reluarea aceluiași verb printr-o relație de coordonare copulativă, desfășurată numai în planul expresiei ; în plan semantic, repetiția dezvoltă aspectul durativ (intensiv) al acțiunii verbale :

„Plouă, plouă, plouă...
Vreme de beție." (G. Bacovia, 116)

— prin sintagme constituite din verbul *a sta* (sau *a se lua*) și un al doilea verb, verbul principal, într-o relație de coordonare copulativă, sau de subordonare în planul expresiei, care, în plan semantic, dezvoltă aspectul durativ al acțiunii verbului secund : „*Dac-ar fi stat și-ar fi plîns* de mila altora unde ajungea?" (E. Barbu, 379), „Și *ne luăm* noi de la școală *și ne ducem* cu toții." (I. Creangă, 7), „Și asta în toate zilele de cîte două-trei ori, de-ți vine cîteodată să-i coșești în

bătaie, dac-*ai sta să te potrivești* lor.“ (I. Creangă, 26)

— prin sintagme formate din verbul *a trebui* și *un participiu:* „Le cînta așa cum *trebuiau* ele *cîntate* ca să ne placă nouă...“ (M. Eliade, 468)

— predicat **verbal compus;** constituit din sintagme cuprinzînd două verbe: un verb predicativ precedat de un verb semiauxiliar, de *modalitate:* „Am fost totdeauna surprins că nu cunosc limba arabă. *Trebuie s-o fi uitat.*“ (M. Eminescu, PL, 65), „Te rog să-ți iei galoșii, fiindcă *poți să răcești.*“ (M. Preda, *Delirul*, 149), „Însă ce *era să faci*, cînd te roagă mama...“ (I. Creangă, 42),

de *aspect:* „Eu mă întorc. Nu mai ajungem pînă-n barieră, uite, *stă să ningă.*“ (E. Barbu, 386)“, ... Dacă te binecuvîntează cineva cînd *trage să moară* iți aduce noroc.“ (M. Eliade, 364),

de *temporalitate:* „Firește, gîndeam, chiar la moarte *n-aveam să fim condamnați*, dar nici ieftin *n-aveam să scăpăm*...“ (M. Preda, *Viața...* 299)

Predicatul analitic

Predicatul *analitic* este alcătuit din doi termeni, unul verbal, reprezentat de un verb *copulativ*, și altul nominal: adjectiv, substantiv, pronume etc. Fiecare din cei doi termeni realizează, prin planul său semantic, una din componentele predicației:

— *numele* (pronumele etc.), funcționînd ca *nume predicativ*, este purtătorul principal al semanticii lexicale în desfășurarea predicației; prin intermediul verbului copulativ, el atribuie (sau dezvăluie) numelui (pronumelui etc.)-subiect o trăsătură semantică particularizatoare;

— *verbul copulativ* este în primul rînd, purtătorul semanticii gramaticale a predicației: el situează în interiorul categoriilor gramaticale de timp, număr și persoană, „obiectul“ impus ca (sau transformat în) subiect al enunțului lingvistic.

Această bipolaritate în dezvoltarea, analitică, a semanticii predicaționale este relativă; ea caracterizează numai enunțurile sintactice în care intră ca verb copulativ *a fi, a însemna, a constitui* sau *a reprezenta:*

A cunoaște-nseamnă iarnă.
A iubi e primăvară.“ (L. Blaga, 320),

Celelalte verbe: *a părea, a rămîne, a deveni, a ajunge, a se face, a ieși*, concomitent cu dezvoltarea semanticii gramaticale, participă și lexical la planul semantic global al predicatului, prin:

— interpretarea unei însușiri (exprimată prin numele predicativ) din perspectiva opoziției *realitate-aparență* :

„El este *bolnav.*" — „El pare *bolnav.*" *

— introducerea unei perspective evolutive :

„El este *inginer.*" — „El devine *inginer.*"**

Procesul de trecere de la general la particular implică în predicatul analitic două coordonate :

1. Numele (pronumele etc.)-subiect este particularizat prin termenul (grupul de termeni)-nume predicativ :

copilul — isteț

2. Numele (pronumele etc.)-nume predicativ este particularizat prin verbul copulativ :

copilul este *isteț*
devine *isteț*
rămîne *isteț*
pare *isteț*

Ambele coordonate semantice se asociază în procesul de particularizare prin predicat a sferei subiectului.

În funcție de natura verbului din alcătuirea sa, predicatul analitic aparține unuia din cele două tipuri semantice.

Cînd verbul copulativ este un verb de stare *(a fi, a însemna, a constitui, a reprezenta, a părea)*, predicatul analitic este un predicat *descriptiv*:

„*Sufletu-mi* e-o mare moartă *oglindind un cer de jale.*" (M. Caragiale, 22)
„*Părea* un tînăr Voievod
Cu păr de aur moale" (M. Eminescu, O. I., 170),

„*Nu constituie infracțiune* fapta prevăzută de legea penală, săvîrșită în stare de legitimă apărare." (CP, art. 44)

Cînd verbul copultiav este un verb de devenire *(a deveni, a ajunge, a se face, a ieși, a rămîne)*, predicatul analitic este un predicat *narativ*:

„*S-au făcut ca ceara albă* fața roșă ca un măr." (M. Eminescu, O.I., 82)

---

* Cînd se absolutizează *aparența*, care devine în ea însăși trăsătură distinctivă pentru numele (pronumele etc.) — subiect, verbul *a părea* se constituie singur într-un predicat, sintetic, sub aspect structural, descriptiv, sub aspect semantic : „Am pus pe tot ce *pare* pecete și blestem." (L. Blaga, 306)

** Cînd se absolutizează *devenirea*, în limbajul filozofic mai ales, verbul *a deveni* formează singur un predicat narativ : „Omul tînăr nu este, ci *devine* ; numai despre omul bătrîn se poate întrucîtva zice că este, fiindcă a fost și s-a dezvoltat." (T. Maiorescu, 377)

În dezvoltarea acestor două perspective cel mai adesea nici verbul *a fi* nu este numai purtător al componentei semantic gramaticale a predicației ; el este și semn al realității sau prezenței unei anumite însușiri, calități, identități ; cf. Ecat. Teodorescu, *În problema structurii părților de propoziție. Cu privire specială la predicatul nominal*, LR, 1979, nr. 2, p. 124.

În funcție de conținutul semantic al numelui predicativ, predicatul analitic prezintă trei subclase semantice:

a. predicat de calificare; numele predicativ atribuie subiectului o însușire, definitorie sau numai distinctivă la un moment dat, reală sau aparentă:

„Și de mii de ani încoace
Lumea-i *veselă* și *tristă*." (M. Eminescu, O. I., 196)
„*Prin mahălăli* mai *neagră noaptea pare*." (G. Bacovia, 94)

b. predicat de identificare; numele predicativ fixează sau pune în lumină identitatea subiectului:

„*Eu* sunt luceafărul *de sus*
Iar tu să-mi fii mireasă." (M. Eminescu, O. I., 172)

c. predicatul stării; caracterizează propozițiile impersonale, fără subiect gramatical. În solidaritate, numele și verbul din alcătuirea unor expresii impersonale descriu:

— stări atmosferice: „*E vifor mare*, zise cocoana Marghioala, înfiorată și apucîndu-mă strîns de mînă." (I. L. Caragiale, IV, 193)

— coordonate temporale: „Și-apoi *e luni*, mă, și cine dă lunea nu-i merge bine toată săptămîna." (E. Barbu, 215)

„*Tăcere*... e toamnă *în cetate*." (G. Bacovia, 124)

— stări fiziologice sau psihice ale „obiectului" indirect, substitut al subiectului într un enunț lingvistic lipsit de subiect gramatical: „E cald, e zăduf, *mi s-a făcut sete* și nu mai rezist." (O. Paler, *Caminante*, 194), „*Le era somn și frică*. Nicu privea pe fereastră afară." (E. Barbu, 227)

În funcție de realizarea sa concretă, *numele predicativ* poate fi:

a. simplu, realizat prin:

— *adjectiv* (locuțiune adjectivală): „Împrejurările *sînt*, însă, *vitrege* în țara noastră și vremurile *sînt șugubețe*." (N. D. Cocea, 171)

— *adjectiv pronominal*:

„*Castelul* e-același
În aer și-n apă." (L. Blaga, 124)

— *substantiv*: „Sînt clipe cînd singura mea rană *e soarele* la asfințit." (O. Paler, *Galilei*, 138)"... Am priceput, doctore, că tăcerea *înseamnă*, de fapt, *moarte*." (P. Sălcudeanu, 216)

— *pronume*:

„Pe măsură ce le văd
lucrurile-s ale mele." (L. Blaga, 334),
„Aceiași repetenți contemporani
și-nchipuie absurd că ei sînt alții." (A. Păunescu, Iubiți-vă, 217)

— *numeral:*

„Și totuși, furăm doi *mai ieri*
Strînși braț de braț,
Ca doi bolnavi." (T. Arghezi, 89)

— *forme verbal-nominale,*

infinitiv: „A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu *însemnează a întrebuința* o expresie nepotrivită cu individualitatea lui..." (T. Maiorescu, 461)

participiu: „În seara aceea *părea* chiar *scîrbit* de ceva, poate de pata aceea de cerneală de pe mînă." (M. Preda, *Viața,* 290)

supin: „Multe *sînt de făcut* și puține *de vorbit* dacă ai cu cine te înțelege." (I. Creangă, 65)

— *adverb:*

„Își sunt asemenea *prin ceea ce nu spun."* (L. Blaga, 418),

„Mirosea încă de departe a jimblă caldă și Ene, priceput *cum era,* grăbea pașii și se lipea de cîte o taraba". (E. Barbu, 134)

— *interjecție:* „... Să vedem cum l-ei duce și *halal să-ți fie...*" (I. Creangă, 54)

În structura expresiilor impersonale prin care se realizează predicatul stării, intră mai ales *substantive:*

„E ziuă *și ce întuneric."* (G. Bacovia, 108),
„Poți închide ușile
De ți-e teamă și rușine
Să te faci de rîs cu mine." (T. Arghezi, 293),

dar și *adverbe:* „Cînd *i-a fost* lui *bine,* s-a uitat la lumea strînsă afară..." (E. Barbu, 400) și, mai rar, *interjecții:* „...Ai s-ajungi mare și n-ai să știi nicio meserie și-*o să fie vai* de sufletelul tău." (E. Barbu, 237)

b. **dezvoltat**; se realizează prin sintagme constituite din cel puțin doi termeni dintre care cel de-al doilea, subordonat, precum și relația sintactică dintre termeni joacă un rol esențial în constituirea planului semantic al numelui predicativ și, prin acesta, al predicatului:

„De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul *nu era om așa de rău.*", (I. L. Caragiale, IV, 175), „Desigur, a transmite *înseamnă a transmite ceva.*" (T. Vianu, 33), „Certitudinea trebuie atunci *să fie certitudine de sine.*" (C. Noica, 29)

Observații : De cele mai multe ori, în structura numelui predicativ dezvoltat, „regentul" este, sub aspect lexical concret, reluarea subiectului ; el se constituie într-o punte de legătură între subiect și determinantul numelui predicativ : „Desigur *a transmite înseamnă a transmite*... „ceva".

Caracterul tautologic al structurii numelui predicativ realizat numai prin același substantiv care îndeplinește și funcția de subiect este cel mai adesea purtător de valori stilistice : „*Un rug e* un rug, am zis eu. Nu lasă vîntului decît cenușă. "(O. Paler, *Galilei*, 117)

c. **mixt** ; format din infinitivul unui verb copulativ și un alt nume predicativ

„*Se zguduie tot domul de* pare-a fi de scînduri." (M. Eminescu, O. I., 94)

d. **propozițional** *(propoziția-nume predicativ)* : „Ei *rămîn* ceea ce sînt, chiar dacă eu mai privesc încă soarele și cerul." (O. Paler, *Galilei*, 126), „Singura explicație pe care mi-am putut-o da *e* **că orice revenire e, probabil, o iluzie,** chiar dacă o dorim cu tot dinadinsul." (O. Paler, *Viața*..., 145)

Numele predicativ propozițional are caracter derivat iar împlinirea planului său semnantic este mediată de împlinirea planului semantic al nucleului predicațional secund și, prin aceasta, a planului semantic de ansamblu al propoziției pe care o constituie.

Concretizarea acestui plan semantic presupune, uneori, raportarea cunoașterii la un enunț anterior :

El a visat [să devină inginer] →

→ El a devenit [ceea ce a visat].

Numele predicativ propozițional face parte, împreună cu verbul copulativ, din nucleul predicational al unei popoziții complexe (vezi p. 44—45)

e. **complex** (mai puțin frecvent); numele predicativ este constituit dintr-un verb copulativ în formă de infinitiv și o propoziție-nume precativ : „Vlad *pare* **a fi rămas cum îl știam noi.**"

În structura acestei categorii de nume predicativ, caracter derivat are numele predicativ secund (cu dezvoltare propozițională) :

„Noi îl știam [înțelept] →

→ „A rămas [cum îl știam noi]

Împlinirea planului semantic al numelui predicativ complex implică : 1. împlinirea planului semantic al numelui predicativ secund *cum îl știam noi*;

2. împlinirea nucleului predicațional secund, de la baza numelui predicativ prim: *a fi rămas cum îl știm noi*

f. **multiplu**: „Nimic *nu e* **mai dificil și mai frumos** decît să uiți." (O. Paler, *Galilei*, 165), „Dar ceea ce nu știi poate *e* că el e **nepotul și moștenitorul lui podesta din acest oraș, că duelele sunt oprite și că poți ajunge la spînzurătoare.**" (M. Eminescu, PL, 96)

Observații: De obicei, termenii din structura numelui predicativ multiplu exprimă însușiri sau stări simultane:

„*Tu* ești **subțire și ageră** *ca o nuia.*" (M. Isanos, 192)

Uneori, însă, termenii coordonați pot fi expresie a unor însușiri, stări sau identități care se succed în timp: „Întors în țară, *e spătar* sub Moruzi, *vistier și mare ban* în anii următori." (ILR, II, 170)

Predicatul analitic se poate realiza ca

— predicat *nominal simplu*, alcătuit din verb copulativ și nume predicativ de diferite dezvoltări: „Șarpele cu trupul rece *pare un trunchi*. Mișcarea lui convulsivă *e o tranziție* bruscă de la regnul vegetal la cel animal." (G. Călinescu, UP, 110)

— predicat *nominal compus*, alcătuit din verb semiauxiliar, verb copulativ și nume predicativ. Semiauxiliarul exprimă *modalitatea*: „Doamne, doamne! *Învățat* mai *trebuie să fie* și acel care face gramatici!" (I. Creangă, 59) sau *temporalitatea*: „În ceasul acela comparația pe care o făcea docentul de la Iena putea părea prezumțioasă. Mai tîrziu *avea să fie prea puțin grăitoare.*" (C. Noica, 9)

B. — Subiectul

Concomitent cu concretizarea funcției de *predicat*, predicația determină și realizarea, implicită sau explicită, printr-un nume (pronume etc.), a funcției de *subiect* gramatical, principal complement semantic al verbului personal.

În desfășurarea comunicării lingvistice ca act de cunoaștere și de transmitere a cunoașterii, numele (pronumele etc.) poate „preceda", în conștiința vorbitorului, *predicatul*, poate fi, adică, punctul de plecare (elementul cunoscut) în interpretarea lingvistică a realității extralingvistice, dar el *devine* subiect, în organizarea unui enunț sintactic, numai din momentul în care un verb și-a asumat predicația, cel puțin prin componenta ei semantic-gramaticală.

În funcție de planul lui semantic (lexical sau lexico-granmatical), verbul care realizează predicația

(a.) o poate reține în sfera sa ca predicat sau

(b.) o poate desfășura în exterior prin implicarea unui nume (pronume etc.)-subiect.

a. Rețin predicația în sfera predicatului :

— verbele impersonale absolute : *a ploua, a tuna, a fulgera, a ninge* etc. Fiind autosuficiente, aceste verbe nu mai pot atrage în sfera lor semantică, *împlinită la nivel lexical*, un nume (pronume etc.), care să devină subiect. Ele admit subiect dacă se produc unele mutații în sfera lor semantică ; în enunțul „Hoții veneau la apusul soarelui, se lăsau pe rîpi și *înnoptau* sub maluri." (E.Barbu, 271), verbul *a înnopta* dezvoltă sensul personal de „a rămîne peste noapte" sau „a petrece noaptea" și primește, de aceea, subiect gramatical : substantivul *hoții*.

Verbul *a ploua* este întrebuințat uneori cu subiect *intern*, redundant, realizat prin substantivul *ploaie* : „Plouă *ploaie* rece de toamnă."

— expresiile impersonale absolute, alcătuite din verbul *a fi* (sau *a se face*) și un substantiv în nominativ : *a-i fi foame (frig, dor, teamă* etc.), *a (nu) fi nevoie, a fi păcat, a nu fi chip, a fi duminică (toamnă, primăvară, seară* etc.) sau din verbul *a fi* și un adverb : *a fi tîrziu (devreme* etc.),

— locuțiunile verbale *a-i părea bine (rău);*

— verbe dezvoltînd diferite sensuri în relație obligatorie cu un pronume personal (formă atonă) în dativ : *a (nu)-i arde* (de glumă etc.), *a i se acri, a i se urî* (de școală) etc.

— verbul *a (nu)-i păsa.*

b. Între verbele care desfășoară predicația prin implicarea unui nume (pronume etc.)-subiect se disting două subcategorii :

b 1. verbe (locuțiuni verbale) personale; verbe care, realizînd predicația, dezvoltă în realitate sintactică ceea ce avea existență virtuală manifestată la nivel morfematic, în mod abstract, prin categoria gramaticală a persoanei. Subiectul acestor verbe funcționînd ca predicate reprezintă prelungirea în expresie sintactică a persoanei verbale.

„Voi credeați *în scrisul vostru*, noi nu credem *în nimic*!" (Eminescu, O. I., 35)

„O pasăre *albastră* zvîcnise *dintre ramuri*
Și viața *căprioarei spre zările tîrzii*
Zburase *lin*..." (N. Labiș, 39)

De altfel, la persoanele I și a II-a, realizarea sintactic-lexicală a subiectului este facultativă și, de aceea, se încarcă cel mai adesea cu valori stilistice.

b 2. verbe impersonale relative, verbe care, realizînd predicația, atribuie calitate de subiect unui nume (pronume etc.)-„obiect". Subiectul acestor verbe-predicat este expresia sintactică a intrării unor nume (pronume etc.) în cîmpul semantico-sintactic pe care l-au deschis: „Știe că i se **cuvine** *amor*." (Eminescu, PL, 88)

„*Nu-mi* **trebuie** flamuri,
Nu voi sicriu bogat." (Eminescu, O. I., 216)

„*Decît să-mi toarcă mițele-mprejur*
Mi-ar fi plăcut, *firește*, un vultur." (T. Arghezi, 333)

Raportul general-particular se desfășoară în reciprocitate, dar predomină un sens al particularizării, în funcție de apartenența verbului la una din cele două subclase.

Cînd funcționează ca predicate verbele din prima categorie, *ele* au rolul activ în actualizare, particularizînd numele (pronumele etc.) devenit subiect, din perspectiva unei trăsături semantice dinamice, proprie conținutului lor lexical: „Copiii *aleargă / dorm / se joacă / studiază* etc."

Cînd funcționează ca predicate verbele din categoria a doua, predomină rolul particularizator al numelui (pronumelui etc.):

„Îmi trebuie *timp / curaj/haine/bani* etc."

Această deosebire — relativă — se reflectă în (și este întărită de) comportarea celor două subcategorii de verbe în organizarea enunțului sintactic.

Verbele din prima subcategorie sînt personale (tripersonale, majoritatea, sau unipersonale). În consecință, ele impun realizării concrete a subiectului doar restricții care țin de exigențe ale unei compatibilități semantic-lexicale: „**Fetița** *pictează.*" dar nu „*Privighetoarea pictează.*", „**Cîinele** *latră.*" dar nu „**Mircea** *latră.*"

Verbele din subcategoria a doua sînt, de fapt, apersonale. Ele impun subiectului restricții privind natura lexico-gramaticală a termenului prin care acesta se poate realiza în mod concret; ele nu pot atribui calitate de subiect unui pronume personal și numai unele dintre ele pot transforma în subiect un „obiect" — substantiv exprimînd realități umane: „Îmi *trebuie* **un copil.**" (enunț nu tocmai obișnuit dar posibil), dar nu „*Se întîmplă* **un copil.**"

În desfășurarea actului lingvistic, verbele pot trece uneori dintr-o subcategorie în alta:

— verbele din prima clasă preiau comportamentul sintactic al verbelor din cea de a doua, cînd își pierd, prin diateză, caracterul personal:

El *spune* multe → Se *spun* **multe**

— verbele din a doua clasă pot primi subiect „personal" cînd, prin concentrare sintactică și mutații semantice, își pierd caracterul apersonal: „Merg, părințele, încotro văd cu ochii; și fiindcă mi *te-ai întîmplat sfinția ta* în cale, apoi merg și eu la schit." (C. Hogaș, 225)

Sub aspect *semantic*, subiectul exprimă sintactic:

— „obiectul" implicat ca protagonist activ sau pasiv în desfășurarea unei acțiuni, exprimată cel mai adesea printr-un verb-predicat dar și prin forme verbal-nominale cu altă funcție sintactică: „Pe cînd *oamenii* pregăteau boii ca să-i înjuge la cară și *moș Irimia*, vatamanul cărăușilor, îmi lămurea ce drum trebuie s-apucăm, *eu* tot fulgeram cu ochii drumeagul Tupilaților." (M. Sadoveanu, H.A., 50), „... De teama celor înfricoșați profită *cei ce înfricoșează.*" (O. Paler, *Viața...*, 236),

„Biserica *creștină, a ei* catapeteazmă,
De-un fulger drept în două e ruptă și tresare" (M. Eminescu, O. I., 95),

„Vedea răsărind *domni* în haine de aur și samur..." (M. Eminescu, P. L., 37)

— „obiectul" căruia i se afirmă, sau neagă, prin predicat, existența: „Dacă n-ar exista *o presă* nu s-ar putea ști că toate interesele sînt în mîini bune (...). *Sînt* cel puțin treizeci de formule generale pentru a ferici pe toată viața un popor și încă trei sute de *subformule* cel puțin." (T. Arghezi, *Pamflete*, 251), „Aici nu mai există *nici sosiri, nici plecări*. Există numai *peronul și așteptarea.*" (O. Paler, *Viața...*, 127)

— „obiectul" căruia i se atribuie sau revelă anumite însușiri, o anumită identitate sau în care își are originea o anumită stare:

„*De-atunci în haina morții el și-a-mbrăcat viața —*
Îi plac adînce cînturi, *ca glasuri de furtună.*" (M. Eminescu, O. I., 96),
„*A fost cîndva* pămîntul *străveziu*
Ca apele de munte-n toate ale sale" (L. Blaga, 281),

„În definitiv, *valoarea* e incomodă căci concurează, imediat ce se naşte, o seamă de false valori şi le ridiculizează numai prin simpla prezenţă între ele.“ (T. Arghezi, *Pamflete*, 229), „*Înfrîngerea* nu înseamnă automat că dreptatea e de partea învingătorilor.“ (O. Paler, *Viața*..., 250)

— „obiectul“ supus unor aprecieri, subiective sau obiective, prin verbe (expresii verbale) impersonale relative (*a trebui, a-i conveni, a-i veni, a(i) se cuveni, a-i părea, a i se părea, e bine, e rău, e necesar, e adevărat* etc.), funcţionînd cel mai adesea ca predicate:

„Ea *trebui* de el în somn
Aminte să-şi aducă“ (M. Eminescu, O. I., 171),

„Nu e adevărat *că există un trecut* — consecutivitatea e în cugetarea noastră...“ (M. Eminescu, PL, 25),

— „obiectul“, acţiunea sau starea, caracterizate din perspectiva aspectului (incoativ sau durativ): „Începuse a se însera.“ (M. Eminescu, PL, 100), „Începea *să ningă mărunt.*“ (E. Barbu, 11), „Începea *să i se facă teamă.*“

Subiecte (subiective) circumstanţiale*

Mai ales în nuclee predicaţionale complexe în structura cărora intră verbe (expresii verbale) impersonale relative sau întrebuinţate astfel (între acestea, cel mai frecvent este verbul copulativ *a însemna*), planul semantic al subiectului cu dezvoltare propoziţională (mai rar, infrapropoziţională) se caracterizează şi prin prezenţa unei componente semantice de circumstanţialitate, fixată, în planul expresiei, în general, de elementul de relaţie:

— *cauzalitate*: „*Din moment ce fusese nevoie de o hartă* însemna că riscul rătăcirii era real.“ (O. Paler, *Viața*..., 131)

— *condiția*: „*Dacă el îndrăznea* însemna că el ştia ceva care ei nu ştiau şi înfriguraţi să afle acest ceva nou şi nebănuit (...) lăsară căruţele fără pază şi începură să se apropie din toate părţile.“ (M. Preda)

— *concesia*: „*Orice cuvînt aș scrie*... încă mi s-ar părea o vorbă goală.“ (G. Bogza, 314)

— *modalitatea*: „Nu, e mai bine *cum e acum*, cînd poţi acoperi cu realizările dintr-un sector pierderile din altul...“ (M. Preda, *Cel mai iubit*, III, 178)

— *temporalitatea*: „Ştiam că o să-i facă mare plăcere *aflînd* că am traversat jumătate de oraş ca să asist la un festival balt.“ (M. Eliade, 51)

---

* Categoria subiectivelor circumstanţiale este discutată de Şt. Popescu, *Contribuţii la cunoaşterea propoziţiei subiective*, LL, nr. 11 (1966), p. 351—374, şi Ecat. Teodorescu, *Propoziţia subiectivă*, p. 91—92.

În nuanțarea planului semantic al subiectului (subiectivei), circumstanța temporală se asociază frecvent cu cea condițională: „Oamenii îți iartă multe dar nu-ți iartă *cînd le arăți cu degetul lașitatea.*“ (O. Paler, *Viața...*, 63)

Tipuri structurale

În funcție de realizarea sa concretă în enunț, subiectul poate fi:

a. simplu; într-o relativă dependență de sfera semantică (lexicală sau gramaticală) a verbului-predicat și de apartenența acestuia la una din subcategoriile discutate la pag. 77—78, se realizează prin:

— *substantiv* (locuțiuni substantivale), alte unități lexico-gramaticale sau elemente lingvistice (foneme, silabe etc.) întrebuințate substantival, sintagme substantivizate prin articolul demonstrativ *cel, cea* sau prin articolul posesiv-genitival *a, al:*

„*Dar* legea *ni-i deșartă și străină*
Cînd viața-*n noi cu greu se mai anină.*“ (N. Labiș, 39),

„Jupînul, negustor vechi, care cunoștea cît se-ntinde *poimînele* cocoanei, zise dulceag.“ (I. L. Caragiale, IV, 177),

„Azi *n-are-nceput deslușit*
Și pare o zi de sfîrșit.“ (T. Arghezi, 207),
„Puternicii *beznei și* răii *pădurii*
S-au strins pentru pradă ca furii“. (T. Arghezi, 19).
„*Glasuri mă strigă cu nume străine*
M-ați chemat pe mine?
Sînt cu cel căutat?“ (T. Arghezi, 167),

„*Cei mai mulți* nu știau care e Dăniloiu.“ (C. Țoiu, 268), „*Cei cu toporul* dau jos brazii din pădure și-l duc la apa Bistriței. *Cei mai vrednici* întemeiază stîni în munte.“ (M. Sadoveanu, X, 516)

— *pronume (locuțiuni pronominale);* numai verbele tripersonale pot avea subiect realizat prin orice categorie de pronume (cu excepția pronumelui reflexiv):

„Noi *cîrpim cerul cu stele,* noi *mînjim marea cu valuri,*
Căci al nostru-*i sur și rece — marea noastră-i de ingheț.*“ (M. Eminescu, O. I.,35)

„A! *asta* nu e bine, domnule maior, zic *eu*; tutunul este o otravă...“ (I. L. Caragiale, III, 68),

„*Ce noapte groasă, ce noapte grea !*
A bătut în fundul lumii cineva.
E cineva sau poate mi se pare.
Cine *umblă fără lumină,*
Fără lună, fără luminare
Şi s-a lovit de plopii din grădină?" (T. Arghezi, 109)

— *numeral*: „*Cei doi* se înţeleseseră fără multe vorbe." (E. Barbu, 223),

— „De-aceea ţi-a fost atît de sete, vorbi *a doua*." (M. Eliade, 22)

— *forme verbal nominale*:

infinitiv; mai ales cînd predicatul se realizează prin expresii impersonale relative (apersonale):

„*E uşor* a scrie *versuri*
Cînd nimic nu ai a spune." (M. Eminescu, O. I., 226)

sau cînd în structura sa intră verbul copulativ *a însemna* sau, mai rar, *a fi*: „*A duce* la gură apă în palme înseamnă a aduce aminte că noi sîntem acest element primordial coagulat." (G. Călinescu, U.P., 135)

Observaţii: Infinitivul verbelor impersonale absolute poate funcţiona ca subiect al unor verbe cu conţinut semantic aspectual: *a începe, a continua*:

„*Cînd iar începe*-a ninge
Mă simt de-un dor cuprins." (G. Bacovia, 176)

participiu (în interiorul unui predicat dezvoltat):

„*Şi trebuiesc* luptate *războaiele aprinse.*" (Eminescu, O. I., 56)

supin; cînd predicatul se realizează printr-un verb sau expresie impersonal (ă) relativ (ă): „Cum fusese Curtea era lesne *de închipuit.*" (M. Caragiale, 84)

— *adverb*; pot realiza funcţia de subiect adverbele *astfel*, *altminteri* şi *aşa* cînd se constituie în substitute de propoziţii-subiect: „Curta crezu că turismul are să depăşească sanatoriul, era chiar curios dacă are să se întîmple *aşa*, dar maşina opri la poartă..." (P. Sălcudeanu, 211), „Noroc că amintirile, ca şi visele, n-au durată reală, *altfel* ar însemna că tac de cel puţin o oră." (Il. Vulpescu, 150)

Observaţii: Subiectele realizate prin aceste adverbe au nuanţă circumstanţială (*aşa*: modală, *altfel* şi *altminteri*: condiţională).

b. **dezvoltat**; se realizează prin:

— *construcţii infinitivale relative*; intră în relaţie de interdependenţă numai cu verbele devenite predicat *a avea* şi, mai rar, *a fi*: „Ai să te duci în fundul iadului şi n-are să aibă *cine te scoate.*" (I. Creangă, 13)

— *construcții gerunziale absolute*: „Din cînd în cînd învăluirile de vînt de deasupra satului păreau că se alină și-atunci se auzea *sunînd cu zvon mare, sus, sub nouri, pădurea de brazi.*" (M. Sadoveanu, X, 539)

— sintagme conținînd o determinare atributivă, esențială pentru desfășurarea planului semantic al relației de interdependență:

„— Ce vrea să zică, domnule profesor, *lirismul apei* ?" (G. Călinescu, U.P., 104), „El ne spune că *certitudinea sensibilă* n-ar fi certitudine." (C. Noica, 15), „*Orice om pe care l-am iubit și nu pot să-l mai iubesc* înseamnă pentru mine un pas spre moarte." (G. Bogza, 54)

c. — **mixt**: „Dar cei care cred că *a fi modern* înseamnă a demitiza uită că există întrebări pe care ni le punem nu pentru a da un răspuns ci pentru a auzi întrebarea." (O. Paler, *Caminante*, 239)

d. **complex** (posibil dar ca și inexistent): „*A fi ceea ce doresc alții să fii* implică un lanț întreg de renunțări."

e. **propozițional** (*propoziția subiectivă*)

„Ea *trebui* de el, în somn
Aminte să-și aducă." (M. Eminescu, O. I., 171),

„*Pe cine întrebam* dădea din umeri." (M. Preda, *Viața* ..., 223), „*Ceea ce zici tu* îmi hotărăște soarta." (M. Eminescu, PL, 48)

„*Iertat să fie* cel ce la mînie
Mi-a înplîntat cuțitul pin-la os." (N. Labiș, 325)

f. **multiplu**:

„Nisip, cenușe și lut
Sînt un trecut?" (T. Arghezi, 187),

„Dar curînd începe *să viscolească și să geruie* și coborîm către miazăzi." (M. Caragiale, 99)

Dubla realizare a subiectului S.C.A.

Uneori, mai ales din motive stilistice, subiectul prezintă o dublă realizare.

Subiectul simplu, realizat prin substantive sau pronume nepersonale (cel mai adesea, pronume demonstrative), este reluat printr-un pronume personal:

...*Atunci în vecie*
Suflarea *ta caldă* ea *n-o să invie.*" (M. Eminescu, O., I., 38)

Observații : Mai ales în limbajul popular, subiectul substantival este anticipat printr-un subiect pronominal, acesta din urmă fiind expresie a încărcăturii stilistice a enunțului : „Stăi măi porcane, că te căptușește *ea, Mărioara,* acuș !" (I. Creangă, 32)

Subiectul propozițional introdus în frază prin pronumele relative *care, cine, ce* sau *cîți* sînt adesea reluate printr-un pronume demonstrativ (*aceasta, acela*) sau prin pronumele nehotărît *toți* : „ ... *Care dintre cai a veni la jăratic să mănînce,* acela are să te ducă la împărăție ..." (I. Creangă, 197)

În limbajul popular este în mod frecvent reluat subiectul *inclus* sau *subînțeles.* Pronumele personal este atunci precedat, cel mai adesea, de adverbul *și* care are doar valoare stilistică : „Încerc *și* eu să înțeleg ceva din ceea ce se întîmplă, dar nu reușesc."

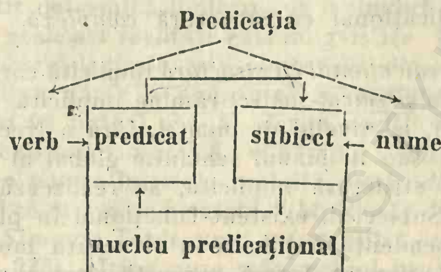
Subiectul **analitic**

Cînd rezultă din desfacerea în elemente componente, din perspectiva realității extralingvistice, a sferei semantice a subiectului, reluarea lui are dezvoltarea unui *subiect multiplu* analitic :

„Cînd îi privești împiedecați în fier,
Par, el *de bronz, și* vitele-*i de piatră.*" (T. Arghezi, 35)

C. — Nucleul predicaţional

Consecinţă a desfăşurării predicaţiei, *predicatul* şi *subiectul* se constituie, prin relaţia de interdependenţă în care se află înscrise şi în care îşi au originea ca funcţii sintactice principale, în *nucleu predicaţional*, condiţie fundamentală şi marcă distinctivă a organizării propoziţionale a unui enunţ lingvistic:

Structura şi dezvoltarea nucleului predicaţional depind de (1) — caracteristici semantice (lexico-gramaticale) ale verbului care devine predicat (sau component de predicat) şi de (2) realizarea concretă a celor două funcţii sintactice.

Caracteristicile semantice ale verbului-predicat (sau component de predicat) determină două tipuri structurale de nucleu predicaţional: *monomembru* şi *bimembru*.

1. *Nucleul predicaţional* monomembru este format numai din *predicat*. Este specific enunţurilor cu predicatul realizat prin verbe şi expresii impersonale absolute (sau întrebuinţate astfel) sau prin interjecţii. Predicatul poate fi:

— *sintetic*:

„*Şi* ninge *în oraşul mare*." (G. Bacovia, 178),

„Nu i-a răspuns nimic Iosif, *nu-i ardea* de soarta lui". (M. Preda, M. Sg. I, 25) „Dar ce-i *păsa* cîrciumarului de necazurile altora ?" (E. Barbu, 110),

„Uite *sînge*, uite *slavă*,
Uite *mană*, uite *otravă*." (T. Arghezi, 102)

— *analitic*: „*S-a făcut frig* deodată, spuse el ..." (M. Eliade, 255), „*Mi s-a făcut teamă* şi m-am chircit la locul meu." (O. Paler, *Caminante*, 192),

„*În șirul vieții noastre-ntreg,* se face seară." (T. Arghezi, 256),
„*O,* trebuie să fie trist *departe-n prăpăstii.*" (G. Bacovia, 184)

2. *Nucleul predicațional* **bimembru** este constituit din amîndoi termenii relației de interdependență. Realizarea concretă a celor două funcții principale, *subiectul* și *predicatul*, determină dezvoltarea a trei subtipuri structurale de nucleu predicațional bimembru :

a. nucleu predicațional cu structură *implicită*
b. nucleu predicațional cu structură *primară*
c. nucleu predicațional cu structură *complexă*.

2/1. *Nucleul predicațional cu structură* **implicită** caracterizează enunțurile în care relația *predicat-subiect* rămîne implicită în opoziția categorială de persoană, la nivelul desinenței, fără a trece într-o realitate sintactică explicită sau în planul semantic global al enunțului.

În nucleul cu structură implicită, se realizează lexical-sintactic numai predicatul. Subiectul, existent funcțional în planul semantic al relației de interdependență implicită în structura morfematică a verbului-predicat, nu primește formă concretă, lexical-sintactică. Modul în care se implică prezența și identitatea sa în enunț impune două tipuri de subiect neexprimat : *inclus* și *subînțeles*.

Subiectul **inclus**

Cînd verbul-predicat (sau component al predicatului) se află la persoana I sau a II-a, în general, subiectul nu primește expresie sintactică. Suprapunerea sferei protagoniștilor comunicării cu cea a protagoniștilor enunțului lingvistic face de prisos — în condițiile flexiunii bogate, distinctive a verbului limbii române — trecerea persoanei gramaticale, marcată desinențial, într-o expresie sintactică : „*Ai văzut* ce-*ai făcut* ? ... *Nu ți-am spus să te-astîmperi* ?" (Caragiale, II, 70)

Subiectul gramatical primește expresie pronominală cînd vorbitorul îl încarcă cu o anumită valoare stilistică, cu rol activ în dezvoltarea semnificației poetice în enunțuri artistice :

„*Străin la vorbă și la port*
Lucești fără de viață,
Căci eu *sunt vie,* tu *ești mort*
Și ochiul tău mă-nghează." (M. Eminescu, O. I., 171)

Cînd verbul este la imperativ, subiectul rămîne totdeauna *inclus* : „*Încearcă* acum, dacă zici că nu ți-e frică, reluă cea dintîi. *Ghicește.* Care-i țiganca ?" (M. Eliade, 23)

Identitatea sa concret-lexicală poate fi transferată unui vocativ, pronominal, de persoana a II-a, sau substantival, care rămîne în afara unei funcții sintactice propriu-zise :

„*Tu, iartă-mă, fecioară, tu, căprioara mea !*“ (N. Labiş, 40)

Subiectul subînţeles

Cînd verbul-predicat (sau component al predicatului) se află la persoana a III-a, pentru realizarea fără echivoc a înţelesului global al enunţului, persoana verbală se prelungeşte, de regulă, într-o expresie sintactică : „*Felix* tresări. Va să zică *Otilia* citise scrisoarea. *Fata* îi ridică din nou bărbia rîzînd.“ (G. Călinescu, E.O., 129)

Principiul economiei limbii şi exigenţe ale organizării stilistice a enunţului lingvistic determină limitarea la o singură exprimare lexical-sintactică a unei aceleiaşi realităţi extralingvistice. În consecinţă, dacă identitatea lui concret-lexicală este cunoscută dintr-un enunţ imediat anterior sau dintr-o parte a enunţului în desfăşurare sintagmatică, unde a putut (sau va putea) ocupa diferite poziţii sintactice, subiectul nu mai primeşte expresie sintactică ; el rămîne *subînţeles* sau *deductibil* :

„Poate e vreo pasere în odaia cealaltă, vorbi *dl. Nazarie.* Dar era sigur [dl. Nazarie] că nu fusese o pasere.“ (M. Eliade, 142), „— Dumneata nu-l cunoşti pe *Simeon*. Totdeauna a fost niţel scrîntit.“ [Simeon] (G. Călinescu, E. 238), „Irina puse mănunchiul jos şi vru să se aplece la rădăcina spicelor să secere mai departe, dar se opri. Îşi duse mîna la frunte, ca şi cînd ar fi vrut să alunge vreo gînganie, se şterse apăsat, se uită la dosul palmei ...“ (M. Preda, *Moromeţii*, 329)

Dacă subiectul se realizează şi în relaţie cu alt predicat din acelaşi enunţ, fiind redundant, primeşte relief stilistic iar, în textele literare, se impune ca semn marcat în dezvoltarea semnificaţiei artistice :

„Toţi *nu mai* sînt.
Toţi *au plecat, de cînd ai plecat,*
Toţi *s-au culcat.*“ (T. Arghezi, 101)

Cînd predicatul se realizează prin verbe impersonale relative (apersonale), subiectul primeşte în mod obişnuit expresie lexical-sintactică :

„*Căci* nimic *nu se întîmplă în întinderea pustie.*“ (M. Eminescu, O., I., 133),
„*Poate că-i convin tuspatru* craii *cărţilor de joc.*“ (M. Eminescu, O. II., 162)

Subiectul acestor verbe rămîne subînţeles numai în enunţuri-dialog : „— S-a întîmplat ceva ? / — Da, s-a întîmplat ...“

Cînd în structura predicatului analitic, verbul copulativ este *a însemna*, întrebuinţat ca verb *apersonal*, sfera semantică a subiectului *subînţeles* se poate suprapune, relativ, peste conţinutul semantic global al unei propoziţii (sau al unor propoziţii aflate în relaţie de coordonare sau de subordonare), anterioare, relativ autonomă în organizarea enunţului : „Murise Isaac, *pămîntul era încă reavăn*, însemna că fusese îngropat de cîteva zile.“ (P. Sălcudeanu, 452)

Observații : Planul semantic pe care s-ar întemeia „realitatea" subiectului este adesea mascat de elemente adverbiale cu funcție sintactică nedefinită : „*Atunci*, înseamnă că-ți rămîn dator pe viață, părinte, spuse Isaac." (P. Sălcudeanu, 211)

În funcție de desfășurarea raportului dintre planul semantic al enunțului sintactic și contextul său extralingvistic, se disting două categorii de subiecte neexprimate :

a. subiect *determinat* ; sfera lui semantică se înscrie în limite informaționale date, precis determinate sau determinabile în contextul extralingvistic al enunțului. În enunțul „— Dar unde-*ai fost* pînă acum de nu te-*am văzut* ?" sfera subiectelor incluse este identificabilă în interiorul raportului, de suprapunere, între *tu* (*ai fost*) și *eu* (*nu* te-*am văzut*), realitate lingvistică, și locutorul, respectiv, interlocutorul enunțului verbal, realitate extralingvistică.

b. subiect *nedeterminat* ; sfera lui semantică nu se înscrie sau nu se lasă înscrisă în contururi închise, precis delimitate sau delimitabile în contextul extralingvistic. Subiectul *nedeterminat* prezintă două variante :

b1. subiect *general* ; identitatea lui semantică este deschisă ; poate primi datele concrete ale oricărui subiect extralingvistic, variabil o dată cu schimbarea protagoniștilor procesului de comunicare lingvistică.

Este, în mod obișnuit, un subiect *inclus* :

— al unei propoziții cu verbul-predicat la persoana a II-a singular : „Dacă *nu scrii* ceea ce *gîndești*, de ce *să* mai *scrii* ?" (Camil Petrescu, *Procust*, 291)

Observații : Prezent mai ales în proverbe: „Ai carte, ai parte", el ar putea fi numit aici *subiect gnomic*.

— al unei propoziții cu verbul-predicat la persoana I-a plural : „Fie că *vrem*, fie că *nu vrem*, fie că *trăim* vreme de pace ori vreme de război, timpul își continuă lucrarea lui ..." (Z. Stancu, P.N., 14)

Observații : Din motive stilistice sau poetice, mai ales în textul literar, subiectul nedeterminat poate primi expresie sintactică, fără a-și pierde caracterul :

„*Ce e rău și ce e bine*
Tu *te-ntreabă și socoate.*" (Eminescu, O. I., 194)

b2. subiect *neidentificat* ; identitatea semantic-sintactică a subiectului rămîne necunoscută sau este lăsată necunoscută întrucît nu prezintă interes pentru protagoniștii actului verbal. Acest tip de subiect caracterizează enunțuri cu verbul-predicat la persoana a III-a, mai ales singular, dar și plural : „*Bate* la ușă ...", „*Au scos* unt pe la două ..."

Neexprimarea predicatului

Fiind factor principal în desfășurarea predicației, predicatul rămîne mai rar neexprimat. El poate rămîne *subînțeles*, cînd s-ar realiza concret prin termeni prezenți deja în enunț, în structura unor predicate imediat anterioare.

Cînd rămîne neexprimat predicatul *sintetic*, marca existenței sale o constituie sau prezența concomitentă a unui subiect diferit de al predicatului anterior și a unui compliniri (complement sau circumstanțial):

„Numai. undeva-n prăpăstii
un izvor mai are șoapte
și o bufniță cuvînt." (L. Blaga, 251),

„Nu-i mai scrisesem și *nici el mie.*" (M. Preda, *Viața,* 57) sau prezența adverbului de negație *nu*: „Un cuvînt sau un gest pot să jignească *sau nu,* după felul sufletesc al celui care-l face." (Camil Peterescu, *Procust,* 76)

Din structura predicatului *analitic* se poate subînțelege sau verbul copulativ: „Sufletul omului e ca un val — sufletul unei națiuni, ca un ocean." (M. Eminescu, PL, 113), „Lumea nu-i cumu-i ci cum o vedem." (M. Eminescu, PL, 205), „Stînile i-au fost bine rînduite și ciobanii ascultători." (M. Sadoveanu, X, 516) sau numele predicativ: „Luna pare oricui un element poetic și *este.*" (G. Călinescu, U.P., 95)

Elipsa subiectului

Enunțurile cu predicatul realizat prin verbe apersonale sînt adesea eliptice de subiect. Enunțul „Lui Bozancea îi plăcea însă, la tiribombe." (E. Barbu, 276) nu are subiect. Subiectul poate fi „ipotizat", nu subînțeles: *să se ducă, să întîrzie, să meargă* etc., dar niciuna din aceste „completări" nu a fost gîndită ca atare și, de aceea, nici exprimată într-un enunț anterior*. Subiectul este înlocuit uneori, în aceste enunțuri, de un complement indirect: „Oanei îi plăcea *de ei,* că erau toți băieți dezghețați și aveau imaginație." (M. Eliade, 234)

2/2. *Nucleul predicațional cu structură* primară se caracterizează prin realizarea celor două funcții sintactice prin termeni (grupuri de termeni) infrapropoziționali:

„Cineva a-înveninat *fîntînile omului.*" (L. Blaga, 90).

---

* În legătură cu conceptul de elipsă, vezi S. Pușcariu, *lucr. cit.*, p. 125.

„Văd că *vine* argatul înainte de vreme. *Trebuie să se fi întîmplat* ceva.“ (M. Sadoveanu, X, 521), „Eşecul *ar fi însemnat*, în cazul meu, *întoarcerea* la ţară, pe capul familiei, care *trudise* pentru mine patru ani ... “ (M. Preda, *Viaţa* ..., 242)

2/3. *Nucleul predicaţional cu structură* complexă este caracteristic propoziţiilor complexe. El cuprinde, în dezvoltarea sa, două sau mai multe nuclee predicaţionale derivate (secunde). Acestea reprezintă :
— realizarea propoziţională a numelui predicativ :

„*Căci singura mea rugă-i* uitării să mă dai.“ (M. Eminescu, O.I., 127)

— realizarea propoziţională a subiectului : „*Ceea ce munceşte acu pe Leiba mai mult decît tremurătura frigurilor* este o ameninţare ...“ (I. L. Caragiale, IV, 47)

— realizarea propoziţională atît a numelui predicativ cît şi a subiectului :

„*Şi* ce mira mai mult oierul
E că-l chema la curte chiar boierul.“ (T. Arghezi, 343)

Nucleele predicaţionale *derivate* pot conţine în structura lor, alte nuclee predicaţionale, determinînd astfel o creştere a gradului de complexitate a nucleului predicaţional central şi, prin aceasta, a unităţii sintactice care rămîne *o propoziţie complexă*. Chiar dacă, teoretic, această dezvoltare se poate extinde pînă la limitele inteligibilului, practic, ea nu depăşeşte, decît cu totul excepţional, gradul doi de derivare: „Şi-ncepu să-i povestească acestui librar,

care | *nu părea* | **să fie ceea ce este,** | tot ce se

întîmplase la Cîmpulung.“ (M. Preda, *Viaţa* ..., 18),

„Ce ne fu dat | **să auzim** | ar fi făcut

să se cutremure inima cea mai păgînă.“ (M. Caragiale, *Craii* ..., 46).

„Nu trebuia decît | să se hotărască | cine va merge cu cererile muncitorilor.“

(E. Barbu, 156)

Subiectul **suspendat**

Mai ales în comunicarea orală, datorită intervenţiei unor factor extralingvistici (starea afectivă a subiectului vorbitor etc.) sau lingvistic

(dislocarea sintactică etc.), relația dintre un subiect inițial (sau un termen gîndit astfel sub aspect sintactic) și verbul-predicat se întrerupe. Verbul-predicat se constituie singur (dacă e un verb impersonal) sau cu un alt nume (pronume etc.), devenit subiect, într-un nucleu predicațional iar ceea ce a fost într-un prim moment subiect rămîne în afara nucleului predicațional, rămîne un *subiect suspendat*. Ca realizare concretă, acesta poate fi *simplu*:

„El *iar*, *privind de săptămîni*,
Îi cade dragă fata." (M. Eminescu, O. I., 167)

sau *propozițional*:

„Eu sînt medic șef și *cine nu se supune indicațiilor mele* în douăzeci și patru de ore îi fac ieșirea." (Petre Săculdeanu, 278)

„...Cine-au scornit urîtul
Nu-l înghiță pămîntul!" (Poezii populare)
„Cine-au îndrăgit străinii,
Mînca-i-ar inima cînii!" (M. Eminescu, O.I., 183)

Manifestarea relației de interdependență în planul expresiei. Marcarea identității celor două funcții sintactice principale.

Specificul constituirii planului semantic al nucleului predicațional precum și sfera semantică a termenilor implicați în desfășurarea predicației determină modalitățile particulare de exprimare a relației de interdependență și de marcare a celor două funcții sintactice: *predicatul* și *subiectul*.

1. *Nucleul predicațional* **monomembru**

Relația de interdependență este implicită în planul semantic al verbului (locuțiunii verbale) sau expresiei impersonale.

Identitatea de predicat a verbului (locuțiunii verbale) este marcată prin *flexiune*, considerată în ea însăși; existența morfemului de timp este consecință și indiciu al dezvoltării funcției de predicat:

„*Îmi vine să rîd fără sens*
Și-i frig *și* burează." (G. Bacovia, 120)

2. *Nucleul predicațional* **bimembru.** Manifestarea relației de interdependență variază în funcție de subtipurile sale structurale.

2 a. În interiorul nucleului cu structură implicită, relația de interdependență rămîne închisă în planul semantic al predicatului.

Identitatea funcțional-sintactică a predicatului este marcată prin *flexiune*, la nivelul categoriilor de timp, număr și persoană din structura verbului-predicat (sau component al predicatului).

2 b. În interiorul nucleului cu structură primară, principala modalitate de exprimare a relației de interdependență și totodată de marcare a celor două funcții sintactice este **flexiunea.**

Fiind o relație de dependență bilaterală (în același timp, dinspre predicat și dinspre subiect), în relația de interdependență, *flexiunea* se subordonează concomitent acțiunii ambelor principii de organizare a planului expresiei, în corespondență cu planul semantic: *recțiunea* și *acordul*.

Recțiunea

a. În interiorul nucleului predicațional, verbul-predicat (sau component al predicatului) impune numelui (pronumelui)-subiect cazul nominativ: „Apoi a venit *o clipă* cînd *destinul* s-a dat la o parte și *cineva* mi-a spus ... "(O. Paler, Galilei, 143),

„*Cine ești* tu, *acel de care* gîndul
S-apropie necunoscîndu-l?" (T. Arghezi, 366)
„Cel ce *în astă lume* a dus *numai durerea*
Nimic n-are dincolo, căci morți *sunt* cei muriți." (M. Eminescu, O. I., 59)
„*Ai mei* pierduți sunt, *pașă, toți.*" (G. Coșbuc, I 180)

Prin această restricție, *cazul* **nominativ** *devine marcă distinctivă a funcției de subiect.*

Cînd subiectul se realizează prin sintagme substantivale, articolul posesiv-genitival sau adjectival-demonstrativ, factor al substantivizării, poartă și marca de caz, care rămîne unica pentru întreaga sintagmă: „Cînd însera, soseau *cei de la rampă.*" (E. Barbu, 15), „*Cei dinăuntru* priveau speriați la mulțimea acestor muieri, pe fețele cărora se citeau deznădejdea și foamea." (E. Barbu, 162), „*A lui Matei* i-a înnodat buricul, legîndu-i-l cu sfoară roșie." (E. Barbu, 107)

Cînd se realizează prin pronume relative sau nehotărîte cu rol joncțional, datorită dublei funcții a acestor pronume, subiectul se poate situa și în celelalte cazuri. Principiul recțiunii acționează concomitent la nivelul frazei, unde pronumele este element de relație, și la nivelul propoziției, în structura căreia pronumele realizează funcția de subiect. Poziția pronumelui în interiorul categoriei gramaticale a cazului este, însă, determinată, cel mai frecvent de funcția sintactică a propoziției pe care o introduce:

— *dativ*; cînd propoziția este completivă indirectă:

„*Carte frumoasă, cinste* cui te-a scris,
Încet gîndită, gingaș cumpănită." (T. Arghezi, 35)

— *acuzativ*; cînd propoziția realizează funcția de complement direct: „Poruncile aveau să îmbrîncească *pe cel ce trebuia îmbrîncit*, să ucidă *pe cel ce trebuia ucis* ... " (O. Paler, *Viața* ..., 13)

Cînd propoziția este o atributivă, poziția cazuală a pronumelui relativ este determinată de raportul semantic dintre termenul regent și pronume.

Dacă pronumele reia termenul regent, el stă în cazul nominativ: „ ...Poezia e un *miracol care* ne scoate din efemer și ne face să ne simțim eterni." (M. Preda, *Viața* ..., 230)

Dacă reprezintă un alt substantiv, pronumele stă în cazul genitiv: „Dar pe drumul bătut, care ar mai fi în stare să deosebească urma *cui a trecut*?" (C. Hogaș, 39)

Observații: Este o excepție aparentă situarea subiectului realizat prin alte pronume sau prin substantive în alt caz decît nominativul. Într-un enunț precum:

„*Ah! Sunt printre voi* de-aceia *care nu cred tabla legii.*" (M. Eminescu, O.I., 48)

de din componența subiectului *de-aceia* nu este, de fapt, prepoziția care, marcînd o relație de dependență, să ceară acuzativul, ci este un mijloc de exprimare a sensului „partitiv".

b. Subiectul impune numelui predicativ din structura predicatului analitic, cazul *nominativ*, indiferent de poziția sa în interiorul categoriei gramaticale a cazului:

„Ușor *nu e nici cîntecul. Zi*
și noapte — nimic nu-i ușor *pe pămînt*:
Căci roua e sudoarea *privighetorilor*
ce s-au ostenit toată noaptea cîntînd." (L. Blaga, 345)

„N-a arătat niciodată încredere *cui* era *prea sincer*, ostentativ de *sincer* din chiar prima clipă.", „Evită cu consecvență *pe cine* e *prea plin de încredere* în sine."

Se situează aproape fără excepție în cazul nominativ numele predicativ realizat prin adjective, calificative sau pronominale:

„*Iese liniștea din munte*
unde locul i-a fost strîmt." (L. Blaga, 251)

Sub presiunea componentei semantic-lexicale a predicației, numele predicativ realizat prin substantiv sau pronume poate sta și în alte cazuri:

genitiv: „Nu l-am întrebat a cui *era* casa aceea prăpădită." (M. Preda, *Viața*, 182), „Slova *era* **a băiatului** dar vorbele erau **ale baciului** Alexa." (M. Sadoveanu, X, 518)

acuzativ:

„*Orice frumusețe* e ca o urnă
de a cărcia coapsă privirea se prinde." (L. Blaga, 377)

În strînsă legătură cu constituirea planului semantic al predicației, în structura numelui predicativ pot intra o serie de prepoziții, care-i impun diferite poziții cazuale:

— *genitiv*: „Pesimistul *va fi* **împotriva** *acestei* **iluzii.**" (G. Ibrăileanu, *Scriitori* ..., 82)

— *acuzativ*: „Oamenii noștri, zic eu, *sunt* **de-un** *cosmopolitism* sec, amar, sceptic ..." (M. Eminescu, PL, 108).

„*Ruga mea* e **fără** **cuvinte**
*Și cîntul, Doamne, mi-*e **fără** **glas.**" (T. Arghezi, 34)

Acordul

Categoriile gramaticale implicate în desfășurarea acordului diferă, în parte, în funcție de tipul predicatului și de realizarea lui concretă, ca și de realizarea concretă a subiectului.

În structura nucleului predicațional cu *predicat sintetic*, acordul implică *numărul* și *persoana* și, cînd verbul este la diateza pasivă, *genul*.

În structura nucleului predicațional cu *predicat analitic*, acordul implică *numărul* și *persoana*, la nivelul verbului copulativ, numărul și genul, la nivelul numelui predicativ, dacă acesta se realizează prin termeni lexicali variabili în funcție de aceste categorii și dacă nu intervin alți factori cu rol activ în determinarea planului semantic și în organizarea planului expresiei.

Acordul în **număr**

Este absolut în enunțurile cu predicat sintetic. În enunțurile cu predicat analitic sînt structuri cînd acordul nu se realizează.

Subiectul *unic* (simplu sau dezvoltat) își extinde propriul indice categorial (de singular sau de plural) asupra tuturor componenților variabili ai predicatului, sintetic sau analitic.

„Vulturii *porniți la ceruri, pîn'la ramuri* nu ajung;
Dar un vînt *de biruință* se pornește *îndelung*
Și lovește *rînduri, rînduri în frunzișul sunător*
Strigăte *de Allah! Allah!* se aud *pe sus prin nori,*
Zgomotul creștea *ca marea turburată și înaltă,*
Urlete *de bătălie* s-alungau *după olaltă.*" (M. Eminescu, O. I., 144)

„S-au întîmplat *multe* acolo, nopțile, în pădurea de la Paserea." (M. Eliade, 234). „*Tu* **să ajungi învățător? exclamam** *eu* furios. (*Învățătorii* mei **fuseseră inflexibili, nu alunecoși** cum era el.)." (M. Preda, *Viața* ..., 222)

În structura predicatului verbal dezvoltat se acordă în număr și participiul: „Starostele *trebuia lovit* altfel, pe la spate." (E. Barbu, 269)

Observații : Cînd subiectul gramatical se realizează prin pronumele de politețe *dumneavoastră*, verbul-predicat (sau verbul copulativ) se situează totdeauna la plural : „D-stră *plecați* singur acolo.", „D-stră *veți pleca* amîndoi la munte."

Numele predicativ, însă, din structura predicatului analitic primește forme de număr în funcție de realitatea extralingvistică :

„D-stră sînteți *un om* extraordinar ! Sînteți *un magician*, sau *un vizionar*, *un clarvăzător*." (M. Eliade, 420), „D-stră, domnilor, *sînteți extraordinari* !"

Subiectul *multiplu* cere verbului-predicat sau componentelor predicatului analitic să se situeze la plural.

„... *Și cîntecul și plînsul* pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta ..." (I.L. Caragiale, IV, 137)

„Au murit *și* numărul *din poartă*
Și clopotul și lacătul și cheia." (T. Arghezi, 101)

În enunțurile cu predicat *analitic*, sincronizarea în număr este generală, cuprinzînd toți termenii nucleului predicațional, cînd numele predicativ se realizează prin adjective :

„...*Orice-ar spune prea mulții*
gureșii poeți,
nicio stea *nu*-i frumoasă." (L. Blaga, 97)

„Votul este *universal*, *egal*, *direct și secret*." (*Constituție*, art. 8)

Cînd numele predicativ se realizează prin substantiv sau pronume, sincronizarea în număr cuprinde sau numai subiectul și verbul copulativ (situația cea mai frecventă) sau verbul copulativ și numele predicativ (mai rar) :

„Poeții, *toți* poeții sunt
un singur, neîmpărțit, ne-întrerupt popor." (L. Blaga. 418)

„Tot *trupul* i-era numai jupuieli și bube din pricina scărpinăturilor și necurățeniei". (I.L. Caragiale, IV, 510),

„Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase ce dormeau pururea în tindă *era* toată *averea* Irinucăi." (I. Creangă, 18), „Ce-ți spun eu *sînt pure speculații*..." (M. Preda, *Delirul*, 384)

Observații În sintagme formate din *substantive* „cuantificatoare" : *o parte*, *majoritatea* etc. ca termen regent sub aspect strict structural, acordul în număr este determinat semantic, fiind impus de forma de plural a „subordonatului" : „*O parte din* tezaurele ultimei perioade a bronzului carpato-danubian trebuie să fi fost îngropate pe vremea invaziilor scite." (V. Pârvan 60)

Acordul în persoană

Desfăşurarea acordului în *persoană* depinde de realizarea concretă a funcţiei de subiect.

Subiectul *simplu,* realizat prin substantiv, numeral sau pronume nepersonal impune verbului-predicat (sau verbului-copulativ) forma de persoana a III-a, singular sau plural :

„Călugării *şi-au* închis *rugăciunile*
în pivniţele pămîntului. Toate-au încetat
murind sub zăvor." (L. Blaga, 90)

„Vrei o casă ? *A mea* îţi stă deschisă." (M. Eminescu, PL., 76)

„*S-ar putea să fie cine-ştie-cine...*
Care n-a mai fost *şi* care vine
şi se uită *prin întuneric la mine*
Şi-mi vede *cugetele toate.*
Ei ! Cine-i *acolo-n haine-ntunecate*
Cine scobeşte *zidul cu carnea lui*
Cu degetul lui ca un cui
De răspunde-n rănile mele?" (T. Arghezi, 102)

Observaţii : În limbajul oral, pronumele interogativ (sau interogativ-relativ) *care* admite, uneori, situarea verbului-predicat şi la celelalte persoane : „*Care* mai cumperi americă, madipolan, serj ?" (E. Barbu, 278), „*Care*-ai fost, măi ? strigă iar, mai moale şi cu îndoială argatul." (M. Sadoveanu, X, 540), „Omoară-mă pe mine, *care* te-am iubit, *care* am jertfit tot pentru tine..." (I. L. Caragiale, I, 214)

Cînd verbul-predicat (sau verbul copulativ) este la plural, pronumele nehotărîte *toţi, fiecare, vreunul* sau pronumele negativ *niciunul* ocupă în enunţ o poziţie funcţională complexă, la intersecţia a trei tipuri de relaţii :

— de *interdependenţă,* cu verbul-predicat,
— de *apoziţie,* cu subiectul, cel mai adesea inclus ;
— de dependenţă, cu verbul.

Astfel, în enunţul „Hai să mergem *fiecare* pe la casa cui ne are." (I. Creangă, 30) pronumele *fiecare* se situează la intersecţia relaţiilor :

— de interdependenţă cu verbul-predicat *să mergem,* prin înscrierea semanticii sale în raportul dintre protagoniştii acţiunii verbale şi protagoniştii actului lingvistic ;

— de apoziţie, ca expresie modificată semantic, prin introducerea unei perspective analitice, a subiectului inclus ;

— de dublă dependenţă, caracterizînd analitic sfera semantică a subiectului inclus, în circumstanţa desfăşurării acţiunii verbale.

Această poziție sintactică face compatibilă prezența acestor pronume cu situarea verbului predicat la orice persoană gramaticală: „— Măi! al dracului venetic și ceapcîn de popă, zicem noi, după ce ne adunăm *toți* la un loc, înghețați de frig și spărieți." (I. Creangă, 29), „În sfîrșit, vă aduceți *toți* aminte, adăugă adresîndu-se de-a dreptul sălii ..." (M. Eliade, 170)

Întrebuințat adjectival, pronumele *toți* transmite aceeași compatibilitate cu orice poziție a verbului-predicat în interiorul categoriei gramaticale de persoană și substantivului pe care-l determină: „A doua zi ne-am dus **toți** *studenții* la stadion."

La intersectarea celor trei relații, cu predominarea celei de interdependență, se situează și numeralul colectiv *amîndoi*, compatibil cu situarea verbului, la plural, la toate formele de persoană:

„*Căci* amîndoi vom fi cuminți
Vom fi voioși și teferi." (M. Eminescu, O. I., 176)
„*De-oi muri la primăvară,*
Să mă plîngeți tu și mama;
Amîndouă să mă plîngeți
Și să *vă* cerniți *năframa*." (O. Goga, 32)
„*Se iubesc... și ce departe* sunt *deolaltă* amîndoi!" (M. Eminescu, O. I., 52)

Subiectul simplu realizat prin pronume personal impune predicatului (sau numai verbului copulativ) să se sincronizeze cu el în persoană:

„*Lucești fără de viață,*
Căci eu sunt *vie*, tu ești *mort*
Și ochiul tău mă-nghiață." (M. Eminescu, O.I., 171)

În enunțurile cu subiect *multiplu*, desfășurarea acordului este orientată de pronume:

— pronumele personal domină substantivul (sau pronumele nepersonal) din alcătuirea subiectului, impunînd verbului-predicat poziția sa în interiorul categoriei gramaticale a persoanei: „A doua zi dimineața *și eu și Pisicuța* **apucarăm** drumul muntelui." (C. Hogaș, 173), „Dar *nici noi*, *nici lucrurile* **nu sîntem** simple medii indiferente." (C. Noica, 121)

— dacă în structura subiectului intră mai multe pronume personale, pronumele de persoana I le domină pe celelalte, pronumele de persoana a II-a se impune asupra pronumelui de persoana a III-a: „Dar *eu și ea* **nu sîntem cazuri, sîntem o realitate.**" (C. Noica, 16)

În enunțurile cu predicat analitic, cînd numele predicativ se realizează prin pronume personale, nu se produce o sincronizare totală subiect-predicat. În funcție de realizarea concretă a subiectului, acordul

se desfășoară între subiect și verbul copulativ sau între verbul copulativ și numele predicativ. În general, dacă subiectul se realizează prin pronume de persoana I-a sau a II-a, acesta impune verbului copulativ acordul :

„*Căci tu*, tu *ești* el." (M. Eminescu, O. I., 41)
„Tu ești *om*, eu sînt *om*
Ce grea e pentru noi
osînda de a sta-n lumină !"(L. Blaga, 271)

Dacă subiectul se realizează prin substantiv sau pronume nepersonal, cel mai adesea numele predicativ impune verbului copulativ direcția acordului : „ ... Unul dintre noi doi murea, acela *eram eu*." (P. Sălcudeanu, 297).

Acordul în gen

Sincronizarea în gen rămîne în limitele enunțului lingvistic cînd subiectul se realizează prin substantiv, numeral, pronume nepersonal și pronume personal de persoana a III-a și depășește aceste limite, implicînd în mod direct, nemediat semantic, realitatea extralingvistică, dacă subiectul se realizează prin pronume personale, la persoanele I-a sau a II-a.

Acordul este absolut în enunțurile cu verbul-predicat la diateza pasivă sau cu predicatul verbal dezvoltat format din verbul *a trebui* și un participiu. Participiul, din sintagma diatezei pasive sau din structura predicatului dezvoltat, primește forma de gen a termenului lexico-gramatical prin care se realizează subiectul sau o formă corespunzînd genului natural al „obiectului" din realitatea extralingvistică spre care trimite subiectul gramatical la persoanele I-a și a II-a : „Dar, la vederea noastră, Corcodușa fu *cuprinsă* de o furie oarbă." (M. Caragiale, 88) „Frica trebuie nu numai *compătimită* ci și *acuzată* ..." (O. Paler, *Viața ...*, 235), „Aș vrea să deviu consilierul și informatorul fiecărui ministru din orice guvern și *să fiu luat* în serios și *răsplătit* ca un organ indispensabil ritmului politic." (T. Arghezi, *Pamflete*, 203)

În enunțurile cu predicat analitic, acordul în gen depinde de realizarea concretă a numelui predicativ.

Cînd numele predicativ se realizează prin unități lexico-gramaticale pentru care genul este o categorie gramaticală (adjectivul, numeralul, pronumele și substantivele noționale), el se sincronizează în gen cu subiectul, considerat în realitatea lui lingvistică: „Acesta *a fost Eminescu*, aceasta este *opera* lui." (T. Maiorescu, 475), „Ziua *era* **vînătă, urîtă** și **geroasă**. Și tot **vînăt** și **urît** era lacul cu apele grele, sărate ..." (Z. Stancu, *Șatra*, 384) sau extralingvistică :

„Şi de-a soarelui căldură
Voi fi roşie ca mărul.“ (M. Eminescu, O. I., 55)

„Ţi-aduci aminte ce *sfrijit* erai pe cînd erai *sărac* şi cum ne pălmuia căutătura ta aţîţată după ce te-ai procopsit.“ (T. Arghezi, *Pamflete*, 267)

Cînd se realizează prin substantiv, categorie lexico-gramaticală pentru care genul este o trăsătură semantică implicită, invariabilă, numele predicativ nu se mai subordonează acordului: „Pustiul *e o* gară părăsită despre care nu ştiu decît ceea ce văd.“ (O. Paler, *Viaţa* ..., 9)

În enunţurile cu subiect *multiplu*, acordul în gen depinde de genul, numărul, sfera semantică şi poziţia termenilor componenţi.

Cînd termenii de genuri diferite, exprimă fiinţe, masculinul se impune asupra femininului, indiferent de poziţia substantivului sau pronumelui în interiorul categoriei numărului: „*Mama şi fiul* rămaseră *năuciţi* uitîndu-se unul la altul fără să clipească.“ (M. Preda, *Delirul*, 147)

Cînd termenii trimit, prin sfera lor semantică, la obiecte,

— masculinul singular e dominat de feminin şi neutru, singular sau plural, care impun forma de feminin plural: „*Codrul şi lacul* sînt *mai frumoase* ca niciodată.“

— femininul şi neutrul impun numelui predicativ forma de feminin plural:

„*Grele-s* pulberea şi duhul,
greu pe umeri chiar văzduhul.“ (L. Blaga, 405)

Observaţii: Enunţurile cu subiect multiplu eterogen sub aspectul genului gramatical al termenilor componenţi sînt puţin frecvente şi în general, evitate, pentru dificultăţile impuse acordului. (Vezi diferite situaţii, construite, în GA, II, 109)

În nuclee predicaţionale cu predicat analitic, dacă verbul copulativ este *a însemna* (sau, mai rar, *a fi, a reprezenta*), realizarea subiectului printr-un infinitiv cere numelui predicativ, cel mai adesea, tot un infinitiv: „Groethuysen a remarcat undeva că *a povesti* înseamnă *a reintroduce* viitorul în trecut.“ (T. Vianu, 74), „*A găsi* în pămîntul opac un cristal este *a recăpăta* speranţa în lumină.“ (G. Călinescu, U.P., 103)

Topica. În enunţuri cu predicat analitic, se întîmplă, uneori, ca flexiunea să nu fie relevantă, nici prin recţiune, nici prin acord, pentru marcarea funcţiei sintactice de subiect. În aceste enunţuri, distingerea subiectului de numele predicativ o realizează topica: subiectul precede iar numele predicativ urmează verbul copulativ: „*El* nu mai era el.“ (M. Eminescu, PL, 38)

În enunţul „Îi reuşea lui Hegel să scrie o carte cum nu se mai putuse scrie: ... una în care *întîmplările* sînt *idei*, sau mai degrabă *ideile* sînt

întîmplări." (C. Noica, 10), schimbarea poziției substantivelor *întîmplări* și *idei* determină schimbarea funcției sintactice: în sintagma „**întîmplările** sînt idei", substantivul *întîmplările* este subiect iar *idei*, nume predicativ, în timp ce în sintagma „**ideile** sînt *întîmplări*", *ideile* realizează funcția de subiect, iar *întîmplări*, participă, ca nume predicativ, împreună cu verbul *sînt* la realizarea funcției de predicat.

Articolul. În enunțul de mai sus, topica este întărită în rolul ei de marcă a funcției de subiect, de către determinarea prin articol hotărît a substantivului-subiect: *întîmplările* și, respectiv, *ideile*.

Cînd topica subiectului este inversată, determinarea prin articol hotărît se constituie în marcă unică a funcției de subiect:

„*Viori sînt* **femeile**,
tremur în palmă răsfrînt." (L. Blaga, 285)

Același rol de marcă distinctivă dețin împreună articolul și topica, în enunțurile cu predicat sintetic: subiectul, substantiv articulat, precede verbul predicat, complementul direct, substantiv nearticulat sau articulat cu articol hotărît, urmează verbul predicat: „*Durerea fizică* (S) nu poate produce **dureri morale** C.D.), dar *durerea morală* (S) produce uneori **dureri fizice** (C.D.)" (M. Codreanu, 185), „*Bunul simț* (S) poate înlocui cîteodată **inteligența** (C.D.), dar *inteligența* (S) nu poate să-nlocuiască niciodată **bunul simț.**" (M. Codreanu, 178)

Intonația. Intervenția factorului subiectiv, afectiv, în elaborarea enunțului lingvistic poate anula caracterul relevant al topicii și al determinării în marcarea funcției sintactice de subiect. Împotriva situării sale înaintea verbului copulativ, reliefarea prin intonație a unui termen din structura nucleului predicațional se constituie în marcă a funcției de nume predicativ, purtător al semanticii lexicale a predicației:

„*Iar* cerul *este tatăl meu*
Și mumă-mea e marea." (M. Eminescu, O. I., 170),

„*Casă* de oameni de treabă se cheamă asta?" (I. Creangă, 72),

„O durere *totdeauna mi-a fost*
Singurătatea ta ascunsă." (L. Blaga, 80)

2c. *Nucleul predicațional* **complex**

În organizarea enunțurilor cu dezvoltare propozițională complexă, în planul expresiei, cele două sensuri opuse de dependență nu mai

manifestă același grad de reciprocitate ca în structura nucleului predicațional *primar*. Predomină un sens al dependenței, dinspre subiect sau dinspre predicat, în funcție de termenul care se realizează propozițional. Celălalt sens al dependenței, nemanifestat în planul expresiei (sau nemanifestat cu obligativitate) rămîne implicit în planul semantic al relației, condiționînd structura, caracterul finit și autonomia enunțului; nerealizarea funcției de subiect sau nerealizarea integrală a funcției de predicat provoacă destructurarea sau echivalează cu nestructurarea enunțului.

Această predominare a unui anumit sens al dependenței (în esența ei, bidirecțională), variabil de la un enunț la altul și care nu înseamnă excluderea totală din planul expresiei a manifestării celuilalt sens al dependenței se concretizează în mijloacele de realizare și exprimare a relației sintactice dintre cei doi termeni ai nucleului predicațional de bază, aceleași ca în desfășurarea relațiilor de dependență.

Prezența simultană și a celuilalt sens al dependenței (și, prin aceasta, manifestarea caracterului de interdependență al relației) impune funcționarea specifică a mijloacelor de exprimare.

1. *Elementele de relație* sînt în primul rînd expresie a realizării propoziționale a funcțiilor sintactice de subiect și predicat, prin dezvoltarea unui nucleu secund, derivat, care își are originea în nucleul predicațional primar, căruia, în același timp îi condiționează constituirea (sau împlinirea). Poziția lor e diferită în dezvoltarea propozițională a fiecăreia din cele două funcții.

În dezvoltarea propozițională a numelui predicativ, component al realizării funcției de predicat, elementele relaționale nu sînt expresia unei relații *subiect-predicat* ci articulează sintactic un verb copulativ și un nume predicativ complex. Elementul de relație marchează realizarea propozițională a numelui predicativ, dar nu și o relație de dependență. Verbul copulativ nu se poate constitui singur în regent, datorită insuficienței sale semantice și, derivînd de aici, lipsei de autonomie sintactică. Numele predicativ propozițional introduce în enunț o componentă semantică, indispensabilă predicației, în complementaritate cu componenta semantică (de natură gramaticală) introdusă, în sincronie, de verbul copulativ. Relația dintre cele două componente ale predicatului este o relație de complementaritate*, în sensul participării lor, solidare, simultane, la realizarea concretă a funcției principale a comunicării lingvistice, *predicația*.

---

* Cf. Ecat. Teodorescu, *În problema structurii părților de propoziție*, LR, XXVIII (1979), nr. 2, p. 126–127.

Realizarea propozițională a numelui predicativ este marcată de toate cele trei categorii de elemente relaționale interpropoziționale:

a. *conjuncții*; sînt specifice numelui predicativ de identificare: *că, să, ca ... să* (cele mai frecvente), *dacă*, (cînd propoziția-nume predicativ e o interogativă indirectă iar subiectul se realizează prin substantive de tipul *întrebarea, problema* etc.), *de*: „Meșteșugul șarlatanului e să-ți *vorbească de alt lucru* pînă n-ai înțeles bine pe cel dintîi." (N. Iorga, 143), „Întrebarea nu era dacă *în grămada de cuvinte a d-lui Ghica se poate găsi vreo deosebire lexicală între fiecare cuvînt și celelalte puse lîngă dînsul* ... " (T. Maiorescu, 190)

Observații: Numele predicativ de calificare cu dezvoltare propozițională se introduce în frază prin locuțiunile conjucționale *ca și cum, ca și cînd, de parcă*: „Alfano Stradiotte era (...) ca și cînd *văzuse fantoma unui mort...*" (E. Barbu, SN, 74)

b. *pronume relative* (*relativ-interogative*) sau *nehotărîte*, dintre care unele pot avea și întrebuințare adjectivală: *care, cine, ce, cît*, (*cîtă, cîți, cîte*), *cel ce, ceea ce, oricine* etc.; introduc mai ales nume predicative de identificare:

„*În mine se deșteaptă o-ntreagă omenire*
Sînt cei ce-au fost pe vremuri, *sînt* cei ce *sînt acum.*" (T. Arghezi, 45)

„O clipă mi-a trecut prin minte că, poate, murisem, iar gara reprezenta ceea ce *se întîmpla după viața mea.*" (O. Paler, *Viața*, 86)

c. adverbe *relative* și *nehotărîte* formate în baza lor: *cum, așa cum, cît, oricum, oricît*; marchează dezvoltarea propozițională a numelui predicativ de calificare:

„...*Lumea-i* cum este... *și ca dînsa suntem noi.*" (M. Eminescu, O. I., 36)

„El era omul care era așa cum *credeai tu* că e ..." (M. Preda, M. Sg. I, 65)

— În realizarea propozițională a funcției de *subiect*, elementele relaționale marchează concomitent dezvoltarea unui nucleu predicațional secund și dependența acestuia de verbul-predicat din structura nucleului predicațional primar, a cărui împlinire semantică depinde de realizarea concretă a funcției de subiect.

Selecția elementelor relaționale este orientată, cel puțin relativ, de specificul realizării concrete a predicatului cu care propoziția-subiect (subiectiva) intră solidar în constituirea nucleului predicațional de bază.

Conjuncțiile *ca, să, ca.. să, dacă, de* și locuțiunea conjucțională *cum că* introduc în structura nucleului predicațional de bază propoziți-

subiect care intră în relație cu predicate realizate prin verbe și expresii impersonale, verbe întrebuințate impersonal sau devenite impersonale, prin diateză ; propoziția-subiect este expresia sintactică a „obiectului" atras în sfera predicației. În desfășurarea liniară a enunțului lingvistic, aceste propoziții-subiect urmează, în absența intervenției altor factori (stilistic, de exemplu), predicatul : „ ... Cui putea să-i treacă prin cap că *mutul nu se preface.*" (I.L. Caragiale, IV, 187),

„*Dragă mamă, îmi năzare*
Că din brîu pe la-nserare
Înviem și sîntem doi." (T. Arghezi, 66)

Cînd intră în relație cu verbele *a începe*, *a continua*, subiectiva se introduce prin conjuncția *să* : „Începe să *ningă* mărunt." (E. Barbu, 11), „Afară continua să *plouă* mărunt." (C. Țoiu, 147)

Pronumele *relative* (relativ-interogative sau nehotărîte) introduc propoziții subiective* care intră în relație de interdependență cu un verb personal ; propoziția-subiect este o realizare sintactică de natură dinamică a subiectului cu existență virtuală în structura morfologică a verbului-predicat (sau a verbului copulativ) : „Cine-*a zis* că urîtul e lung ca drumul ar fi putut zice că și drumul e lung ca urîtul ... " (C. Hogaș, 43), „Oricine *gîndește altfel*... e un trădător!" (I.L. Caragiale, III, 174), „Au început să-l prețuiască cei ce *au trăit împreună cu el*, îl vor prețui și cei ce *vor veni* după el ..." (T. Maiorescu, 497)

Propoziția-subiect introdusă prin pronume relative poate să constituie nucleul predicațional de bază cu un verb sau mai ales expresie impersonală, sau devenită impersonală dar acestea rămîn nespecifice ; în astfel de enunțuri, propoziția-subiect urmează predicatului : „Casă trebuie să fac, să se cunoască cine *a venit întîi aici, în Cuțarida.*" (E. Barbu, 100)

Adverbele *relative* (și *nehotărîte*) introduc subiecte propoziționale care intră în relație de interdependență cu predicate realizate prin verbe devenite, prin diateză, impersonale sau prin expresii impersonale ; sub aspect semantic, propoziția subiectivă este o convertire în subiect a unui „obiect" intrat sub incidența predicației, într-un enunț desfășurat în stil indirect : „Nu s-a aflat nici pînă astăzi unde *a dispărut.*"

Topica fixează identitatea de subiect sau de nume predicativ a componentelor nucleului predicațional complex : propoziția-subiect stă

---

* numite *pronominale* de Ecaterina Teodorescu, în *Propoziția subiectivă*, p. 8, nota 8 ș.u.

în stînga verbului copulativ, iar în dreapta verbului se situează numele predicativ : „*Ce e cuceritor în orice realitate dată* este *că focalizează toate universalurile acelea* care sînt proprietățile." (C. Noica, 21)

Intonația. Prin intervenția elementului afectiv, ordinea neutră a termenilor în desfășurarea funcțiilor sintactice poate fi tulburată ; numele predicativ trece în fața verbului copulativ, odată cu reliefarea sa printr-o *intonație* particulară, care-i devine marcă specifică. În aceste enunțuri subiectul (subiectiva) se situează după verbul copulativ :

„*O amăgire* e că le-ai cuprins
Oricît cu fapta te-ai deprins." (L. Blaga, 312)

II. RELAŢII DE DEPENDENŢĂ

Imanent organizării şi stabilităţii enunţului verbal sau verbal-nominal, nucleul predicaţional se impune ca centru al dezvoltării unor cîmpuri semantico-sintactice prin care enunţul lingvistic se constituie ca unitate finită, relativ autonomă.

Prin poziţia lor în structura enunţului, cîmpurile semantico-sintactice sînt:

— *primare*, cu centrul în unul din cei doi termeni ai nucleului predicaţional;

— *derivate*, cu centrul într-un termen aparţinînd unui cîmp primar sau altui cîmp derivat.

Numărul cîmpurilor semantico-sintactice depinde de exigenţe ale cunoaşterii şi comunicării lingvistice precum şi de particularităţi, lexicale si morfologice, ale termenilor care alcătuiesc enunţul.

Cîmpurile semantico-sintactice se întemeiază pe relaţia de interdependenţă şi pe relaţii de dependenţă. Ele întregesc organizarea enunţului în planul expresiei şi împlinesc planul lui semantic global prin dezvoltarea unor funcţii sintactice a căror realizare concret-lexicală duce mai departe procesul de trecere a generalului în particular.

În interiorul relaţiei de dependenţă, termenii sintagmei ocupă poziţii diferite:

— *regent*, expresie a generalului, termenul care impune celuilalt component din sintagmă un anumit comportament în planul expresiei, într-o relativă corespondenţă, cu planul semantic;

— *determinant*, expresie a particularizării sferei semantice a regentului, actualizator sintactic al acestuia, termenul care răspunde exigenţelor impuse de regent şi care devine purtătorul unei funcţii sintactice.

Sub aspect structural, determinantul nu poate exista în afara regentului. El se şi realizează, de altfel, în mod frecvent, prin unităţi lexico-gramaticale lipsite de autonomie şi semantică şi morfo-sintactică:

adjectiv, adverb, verb la conjunctiv*, forme verbal-nominale : infinitiv, participiu, supin și gerunziu:

„*Peste păduri* tot mai des *focuri, focuri*
Dansează sălbatice, satanice *focuri*." (N. Labiș, 37),
„Pasăre-n zbor și clopot care bate
aș vrea să-mi fie glasul." (M. Isanos, 251),
— „*Cobori* în jos, *luceafăr* blînd,
Alunecînd pe-o rază." (M. Eminescu, O. I., 171)

Sub aspect semantic, de cele mai multe ori, regentul este condiționat fundamental de prezența determinantului** ; în funcție de realizarea concretă a acestuia, de particularizările semantice pe care le introduce determinantul, regentul poate guverna alte relații de dependență sau poate intra într-o relație de interdependență.

De fapt, în organizarea de ansamblu a oricărui enunț există o frecventă, dacă nu chiar permanentă, condiționare reciprocă între realizarea concretă a diferitelor relații de dependență.

În planul expresiei, relațiile de interdependență sau de dependență se stabilesc, direct, între termenii-bază ai sintagmelor, dar în plan semantic relațiile dintre termenii-bază, relații de gradul I, sînt adesea condiționate de relațiile laterale pe care aceștia le dezvoltă, fiecare, în propria sintagmă, relații de gradul II, de gradul III ș.a.m.d.

În enunțul „*Opera* lui Balzac *nu-i compatibilă* cu concepția evoluției speciilor." (G. Călinescu, U.P. 278), relația de gradul I, de interdependență : *opera* ⇆ *nu-i compatibilă*, este condiționată, sub raport semantic, de relațiile de dependență, pe care fiecare din cei doi termeni sintactici le guvernează : *opera* lui Balzac și *nu-i compatibilă* cu concepția evoluției speciilor.

De multe ori, de altfel, regentul este un simplu intermediar, o „punte" pentru introducerea semanticii subordonatului ; e mai ales cazul „regentului" unor atribute realizate concret prin termeni lexicali cu plan semantic neutralizat : substantivul *faptul*, substantive care reiau subiectul sau pronume demonstrative prin care se evită repetarea substantivului-subiect : „*Saint-Simon*, teoreticianul, era urmașul lui

---

* În enunțuri dubitative sau imperative conjunctivul are autonomie și, în consecință, poate constitui predicatul unei propoziții nedependente :

„*Mai bine ia cornul și sună într-una.*
Să suni *pînă mor, către cerul senin...*" (Șt. Aug. Doinaș, 58)

** fapt ce determină pe Marina Rădulescu, *art. cit.*, să înscrie între relațiile de interdependență și unele relații de dependență (verb←complement obligator : direct, indirect).

Saint-Simon cel cu fumuri nobilitare." (G. Călinescu, U.P., 270), „Opoziția metodologică e *aceea* dintre absolut și relativ." (G. Călinescu, U.P. 276)

Relațiile de dependență pot fi:

— **simple**; cînd determinantul depinde de un singur regent.

În enunțul „Codru-*și* bate *frunza lin*" (Eminescu, O.I., 206), fiecare determinant se subordonează cîte unui singur regent:

codrul ←**și**
bate ←**frunza**
bate ←**lin**

— **duble**; cînd determinantul depinde de doi regenți (dezvoltînd între ei o relație de interdependență sau de dependență).

În versul eminescian „*Luna* pe cer *trece*-așa *sfîntă și clară*" (Eminescu, O.I., 231), determinantul (multiplu) *sfîntă și clară* se subordonează concomitent termenilor *luna* și *trece*.

— **mediate**; cînd relația de dependență simplă mediază (sau este mediată de) o altă relație sintactică, de dependență sau de interdependență. În enunțul „Aprinsei *în loc de lampă*, fitilul cu benzină al unei mici chibritelnițe de buzunar." (C. Hogaș, 198), complementul direct *fitilul* este mediat de complementul corelativ *în loc de lampă*.

Prin relații de dependență se dezvoltă șase funcții:

1. complement
2. circumstanțial
3. complement corelativ
4. atribut
5. atribut circumstanțial
6. complement predicativ

Identitatea fiecărei funcții sintactice rezultă din convergența, în grade diferite, a mai multor factori:

— apartenența lexico-gramaticală a regentului,

— sfera semantică (lexico-gramaticală) a regentului,

— sfera semantică a determinantului,

— specificul desfășurării (în plan semantic) și manifestării (în planul expresiei) relației de dependență.

COMPLEMENTUL

Prin planul său semantic, expresie a modului specific de interpretare lingvistică a lumii extralingvistice, *verbul* condiționează constituirea și specificul constituirii nucleului predicațional. Și tot prin planul său semantic, *verbul*, indiferent dacă realizează sau nu predicația, are rolul principal în determinarea cîmpurilor semantic-sintactice ale unui enunț.

Întregirea pe cale sintactică a sferei semantice a verbului este o condiție esențială pentru asigurarea autonomiei enunțului lingvistic, prin structurarea finită a planului expresiei și împlinirea planului său semantic global.

Funcția de *complement* se dezvoltă în interiorul unei relații de dependență pe care o generează, ca regent, prin excelență, verbul (și doar uneori, unele adjective, adverbe sau interjecții). *Complementul* vine să descrie cîmpul semantico-sintactic desfășurat de *verbul* (sau *adjectivul*, *adverbul*, *interjecția*)-*regent*, prin valențele sale sintactice, rămase libere, și care *se cer* satisfăcute..

În satisfacerea disponibilităților relaționale ale verbului (adjectivului etc.), prin conținutul lexical al termenului (grupului de termeni), prin care se realizează în mod concret, *complementul* scoate regentul din sfera generalului: „Adrian *nu a văzut* **florile / fluturele / că ninge/** etc"., satisfăcînd astfel exigențele principiului central al comunicării lingvistice: *desfășurarea unei dinamici specifice, cu rol activ în constituirea planului semantic al enunțului. între general și particular.*

Caracteristici semantice (lexicale și gramaticale) ale regentului și planul semantic al relației de dependență determină dezvoltarea a patru variante principale ale funcției de complement:

1. complemente *ale obiectului**
2. complement *de reciprociate*
3. complement *comparativ*
4. complement *de agent*

COMPLEMENTE ALE OBIECTULUI (OBIECTUALE)

Sînt expresia sintactică a unei compliniri semantice indispensabile verbului tranzitiv și, mai rar, unor interjecții sau adjective.

---

* Sintagma este folosită mai ales în gramatica franceză. În „Limba română contemporană", Buc., 1954 (p. 663 ș.u.), acad. Iorgu Iordan întrebuințează termenul *obiect* (*direct* și *indirect*).

Planul semantic al relației de dependență în care complementul își are originea se întemeiază pe un raport între conținutul lexical al termenului regent și conținutul lexical al termenului determinant, în relativă corespondență cu un raport extralingvistic. Prin aceasta, *complementele obiectuale* sînt expresia lexical-sintactică a unei limite exterioare în desfășurarea acțiunii verbale.

Sfera semantică a termenului regent și planul semantic al relației de dependență determină modul concret de realizare a funcției de *complement obiectual*, care prezintă, în acest sens, două subtipuri:

— complement *direct*
— complement *indirect*

Distincția dintre ele este marcată printr-un relativ izomorfism între planul semantic al relației de dependență și manifestarea acesteia în planul expresiei.

În plan semantic, complementul *direct* introduce conținutul lexical al termenului prin care se realizează în continuitate *directă, ne-mediată* a conținutului lexical al regentului:

„El *citește* ← *o carte.*",

în timp ce complementul *indirect* îl introduce, adesea, prin intermediul unui complement *direct*:

„Am *cumpărat* ← *flori* ← **pentru Doina.**"

În planul expresiei, complementul *direct* intră direct, prin acuzativ desinențial, în relație cu regentul, în timp ce complementul *indirect* este introdus de o prepoziție (prin acuzativ prepozițional) sau intră în relație cu regentul, prin dativ desinențial, caz oblic, „indirect."

Cînd verbul se caracterizează prin tranzitivitate indirectă sau cînd regentul este un adjectiv, în plan semantic, complementul indirect nu mai este mediat, în relația sa cu regentul, de un complement direct. În astfel de enunțuri, distincția *complement direct-complement indirect* nu mai funcționează în plan semantic, dar se menține în planul expresiei: complementul indirect implică prezența unei prepoziții sau situarea în cazul dativ: „El a vorbit *despre zborurile cosmice.*", „Aceasta este o acțiune folositoare *tuturor.*"

COMPLEMENTUL DIRECT

Are ca regent *verbe* (locuțiuni verbale) *tranzitive* (cu tranzitivitate *directă*):

„*Viață,* nu mă *părăsi în răsăritul acesta,*
privește fruntea *mea de pe acum aurie.*" (M. Isanos, 45),

„De aceea am făcut și eu un praznic, după puterea mea, și *am găsit de cuviință* să te poftesc și pe dumneata, cumătre." (I. Creangă, 141), sau *interjecții* tranzitive: „Afară de aceea mai ai o considerație ... *Iat*-o." (M. Eminescu, PL, 96)

Sub aspect semantic, limita exterioară fixată de complementul direct desfășurării acțiunii verbului (cu punct de plecare în subiect cînd verbul este predicat), descrisă de conținutul lexical al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează, introduce două coordonate:

— a *obiectului pasiv*, cu existență anterioară desfășurării acțiunii verbului:

„*Mi-am implîntat* lopata, *tăioasă în odaie.*
Afară bătea vîntul. Afară era ploaie." (T. Arghezi, 72)

— a *obiectului-rezultat*, cu existență posterioară sau simultană acțiunii verbului:

„*Și mi-am săpat* odaia *departe subt pămînt.*
Afară bătea ploaia. Afară era vînt." (T. Arghezi, 72)

Observații: Dacă verbul își află limita acțiunii pe care o exprimă în chiar sfera subiectului, așa cum se întîmplă cînd se află la diateza reflexivă, funcția de complement direct se întrerupe:

„*Prieten al adîncului,*
tovarăș al liniștei,
joc peste fapte,
cîteodată prin fluier de os strămoșesc
mă trimit *în chip de cîntec spre moarte.*" (L. Blaga, 99)

sau se realizează redundant, prin forma lungă a pronumelui reflexiv, cînd complementul direct, un *complement intern*, este expresia sintactică a sensului de „obiect pasiv", conținut morfologic în morfemul de diateză: „Dar el nu se zugrăvește numai *pe sine*, o zugrăvește și pe ea." (G. Ibrăileanu, *Scriitori*, 140), „Mă uitasem *pe mine*, cel de ieri..."
(G. M. Zamfirescu, 171)

Dacă se află la diateza pasivă, verbul atribuie numelui (pronumelui)-obiect calitatea sintactică de subiect gramatical: „Departe pe cîmpie se văd *arcuri* zdrobite, fîșii de steaguri, apoi *un cusciug* mare-mare *se ridică* și o pară grozavă înfiorează ceriul..."
(Al. Russo 1970)

— cînd determină verbe de aspect, prin conținutul lor lexical (*a începe, a continua* etc.), complementul direct descrie obiectul, acțiunea sau însușirea situate, prin regent, în interiorul categoriei aspectului: „Continuînd *să merg în direcția aceea*, am reușit în cele din urmă să ies la liman." (O. Paler, ... *Viața*, 136), „Deocamdată mă tem că eu încep *să devin opera îmblînzitorilor.*" (O. Paler, *Viața ...*, 214)

Există un număr, restrîns, de verbe cu dublă tranzitivitate (directă). Pentru întregirea cîmpului lor semantico-sintactic, acestea cer două complemente directe. Fiecare fixează cîte o limită desfășurării relației dintre verbul regent și celălalt complement:

„Profesorul *a ascultat* ↗ *pe toți* ↘ *declinarea*"

Intră în această categorie mai multe verbe *ilocutive*: *a anunța a întreba, a ruga, a sfătui* și „didactice": *a asculta, a examina, a învăța*:

„Mă *rogi* c-un surîs și cu dulce cuvînt
rost să fac de semințe." (L. Blaga, 229)

„Eu îl *sfătuisem* **să aducă și un proiect de buget lunar,** pe care să mi-l arate mie mai întîi ..." (C. Petrescu, *Procust*, 194)

În legătură cu această sferă semantică a verbului regent, primul complement, al *destinatarului* acțiunii verbale, se realizează prin termeni trimițînd spre un obiect animat din realitatea extralingvistică, de regulă, o ființă umană. Celălalt complement, expresie a conținutului actului locuțional, se realizează prin termeni (mai frecvent, prin propoziții) al căror plan semantic reflectă o realitate extralingvistică de natură spirituală, cel mai adesea: „... E copil sucit, **una**-*l* întrebi și alta răspunde." (I.L. Caragiale, IV, 174), „Spune-mi ce i-a venit lui să-*l* învețe **ebraica** *pe Darvari.*" (M. Eliade, 242)

În afara verbelor ilocutive și didactice, mai poate primi în limba română două complemente directe și verbul *a trece*, mai ales cu sensul de „a traversa". Enunțurile cu această întrebuințare sînt mai puțin frecvente și prezintă un număr limitat de combinații: „*L*-am trecut **strada.**" Verbul dezvoltă, de fapt, în asemenea sintagme, o mutație în planul său semantic, devine verb cauzativ: „L-am făcut (ajutat) să treacă strada."

Cînd se află la una din diatezele reflexivă, reciprocă sau pasivă aceste verbe cer numai realizarea celui de-al doilea complement direct al conținutului ilocuțional:

„*Mă uit în cer, mă uit în pămînt.*
M-am întrebat *cine sînt.*" (T. Arghezi, 167)

Expresiile impersonale de tipul *a-l durea capul* (*inima* etc) conținînd în structura lor un pronume personal în acuzativ, expresie a „obiectului" (de esență umană) căruia i se atribuie prin verb o stare (fizică sau psihică) și în același timp modalitate sintactică de situare a expresiei în per-

spectiva gramaticală a persoanei*, nu pot avea decît complement *intern*, prelungire sintactică, redundantă, a formei scurte, prin forma lungă a pronumelui personal în acuzativ sau prin pronume nepersonale sau substantive care trimit, prin planul lor semantic, la aceeași realitate extralingvistică: „*Pe tine* te dor vreodată ochii?", „Iar o doare inima *pe Maria*."

Fiind o complinire necesară, *cerută* de verbul tranzitiv, nerealizarea funcției de complement direct duce la absolutizarea semanticii verbului care, în absența unei limite exterioare concrete pentru acțiunea pe care o exprimă, rămîne în sfera generalului: „Așezat la masă, plecat peste hîrtii, Fărîmă *scria*." (M. Eliade, 215), „*A întrebat* în dreapta, *a întrebat* în stînga, nimeni nu știa ce-i cu el." (E. Barbu, 151)

Verbul devine în asemenea enunțuri expresie a unei caracteristici dinamice a numelui (subiect, cel mai adesea): „*Citea, desena* și aștepta să fie întrebată de fete." (Camil Petrescu, *Procust*, 187)

Complement direct subînțeles

Cînd realizarea concretă a complementului ar fi aceeași în interiorul a două sau mai multe relații de dependență, cu regenți, diferiți, complementul direct poate rămîne *subînțeles* sau *deductibil* din context:

„Cu *toate că i-am spus că* nu vreau
Mi-a dat noaptea-n somn să beau
Întuneric." (T. Arghezi, 181)

Uneori, cînd complementul ar fi avut dezvoltare propozițională, se exprimă numai elementul de relație (adverb sau pronume relativ): „Părea o formulă care-mi suna cunoscută și nu știam *de unde*." (O.Paler, *Viața*, 71), „În concepția autorului, cortina se lasă o singură dată, ați înțeles *cînd*." (M. Eliade, 175)

Mai rar, complementul direct se poate dezvolta și în sintagme cu regentul un verb *intranzitiv*. În aceste enunțuri, limita acțiunii verbale, implicită în însăși sfera semantică a verbului, se exteriorizează, în mod redundant, printr-un *complement* intern; termenul lexical prin care se realizează are același radical sau este înrudit semantic cu verbul regent:

„Vom visa un vis *ferice*,
Îngîna-ne-vor c-un cînt

---

* Ecat. Teodorescu, *Complement al verbului sau auxiliar de persoană?*, LR, XXVII, 1978, nr. 2, p. 115–119 consideră pronumele personale de dativ și acuzativ din expresiile impersonale *a-l durea (capul), a-i plăcea* etc. auxiliare de persoană

Singuratece izvoare.
Blînda batere de vînt." (M. Eminescu, O.I., 75),
„*...O, păsări, veniţi de departe. locul e cald —*
veniţi şi dormiţi-*vă* somnul *în dulcea orbită*
a dragostei noastre..." (A. E. Baconsky, 92)

Alte verbe intranzitive primesc complement direct dacă, prin mutaţii în sfera lor semantică, devin tranzitive: „Totul *respiră* în Veneţia timpul pasiunii (...). Totul o *renaşte* şi o exasperează." (N.D. Cocea, 270)

Există mai multe verbe în limba română care sînt tranzitive sau intranzitive în funcţie de actualizarea coordonatei obiective din planul lor semantic sau, dimpotrivă, a coordonatei subiective. Verbul *a adormi*, de exemplu, este intranzitiv, ca verb „subiectiv" (trăsătură semantică principală): „Grădina în care *adormise* Dionis era de un verde crud." (M. Eminescu, PL, 54), dar tranzitiv, ca verb „obiectiv": „Îl *adoarme* mereu cu aceeaşi poveste."

Cînd regentul este o interjecţie voliţională sau o onomatopee, complementul direct funcţionează, sub aspect semantic, tot ca expresie a unei limite exterioare (pentru o acţiune reflectată interjecţional sau onomatopeic): „Na-ţi *aripa* asta ..." (I. Creangă, 223)

Pentru interjecţiile prezentative: *iată, uite*, complementul direct reprezintă, cel mai adesea, însăşi raţiunea apariţiei lor în enunţ; complementul direct exprimă „obiectul" care este (sau trebuie) luat în atenţie:

„*Iată* lacul. *Luna plină*
Poleindu-l îl străbate." (Eminescu, O. I., 210)

„— Măi Păsărilă, iacătă-*o*, ia! colo, în dosul pămîntului..." (I. Creangă, 240)

Tipuri structurale

În funcţie de realizarea lui concretă, lexical-sintactică, complementul direct poate fi:

a) simplu, se realizează prin:

— substantiv (comun sau propriu), locuţiuni substantivale, alte unităţi lexico-gramaticale substantivizate sau sintagme substantivale:

„*Din funduri de peşteri vin umbre şirag*
S-asculte amarul *cîntării.*" (O. Goga, 37),

„Aproape nimeni nu mai are *imaginaţie*". (M. Eliade, 408),

„Lupta întăreşte *pe cel slab*, şi premejdia măreşte *pe cel tare* ..." (Al. Russo, 178), „Aglaia a chemat-o *pe a lui Matei*, că erau de-o vîrstă şi se pricepea la moşit." (E. Barbu, 218)

— *pronume*: „Nu ți-am spus să nu primești *pe nimeni* și să-i trimiți *pe toți* la minister ?" (M. Eliade, 213)

— *numeral*: „Eu nu știu *un al doilea* care să fi stîrnit împotrivă-i atîtea oarbe dușmănii." (M. Caragiale, 73)

— *forme verbal-nominale*:

„*Focul meu* a-*l* stinge *nu pot cu toate*
Apele mării." (M. Eminescu, O. I., 199)

„Trebuie să-și termine întîi *de scris* declarația." (M. Eliade, 227)

— *adverb* (foarte rar): „Știa bine *nemțește*, ceea ce pentru un filozof însemnează mare lucru." (I. Iordan, *Memorii*, II, 129)

— *interjecție*: „Am strigat *ura* ! pînă cînd într-un nor de praf s-a pierdut departe trăsura domnească cu ale suitei." (I.L. Caragiale, IV, 396)

b. **dezvoltat**; se realizează prin *construcții infinitivale* relative, cu verbul *a avea* ca regent:

„*Eu singur n-am* cui spune *cumplita mea durere*." (Eminescu, O. I., 20)

sau prin *construcții gerunziale*: „ ... Porni cu pas repede în direcția în care văzuse *dispărînd tînăra pereche*." (M. Eliade, 502)

c. **mixt**: „Ai trăit vreodată tragedia de a nu putea *fi Tu*, așa cum te simți, cum te cunoști ?" (G.M. Zamfirescu, 175), „Romanii n-au putut prinde rădăcini decît acolo unde au putut *deveni țărani*." (V. Pârvan, 155)

d. **complex**: „E urmărit de teama că nu va putea *ajunge ceea ce a visat încă din școală*."

e. **propozițional** (propoziție *completivă directă*):

„*Ce-ai vrut* să cînți? *Ce n-ai știut* să-nduri?" (A. E. Baconsky, 64)

f. **multiplu**:

„*O toamnă va veni și-o să-ți despoaie*
de primăvară trupul, fruntea, nopțile și dorul
și-ți va răpi petalele și zorile
lăsîndu-ți doar amurgurile *grele și pustii*." (L. Blaga, 40)

„Copilul nu învață numai a vorbi corect, el învață *a gîndi și a simți* românește." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 214), „Mai copiez aici și unele părți din cele din urmă trei scrisori ce le-am primit de la Popovici căci vor interesa *pe cei ce au citit novelele și poeziile lui și* desigur *pe cei ce l-au cunoscut în persoană*." (T. Maiorescu, 493)

Dubla realizare a complementului direct

Cînd se realizează prin forma scurtă de acuzativ a pronumelor personale, complementul direct este în mod frecvent reluat sau anticipat

prin forma lungă a aceloraşi pronume, prin pronume nepersonale, prin substantive sau prin propoziţii: „Lumea-l crezuse mort *pe Făt Frumos.*" (M. Eminescu, PL, 22),

„Apoi ca frunza cobori. Şi ţărna
ţi-o tragi peste ochi
Ca o gravă pleoapă." (L. Blaga, 225),

„N-avea să-l mai întîlnească niciodată *pe cel ce-i salvase viaţa.*"

Propoziţiile completive directe introduse prin pronume relative pot fi reluate prin pronumele nehotărît **toţi**: „*Cîte drăcării le vin în cap,* toate le fac." (I. Creangă, 26)

Complementul **analitic**

Cînd se realizează prin forma scurtă de acuzativ a unui pronume personal la plural, complementul direct poate fi reluat printr-un complement *multiplu analitic*; sfera semantică a pronumelui personal de plural este analizată în componentele sale: „... N-o să fie bine, te avertizez, oricît de mare e ştabul cu care ne-ai trădat *pe mine şi pe ea,* încă înainte ca ea să se fi născut." (M. Preda, *Cel mai iubit ...,* II, 207)

Marcarea identităţii specifice

1. *Flexiunea* este modalitatea cea mai frecventă de exprimare a relaţiei de dependenţă şi de marcare a identităţii complementului direct simplu (sau multiplu, constituit din termeni simpli). Întrucît complementul rezultă din desfăşurarea unei relaţii de dependenţă extrinseci, flexiunea se subordonează numai principiului *recţiunii*; regentul impune termenului subordonat, prin care se realizează concret-lexical funcţia de complement direct, *cazul acuzativ,* marcat prin:

a. *desinenţă*; cînd complementul direct se realizează prin substantive comune (cu excepţia unor categorii delimitate semantic; vezi mai jos):

„Sfărmaţi palate, temple, *ce* crimele *ascund,*
Svîrliţi statui *de tirani în foc...*" (Eminescu, O. I., 60)

b. *desinenţă* şi *morfemul* **pe***, cînd complementul direct se realizează prin:

— *substantive proprii* antroponomastice: „Îl socotea *pe Ghiţă* om cinstit şi vrăjmaş al lui Lică." (I. Slavici, *Moara cu noroc,* 50)

* Prepoziţia-morfem *pe* este concomitent marcă de acuzativ şi indice al „genului personal" al substantivului.

— substantive comune exprimînd realități umane: „Această nemișcare a omului o înfurie și mai rău *pe femeie.*" (M. Preda, *Moromeții*, 171)

Observații: Întrebuințarea morfemului *pe* la acuzativul substantivelor comune desemnînd realitățîi umane stă în legătură cu articularea substantivului prin care se realizează, cu determinanții săi sintactici și cu anticiparea sau reluarea complementului direct prin forma scurtă a pronumelui personal.

Cînd lipsește pronumele personal (de anticipare sau reluare,), morfemul *pe* nu intervine: „Am văzut *portarul* (*un portar*), dar „L-am văzut *pe portar*".

Cînd este articulat cu articol hotărît și are un determinant sintactic, substantivul-complement direct primește morfemul *pe*, chiar dacă nu este anticipat printr-un pronume personal: „Am chemat *copiii* la masă", dar „Am chemat *pe copiii* Danei la masă."

Dacă substantivul este determinat, la distanță, prin pronume personal sau reflexiv cu sens posesiv, nu este precedat de morfem: „L-am văzut pe *fratele* tău," dar „Ți-am văzut *fratele.*"

— *pronume nepersonale*: „A înțelege pe *altul*, însă, înseamnă a avea sau a fi avut în sine o parte identică sau analoagă cu gîndirea lui." (T. Maiorescu, 363)

Observații: Unele pronume demonstrative, nehotărîte și negative, cînd nu trimit spre realitățîi umane și nici nu sînt anticipate (sau reluate) prin forma scurtă a pronumelui personal, se întrebuințează uneori la acuzativ fără morfemul *pe*: „Nu-i nimic, am să cumpăr *altul.*", „Eu n-am văzut *niciunul* (din cele două filme)."

— *numerale:*

„*Joace unul și* pe patru
Totuși tu ghici-vei chipu-i." (M. Eminescu, O. I., 196)

c. *morfemul-rădăcină*, cînd se realizează prin pronume personale (forma scurtă):

„*O rămîi, rămîi la mine,*
Te *iubesc atît de mult !*
Ale tale doruri toate
Numai eu știu să le-*ascult* ;" (M. Eminescu, O. I., 110)

d. *morfemul-rădăcină și morfemul* pe*, cînd se realizează prin forma lungă a pronumelor personale sau reflexive:

„*Ca să pot muri liniștit*, pe mine
Mie redă-mă !" (M. Eminescu, O. I., 199)

Expresie concretă a subordonării *flexiunii* la principiul *recțiunii*, *acuzativul neprepozițional (precedat sau nu de morfemul* pe*) se impune ca marcă distinctivă a funcției de* **complement direct.**

---

* Funcția distinctivă aparține prin excelență morfemului *pe*.

2. Topica este modalitatea prin care se marchează identitatea funcţională a complementului direct realizat prin substantiv sau pronume nepersonal, cînd opoziţia *nominativ-acuzativ* se neutralizează sub aspectul desinenţei ; complementul direct urmează verbul-predicat, în timp ce subiectul îl precede : „*Peştele* mare (S) înghite *peştele* mic. (C.D.)"

3. **Dubla realizare** a funcţiilor sintactice distinge frecvent *complementul direct* de *subiect* sau de *complementul indirect.*

În enunţul „Aceasta a vrut-**o** o fetiţă.", prezenţa pronumelui personal *o*, cu funcţie de complement direct, fixează aceeaşi identitate funcţională pronumelui *aceasta*, care-l anticipă. În absenţa pronumelui *o*, *aceasta*, dacă nu intervine o intonaţie deosebită, ar funcţiona ca subiect : „Aceasta a vrut o fetiţă."

Forma de dativ a pronumelui personal *lor* stabileşte identitatea de complement indirect a pronumelui *le* pe care îl reia: „*Le*-am lăsat **lor** şi albumele de artă.", în timp ce reluarea prin acuzativul *pe fete* marchează funcţia de complement direct cu situarea în acuzativ a lui *le :* „De-aceea *le*-am lăsat şi eu *pe fete* să rîdă pînă li s-a duce gura la urechi.." (I. Creangă, 43)

4. **Elementele de relaţie** intervin în planul expresiei relaţiei de dependenţă, cînd funcţia de complement direct se realizează prin două tipuri structurale : (a) *dezvoltat* şi (b) *propoziţional**.

a. Construcţia infinitivală prin care se realizează complementul direct *dezvoltat* intră în relaţie cu regentul prin pronume sau adverbe relative (care fac parte din structura complementului, de altfel) : „Apoi se roagă să-i deie şi lui ceva de mîncare, căci... n-are nimica merinde la dînsul, nici *de unde cumpăra.*" (I. Creangă, 110)

Poziţia pronumelui relativ în interiorul categoriei gramaticale a cazului este determinată de funcţia sintactică pe care o realizează în relaţie cu infinitivul. Identitatea de complement direct a construcţiei infinitivale introdusă prin pronume relativ (care, în interiorul unei relaţii de interdependenţă, poate funcţiona şi ca subiect) este marcată de :

— prezenţa unei prepoziţii : „Atîta ştiam, atîta spusesem, n-aveam *la ce mă gîndi.*" (M. Preda, *Viaţa*, 4),

— prezenţa morfemului *pe* : „N-aveam *pe cine învinui.*"

— situarea pronumelui relativ în dativ :

---

* Uneori, este precedat de *prepoziţie* (*de*) şi complementul simplu, sau mixt, realizat prin infinitiv : „Ei bine, s-o ştii de la mine că nimeni nu caută aicea *de-a fi aceea* de ce trece." (M. Eminescu, PL., 104)

„Eu singur n-am cui *spune* nebunul meu amor." (M. Eminescu, O.I., 20)

b. Propoziția completivă directă intră în relație cu regentul prin:

— conjuncții: *că, să, ca...să* (cele mai frecvente), *dacă, de* și locuțiuni conjuncționale: *cum că etc.* „Ne propunem să *dovedim în rîndurile următoare* că *tipărirea romanului „Geniu pustiu" este o impietate față de Eminescu și o mistificare a publicului.*" (G. Ibrăileanu, *Scriitori...* 141)

— pronume relative (interogativ-relative) și nehotărîte (întrebuințate și adjectival):

„*Să blesteme* pe-oricine de mine-o avea milă,
Să binecuvînteze pe cel ce mă împilă." (M. Eminescu, O. I., 115),
„*Stau ca-ntre sălcii, noaptea, călătorul,*
Și nu știu cine-i *binefăcătorul.*" (T. Arghezi, 368),
„*În zadar mai cauți* în ce-ai vrea *să crezi.*" (L. Blaga, 90)

— adverbe relative (interogativ-relative): „Acolo, bob de nisip în nisipul dintre pămînt și cer, am simțit *cum se infiltrează* în mine, din pămînt și raze, un fluid întineritor..." (G. M. Zamfirescu, 172), „Mă tot întrebam *de unde mi-e cunoscută figura d-stră...*" (M. Eliade, 15)

Selecția elementelor de relație este parțial determinată de tipul stilistic al enunțului

Locuțiunile conjuncționale, pronumele relativ-interogative și nehotărîte și adverbele relativ-interogative introduc completive directe numai în stil indirect: „Acum să-mi spui tu cine *ești*, de unde *vii* și încotro *te duci*, că de nu, acolo îți putrezesc ciolanele!" (I. Creangă, 205)

„*Nu știu nici azi* pentru ce m-ai trimis în lumină." (L. Blaga, 92)

Observații: Cînd complementul direct multiplu, format din termeni propoziționali, se realizează în stil indirect, nucleul predicațional se exprimă, adesea, o singură dată. Pentru ceilalți termeni propoziționali marcați prin elemente de relație doar, el rămîne subînțeles: „Unde *și* cînd m-am ivit în lumină, nu știu." (L. Blaga, 105)

Niciunul dintre elementele de relație prin care se introduce în frază completiva directă nu se constituie în marcă distinctivă absolută. Identitatea specifică funcțional-sintactică a completivei directe rămîne implicită în planul semantic al relației de dependență, determinat în mod esențial de natura regentului.

COMPLEMENTUL INDIRECT

Are ca regent:

— **verbe** (locuțiuni verbale) tranzitive (cu tranzitivitate directă sau indirectă): „**Gîndindu-se** *la* toate *acestea*, muierea lui Țugurlan se **hotărî** *să-și facă ea vreme.*" (M. Preda, *Moromeții*, 140)

— **expresii impersonale** :

„*El tace — pentru că*-i e frică de cuvinte." (L. Blaga, 93)

— **interjecţii** : „*Na*-vă de cheltuială, ghiavoli ce sînteţi! Nici noaptea să nu mă pot hodini de incotele voastre?" (I. Creangă, 27)

„*Noaptea îngerii goi*
Zgribulind se culcă în fin
Vai mie, vai *fie,*
Păianjeni mulţi au umplut apa vie." (L. Blaga, 108)

— **adjective** : „Care sînt mai poetice, după d-ta, adică mai capabile *de a deveni hieroglife, poeme* embrionare, *momente* favorabile la îndemîna poetului." (G. Călinescu, UP, 97)

Cînd determină un verb, complementul indirect ocupă poziţii diferite în împlinirea semantică a cîmpului sintactic deschis de acesta :

— În relaţie cu verbe tranzitive indirecte, precum *a vorbi, a renunţa a se referi* etc., complementu indirect ocupă o poziţie semantică similară cu cea a complementului direct : este „obiectul" pasiv al acţiunii verbale :

„*În mine se mai vorbeşte şi astăzi* despre tine." (L. Blaga, 94)

— În relaţie cu verbe tranzitive directe, precum *a povesti, a auzi, a întreba, a-şi aminti* etc., complementul indirect este *o alternativă* la complementul direct, odată cu producerea unei mutaţii semantice : obiectul pasiv al acţiunii devine obiect de „circumscriere" a acţiunii verbale : „Scriu *la un roman...*" (M. Preda, *Viaţa*, 171),

„*N-aţi auzit* de-un Jian,
De-un Jian, de un oltean,
De un hoţ de căpitan." (Poezii populare, I, 236)

— În relaţie cu verbe, expresii sau locuţiuni impersonale, precum *a-i plăcea, a-i conveni, a i se cuveni, a-i fi frig, a-i părea bine / rău* etc., complementul indirect este un complement *intern*. Forma lungă a pronumelui personal, pronumele nepersonal, substantivul sau propoziţia prin care se realizează reprezintă expresia sintactică a dativului personal din structura verbului (expresiei, locuţiunii), prin care se reliefează (cînd se realizează prin pronume personale) sau se concretizează conţinutul său semantic : „Puţin *îi* pasă *lui Bocioacă* de aceasta." (I. Slavici, *Mara*, 264)

În desfăşurarea dinamicii general-particular, în întregirea cîmpului semantico-sintactic al verbului regent, complementul indirect fixează,

ca şi cel direct, o limită exterioară acţiunii verbale. Aceasta rămîne singura, cînd verbul (locuţiunea verbală) se caracterizează prin tranzitivitate indirectă: „Mi-am dat seama *că prin frica noastră îi ajutam pe îmblînzitori* să ne înfricoşeze şi mai rău..." (O. Paler, *Viaţa,* 69) sau poate reprezenta o a doua limită, cînd regentul este un verb cu tranzitivitate directă: „El *m*-a mîntuit *de păcat.*" (I. L. Caragiale, IV, 129),

„Nu voi sicriu bogat,
Podoabe şi flamuri,
Ci-mi *împletiţi* un pat
Din veştede ramuri." (Eminescu, O. I., 223)

sau chiar cu tranzitivitate indirectă: „*Vă* vorbeam *de şcoala primară* din Mîntuleasa." (M. Eliade, 214)

Acţiunea unor verbe tranzitive, precum *a auzi, a istorisi, a povesti, a spune* etc. poate primi trei limite exterioare; una este descrisă de un complement direct, iar celelalte două, de complemente indirecte: „Povesteşte-*mi* ceva despre ea."

Expresiile impersonale al căror plan semantic exprimă stări psihice au cel mai adesea două limite: una interioară, a „subiectului" stării, descrisă de pronumele personal (substantiv) în dativ, şi o alta exterioară, a „obiectului" în care îşi are „originea" starea, descrisă de conţinutul semantic al unui substantiv (pronume etc.) în acuzativ prepoziţional: „Tu ştii că *mie*-ntotdeauna *mi*-a fost milă de voi..." (G. M. Zamfirescu, 175)

Dacă verbul are o dublă tranzitivitate (directă şi indirectă), realizarea concomitentă a ambelor complemente (direct şi indirect), expresie sintactică a celor două limite exterioare, este obligatorie. Se înscriu în această categorie, verbe precum *a da, a dărui, a oferi* etc.:

„*Unii dau* sînge *altora-n dar.*
Eu tinereţea *ţi-am dat*-o *plină de har.*" (M. Isanos, 76),

„Ai cerut fericire? Care-i stropul de fericire pe care l-ai *dăruit* omenirii, ca să-l poţi cere?" (G. M. Zamfirescu, 523)

Nerealizarea unuia sau a ambelor complemente determină rămînerea acţiunii acestor verbe în sfera generalului: „El a dat totdeauna fără să ceară nimic.", la fel cum rămîne în sfera generalului acţiunea verbelor cu tranzitivitate indirectă întrebuinţate fără complement indirect: „Măria-sa Vasilie-Vodă şi-a deşertat cupa şi a părut că *se gîndeşte* îndelung." (M. Sadoveanu, 301)

În absenţa complementului indirect extern, starea exprimată prin expresii impersonale este considerată în sine numai din perspectiva

„subiectului" stării, marcat de dativul personal, fără referiri la originea ei:

„Trec singur... și tare *mi-e teamă...*" (G. Bacovia, 206)

Complement indirect subînțeles.

Cînd a fost deja realizat în enunț sau dacă realizarea sa concretă poate fi dedusă din context, complementul indirect poate rămîne neexprimat, fiind *subînțeles* sau *deductibil*: „Cine nu se teme *de nimic* nu iubește nimic. Sau nu iubește atît de mult încît să se teamă." (O. Paler, *Caminante*, 188)

Sub aspect semantic, limita exterioară trasată acțiunii verbale de complementul indirect, prin planul semantic al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează, introduce trei coordonate principale:

— a obiectului pasiv al acțiunii verbale:

„*Și-n dimineața aceea fără somn*
Cum colindam cu pași de plumb
într-un ungher ascuns am dat de-un leagăn." (L. Blaga, 52)

— a obiectului-rezultat al acțiunii verbului: „Dacă nu pleca, n-aș fi ajuns, poate, să transform gara *în confesional.*" (O. Paler, *Viața*, 46)

— a destinatarului („beneficiarului") acțiunii verbale:

„*Ziua vine ca o dreptate făcută* pămîntului." (L. Blaga, 88)

Cele trei coordonate prezintă diferite nuanțări semantice determinate de conținutul lexical al regentului, de conținutul lexical al termenului (termenilor) prin care se realizează complementul indirect și/sau de prepoziția cu care acesta se construiește. În funcție de acești factori, complementul indirect poate indica:

— originea „obiectului" (sau subiectului) acțiunii verbale:

„Din demon *făcui o sîntă*, dintr-un chicot, *simfonie*,
Din ochirile-*ți murdare ochiu-aurorei matinal.*" (M. Eminescu, O. I., 30)

— apartenența obiectului (sau subiectului):

„*Dar toate și toți îmi sînt dragi*
Și-aparțin tuturor." (A. E. Baconsky, p. 35)

— limita spațială a acțiunii verbale:

„*Veniți* lîngă mine, *tovarăși*,
Ca mîne-o să mor." (L. Blaga, 50)

— componența „obiectului" (sau subiectului) acțiunii verbale. „Era noapte și ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate, strîmte

și noroioase ce trec prin noianul de case mici și rău zidite, *din care* consistă partea cea mare a capitalei României." (M. Eminescu, PL, 26)

— „subiectul" stării exprimată prin planul semantic al verbului sau expresiei verbale impersonale: „În speță *omului* nu-*i* place să întoarcă spatele la lucruri." (C. Noica, 45)

În relație sintactică cu o interjecție, complementul indirect exprimă, prin conținutul lexical al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează:

— „obiectul" care a provocat o anumită reacție din partea subiectului vorbitor: „Halal *de Piscupescu* ! zic în gîndul meu." (I. L. Caragiale, III, 256)

— „obiectul" acțiunii exprimată de planul semantic al interjecției: „Eu atunci haț ! *de sumanul* moșneagului, să-mi plătească pasărea." (I. Creangă, 37)

— destinatarul obiectului exprimat prin complement direct: „— Harap Alb, pentru că ești așa de bun (...), na-*ți* aripa asta, și cînd îi avea vrodată nevoie de mine, aprinde-o..." (I. Creangă, 224)

Cînd determină un adjectiv, complementul indirect îi orientează sfera semantică pe care o limitează la dimensiunile descrise de planul semantic al termenului lexical prin care se realizează: „Perspectiva de care se temea inteligența lui critică era drumul mijlociu, unanim recomandat în manuale și de către oamenii concesiei, *favorabil* succesului și parvenirii, dar iritant." (T. Arghezi, IX, 168),

„*Țărina* e plină de zumzetul *toamnei*." (L. Blaga, 90)

Tipuri structurale

a) **simplu**; se realizează prin:

— *substantiv* (comun sau propriu) sau, mai rar, alte unități lexico-gramaticale substantivizate sau sintagme substantivale: „Abia se isprăvea masa, că *lui Pirgu* i se făcea de ducă." (M. Caragiale, 126), „O extraordinară promisiune se deschide *celui ieșit* de sub narcoză." (C. Noica, 20)

— *pronume* (adjective pronominale): „Deși politica *îmi* e nesuferită, trebui, totuși, să mă întîlnesc cu ea în drum, și încă la Dumesnicu." (C. Hogaș, 41), „Doi amici, Niță și Ghiță, șed la o masă și vorbesc încet *despre cine știe ce*." (I. L. Caragiale, II, 84), „... Cum a așteptat, nemernicul, să mă vadă azi la pămînt și să se repeadă asupra *mea* !" (L. Fulga, 10)

— *numeral*: „Garoafele le-a dat *celui de-al doilea*."

— *forme verbal-nominale:*

„*Alei codri blestemat*
Mă ții de tine legat,
Şi cu mult m-am săturat
A trăi *tot depărtat*
Şi de lume-nstrăinat." (*Poezii populare,* I, 311),

„Tu, măi, ești bun *de trăit* numai în pădure cu lupii și cu urșii..." (I. Creangă, 232)

b. **dezvoltat**; se realizează prin sintagme conținînd termenii-pol ai unei diferențieri sau opțiuni ; termenii pot fi :

— *substantive:* „Poți să alegi *între cărțile tale și arbori.* Ai putut să alegi chiar *între rug și abjurare.* Nu poți alege *între tinerețe și bătrînețe, între moarte și eternitate !*" (O. Paler, *Galilei,* 144)

— *pronume*: „A trebuit să aleg *între* tine *și* el", „Şi dintr-odată am simțit cum *între* mine și *amintirile* mele se deschide o prăpastie." (O. Paler, *Galilei,* 93)

— *forme verbal-nominale (infinitiv) :* „Marx distingea *între a shakespeariza în tragedie și a schilleriza*". (G. Călinescu, *C.O.*, 236)

c. **mixt**: „În țară începe *prin a fi supleant și procuror* de tribunal." (G. Călinescu, C.O., 266)

d. **complex** (rar) „S-a săturat *a fi tot ceea ce vor alții ;* vrea să fie, în sfîrșit, el însuși."

e. **propozițional** *(propoziție completivă indirectă) :* „Se temea *să mai intre în casă.*" (I. Slavici, *Mara,* 31)

„*Nu m-am gîndit* să supraviețuiesc,
aștept în cărți același drum de seară
ce cade în răstimpul tuturor." (A. E. Baconsky, 11)

f. **multiplu**:

„*Mi-e frică* de ei și de mine,
De rău și de bine." (T. Arghezi, 417),

„Sînt zile și nopți, chiar în pușcărie, cînd nu te trage inima *nici să citești, nici să scrii, nici să cugeți în gol.*" (N. D. Cocea, 168)

Dubla **realizare a complementului indirect**

Complementul indirect realizat prin forma scurtă de dativ a pronumelui personal poate fi anticipat sau reluat prin forma lungă a aceluiași pronume personal, prin pronume nepersonale, prin substantive sau printr-o propoziție: „Nu *mi* s-a urît mie cu binele ci de tine-i rău." (M. Eminescu, PL, 12), „Iar *tovarășului* dumitale i se cuvin patru lei..." (I. Creangă, 114),

„*Iar* celui ce cu pietre mă va izbi în față,
Îndură-te, stăpîne, și dă-i pe veci viață !" (M. Eminescu, O. I., 117)

Complementul indirect **analitic**

Complementul indirect realizat prin pluralul pronumelui personal, forma scurtă de dativ, poate fi reluat printr-un complement *multiplu analitic* : „Le-a oferit *Doinei și lui Mihai* un album de pictură naivă."

Marcarea identității specifice

1. **Flexiunea** este orientată doar de principiul recțiunii. Este modalitatea cea mai frecventă în dezvoltarea și marcarea identității complementului indirect, simplu sau multiplu (infrapropozițional), expresie mai ales a destinatarului acțiunii verbale (în diferitele sale variante, determinate lexical) sau a „subiectului" unei stări psihice sau fizice. Regentul impune termenului-complement indirect cazul *dativ*, marcat prin :

— *desinență* (sau articol, cînd desinența nu e relevantă) :

„*Cerul se dăruiește* apelor *de jos.*" (L. Blaga, 82),
„*Chipul încet se destramă*
și seamănă-n timp tot mai mult
tuturor *cite-un pic,*
nimănui *pe de-a-ntregul.*" (A. E. Baconsky, 110)

— *prepoziția-morfem* **la** :

„*Moartea succede* *vieții*, *viața succede* la moarte." (M. Eminescu, O. I., 36),

— *morfemul-rădăcină* ; cînd se realizează prin pronume personale, reflexive, relativ-interogative *(cine)* sau nehotărîte *(oricine)* :

„*Și de s-ar putea pe dinsa cineva ca să o prindă,*
Cind cu ochii mari, sălbateci, se privește in oglindă
Subțiindu-și gura mică și chemindu-se pe nume
*Și fiindu-*și *șie* *dragă cum nu-i este nime-n lume,*
Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă" (M. Eminescu, O. I., 80)
„*Am privit, am umblat și iată cint* :
Cui *să mă-nchin, la ce să mă-nchin?*"(L. Blaga, 90)

— *articol posesiv* ; cînd complementul indirect se realizează prin pronume posesiv, la plural, sau prin pronume personal de persoana a III-a : „A trimis *alor săi* o telegramă."

Dativul neprepozițional se impune ca una din mărcile distinctive ale complementului indirect.

2. **Topica** intervine în distingerea complementului indirect de atribut ; cu excepția structurilor sintactice ambigue, complementul indirect urmează unui verb (adjectiv) : „I-am dat *lui Dan* cărțile."

în timp ce atributul urmează unui substantiv: „I-am dat cărțile *lui Dan*."

3. **Elementele de relație** însoțesc toate tipurile structurale de complement indirect.

a. În interiorul propoziției, prepozițiile însoțesc, de regulă, complementul indirect-expresie a „obiectului" acțiunii verbale: „Mara se uită lung *la dînsul*, apoi *la Marta*." (I. Slavici, *Mara*, 267)

Cînd complementul indirect se realizează substantival sau pronominal, prepozițiile impun termenului subordonat diferite poziții în interiorul categoriei gramaticale a cazului:

— *genitiv*: „Nu pe patul de moarte trebuie să luptăm *împotriva* morții ci de-a lungul întregii vieți." (O. Paler, *Galilei*, 63)

— *acuzativ*: „Eu nu uit ce-ai fost **pentru** *mine*." (Caragiale, IV, 140)

„De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către tine." (M. Eminescu, O. I., 149)

Observații: Cînd se realizează prin adjectiv posesiv, acesta stă în cazul acuzativ, chiar dacă este precedat de prepoziții (locuțiuni prepoziționale) care cer genitivul: „**Asupra** *noastră* fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele." (M. Sadoveanu, X, 514)

„Crezi că se vor mulțumi să se răzbune **împotriva** *ta*?" (O. Paler, *Viața* ..., 114)

b. Propoziția completivă indirectă se introduce în frază prin elemente relaționale nespecifice:

— *conjuncții și locuțiuni conjuncționale* (cele mai frecvente sînt conjuncții „universale"): *că, să, ca .. să, dacă, de, cum că*: „Înspăimîntat apoi de fapta sa și temîndu-se **ca** *nu cumva* să *se înțeleasă și s-o lovească prea rău*, el o lăsă, ieși repede din casă și încuie ușa în urma sa ..." (I. Slavici, *Mara*, 258),

„Obsedați de ordinea stelelor, aztecii erau convinși **că** *numai sacrificiile puteau prelungi o lume permanent amenințată*." (O. Paler, *Caminante*, 39)

— *pronume relativ-interogative* sau *nehotărîte* (întrebuințate și adjectival); poziția lor în interiorul categoriei gramaticale a cazului este determinată sau de funcția de complement indirect a propoziției, în ansamblul ei, sau de specificul recțiunii prepoziției de care sînt precedate: „... Călătorul străin scoate cinci lei din pungă și-i dă, din întîmplare, *celui ce* avusese trei pîni." (I. Creangă, 110)

„Fiece oră mă schimbă și fiece pas
mă apropie-n taină de cel ce voi fi totdeauna!" (A. E. Baconsky, 27)

— *adverbe relativ-interogative*; introduc în frază completive indirecte mai ales cînd regentul este un verb pronominal sau un verb intre-

buințat la diateza reflexivă. Subordonata este, de obicei, o interogativă indirectă :

„Ca să vad-un chip se uită
Cum aleargă apa-n cercuri." (M. Eminescu, O. I., 72).
„Te duci și ani de suferință
N-or să te vază ochi-mi triști,
Înamorați de-a ta ființă,
De cum zîmbești, de cum te miști." (M. Eminescu, O. I., 211)

COMPLEMENTUL DE RECIPROCITATE

Determină *verbe* (locuțiuni verbale, forme verbal-nominale) cu tranzitivitate directă mai ales : „ ... Așa-s oamenii săraci : își cred *unul altuia* mai repede." (E. Barbu, 10), „Doi oameni, cunoscuți *unul cu altul*, călătoreau odată, vara, pe un drum." (I. Creangă, 110), dar și cu tranzitivitate indirectă : „Trebuie să avem încredere deplină *unii în alții*." (Z. Stancu, *Șatra*, 192) sau adjective : „Și de dragi *unul altuia*/Ei din ochi se prăpădesc." (M. Eminescu, O.I., 95)

Verbul regent se află cel mai adesea la diateza reciprocă ; complementul de reciprocitate este atunci prelungirea sintactică a sensului de reciprocitate marcat prin morfemul de diateză : „Cîtva timp s-*au privit unul pe altul*, parcă fiecare ar fi așteptat să înceapă celălalt." (M. Eliade, 554)

Sub aspect semantic, complementul de reciprocitate, în esența sa o variantă a complementului direct sau indirect, concretizează „obiectele" care participă în reciprocitate la desfășurarea acțiunii verbale. Fiecare dintre cele două „obiecte" implicate în acțiune dezvoltă o primă poziție semantică, stabilă, de *subiect*, și o a doua poziție, care poate fi :

— **complement direct**: „Dă, sîntem datori a ne ajuta *unii pe alții*." (I. Creangă, 121) [*unii* — „subiect", *pe alții* — „complement direct"]

— **complement indirect** : „Ne-am povestit *unul altuia* cum am nimerit în gară încercînd împreună să găsim în toate un rost, o explicație, un sens." (O. Paler, *Viața ...*, 93) [*unul* — „subiect", *altuia* — „compl. indirect"]

Tipuri structurale :

a. **simplu** ; se realizează prin

— *pronume persoanle* : „Judecătorii și victimele s-ar fi schimbat *între ei*." (O. Paler, *Viața ...*, 251)

b. dezvoltat; se realizează prin sintagme formate din pronumele nehotărîte *unul* și *altul*, dizlocate de prepozițiile *cu*, *pe*, *la*, *în*: „Babele se uitau *una la alta* și rîdeau." (E. Barbu, 400), „... Indivizii au doar atîta răgaz cît să se mînînce *unul pe altul*." (G. Călinescu, C.O., 12), „Au să se vadă *unul cu altul* din an în Paște." (M. Eliade, 416) sau urmîndu-se prin juxtapunere: „— Bună seara! își urau mesenii *unul altuia* și beau mai departe" (E. Barbu, 98)

Marcarea identității specifice

Relația de dependență de la baza complementului de reciprocitate este marcată în planul expresiei, prin prepoziția *între*, cînd acesta are structură simplă: „Fetele se priviră între *ele* cu înțeles, apoi izbucniră toate în rîs." (M. Eliade, 21)

Cînd complementul de reciprocitate are structură dezvoltată, relația de dependență este marcată la nivelul celui de-al doilea component:

— prin **prepoziții** care cer acuzativul: *cu*, *în*, *la*, *pe*: „La aceste vorbe, țăranii ceilalți au început a strînge din umere, a se uita lung *unul* la *altul* și a zice ..." (I. Creangă, 109)

„Îmi pare că cineva îmi scutură
zilele mele frumoase,
ce n-au semănat niciodată una cu alta." (A. E. Baconsky, 55)

— prin **flexiune**; verbul regent impune celui de-al doilea pronume cazul dativ: „Fetele de la ghilit, care văzuse asta, numa-și dau ghiont *una alteia*." (I. Creangă, 43),

„Capul meu nu-l vor purta
decît lăncile plopilor,
care-n nopți de septembrie-și trec
unul altuia *luna*." (A. E. Baconsky, 53)

Identitatea sintactică a complementului de reciprocitate este fixată de structura specifică a sintagmei prin care se realizează (cînd are structură dezvoltată), în împletire cu situarea verbului regent, cel mai adesea, la diateza reciprocă.

COMPLEMENTUL COMPARATIV (DE COMPARAȚIE)*

Determină adjective: „Nu se temea. Curiozitatea era *mai puternică decît frica*." (P. Sălcudeanu, 312), „Cuvîntul uneori este prea sărac *față*

* Complementul comparativ este detașat din sfera circumstanțialului de mod, unde este confundat cu circumstanțialul de mod realizat prin procedeul comparației stilistice, de către I. Iordan și Vl. Robu, *lucr. cit.*, p. 668 și Ecaterina Teodorescu, *Comparația și complementul comparativ*, LR, XXIX (1980), nr. 6, p. 585—590.

de structura nervoasă, cu mult mai bogată și mai nuanțată ... " (P. Sălcudeanu, 148), **adverbe**:

„*Calea Laptelui e-n vale*
mai aproape decît ieri.
Cînd era deasupra noastră
pretutindeni, nicăieri." (L. Blaga, 258),

expresii impersonale (cu adjectivul sau adverbul la comparativ sau superlativ relativ): „E însă mult mai ușor a deosebi frunzele și roadele *decît a le descrie esența, a le reduce la germenul primitiv.*" (M. Eminescu, PL, 51), **verbe**: „Radu mai mult se **plimbă** *decît studiază.*"

Sub aspect *semantic*, complementul comparativ descrie termenul în raport cu care caracteristica exprimată prin regent există ca atare sau prezintă un anumit grad de intensitate. Comparația privește:

— **subiectul**: „**Obloanele** erau mult mai largi *decît ferestrele* cele înguste ..." (M. Eminescu, PL, 40)

— **complementul** (direct, indirect):

„*Mi-a părè cum că natura*
Toată mintea ei și-a pus
Decît orișice păpușă
Să te facă mai presus." (M. Eminescu, O. I., 100)

— **verbul-predicat**, caracterizat printr-un adverb modal la comparativ: „Soarele mai mult **lumina** *decît încălzea.*" (G. Bogza, 67)

— **numele predicativ**: „Lumea nu-i **nici trecătoare, nici eternă** decît *în raport cu existența noastră.*" (M. Codreanu, 194), „Crezîndu-te că ești **mai mult** *decît ești* nu vei înainta niciodată." (N. Iorga, 158)

— **circumstanțiale**: „Dar în creierii **munților** era să meargă mai greu *decît pe loc șes.*" (I.L. Caragiale, *Mînjoală*, 245)

Prin conținutul său semantic, al doilea termen al comparației poate fi expresia unei realități extralingvistice exterioare primului termen: „Cît despre Robespierre, știam tot atît de multe despre el *ca și despre mine*". (O. Paler, *Viața* ..., 73) sau poate fi expresia unei perspective diferite (spațiale, temporale, modale etc.) prin care este caracterizat primul termen: „În acele momente omul e mai capabil de sinuncidere, ba mai nepăsător față cu moartea *decît orișicînd*" (M. Eminescu, PL, 80), „Nu vezi că a trecut soarele de amiazi: sînt mai mult bătrîn *decît tînăr.*" (I. Creangă, 176)

„*N-ar fi mai scumpă vremea sleindu-se-n tăcere*
Decît bătută-n clopot de glas fără durere?" (T. Arghezi, 108)

Comparația poate fi:

— de *egalitate*: „Sînt sigură că și pe ea o crezi la fel de sfîntă *pe cît ai fost tu*". (P. Sălcudeanu, 325)

— de *inegalitate*: „O decepție reușită e mai bună *decît o petrecere simulată*." (M. Preda, *Cel mai iubit ...*, III, 168), *explicită* sau *implicită*.

În comparația *explicită*, determinantul se înscrie ca termen secund în sintagma categoriei gramaticale a comparației:

„O, vin, in părul tău bălai
S-anin cununi de stele,
Pe-a mele ceruri să răsai
Mai mîndră decît ele." (O. I., 172)

În comparația *implicită*, determinantul este doar un termen în raport cu care se afirmă sau se subliniază conținutul semantic al termenului regent: „„Ale noastre sînt flori la ureche *pe lîngă cele ce* spune în cărți ..." (I. Creangă, 16)

Tipuri structurale:

a. simplu, se realizează prin:

— *substantiv*: „Ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăția de cruce, ca oricărui voinic, mai scumpă *decît zilele*, mai scumpă *decît mireasa*." (M. Eminescu, P.L., 11)

„Mintea lui îi părea împrospătată, rece, clară, *față cu mintea* care o avusese înainte." (M. Eminescu, P.L., 62)

— *pronume*: „— Împărate prèluminate, din cîte noroace ai avut, unul a fost mai mare *decît toate*: acela că Făt-Frumos ți-i frate de cruce." (M. Eminescu, P.L., 11)

— *numeral*: „... tot astfel dacă închid un ochi, văd mîna mea mai mică *decît cu amîndoi*." (M. Eminescu, P.L., 24)

— *adverb*: „ ... O suferință atît de brutală și neașteptată nu va dura și nu va fi mai mare *decît atît*." (M. Preda, *Cel mai iubit ...*, 166), „Azi o să fie o căldură ... mai teribilă *ca ieri* ..." (I.L. Caragiale, III, 253)

— *forme verbal-nominale*: „E însă mult mai ușor a deosebi frunzele și roadele *decît, a le descrie* esența, *a* le *reduce* la germenul primitiv." (M. Eminescu, PL, 55) „Pe acolo e mult mai greu de coborît *decît de urcat*."

b. propozițional (*propoziția completivă comparativă*): „Trăsnetul din cer de ar fi căzut nu i-ar fi făcut mai mult rău *ca ceea ce i-a făcut citirea acestor vorbe*." (P. Ispirescu, 46), „Dar asta ce vă povestesc eu acum nu e nimic *față de ce s-a întîmplat la Cîmpulung*." (M. Eliade, 239)

c. multiplu: „*Față de Mihai și de Dan*, el este cu mult mai curajos.", „E, în orice caz, mult mai demn să protestezi împotriva nedreptății *decît să taci și să-ți justifici tăcerea în diferite moduri*.", „Pentru a-și sonda adîncimile și a le face cunoscute mai mult *decît de telescoape și nave spațiale*, universul are nevoie de poeți și metafore." (G. Bogza, 194)

Marcarea identității specifice

Relația de dependență de la baza complementului comparativ se exprimă numai prin *elemente de relație*. Acestea diferă în raport cu tipul comparației (*implicită* sau *explicită*), cu poziția regentului în interiorul categoriei gramaticale a comparației, cu tipul structural al complementului.

a. Cînd are **dezvoltare infrapropozițională**, complementul comparativ este însoțit de prepoziții (locuțiuni prepoziționale) și adverbe întrebuințate prepozițional: *alături cu / de, față cu / de, pe lîngă, dintre, între, ca (și), cît (și), decît*: „Dintr-odată, mai mult decît *setea* m-a chinuit teama că voi fi văzut, voi fi hăituit, prins și sacrificat." (O. Paler, *Galilei*, 95), „Ceva dureri era însă un fel de a vorbi, le avu la fel de mari *ca la început*, toată noaptea." (M. Preda, *Cel mai iubit* ..., III, 168),

„*De astăzi dar tu fă ce vrei,*
De astăzi nu-mi mai pasă
Că cea mai dulce-ntre femei
Mă lasă." (O. I., 187),

„Au făcut tot ce le-au stat prin putință ca să interpreteze cît de bine pe un autor care, e drept, că e un uriaș **alături cu** *ei*." (M. Eminescu, *Despre cultură* 206)

b. **Propoziția comparativă** se introduce în frază prin adverbul *decît*: „Lucrurile sînt mult mai grave **decît** *ne așteptăm*, *auzi glasul poporului*." (M. Eliade, 568)

— locuțiunea conjuncțională *decît să*: „Mai fericit erai de o mie de ori să paști porcii la Cogeasca Veche decît să *mai fi ajuns și zilele aceste*!" (I. Creangă, 51)

— pronume relative precedate de prepoziții (locuțiuni prepoziționale): *ca, pe lîngă, față de / cu, în raport cu* sau de adverbul *decît*: „Dar asta ce vă povestesc eu acum n-a fost nimic **pe lîngă** ce *făcea el în tîrguri și iarmaroace*." (M. Eliade, 237), „Crescătorii de vite din satele muntoase nesocializate au oferit statului, oficial, spre vînzare, de nu știu cîte ori mai multe vite **decît** ceea ce *se contractase*." (M. Preda, *Cel mai iubit* ... III, 177)

— adverbul relativ *cum* (foarte rar, *unde, cînd*), singur sau, mai ales, precedat de prepoziţii : *de, faţă de* sau de adverbul *decît* : „Nu mi-ar părea nici mai mari nici mai mici **de cum** *îmi par azi.*" (M. Eminescu, P.L., 24)

Cînd complementul dezvoltă o comparaţie explicită, elementele de relaţie devin mărci distinctive pe baza situării regentului la comparativ sau superlativ relativ : „În ce pîrău de rece şi curgătoare rouă a pus natura un suspin **mai adînc** de dureroasă dragoste *decît glasul* Negrei Broştenilor noştri ?" (C. Hogaş, 109)

Cînd complementul dezvoltă o comparaţie implicită, se impun ca mărci distinctive locuţiunile prepoziţionale *faţă cu* şi *în raport cu*, singure, la nivelul propoziţiei, sau precedînd pronume relative, la nivelul frazei : „Ceea ce producem noi nu place pentru că e prea slab **faţă cu** *experienţele* de artă şi literatură ce le avem în alte limbe ..." (M. Eminescu, *Despre cultură* ..., 250), „Şi, într-un spaţiu închipuit ca fără margini, nu este o bucată a lui, oricît de mare şi oricît de mică ar fi, numai o picătură **în raport cu** *nemărginirea* ?" (M. Eminescu, P.L., 25)

COMPLEMENTUL DE AGENT

Are ca regent **verbe (locuţiuni verbale)** tranzitive (cu tranzitivitate directă), la diateza pasivă : „<Geniu pustiu> *a fost tipărit* în ediţia Minerva a „autorilor clasici" ca roman „inedit", **de către d.I. Scurtu.**" (G. Ibrăileanu, *Scriitorii* ..., 141)

„Îşi luaseră pîine cu ei şi pălincă
Şi nişte slană de anul trecut
Învelită-n ziarul **dominat de lozincă**
Şi pe deal oţelarii parcă mergeau spre trecut." (A. Păunescu, *Iubiţi-vă...*, 177)

sau **adjective** cu sens pasiv; adjective derivate cu sufixul *-(a)bil** : „În felul acesta, ideea nu mai este **contestabilă** *de nimeni.*"

Sub aspect semantic, limita exterioară, pe care o fixează complementul de agent, este expresia sintactică a autorului acţiunii verbale, din planul extralingvistic al enunţului, atunci cînd subiectul gramatical (sau alte funcţii sintactice) reprezintă expresia lingvistică a obiectului pasiv al aceleiaşi acţiuni :

„...Colonii de lumi pierdute
Sunt atrase în viaţă de un dor *nemărginit.*" (M. Eminescu, O. I., 132),

* Cf. M. Avram, *Cu privire la definiţia complementului de agent*, LR, 1968, nr. 5

„A trăit în nesiguranță, nesiguranță și teamă intuite *de mine* imediat ce ne-am întîlnit." (P. Sălcudeanu, 270)

Cînd determină adjective cu înțeles pasiv, complementul de agent exprimă, prin conținutul lexical al termenului în care se realizează, autorul posibil al acțiunii spre care trimite conținutul semantic al rădăcinii verbului (sau substantivului): „A așezat aparatul în așa fel încît să fie **manevrabil** *de către oricine.*"

Necesară împlinirii cîmpului semantico-sintactic deschis de verbul la diateza pasivă (sau de adjective), realizarea funcției de complement de agent *este cerută* de desfășurarea raportului general-particular în procesul de cunoaștere și comunicare a cunoașterii.

Cînd funcția de complement de agent nu se realizează, planul semantic al verbului (adjectivului) pasiv se absolutizează, rămîne în sfera generalului din perspectiva autorului (real sau virtual) al acțiunii; „agentul" rămîne în afara interesului imediat al emițătorului și, prin el, al comunicării lingvistice.

Identitatea semantică a „complementului de agent" este situată atunci sub semnul nedeterminării: „Uneori i *se cerea* să povestească noaptea ceea ce scrisese ziua." (M. Eliade) sau rămîne implicită în sfera cunoașterii ambilor protagoniști ai actului lingvistic (subiectul vorbitor și interlocutorul său): „Mă așteptam de la o zi la alta *să fiu ridicat* de-acasă, sau toți împreună *să fim arestați* la redacție." (M. Preda, *Viața* ..., 299)

Cînd diateza pasivă a verbului regent se exprimă prin pronume reflexiv, complementul de agent rămîne, în general, nerealizat, interesul comunicării fiind concentrat asupra acțiunii verbale și a subiectului gramatical: „De cîte ori era chemat la interogatoriu i *se atrăgea atenția* să scrie mai citeț." (M. Eliade, 230), „Cetățenilor R.S. România li *se garantează* **libertatea** cuvîntului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor." (*Constituție*, art. 28)

Tipuri structurale

a. simplu; se realizează prin:

— *substantiv* (sau alte unități lexico-gramaticale substantivizate sau, mai rar, sintagme substantivale): „Nu constituie infracțiune fapta prevăzută *de legea penală*, săvîrșită în stare de legitimă apărare." (C.P., art. 44)

„*Suntem împrejmuiți* de atotștiutoarele." (L. Blaga, 317)

— *pronume*:

„Religia — o frază de dînşii inventată
Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug.“ (Eminescu, I, 59),

„Ajungînd seara acasă am fost întîmpinat *de ai mei* ...“ (I.L. Caragiale II, 151)

— *numeral*: „Trofeul a fost cucerit *de* primii *doi*, la egalitate de puncte.“

b. **mixt**:

„...*Măgulile toate sunt*
De-a fi umbra *frumuseţii cei eterne pe pămînt.*“ (M. Eminescu, O. I., 162)

c. **propoziţional** (propoziţia completivă de agent): „Poate că ofiţerul a înţeles că e mai bună afacerea pentru el să se facă la noapte că doarme decît să mai meargă aşa pînă la Semlin, hărţuit mereu *că se află în ţară străină* ...“ (C. Petrescu, *Un om* ..., V, 98)

d. **multiplu**: „... Rămasă singură, Panonia romană a fost sfărîmată *de slavi, maghiari şi germani* împreună.“ ((V. Pârvan, 156), „Certitudinea mea nu e asigurată *nici de obiectul* din afara mea, *nici de ce e în mine.*“ (C. Noica, 17)

Marcarea identităţii specifice

În dezvoltarea funcţiei de complement de agent, relaţia de dependenţă se exprimă numai prin *elemente relaţionale*:

— **prepoziţii**: *de, de către*:

„Îngînat de glas *de ape*
Cînt-un corn cu-nduioşare.“ (M. Eminescu, *Opere*, I, 103).

„A fost deci natural ca această prelungire a Italiei către Orient să fi fost oficial recunoscută *de către* cel dintîi *împărat* încă înainte de bătălia de la Actium.“ (V. Pârvan, 140)

— **conjuncţii** (foarte rar): *că, să*: „A fost încîntat, însă, că *mi-au plăcut „Craii“* lui Matei Caragiale.“ (M. Preda, *Viaţa* ..., 301)

— **pronume relative sau nehotărîte** precedate de una din cele două prepoziţii: „A fost remarcat imediat **de cei ce** *se plimbau pe malul lacului.*“

Marca specifică absolută a identităţii funcţionale a complementului de agent o reprezintă prepoziţia compusă *de către*, ca atare, la nivelul propoziţiei: „Frumos împodobiţii cavaleri medievali ai bronzului IV dacic au fost doborîţi de pe carele de război **de către** *călăreţii* năvalnici ai stepei ...“ (V. Pârvan, 55) sau precedînd un pronume relativ sau nehotărît, la nivelul frazei (situaţii mai puţin frecvente): „Mişcarea calului i-a fost sugerată **de către cel ce** stătea în stînga lui.“

CIRCUMSTANŢIALUL

Funcţia de circumstanţial este cel mai adesea o complinire facultativă a verbului (mai rar, a interjecţiei, adjectivului sau adverbului), atît pentru întregirea planului semantic al cîmpului sintactic pe care îl deschide regentul, cît şi pentru asigurarea autonomiei structurale a enunţului.

Un enunţ precum „El mi-a dăruit un album *Picasso*." se caracterizează prin integritate şi autonomie structural-sintactică. Dezvoltarea unui circumstanţial, *ieri*, de exemplu: „El mi-a dăruit *ieri* un album *Picasso*." nu vine să împlinească semantic cîmpul sintactic deschis de verbul regent *a dărui* (aceasta o fac cele două componente-obiect: *un album* şi *mi*), ci îl amplifică doar prin concretizare lexical-sintactică a unei coordonate temporale, descrisă în mod abstract, de timpul categorial al verbului: *perfectul compus*.

Numai unele verbe (locuţiuni verbale) *cer* cu necesitate un circumstanţial (aşa cum verbele tranzitive cer complement-obiect), prin care să se descrie o coordonată (spaţială, cel mai adesea, sau temporală) a cîmpului semantico-sintactic pe care îl deschid.

Astfel, în afara circumstanţialului de spaţialitate *la marginea* pădurii, enunţul „Casa lui se afla [la marginea pădurii]." ar rămîne incomplet şi structural şi semantic.

Enunţul „El a mers" se împlineşte, semantic şi structural, printr-un circumstanţial, de timp: „El a mers *la un an*." (însemnînd „El a început să meargă *la un an*.") sau de spaţialitate: „El a mers *prin pădure*." În absenţa circumstanţialelor, asemenea verbe (care *cer* un circumstanţial) îşi absolutizează conţinutul semantic, care devine expresie a unei caracteristici dinamice a regentului: „Mihaela *merge* deja dar Dan încă nu."

Prin dezvoltarea circumstanţialelor, are loc o expansiune a cîmpului semantico-sintactic al regentului; circumstanţialele introduc informaţii semantice secundare care adîncesc, îmbogăţesc şi nuanţează cunoaşterea realităţii extralingvistice dintr-o multitudine de unghiuri, în legătură cu variate raporturi, interne şi externe, prin care se defineşte această realitate.

Cele mai multe din raporturile în care se înscriu „obiectele" realităţii extralingvistice sînt simultane. În interpretarea lor lingvistică, însă, subiectul vorbitor poate detaşa doar pe unele, care primesc astfel poziţii distincte în structura enunţului introducînd informaţii semantice prin diferite coordonate (temporalitate, spaţialitate etc.) ale desfăşurării acţiunii verbale: „Mircea a plecat *la mare*." „Mircea a plecat *ieri*.", „Mircea a plecat *ieri la mare*." ş.a.m.d.

Numai uneori aceste raporturi rămîn fără o identitate sintactică precisă sau, mai exact, univocă. Amalgamarea lor în plan extralingvistic primește expresia sintactică a unor circumstanțiale nespecifice; trăsătura semantică pe care o introduc aceste circumstanțiale în enunț este *circumstanțialitatea* în general. Ele sînt expresia unui cadru situațional care interesează ca atare; coordonate precum *spațialitate, temporalitate, cauzalitate* etc. se interferează pînă la suprapunere: „El își apropie scaunul de fereastră, pe care o deschise, și *la lumina cea palidă a lunei*, el întorcea foaie cu foaie uitîndu-se la constelațiunile ciudate." (M. Eminescu, PL., 36), „*Pe ploate*, sufletul încetează de a mai fi zburător, de o ființă cu focul, care se aprinde numai la uscăciune." (T. Arghezi, V, 53)

În legătură cu conținutul lexical al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează și cu planul semantic al relației de dependență, marcat cel mai adesea de elementul relațional, funcția de circumstanțial dezvoltă mai multe variante concrete, expresie sintactică a raportului care predomină în interpretarea realității extralingvistice:

— de spațialitate
— de temporalitate
— de modalitate
— consecutiv
— de progresie
— instrumental
— de cauzalitate
— de finalitate
— condițional
— concesiv
— referențial

Observații: Mai ales în dezvoltarea unor variante ale funcției de circumstanțial, relația de dependență nu implică un regent identificabil într-o unitate lexico-gramaticală; acesta poate fi întreg predicatul analitic, predicatul sintetic și alt determinant (complement predicativ, circumstanțial modal etc.), întreaga propoziție. În enunțul „Moș Leu îi hrănise mai mult cu răbdări, oricît de vrednici se dovediseră." (E. Barbu, 113), circumstanțiala *concesivă* „oricît de vrednici se dovediseră" se raportează la întreg conținutul semantic al propoziției regente.

Manifestarea relației de dependență de la baza circumstanțialelor în planul expresiei

În dezvoltarea funcțiilor de complement-obiect și de agent, manifestarea relației de dependență în planul expresiei este orientată în mare măsură de regent. Aceasta face ca marca identității specifice a unei funcții sintactice (complement *direct*, *indirect*, de *agent*) să fie im-

plicată în chiar modul specific de manifestare a relației de dependență în care își are originea. În consecință, flexiunea sau topica sau elementele relaționale (ca atare și nu în individualitatea lor concretă) sînt concomitent mărci ale relației de dependență și ale identității funcțional-sintactice a unui termen (grup de termeni) lexical(i).

Întrucît circumstanțialele sînt, pentru autonomia și integritatea structurală a enunțului, cel mai adesea, aleatorii (fapt care atenuează constrîngerile formale impuse de regent), între realizarea relației de dependență și marcarea identității funcționale a termenilor determinanți raportul nu mai este de suprapunere. Flexiunea și topica nu mai intervin decît cu totul incidental în realizarea relației de dependență. Elementele relaționale exprimă ca atare relația de dependență (mai exact, o realizează) dar marca identității specifice a fiecărui circumstanțial este preponderent semantică; ea se implică în:

— conținutul concret lexical al termenului prin care circumstanțialul se realizează;

— conținutul semantic, situat între abstract și concret, al termenilor relaționali;

— planul semantic al relației de dependență

și este adesea, fixată definitiv prin alte semne lingvistice din enunț, mai ales adverbe corelative.

CIRCUMSTANȚIALUL SPAȚIAL (DE SPAȚIALITATE)

Are ca regent: verbe (locuțiuni verbale):

„*Ar trebui* să tai *iarba* pe unde ai trecut." (L. Blaga, 94),

— expresii impersonale ;

„*Ascultă*, e mai cald aici *ca-n pisc și ceață*." (T. Arghezi, 334),

— adjective, mai ales cînd funcționează ca nume predicativ, dar și ca atribut:

„Prin mahalăli mai neagră *noaptea pare*." (G. Bacovia, 94)

— interjecții: „Pupăza *zbrr* ! *pe o dugheană* ... " (I. Creangă, 37)

Sub aspecul semantic, circumstanțialul spațial fixează în enunț:

— locul desfășurării unei acțiuni (al existenței sau manifestării unei stări, însușiri):

„*Căutam* în iarbă *și*-n mohor
tainele ascunse tuturor.

Mă uitam în fîntînă *şi-n* iaz
şi-ascultam — îndelung — sub brazi..." (M. Isanos, 217)

— parcursul sau limitele spaţiale ale desfăşurării unei acţiuni (sau ale existenţei unei însuşiri):

„*Iar* de sus pînă-în podele *un painjăn prins de vrajă,*
A ţesut subţire pînză, străvezie ca o mreajă." (M. Eminescu, O. I., 76)

— direcţia de desfăşurare a unei acţiuni verbale: „Ia, mîne dimineaţă, cum s-a amiji de ziuă, să te scoli şi să apuci *încotro-i vedea cu ochii.*" (I. Creangă, 150),

„*Mîni în zori de zi pleca-vom*
Către schitul *vechi şi sfînt.*" (M. Eminescu, O. I., 65)

Tipuri structurale

a. simplu; se realizează prin:

— *adverbe* (locuţiuni adverbiale) al căror conţinut semantic exprimă locul: *aici, acolo, peste tot, pretutindeni, în faţă, în spate, nicăieri* etc.

„*Şi lovind* în fa:ă-n spate, *ca şi crivăţul şi gerul,*
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul." (M. Eminescu, O. I., 148)
„Oriunde *e patria mea.*" (M. Isanos, 151)

— *substantive:* „Ştefan nu găsi loc să stea jos, *în trenul,* special care mergea *spre linia frontului,* un tren cu trupe, dar nu simţi nici o oboseală să stea *la fereastră* şi să se uite afară." (M. Preda, *Delirul,* 385)

— *pronume:*

„*Părea că* printre *nouri s-a fost deschis o poartă,*
Prin care *trece albă regina nopţii moartă.*" (M. Eminescu, O. I., 69)

— *numeral:* „Eu mi-am aşezat cortul lîngă primul brad iar Mihai l-a instalat *sub al doilea.*"

b. dezvoltat; circumstanţialele care exprimă limitele sau lungimea unui parcurs: „Zadarnic se plimbă *de la un capăt la altul* al digului, aşteptînd să apară cineva cu care să intre în vorbă." (M. Eliade, 86)

c. propoziţional (*propoziţia circumstanţială de spaţialitate*):

„De-unde eşti *revino iarăşi,*
Să fim singuri !" (M. Eminescu, O. I., 122)

d. multiplu: „De acum înainte loviturile împotriva dacilor nu vor mai pleca *numai din Macedonia ci şi din Italia,* pe Sava la vale." (V. Pârvan, 136), „*Şi unde sînt eu şi de unde a venit el* situaţia e aceeaşi."

Marcarea identităţii specifice

Circumstanţialul de spaţialitate cunoaşte două modalităţi de marcare a identităţii sale specifice, adesea interferente : una de natură semantică şi alta situată în planul expresiei.

1. Marca este de natură semantică, în enunţurile în care circumstanţialul se realizează prin adverbe (locuţiuni adverbiale) ; ea este implicită în chiar conţinutul lexical al adverbelor de spaţialitate, expresie a interpretării lingvistice a coordonatei spaţiale din care se constituie cadrul situaţional, obiectiv, al unei realităţi extralingvistice sau subiectiv, al raportului dintre subiectul vorbitor şi realitatea-obiect al comunicării lingvistice :

„*Iubirea noastră a murit* aici.
Tu frunză cazi, tu creangă te ridici." (T. Arghezi, 68)
„Departe *sunt valuri, furtuni.*" (M. Isanos, 37)

2. a. Cînd se realizează prin substantive (pronume), relaţia de dependenţă se desfăşoară prin prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale). Prin planul lor semantic, oscilînd între abstract şi concret, unele prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) (mai ales cele formate de la adverbe de spaţialitate, dar şi altele) marchează prin ele însele identitatea de circumstanţial spaţial a termenilor pe care îi însoţesc (bineînţeles în interiorul relaţiei de dependenţă cu regent verb, interjecţie, adjectiv, adverb) : *(de) (pe) lingă, deasupra, dedesubtul, dinspre, de-a lungul, de-a latul, în faţa, în spatele* etc* : „Actorul rămăsese în mijlocul *scenei*, cu privirile pierdute, parcă s-ar fi întrebat ce căuta acolo." (M. Eliade, 64), „Dincolo de *acoperişul* sub care stăm, lumina e ca un cuţit alb de ghilotină." (O. Paler, *Caminante*, 280)

Altele, mai abstracte, nu marchează decît identitatea funcţională de circumstanţial, ele putînd însoţi deopotrivă un circumstanţial de spaţialitate şi unul de temporalitate sau chiar altele : *în, din, la, de la... pînă la, după, spre, către* etc. Distincţia între spaţialitate şi temporalitate se întemeiază atunci pe corelarea elementului relaţional cu conţinutul semantic-lexical al termenului prin care se realizează funcţia de circumstanţial :
circumstanţial *spaţial* :

„În pădurile *ţării mele*
Trăieşte balaurul." (M. Isanos 141) ;

---

* Cînd prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale) precum *în faţă, lingă, în spatele, spre* etc. însoţesc substantive proprii-nume de persoană, substantive comune trimiţînd către fiinţe umane individualizate, pronume personale, posesive sau alte pronume înlocuind substantive din categoria celor de mai sus, termenii respectivi nu mai realizează funcţia de circumstanţial ci pe aceea de complement indirect : „Braţele ei albe şi goale se întinseră *spre dînsul.*" (M. Eminescu, PL, 49)

circumstanţial *temporal*: „Marea-n fund clopote are care sună-n orice *noapte*." (M. Eminescu, O.I., 45)

În interferenţă, uneori, cu conţinutul lexical al verbului (care impune prezenţa anumitor prepoziţii: *iese din/de la*; *intră în/la*; *se duce spre/vine dinspre* etc.), prepoziţiile au cel mai adesea rolul principal în fixarea diferitelor coordonate semantice ale circumstanţialelor de spaţialitate:

— sensul desfăşurării acţiunii:

către, spre, înspre →: „Acea grindin-oţelită **înspre** *Dunăre* o mînă." (Eminescu, *O.*, I, 148)

dinspre ←: „**Dinspre** *pădure* vine un pîlc de călăreţi."

— locul desfăşurării acţiunii, situării obiectului, manifestării unei stări sau însuşiri: *sub, la, în, din, lîngă, dintre, deasupra, în jurul* etc.:

„*Eu cred că veşnicia s-a născut* **la** sat." (L. Blaga, 91)

— termenii limită ai desfăşurării acţiunii: *de la, pînă la* etc.: „În ziua aceea, ca să-i fie pe plac, Curta merse **pînă la** *şoseaua principală*." (P. Sălcudeanu, 273)

— parcursul desfăşurării acţiunii, manifestării stării sau însuşirii: *de la... (pînă) la; din... (pînă) în*:

„**De la** Nistru **pîn'la** Tisa
Tot românul plînsu-mi-s-a." (Eminescu, O. I., 182)

Pentru exprimarea parcursului şi a termenilor limită ai desfăşurării acţiunii, cele mai multe adverbe de spaţialitate sînt precedate de aceleaşi prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale): „Mai e mult **pînă** *acolo* ?"

Prepoziţiile (locuţiunile prepoziţionale) impun termenului prin care se realizează circumstanţialul spaţial situarea în cazurile:

— *genitiv*: *deasupra, în jurul, în spatele* etc.: „**În faţa** *hotelului* tocmai se oprise o maşină şi Emanuel grăbi pasul." (M. Eliade, 86)

— acuzativ: *în, la, din, lîngă, spre* etc.: „Nimeni nu poate pătrunde **în** *locuinţa* unei persoane fără învoirea acesteia..." (*Constituţie*, art. 32)

Cîteva verbe: *a sta, a se aşterne, a rămîne* etc. impun, în structuri ca şi fixe, substantivului-circumstanţial spaţial cazul *dativ*:

„Rămăsei, deci, *locului*..." (C. Hogaş, 253),

„Ştiam eu, de pildă, cîtă vreme era să stau *locului* ?" (C. Hogaş, 258),

„Astfel luai hotărîrea să mă astîmpăr *locului*, pînă se va alege la o parte." (C. Hogaş, 257),

„Aşterne-te *drumului* !"

Alte construcţii cu substantivul în dativ pot apărea în limbajul poetic:

„*Apare luna mare* cîmpiilor *azure*." (M. Eminescu, O. I., 63)

2. b. *Circumstanţiala spaţială* se introduce în frază prin:
— *adverbe relative: unde, încotro* etc. şi *nehotărîte*, construite pe baza lor: *oriunde, oriîncotro* etc.:

„*Ziuă verde, duh de nuc*
Toate drumurile duc
unde-i raiul vîntului,
dragostei, *cuvîntului*." (L. Blaga, 403)

Numai adverbele nehotărîte se constituie în mărci distinctive* pentru circumstanţiala spaţială: „Oriunde *punea piciorul frigmanul*, locul devenea patria lui şi, de aceea, toţi căutau să împingă cît mai departe graniţele ţării prin lupte şi prin activitatea procreatoare a mamelor." (G. Călinescu, *C.O.*, 47)

Întrucît celelalte adverbe introduc şi alte tipuri funcţionale de propoziţii, identitatea specifică a circumstanţialei spaţiale este asigurată de planul semantic al relaţiei de dependenţă.

În legătură cu structura şi cu sfera lor semantică, adverbele *relative (şi nehotărîte)* fixează coordonatele semantice ale circumstanţialului spaţial:

— *încotro* şi *oriîn(din)cotro* introduc circumstanţiale spaţiale care exprimă direcţia desfăşurării acţiunii verbale: „Şi hotărîndu-se astfel, a zis doamne-ajută! şi a pornit încotro *a văzut cu ochii*." (I. Creangă, 159)

— *unde* şi *oriunde* introduc circumstanţiale de spaţialitate care exprimă locul desfăşurării acţiunii:

„Unde un cîntec este *e şi pierdere,*
zeiască, dulce pierdere de sine." (L. Blaga, 415)
„*Şi m-am întors prin timpuri*, pe unde-am scoborît,
Şi în odaia goală din nou mi-a fost urît." (T. Arghezi, 73)

„Iară de-a avea noroc, ş-a veni calul tău mai întîi, şi mi-a aduce cele poroncite, să ştii că merg cu tine *oriunde mi-i duce...*" (I. Creangă, 244)

CIRCUMSTANŢIALUL TEMPORAL (DE TEMPORALITATE)

Are ca regent verbe (locuţiuni verbale): „Peste zi *stătea* cu oaspeţii şi mai *ieşea*, mai ales fără nicio treabă, prin oraş, iar serile *petrecea* cu

---

* Şi unele dintre acestea, însă, pot introduce, uneori circumstanţiale *concesive*: „Iar tu Hyperion rămîi,/*Oriunde ai apune...*" (M. Eminescu, *O.* I, 178)

prietenii adeseori pînă tîrziu, după miezul nopții." (I. Slavici, *Mara*, 248), expresii impersonale : „*Mi-e frică* și astăzi de el.", adjective (mai ales prin intermediul predicatului nominal) :

„Niciodată *toamna nu fu* mai frumoasă
Sufletului nostru bucuros de moarte." (T. Arghezi, 31)

interjecții : „*Despre ziuă, cînd s-ațipească și el, haț!* îl ie d-ei iar în brațe..." (I. L. Caragiale, IV, 303)

Sub aspect semantic, circumstanțialul temporal fixează în enunț :

— momentul desfășurării unei acțiuni verbale (al manifestării unei însușiri a subiectului) : „Cucoanele erau *nervoase* cu deosebire *a doua zi*, după ce pierdeau la cărți." (T. Arghezi, IX, 184)

— durata sau limitele temporale ale desfășurării unei acțiuni (ale existenței sau manifestării unei stări sau însușiri) : „*De copil* încă, el admira ochii cei frumoși ai portretului ce luceau ca vii în orbitele lor." (M. Eminescu, PL, 31), „*De dimineață pînă seara* el nu se mișca de acasă, nu se ridica de la masa de lucru dintre cărți și hîrtii, citea, scria fără răgaz." (M. Caragiale, 109)

— frecvența repetării unei acțiuni (a manifestării unei însușiri) : „*Din sfert în sfert de oră*, folosind alte cuvinte, îl întreba pe Iosif același lucru..." (M. Preda, *M. Sg.* I, 25)

„De cîte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte,
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte." (M. Eminescu, O. I., 114)

Fiecare din cele trei coordonate semantice temporale, dar mai ales momentul desfășurării acțiunii verbale, se definește din două perspective :

— a raportului dintre temporalitatea enunțului și prezentul actului lingvistic ;

— a raportului temporal din structura internă a enunțului lingvistic.

Prima perspectivă este descrisă de adverbe precum *ieri, azi, mîine* etc. al căror conținut semantic este în mod esențial determinat de raportul *enunț-enunțare* : „În zadar, Fănică ; Cațavencu poate muri *astăzi, mîine* gazeta lui tot o să publice scrisoarea noastră." (I. L. Caragiale, I, 211)

Cea de a doua perspectivă este descrisă de substantive temporale, adverbe cu conținut semantic stabil : *(la) miezul nopții, vara, săptămînal, din cînd în cînd, niciodată* etc. sau de termeni (grupuri de termeni, propoziții) al căror plan semantic este indiferent la temporalitatea enunțării, fiind determinat sau de conținutul lor lexical *a doua zi, după aceea* etc., sau de raporturi temporale din structura internă a enunțului

lingvistic: „*Intr-o noapte*, am visat că vechiul zid care mă ocrotise în copilărie s-a alungit, mi-a dat ocol și s-a transformat în laț... *De atunci* m-am gîndit mereu la asta." (O. Paler, *Viața*, 59)

Raportul de temporalitate dezvoltă trei variante:

— de anterioritate
— de posterioritate
— de simultaneitate

Din prima perspectivă — de natură semantică — aceste variante se întemeiază pe raportarea la momentul desfășurării actului lingvistic și sînt descrise de conținutul lexical al adverbelor temporale:

— **anterioritate**; acțiunea verbului regent este situată într-un timp anterior desfășurării actului lingvistic: *ieri, alaltăieri, aseară, astă-vară* etc.: „... Și pare c-a fost *ieri*, *ieri* pare că-și încîlcea degetele în barba lor albă și asculta la graiul lor înțelept și șoptitor..." (M. Eminescu, PL, 37)

— **simultaneitate**; acțiunea verbului regent este situată în chiar timpul desfășurării actului lingvistic: *azi, acum* etc.:

„*Cu fiecare lucru, azi știu,*
mă-nrudesc și de zarea mea țiu." (M. Isanos, 49)

— **posterioritate**; acțiunea verbului regent este situată într-un timp posterior desfășurării actului lingvistic: *mîine, mîine-seară* etc.:

„*O convenție e totul; ce-i azi drept mîne-i minciună.*" (M. Eminescu, O. I., 36)

Din perspectiva a doua — de natură sintactică, — cele trei variante sînt determinate de (și reflectă) poziția regentului în succesiunea temporală *regent-subordonat*:

— *anterioritate:* regentul se situează într-un timp care-l precede pe cel descris de circumstanțial: „*Inainte de a fi ucis*, marele savant fusese torturat și batjocorit, avea barba smulsă și pe corp urme de lovituri, răni, tăieturi." (M. Preda, *Delirul*, 149), „*Pînă ce Axinia să vadă de cai*, noi ne așezarăm la un fel de masă, sub umbra unui mesteacăn." (C. Hogaș, 111)

— *posterioritate;* regentul se situează într-un timp posterior celui fixat de circumstanțial.

Posterioritatea poate fi:

— *imediată*, cînd se confundă aproape cu simultaneitatea momentană: „*Ajunsă sus*, la bordeiele gunoierilor, se trezea din visare." (E. Barbu, 298)

„Cum el din cer o auzi
Se stinse cu durere." (M. Eminescu, O. I., 171)

— *îndepărtată* : „*După adoptarea lor* de către Marea Adunare Națională, *legile se publică* în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România." (*Constituție*, art. 57),

„*Oglinda-ți mai păstrează chipul*
și după ce-ai plecat." (L. Blaga, 118)

— *simultaneitate*: timpul regentului și timpul circumstanțialului temporal coincid. Suprapunerea lor este relativă și depinde de natura aspectuală a regentului (sau și a termenului subordonat, mai ales cînd acesta este verb), și de coordonate semantice ale temporalității.

Suprapunerea este totală:

— cînd ambele verbe implicate în relația de dependență sînt *momentane*: „Odată, *intrînd* pe ușă *a găsit-o* discutînd la telefon." (O. Paler, *Viața...*, 116)

— cînd amîndouă verbele (regent și subordonat) au aspect durativ: „*Cîtă vreme trăiesc și sînt în stare să urăsc rugurile*, voi crede că am făcut ceea ce era necesar." (O. Paler, *Galilei*, 80)

— cînd planul semantic al circumstanțialei descrie o durată temporală egală cu durata temporală în care se desfășoară planul semantic al regentei: „Sînt cel mai nenorocit dintre oameni, Emy, *cînd sînt departe de tine*." (C. Petrescu, *Procust*, 185)

— cînd planul semantic al circumstanțialului temporal are aspect *iterativ*, fiind expresia repetării unei acțiuni sau a manifestării repetate a unei însușiri, în paralel cu desfășurarea repetată a acțiunii (stării, însușirii) din regentă: „Dar ceea ce-i părea ciudat era că, *de cîte ori îi trecea prin minte* ca îngerii să meargă după voia lui, ei într-adevăr, fără să le-o zică, îi împlineau alintînd gîndurile." (M. Eminescu, P.L., 53)

Suprapunerea este parțială mai ales cînd natura aspectuală a celor două verbe (regent și subordonat) sau coordonata aspectuală a planului semantic al celor doi termeni implicați în relația de dependență diferă; în funcție de aceasta, se pot desfășura două situații temporale:

— temporalitatea circumstanțialului (cel mai adesea cu dezvoltare propozițională) este un moment în desfășurarea temporalității, durative, a regentei: „*Cînd își veni în fire*, preotul era întins în birou pe canapea." (I. L. Caragiale, IV, 135)

— temporalitatea regentului este un moment în desfășurarea temporalității, durative, a circumstanțialei: „*Pe cînd discutam astfel*, se aude zbîrnîind soneria..." (I. L. Caragiale, II, 323)

Uneori relația de dependență de la baza circumstanțialei de temporalitate se caracterizează prin inversarea poziției sintactice a termenilor implicați; circumstanța temporală este fixată de planul semantic al regentei.

În desfășurarea raportului de anterioritate temporală, circumstanțiala descrie un moment temporal care precede temporalitatea „regentei": „Nu răsărise încă soarele, *cînd intrai în casă și aprinsei lumina.*" (C. Hogaș, 131), „*N*-a apucat nici să răsufle bine, *că i-a venit vestea* că și la Lespezi s-a pus focu." (L. Rebreanu, 464) iar în desfășurarea raportului de posterioritate, un moment care urmează momentului temporal din regentă: „Trecuse de miezul nopții, *cînd se hotărî* să se reîntoarcă la hotel." (M. Eliade, *Dionis*, 86), „Abia se potoleau lucrurile, *că din chiar senin, izbucnea al doilea rînd de ceartă.*" (M. Caragiale, 123)

Tipuri structurale

a. simplu ; se realizează prin:
— *adverbe* (locuțiuni adverbiale):

„*A mai venit* de-atuncea *să v-asculte,*
Voi plopi adînci, cu voci și șoapte multe?" (T. Arghezi, 68)
„*Aleargă viscolul* noaptea
Prin cîmpiile Dunării." (A. E. Baconsky, 70)

— *substantive*:

„De săptămîni *un roșu cerb*
prigoana și-o-nțelește." (L. Blaga, 313)

„*La plecare*, dl. Pandele Vasiliu îl chemase la el în odăi și-i dăduse un scaun." (E. Barbu, 14)

„*Jinduiesc la tine coapte*
Guri sosite-n miez de noapte." (L. Blaga, 175)

— *forme verbal-nominale*: „*Înainte de a-i condamna* pe azteci s-ar cuveni să ne punem nouă înșine cîteva întrebări. Oare pietrele de sacrificii sînt atît de curate acum ?" (O. Paler, *Caminante*, 42), „*Ajungînd* seara acasă, am fost întîmpinat de ai mei..." (I. L. Caragiale, III, 151), „*Ajuns* la poartă, trage clopoțelul, un frate îi deschide, el intră în curtea ce semăna a părăsită, a mănăstirei..." (M. Eminescu, *P. L.*, 73)

b. dezvoltat; mai ales cînd exprimă, prin planul său semantic, limite temporale, durata, frecvența unei acțiuni:

„De la o vreme-ncoace, *suspecții, strînși grămadă,*
De osteneli și foame sînt slabi și stau să cadă." (T. Arghezi, 152)

„— *De acum înainte* să știi că te cheamă „Harap Alb..." (I. Creangă 206)

„De atunci și pînă astăzi *colonii de lumi pierdute*
Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute." (M. Eminescu, O. I., 132)
„Între răsăritul de soare și apusul de soare
sunt numai tină și rană." (L. Blaga, 80)

c. **mixt** :

„Fiind băiet, *păduri cutreieram.*" (M. Eminescu, O. IV, 354)

d. **propozițional** (*propoziția circumstanțială temporală*):

„Cînd vii, *pășește slobod, rîzi și cîntă.*
Necazul tău îl uită-ntreg pe prag." (T. Arghezi, 74)

e. **multiplu** : „Îi trebuia o soluție instantanee, pe care nădăjduia să o găsească *înainte de a se întoarce* cu fața la ofițer și *de a-i da un răspuns.*" (T. Arghezi, IX, 84), „*Cum suna băltărețul peste Cuțarida și se topeau zăpezile,* cîrciumarul scotea mesele afară, aducea un butoi de vin vechi mai la îndemînă și spăla jumătățile." (E. Barbu, 111)

Marcarea identității specifice

Cînd se realizează prin adverbe (locuțiuni adverbiale sau prin substantive temporale prin conținutul lor semantic, neprecedate de prepoziții), identitatea de circumstanțial temporal rămîne închisă în planul semantic al acestor termeni : *totdeauna, niciodată, din cînd în cînd, uneori, azi, mîine, ieri, aseară, poimîine, a doua zi, mîine seară, săptămînal, lunar, noaptea, vara, zile* (întregi), (trei) *săptămîni* etc. :

„Ieri *a plecat o barcă, azi alte bărci plecară,*
Convoi de goluri strîmpte pe undele subțiri." (T. Arghezi, 256),

„*Iarna* tremurau sub porți și se jigăreau de nemîncare." (E. Barbu, 255), *Zile* și *nopți* am fost supus la interogatorii ..." (P. Sălcudeanu, 149)

Cînd se realizează prin gerunziu sau participiu, identitatea specifică a circumstanțialului rămîne implicită în planul semantic al relației de dependență : „Întind țigareta mea, militarul o aprinde și, *fumînd,* ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo pînă colo." (I. L. Caragiale, III, 169)

Cînd se realizează prin substantive (cu unele excepții) sau prin infinitiv, relația de dependență se exprimă prin prepoziții (locuțiuni prepoziționale). Datorită caracterului lor nespecific, prepozițiile, cele mai multe, nu marchează prin ele înseși identitatea de circumstanțial temporal a termenului pe care-l însoțesc. Aceasta este fixată numai în planul semantic al relației de dependență, fără manifestarea specifică

în planul expresiei. Prepozițiile, prin poziția în sistemul prepozițional al limbii române, descriu diferite ipostaze concrete ale temporalității:

— *momentul* : *în, prin, la, pe, în timpul* etc. : „Începuse să sufle un vînt puternic, ceea ce se întîmpla foarte rar **în timpul** *zilei.*“ (O. Paler, *Viața...*, 137)

— *intervalul* : *între, de (la), de, pe, spre, de (la)... pînă (la), de... pînă* etc.:

„De ceasuri, de zile *veghez*
Pe un galben liman portughez.“ (L. Blaga, 182),
„Din zori pînă-n seară,
din seară pînă-n zori,
păsări se zbat prin crinii
și vara păcatului,
la curtea-nsingurătului.“ (L. Blaga, 419)

— succesiunea în timp (anterioritatea sau posterioritatea) : *după, înainte, înainte de* etc. : „**Înainte de** *a pleca* cei patru jandarmi se uitaseră la el și la ceilalți oameni ai șatrei ca la niște morți, întocmai ca la niște morți.“ (Z. Stancu, *Șatra*, 272)

Propoziția circumstanțială temporală se introduce prin:

— adverbe relative și nehotărîte : *cînd, cît, oricînd, (ori) de cîte ori* :

„Cînd am plecat, *un ornic bătea din ceață rar.*“ (T. Arghezi, 79),

„De cîte ori *era chemat la interogatoriu* i se atrăgea atenția să scrie mai citeț.“ (M. Eliade, 230)

Dintre adverbele care introduc în frază circumstanțiala temporală, numai cele nehotărîte se constituie și în mărci absolute ale identității sale specifice. Adverbul relativ *cînd*, specific exprimării temporalității, în stil direct:

„Cînd voi muri, *iubito,*
La creștet să nu-mi plîngi“ (M. Eminescu, O. I., 129),

își pierde funcția de marcă distinctivă, întrucît în stil indirect poate introduce diferite tipuri funcționale de propoziții rezultînd dintr-o relație sintactică (de dependență sau de interdependență) cu un verb al zicerii: „Nu știe / se știe / cînd *se vor termina toate acestea.*“

Cînd introduce temporale, adverbul *cînd* este specific raportului de simultaneitate:

„*La ce visezi* cînd ziua pe lampa ta se curmă
Și cade-n geam zăpada la ceasul cunoscut,
Tu, care-ai stat bătaia s-asculți, pe cea din urmă?“ (T. Arghezi, 80)

Precedat de diferite prepoziţii, adverbul situează propoziţia circumstanţială temporală. într-un raport de *anterioritate: pînă cînd:*

„*Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas,*
Pînă cînd din şcoala toată o ruină a rămas." (M. Eminescu, O. I., 140)

sau într-un raport de *posterioritate: de cînd:*

„**De cînd** căzu un trăsnet în dom — *de-atunci în somn*
Ca plumbul surd şi rece el doarme ziua toată." (M. Eminescu, O. I., 96)

Adverbul relativ *cît* introduce temporale care exprimă durata unei acţiuni (sau stări): „Pot să tac **cît** *e nevoie* sau **cît** *trebuie.*" (C. Ţoiu, 27)

Adverbele nehotărîte *oricînd* şi *(ori) de cîte ori* situează circumstanţialele pe care le introduc într-un raport de simultaneitate, *momentană: oricînd:* „Pot veni *oricînd vrei*, chiar şi azi.", sau *iterativă: (ori) de cîte ori:* „**Ori de cîte ori** *admiraţia mea a înregistrat o fiinţă feminină*, în ea era un minimum de Otilia." (G. Călinescu, C.O., 303), „Vine **oricînd** *îl chemi.*"

— *conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: cum, de cum, în timp (vreme) ce, pe cînd, îndată ce, imediat ce, pînă ce, după ce, pînă să, înainte să, cîtă vreme, cît timp, pînă* (rezultînd, prin elipsă, din sintagma *pînă cînd*):

„**Cîtă vreme** n-a venit
M-am uitat cu dor în zare." (T. Arghezi, 9)

Cu excepţia conjuncţiei *cum* şi a locuţiunilor conjuncţionale *pe cînd, în timp (vreme) ce, cîtă vreme, cît timp, după ce*, toate celelalte sînt mărci distinctive ale identităţii sintactice specifice a circumstanţialei temporale.

Cînd introduc circumstanţiale temporale, conjuncţiile (locuţiunile conjuncţionale) se impun şi ca mărci distinctive ale tipului de raport temporal în care intră circumstanţiala cu regenta ei:

— *anterioritate: pînă ce, pînă să, înainte (ca) să:* „Întîlnirea unei însuşiri atît de eminente este aşa de rară, încît Caragiale a putut spune cu drept cuvînt că vor trece secoli **pînă ce** *se va mai naşte un al doilea Eminescu.*" (G. Ibrăileanu, *Scriitori...*, 131)

— *posterioritate: cum, de cum, după ce, îndată ce, imediat ce:* „**După ce**-*am netezit granitul peşterei mele*, am împlut suprafaţa pereţilor cu ornamente." (M. Eminescu, P.L., 79),

„**De cum** s-a ivit lumina
A ieşit din stup albina." (T. Arghezi. 450)

Observaţii: Locuţiunile conjuncţionale *îndată ce, imediat ce* descriu un raport de posterioritate imediată, adesea, nedistinct de raportul de simultaneitate: „A trăit în

nesiguranță, nesiguranță și teamă intuite de mine imediat ce *ne-am întîlnit.*" (P. Sălcudeanu, 270)

— *simultaneitatea: pe cînd, în timp (vreme) ce, cît timp*: „**Pe cînd** *d-na Popescu-mi exprima părerile ei sănătoase în privința educației copiilor*, auzim dintr-o odaie de alături o voce răgușită." (Caragiale, II, 69)

Observații: Conjuncția *pînă* poate situa circumstanțiala temporală pe care o introduce în toate cele trei categorii de raporturi:

— *anterioritate* (cînd e mai aproape de *pînă cînd*):

„**Pînă** nu mor,
Pleacă-te, îngere,
La trista-mi plîngere
Plină de-amor." (M. Eminescu, O. IV, 379)

— *posterioritate* (cu predicatul circumstanțialei la forma negativă): —„Oricum, mă îndoiesc că știm ceva profund despre moarte, **pînă** *nu se pune problema* pentru noi." (O. Paler, *Galilei*, 108)

— *simultaneitate* (cînd este echivalentă funcțional-semantic locuțiunii conjuncționale *cît timp*):

„*O, dezmiardă*, **pîn**-ești jună ca lumina cea din soare,
Pîn-ești clară ca o rouă, **pîn**-ești dulce ca o floare." (M. Eminescu, O. I., 42)

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD (MODAL)

Determină **verbe** (locuțiuni verbale):

„*Peste vîrfuri trece lună,*
Codru-și **bate** *frunza* **lin**,
Dintre ramuri de arin
Melancolic *cornul* **sună**." (M. Eminescu, O. I., 206),

— **adjective**:

„*Mi-e limba* **aspră** *ca de cenușă.*" (T. Arghezi, 102),

— **adverbe**: „...Descoperea alte grupuri înaintînd încet, cu același pas mărunt și totuși, i se părea *neînțeles de* **repede**." (M. Eliade, *Dionis*, 393) sau **interjecții**: „Asemeni cel mijlociu, **țuști**! *iute* sub un chersin." (I. Creangă, 136)

Sub aspect semantic, circumstanțialul de mod descrie în enunț:

— *caracteristica* unei acţiuni verbale sau specificul unei însuşiri, nominală (exprimată printr-un adjectiv) sau verbală (exprimată printr-un adverb) :

„*Bătrînul cu-a lui cîrjă sus genele-şi ridică,*
Se uită lung *la dînsul, dar gura închisă-i tace* ;
Cu greu *a lui picioare din piatră le desface.*" (M. Eminescu, O. I., 93)

„O stîncă *ameţitor* de înaltă şi dreaptă ca un părete căzuse, parcă, *năpraznic* din cer..." (C. Hogaş, 250)

— dimensiuni *cantitative* ale desfăşurării unei acţiuni sau ale unei însuşiri, nominală sau verbală :

„*De-i suna din corn* o dată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îţi vin codri-n ajutor." (M. Eminescu, O. I., 183),

„Cu proporţiuni neschimbate — o lume *înmiit* de mare şi alta *înmiit* de mică ar fi pentru noi tot atît de mare." (M. Eminescu, O.I., 24)

— factorul (factorii) sau cadrul în conformitate cu care se desfăşoară o acţiune verbală : „De la început pînă la sfîrşit toate personajele se poartă şi vorbesc astfel *cum trebuie* să se poarte *conform naturii* lor înnăscute." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 209)

Însuşirea acţiunii verbale poate fi prezentată ca *reală*, descrisă direct :

„*O, sufletul !*
Să mi-l ascund mai bine-*n piept*
şi mai adînc." (L. Blaga, *Poezii*, 48)

sau printr-o comparaţie stilistică : „Mi-am trăit viaţa *ca un somnambul.*" (O. Paler, *Viaţa...*, 140) sau poate fi prezentată ca *ireală*, descrisă printr-o comparaţie ipotetică : „Aceste vorbe erau ale ei, izvorîte dintr-o veche dorinţă, şi, repetîndu-le în gînd, ochii i se aburiră *ca de lacrimi.*" (M. Sadoveanu, X, 515)

Această diversitate de perspective semantice, din care se descrie desfăşurarea acţiunii verbale sau o însuşire, nominală sau verbală, determină constituirea unor tipuri şi variante ale circumstanţialului modal :

1. circumstanţial *de mod real*
1.1. *al calităţii*
1.2 *cantitativ*
1.3 *de conformitate*
2. circumstanţialul *de mod ipotetic* (al calităţii).

Tipuri structurale

1. Circumstanțialul de mod real

1.1 circumstanțialul de mod al calității

a. simplu; se realizează prin:

— *substantiv*: „Dinții îi sclipeau printre buze *a cruzime*". (L. Fulga, 14),

„*Ce e val* ca valul *trece*." (M. Eminescu, O. I., 196)

— *substantiv întrebuințat*, prin elipsă, *adverbial*: „Cînd se întoarse Vasile, prin fereastra din față lumina dimineții curgea *gîrlă*, făcînd o punte alburie cu un capăt înfipt în sobă." (P. Dan, 10)

— *forme verbale-nominale*: „A vorbi de viața sentimentală a lui Chopin *fără a scoate un cuvînt* despre muzica lui este o aberație." (G. Călinescu, C.O., 218), „Bolnavul se ridică din nou, încet, *trudindu-se*; se coborî din pat, îndreptîndu-se spre ușă, gata să cadă." (P. Dan, 7)

— *adverbe* (locuțiuni adverbiale): „Încremenise. Inima îi zvîcnea *puternic* și loviturile ei se împlîntau *adînc* în tăcere." (P. Dan, 10)

— *interjecție*: „... Așa încet-încet, *haidea-haidea*, marțea următoare, pe la asfințit, a ajuns drumețul la straja Craiovei." (I. L. Caragiale, *Mînjoală*, 184)

b. dezvoltat; se realizează prin diferite tipuri de sintagme:

— constituite din repetarea aceluiași substantiv prin intermediul unei prepoziții: *de, la, lîngă, peste*:

„*Sînt zece la număr*
Și, umăr de umăr,
Se duc, cîte doi, în coșciuge." (T. Arghezi, 139)

— constituite dintr-un substantiv determinat de un atribut esențial pentru planul semantic al circumstanțialului: „Nu glumesc deloc! Exclamă însă dl. Culala *cu o ironie împrăștiată*." (M. Preda, *Cel mai iubit*..., III, 178)

— constituite pe baza pronumelui nehotărît *unul* (*una*): „... . Făcuseră parte, pe rînd, din nu știu cîte plutoane, decimate, *unul după altul*, pînă în iulie..." (M. Eliade, *Dionis*, 396)

— comparații stilistice dezvoltate sau arborescente:

„*Noaptea-i dulce-n primăvară, liniștită, răcoroasă*,
Ca-ntr-un suflet cu durere o zidire mîngîioasă." (V. Alecsandri, 145)

c. mixt: „Nu putem trăi confundînd un rug cu focul lui Prometeu sau *fiindu-ne indiferentă* prăpastia dintre ele." (O. Paler, *Galilei*, 156)

d. **propoziţional** (*circumstanţiala modală de calitate*): „Mă uitam la feţele împietrite ale inchizitorilor şi-mi dădeam seama că erau capabili să ucidă *fără să tresară*." (O. Paler, *Galilei*, 108)

„Cînd îşi aducea ea aminte de puicile cele nadolence, de vinişorul din cramă (. . .) crăpa de ciudă şi rodea în nurori, *cum roade cariul în lemn*." (I. Creangă, 130).

e. **multiplu**:

„*Cine calcă* fără somn, fără zgomot, fără pas
Ca un suflet de pripas?" (T. Arghezi, 101),

„Pustiul nu bate cuie. El te omoară *fără să te atingă, fără să te vadă şi fără să te urască*." (O. Paler, *Viaţa...*, 191),

„*Astfel iţi e cintarea, bătrîne Heliade,*
Cum curge profeţiá unei Ieremiadė,
Cum se răzbun-un vifor zburînd din nor în nor." (M. Eminescu, O. I., 17)

1.2. *Circumstanţialul de mod* **cantitativ**:

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantiv*: „—Apoi eu mă tocmesc *cu anul*." (I. Creangă, 174)

— *pronume* (interogativ sau interogativ-relativ): „Şi *cîte* a mîncat el din toate?" (I. Creangă, 113)

— *numeral*: „Să ne-o închipuim, *caeteris paribus, înmiit* de mare — acelaşi lucru." (M. Eminescu, PL, 24)

— *adverb*: „Numără banii *de două ori*. Ieşi afară." (E. Barbu, 23)

b. **dezvoltat**; se realizează prin sintagme format dintr-un substantiv şi un numeral, atributul său: „Şi mie îmi opresc *trei lei*, fiindc-am avut trei pîni." (I. Creangă, 111)

Observaţii: Substantivul din sintagmă rămîne adesea neexprimat: „I-am dat *cinci sute* / lei /, zise, şi nu l-am ales la întîmplare." (M. Preda, *Cel mai iubit*, III, 167)

e. **propoziţional** (*circumstanţiala de mod cantitativă*):

„*Aşa este jocul.*
Îl joci in doi, in trei
Îl joci în cîte cîţi vrei
Arde-l-ar focul!" (T. Arghezi, 113)

d. **multiplu**: „Să nu spun minciuni, dar poate se îmbogăţise *însutit şi înmiit*, de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul." (I. Creangă, 175)

1.3 *Circumstanţialul modal* **de conformitate**:

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantiv*:

„*Ai putea să lepezi cirma și lopețile să lepezi,*
După *propria lor* voie *să ne ducă unde repezi.*“ (M. Eminescu, O. I., 155),

b. **propozițional** (*circumstanțiala modală de conformitate*): „Dacă s-ar proceda *în conformitate cu ceea ce spune legea*, ar trebui să mi se dea un an de concediu recuperare.“

c. **multiplu**:

„*Și s-așază toți la masă* cum li-s anii, cum li-i rangul.“

(M. Eminescu, O. I., 85)

2. *Circumstanțialul de mod* **ipotetic**

Teoretic poate prezenta două variante, *al calității* și *de cantitate*. Circumstanțialul de mod cantitativ este, însă, foarte puțin frecvent prezentînd doar dezvoltare propozițională: „Fac atîta zgomot *de parc-ar fi o sută*.“

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantiv*: „Și cu mîinile înfipte în păr, femeia își legăna *ca de durere* capul frumos într-o parte și-n alta.“ (I. L. Caragiale, IV, 137),

— *forme verbal-nominale* (*participiu*): „Tremura tot mai puternic *ca zgîlțîit de friguri*.“ (M. Eliade, 340)

— *adverbe*: „Cîțiva bărbați apropiară *ca din întîmplare* frunțile de ferestre“. (M. Eliade, 14)

b. **propozițional** (*circumstanțiala de mod ipotetică*): „Niculae se posomorî *ca și cînd întorsătura discuției l-ar fi amenințat*.“ (M. Preda, *M. Sg.*, I, 99)

c. **multiplu**:

„*Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură,*
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost.“ (M. Eminescu, O. I., 71)

Marcarea identității specifice

Principalele mijloace de exprimare a relației de dependență de la baza circumstanțialului modal sînt elementele relaționale și, mai rar, *juxtapunerea*.

Se juxtapune termenului regent numai circumstanțialul modal infrapropozițional realizat prin adverbe (locuțiuni adverbiale), substantive întrebuințate adverbial, pronume, numerale, gerunziu, interjecții sau prin sintagme cu regent substantival (**picior** *peste picior*, *doi* **lei** etc.). Identitatea de circumstanțial modal a acestor termeni rămîne implicită în natura și planul lor semantic în corelație cu natura și planul semantic al relației de dependență:

„Şi apoi încordîndu-se şi scuturîndu-se o dată *voiniceşte*, iară şi-a ratâ puterile sale..." (I. Creangă, 213)

„E trist, adaose liniştită şi cu glasul *puţin* mai adînc." (M. Eminescu, *PL*, 89)

„*M-am apărat* zadarnic *şi mă strecor din luptă*
În umbra lunii albe, cu lancea naltă ruptă." (T. Arghezi, 33)

„...*De-aici luăm*
iarăşi drumul
Spre ţărm şi valea trădate-nmiit
pentr-un cer chemător şi necunoscut." (L. Blaga, 151),

„Şi e foarte rezistentă, ţine şi *trei kilograme*". (M. Preda, *Cel mai iubit*, 172),

„Acum *cîte* fac la un loc : şase bucăţi şi cu nouă bucăţi ?" (I. Creangă, 113), „Cine poate privi fuiorul *abstrăgînd* de la tors are predispoziţie filozofică". (C. Noica, 10),

Dintre elementele relaţionale, doar locuţiunile conjuncţionale *ca şi cum, ca şi cînd, de parcă* şi adverbul *parcă* se constituie prin ele înseşi în mărci distinctive ale funcţiei de circumstanţial modal* : „Vorbiţi atît de senin despre acest ort al popii **de parcă** *existenţa lui v-ar fi cu totul indiferentă,* **ca şi cum** *în viaţa şi în eventuala lui moarte dv. n-aţi avea nici un amestec.*" (P. Sălcudeanu, 183),

„*Să fie neagră umbra în care-oi fi pierit,*
Ca şi cînd niciodată noi nu ne-am fi găsit,
Ca şi cînd anii mîndri de dor ar fi deşerţi." (M. Eminescu, O. I., 127),

„Nevasta lui Bocioacă se uita la el **parcă** *i-ar fi fost frate, nu alta.*" (I. Slavici, *Mara*, 264), „Merse deci pe la toate dregătoriile şi fu străgănit prin judecăţi mai mulţi ani, fără să-şi dobîndească dreptatea **potrivit cu** *mărimea vinei* celor vinovaţi." (P. Ispirescu, 161)

---

* Locuţiunea *ca şi cum* precede, însă, dar foarte rar, şi dezvoltarea propoziţională a funcţiei sintactice de atribut : „Ei, asta e aşa ceva **ca şi cînd** *ţi-ar da cineva cu o măciucă în cap*". (M. Preda, M. Sg., I, 79) şi a numelui predicativ, din structura unui predicat descriptiv complex :

„*Orice se-ntîmplă-i* **ca şi cum**
s-ar întîmpla c-o fată." (L. Blaga, 315)

Identitatea specifică de circumstanţială modală este fixată prin topică şi prin natura regentului : circumstanţiala de mod determină verbe predicative (sub aspect semantic-lexical), în timp ce propoziţia-nume predicativ intră în relaţie de complementaritate cu un verb copulativ iar atributuiva determină un substantiv.

Cînd relația de dependență se exprimă prin prepoziții (caracteristice realizării circumstanțialului modal prin substantive, numerale, infinitive, adverbe): *a, asemenea, (asemeni), ca (și), după, fără (de)* etc., prin celelalte conjuncții (locuțiuni conjuncționale): *fără (ca) să, după cum,* pronumele relative *cîte* și *ce* și adverbul relativ *cum* (care introduc circumstanțiala modală în frază), identitatea specifică a funcției de circumstanțial modal este fixată prin *termeni corelativi* sau rămîne implicită în natura și planul semantic al relației de dependență.

Au rol distinctiv adverbele corelative *astfel* (cînd circumstanțiala modală se introduce prin *cum* sau *precum*):

„Cum *copacu-și uită foaia*
Ce pe vînt mi-a fost trimisă
Astfel ca uitat-au poate
Aste foi de dînsa scrise." (M. Eminescu, O. I., 125)

și *așa* (eventual întărit de adverbul *tot*) (cînd circumstanțiala modală se introduce prin *după cum* și *precum*):

„Precum *Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr,*
Așa el sprijină lumea și vecia într-un număr." (M. Eminescu, O. I., 132),

"După cum *nomazii erau dușmanii naturali ai geților, tot așa* plugarii veniți la ei le-au fost prieteni." (V. Pârvan, 141)

În cadrul funcțional descris de natura și planul semantic al relației de dependență, elementele de relație marchează identitatea specifică a variantelor și subvariantelor circumstanțialului de mod, prin distribuția lor diferită.

1. *Circumstanțialul de mod* **real**

1.1. Circumstanțialul *de mod al calității,* cînd are dezvoltare infrapropozițională, se poate juxtapune termenului regent:

„*Nu mai străbat destinul meu* la pas,
Ci furtunos *de-acum* și iute." (T. Arghezi, 58)

sau i se poate subordona prin intermediul unei prepoziții: *a, asemenea (asemeni), fără, ca.*

Se impun ca mărci specifice primele trei prepoziții:

„*Cîteodată ... prea arare ...*
A tîrziu *cînd arde lampa*
Inima din loc îmi sare
Cînd aud că sună cleampa ..." (M. Eminescu, O. I., 106),

„Aş vrea să-mi cufund din nou orbrazul în părul ei mirosind a *vînt şi* a *noapte.*“ (O. Paler, *Galilei*, 167),

„Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor *din apă.*“ (M. Eminescu, O. I., 190),

„Era necesar, adaugă unul din ei fără ironie...“ (M. Preda, *Cel mai iubit...*, III, 169)

Prepoziţia *ca* este marcă a circumstanţialului de mod calitativ numai dacă este totodată şi semn al unei comparaţii stilistice:

„Zilele albe, iată, au început să plece
Ca nişte bărci *tăcute, pornind fără lopeţi.*“ (T. Arghezi, 356)

Cu excepţia prepoziţiei *asemenea*, care cere cazul *dativ*:

„Nu e nimic şi totuşi
O sete care-l soarbe,
E un adînc asemene
Uitării *celei oarbe.*“ (M. Eminescu, O. I., 176),

toate celelalte prepoziţii impun substantivului cazul *acuzativ.*

Circumstanţiala modală de calitate se introduce în frază prin locuţiunile conjuncţionale *fără (ca) să, aşa cum, precum* şi adverbul relativ *cum*: „Orice-a gîndit un om singur fără s-*o fi citit sau* s-*o fi auzit de la alţii* cuprinde o sămînţă de adevăr.“ (M. Eminescu, PL, 207),

„Cînd unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum *cînd soarele apune*
El şi răsare undeva.“ (M. Eminescu, O. I., 204),

„Nici un popor nu scrie cum *pronunţă* şi nu pronunţă cum *scrie*, nici măcar în majoritate, necum în cazul general.“ (T. Maiorescu, *Critice*, 245), „Şi va învăţa să iubească aşa cum *ar suferi.*“ (O. Paler, *Galilei*, 134).

Este specifică acestei subvariante de circumstanţial de mod numai locuţiunea conjuncţională *fără (ca) să.*

1.2. Circumstanţialul *de mod cantitativ*

Cu dezvoltare infrapropoziţională, se poate juxtapune termenului regent:

„O rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc atît de mult!“ (M. Eminescu, O. I., 110),

„*Dintre sute de catarge*
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?". (M. Eminescu, O. IV, 396)

sau i se subordonează prin intermediul uneia din prepoziţiile: *cîte, cu, de, pe, pentru, pînă la*; în afara prepoziţiei compuse *pînă la* toate celelalte sînt specifice:

„*În două părţi infernul portalele-şi deschide*
Spre-a încăpea cu mia *răsufletele hide*
Tiranilor ce pier." (M. Eminescu, O. I., 25)
„*El se-nalţă* de trei suliţi *pe cereasca mîndră scară.*" (V. Alecsandri, 141).

„Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numai **cîte** *un sorcovăţ* pe lună." (I. Creangă, 12),

„. . . El o scapă pe fată dacă i-ar da *o sută de galbeni...*" (I. L. Caragiale, *Mînjoală*, 183)

Circumstanţiala *de mod cantitativ* se introduce în frază prin pronumele (adjectivul) relativ *cîţi (cîte)* sau prin adverbul relativ *cum*, ambele specifice acestei subvariante: „Nu face băietul ista atîţia husăşi, cu straie cu tot, **cîţi** *am dat eu pentru dînsul* pînă acum!" (I. Creangă, 12),

„— Dă-mi, zău, mămuşoară, şi ţi-oi plăti **cît** *mi-i cere*, că mi s-a urît cu el aşa." (P. Ispirescu, 49)

şi prin pronumele relativ *ce* precedat de prepoziţie:

„Cum a auzit Negoiţă toate astea, şi-a desfăcut coşurile la precupeţi cu ridicata **pe ce** *a putut rupe...*" (I. L. Caragiale, *Mînjoală*, 183)

1.3. Circumstanţialul modal *de conformitate*

Cînd are dezvoltare infrapropoziţională, se subordonează termenului regent prin prepoziţia *după*, şi prin locuţiuni prepoziţionale specifice: *potrivit (cu), conform (cu), în conformitate cu*, care impun substantivului determinant cazurile:

— *dativ*: „Comitetul executiv îşi desfăşoară activitatea **potrivit** *principiului* conducerii colective." *(Constituţia*, art. 92),

— *acuzativ*: „Apoi nurorile, **după** *sfătuirea* celei cu pricina, aşezară baba într-un aşternut curat..." (I. Creangă, 131)

„Judecătorii şi asesorii populari sînt aleşi **în conformitate cu** *procedura* stabilită prin lege." *(Constituţia*. art. 101)

Circumstanţiala *modală de conformitate* se introduce în frază prin:

— *locuţiuni conjuncţionale*: *aşa cum, după cum, precum*:

„*Uscăţiv* **aşa cum** este, *gîrbovit şi de nimic,*
Universul fără margini e în degetul lui mic." (M. Eminescu, O. I., 132)

— *pronume relative (ce, ceea ce)*, precedate de locuțiunile prepoziționale *conform cu, potrivit cu, în conformitate cu, în baza a*: „A acționat totdeauna *conform cu (potrivit cu) ceea ce își impusese ca principiu de bază* în viață."

— *adverbul relativ cum*:

„*Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi,*
Cum îți vine, cum îți place, *pe copilă s-o desmierzi.*" (M. Eminescu, O. I., 155)

Se constituie în mărci specifice ale circumstanțialei modale de conformitate, pronumele relative precedate de locuțiuni prepoziționale.

2. *Circumstanțialul de mod* ipotetic

Relația de dependență de la baza circumstanțialului ipotetic simplu se exprimă prin prepoziția *ca*, nespecifică în sine; deosebirea față de circumstanțialul de mod real (al calității) este asigurată de neactualizarea rolului prepoziției de instrument al unei comparații stilistice: „Ieși *ca dintr-o cameră* unde nu era nimeni." (M. Preda, *M. sg.*, I, 55)

Circumstanțiala de mod ipotetică se introduce prin locuțiunile conjuncționale *ca și cum*, *ca și cînd, de parcă* și adverbul *parcă*, toate specifice atît pentru această variantă cît și pentru identitatea funcției de circumstanțial modal: „Și *ca și cînd s-ar fi speriat de neîngrijirea* în care lăsase dulapul deschis, aruncă iute pergamentul în fundul lui și-l închise iute c-o cheiță de oțel..." (M. Eminescu, PL, 226)

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV

Determină **verbe** (locuțiuni verbale):

„*Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul,*
De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?" (M. Eminescu, O. I., 150),

expresii impersonale: „I se făcuse așa de teamă *încît a aprins toate luminile.*", **adjective** (de obicei la superlativ construit cu locuțiunea adverbială *așa (atît) de*; cel mai adesea prin intermediul predicatului analitic din care face parte): „Rima plină *e așa de* grotescă *încît duce la cele* mai fortuite nonsensuri." (G. Călinescu, C.O., 56), **adverbe** mai ales la gradul superlativ, cel mai frecvent prin intermediul verbului-predicat căruia i se subordonează): „**Mergeau așa de iute** *încît i-se părea că pustiul și valurile mărei fug, iar ei stau pe loc.*" (M. Eminescu, P.L., 21)

Sub aspect *semantic*, circumstanțialul consecutiv exprimă consecințele desfășurării unei acțiuni, ale modalității de desfășurare a unei acțiuni sau ale intensității unei însușiri: „Și acolo în fața cortului îi aștepta Ionescu, transformat și el *de nu-l mai recunoșteai*." (M. Eliade, *Dionis* 237), „Și numai credința dusă pînă la capăt reușește să are destul de adînc pămîntul *ca sămînța să rodească în el*." (O. Paler, *Viața...*, 247), „Lăcomia lor e așa de mare, *încît se aruncă orbește* oriunde cred că e ceva de ciupit." (G. Călinescu, C.O., 17), „Cine nu se teme de nimic nu iubește nimic sau nu iubește atît de mult *încît să se teamă*." (O. Paler, *Caminante*, 212)

Consecința poate fi prezentată ca *reală*: „Durerea a fost atît de mare *încît fără să vreau am scos un țipăt și o înjurătură*". (P. Sălcudeanu, 210) sau numai *posibilă* (sau *virtuală*):

„*Nicio suferință nu-i așa de mare*
să nu se preschimbe-n cîntare." (L. Blaga, 40)

Observații: Cînd circumstanțialul exprimă, prin planul său semantic, doar o consecință posibilă, aceasta poate fi privită în același timp și ca finalitate*: „Mi-a fost de-ajuns să-l privesc, *ca să-mi dau seama* că am de-a face cu un intelectual." (M. Eliade, 181)

De multe ori, prin dezvoltarea funcției de circumstanțial consecutiv, se maschează o relație de dependență cauzală. În enunțul „Au fost cumpene, secete, / *că n-aveți pîne de grîu?*" (M. Isanos, 135), relația de dependență consecutivă este expresia, cu termeni inversați, ai unei relații de dependență cauzală: „N-aveți pîne de grîu, pentru că au fost cumpene, secete?"

Tipuri structurale

a. Dezvoltarea infrapropozițională a funcției de circumstanțial consecutiv este foarte puțin frecventă**, realizîndu-se mai ales prin forme verbal-nominale: „Cu aceasta am terminat cercetările fonetice asupra acelor litere din alfabetul latin al căror son era destul de lămurit *pentru a fi ele primite* fără control în scrierea noastră." (T. Maiorescu, 226), „De cînd s-a întors muncește *de sperial*, dar tot degeaba."

b. Realizarea propozițională se constituie în principalul tip structutal al circumstanțialului consecutiv: „O piesă, dar mai cu seamă una de Shakespeare este un op de artă, în care toate caracterele sînt atît de

---

* Această situație a determinat-o pe Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, Editura Academiei, 1960, p. 143, să numească aceste propoziții *consecutive finale*.

** Motiv pentru care majoritatea lucrărilor de gramatică nu înregistrează în interiorul propoziției un circumstanțial consecutiv.

însemnate, *încît merită jucate de artiști mari.*" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 195)

c. Circumstanțialul *multiplu* se constituie tot din termeni propoziționali: „Amintirea acestei întîmplări fu atît de brutală, *încît se trezi din somn și aprinse lumina.*" (M. Eliade, 562)

Marcarea identității specifice

Relația de dependență în care își are originea circumstanțialul consecutiv se exprimă numai prin elemente relaționale.

Cînd se realizează prin constituienți simpli sau dezvoltați, intervin prepozițiile *de* și *pentru*: „Un lucru avem însă de observat, care ni se pare destul de însemnat pentru *a reveni și altădată asupra lui.*" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 196)

Circumstanțiala consecutivă se introduce în frază prin *conjuncții* (locuțiuni conjuncționale): *ca să, că, de, pentru ca... să, așa că, încît, așa încît* etc.:

„*Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni, de obicei*
Ca să nu s-arate-odată ce sunteți... *Niște mișei !*" (M. Eminescu, O. I., 151),

„Într-atît mă deprinsesem cu el *că* o zi de se întîmpla că nu-l văd *îi simțeam lipsa.*" (M. Caragiale, 95)

Se constituie în mărci distinctive absolute numai conjuncția *încît* și locuțiunile conjuncționale *așa încît, așa că, astfel că*:

„Am priceput că există atîta nedreptate pe lumea asta **încît** *cineva însetat de dreptate va avea totdeauna ceva de făcut.*" (O. Paler, *Viața...*, 33), „Viața acelei foi a fost pe atît de scurtă pe cît de glorioasă, așa că *o pot povesti în puține cuvinte.*" (I. L. Caragiale, IV, 384), „Au mai vorbit mult dar prea încet, **astfel că** *nu i-am mai auzit ce spun.*" (N. D. Cocea, 256)

Observații: Uneori relația semantică de consecință nu primește expresia sintactică a relației de dependență; aceasta este evitată prin simpla juxtapunere și inversare a termenilor, totdeauna propoziționali: „Pare că părul ei e o spumă de aur, atît de moale-i..." (M. Eminescu, PL, 92)

CIRCUMSTANȚIALUL DE PROGRESIE (PROGRESIV)

Determină **verbe** (locuțiuni verbale): „...Lucrurile mergeau *din rău în mai rău.*" (O. Paler, *Viața...*, 110), **adjective**: „Începu să înainteze călcînd pe covoare *din ce în ce* **mai groase și mai moi**..." (M. Eliade, 20) sau **adverbe**: „Ea rămîne-ntîi înlemnită... apoi începe să rîză înecat și *din ce în ce* **mai nervos**." (I. L. Caragiale, IV, 145)

Sub aspect semantic, circumstanțialul de progresie exprimă creşterea sau descreşterea progresivă

— a unei acțiuni: „Dar simt că *din ce în ce* schițele se familiarizează cu inima." (M. Eminescu, PL, 91),

— a gradului de intensitate a însușirii unei acțiuni verbale: „Auzeam *din ce în ce* mai limpede apa curgînd pe pereți." (O. Paler, *Viața...*, 204),

— a unei stări: „Îi era *din ce în ce* mai cald, simțea broboanele de sudoare prelingîndu-i-se pe obraji și gîfîia." (M. Eliade, 33) sau a unei însușiri a subiectului (descrisă prin intermediul predicatului descriptiv): „Am simțit că eram **din ce în ce** *mai singur.*" (O. Paler, *Galilei*, 64) sau prin complement predicativ: „Pirgu plecă și se întoarse de mai multe ori, *din ce în ce* mai beat." (M. Caragiale, 106)

Intensificarea progresivă a însușirii se desfăşoară în sine, autonom, liniar, sau proporțional, prin raportare la manifestarea altei însuşiri, verbale sau nominale, ceea ce determină constituirea a două variante ale circumstanțialului progresiv:

— de *progresie* **liniară**:

„N-au mai rămas prea multe de-nvins și de știut.
Șoseaua se strîmtează, cărările se-mbină,
Le simți apropiate din ce în ce *mai mult,*
Cu spițele din roată, crăpate de lumină." (T. Arghezi, 76)

— de *progresie* **proporțională**: *„Cu cît va fi mai puternică această iubire,* cu atît va fi mai puțin loc pentru singurătate și pentru frică." (O. Paler, *Galilei*, 127)

Tipuri structurale

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantive*: *„Pe măsură răcirii* timpului, boala i se agrava tot mai mult."

— *adverbe*: *tot*, *mereu* și *locuțiuni adverbiale* (cu structură similară, constituite pe baza repetării unor pronume, substantive, adverbe): „Legănate de mişcarea sunetelor, gîndurile omului începură să sfîrîie iute în cercuri strîmte, apoi *încet-încet* se rotiră *din ce în ce* mai domol, în cercuri *din ce în ce* mai largi și *tot* mai domol și *tot* mai larg". (I. L. Caragiale, IV, 369),

b. **dezvoltat**; se realizează prin sintagme formate dintr-un substantiv (exprimînd noțiuni temporale: *zi*, *noapte*, *clipă* etc.) precedat de prepoziția *pe* sau *cu*, și o determinare atributivă (care semnifică, de obicei, trecerea): „Enigmele care ne confruntă în cazul dumitale se înmulțesc *pe zi ce trece.*" (M. Eliade, 542),

„Ea, din ce în ce mai dragă, ți-ar cădea pe zi ce merge." (M. Eminescu, O.I., 160)

c. **propozițional** *(circumstanțiala de progresie)* „*Cu cît trăim mai mult* în noi înșine, cu atît ne simțim mai străini față de ceilalți și *cu cît trăim mai mult în mijlocul celorlalți,* cu atît ne simțim mai străini față de noi înșine." (M. Coodreanu, 196)

d. **multiplu**; se realizează mai ales prin termeni cu dezvoltare propozițională: „*Cu cît îți mai faci multe iluzii și cu cît crezi mai mult în temeinicia lor,* cu atît e mai greu de suportat realitatea."

Marcarea identității specifice

Manifestarea în planul expresiei a identității sintactice a circumstanțialului de progresie diferă, relativ, în funcție de cele două variante ale sale.

Circumstanțialul de progresie liniară are numai dezvoltare infrapropozițională. Identitatea sa specifică rămîne implicită în structura și planul semantic al termenilor prin care se realizează în împletire cu situarea regentului la comparativul de superioritate:

„*Ei simt c-a lor vorbire-i mai slabă,* **tot** *mai slabă.*" (M. Eminescu, O. I., 97),

„Persida se opri în fața ei, înaltă, plină de putere, dar tremurînd *din ce în ce* mai tare." (I. Slavici, *Mara,* 191)

Identitatea circumstanțialului de progresie proporțională cu structură simplă este marcată de locuțiunea prepozițională *pe măsura,* întărită uneori de situarea regentului la comparativul de superioritate sau și de determinarea regentului de către un circumstanțial de progresie liniară, corelativ: „*Pe măsura trecerii* anilor, el se închidea *tot* mai mult în sine."

Circumstanțiala de progresie, totdeauna de progresie proporțională, se introduce în frază prin locuțiuni conjuncționale: *de ce, pe măsură ce, pe cît, cu cît,* care se constituie în mărci distinctive, fiind cel mai adesea întărite de prezența, în regentă, a unui circumstanțial de progresie liniară, de situarea unui determinant adverbial al regentului sau a regentului însuși la comparativul de superioritate, de prezența unor corelative: *de ce, de aceea, pe atît, cu atît*: „Și *pe măsură ce ne temeam mai mult,* inchizitorii deveneau **din ce în ce** mai aroganți." (O. Paler, *Viața...,* 69), „Cu cît *însă este mai statornic acest tezaur antideluvian al limbilor omenești,* **cu atît** este mai **nemărginită** felurimea modulărilor formelor introduse în acele sute de rădăcini primitive." (T. Maiorescu, 289)

„**Pe cît** nainte locul mi-e mai gol,
Pe-atît *hotarul lui mi-i* mai aproape." (T. Arghezi, 58)

Locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce* se constituie și singură în marcă distinctivă absolută: „Și *pe măsură ce* treceau zilele, devenea, poate și din scauza căldurii istovitoare, irascibil." (O. Paler, *Viața...,* 164)

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL (DE INSTRUMENT)

Determină verbe (locuțiuni verbale):

„Ne-nțelegem *doar* prin șoapte." (L. Blaga, 218),

adjective (mai ales prin intermediul predicatului *analitic*): „Ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat *prin împrejurarea* că-i național, ceea ce-i injust nu devine just *prin aceea* că-i național..." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 92), „Toate acestea erau și rămîneau neexprimabile sau cel puțin foarte greu exprimabile *prin hieroglife.*" (T. Maiorescu, 213) sau interjecții: „Iar el, zvîrr ! cu o scurtătură în urma noastră." (I. Creangă, 28)

Sub aspect *semantic*, circumstanțialul *instrumental* exprimă instrumentul, mijlocul (în sens larg, concret și abstract) prin care se duce la îndeplinire o acțiune verbală: „Destinul nu poate fi învins decît *prin semnificație.*" (O. Paler, *Galilei*, 152) sau se asigură obținerea (menținerea) unei însușiri: „În literatură nu sînt decît locuri comune, care devin monumentale *prin arta* excepțională a cuiva." (G. Călinescu, C. O., 84), materia din care este confecționat un obiect:

„*Mi-am făcut opinci* din șesuri
Corăbii din talaze
Și aripi din vînturi." (T. Arghezi, 270)

Tipuri structurale

a. simplu; se realizează prin:

— *substantive* (termeni substantivizați): „Dacă nu obțin certitudinea *prin senzații* o obțin poate *prin percepții.*" (C. Noica, 20),

„*Străbat cărarea, șesul, cucuruzul;*
Te caut cu vederea, *cu auzul.*" (T. Arghezi, 364)

— *pronume*: „De unde ai calul dumitale, *cu care* îmbli la vînat ?" (M. Eminescu, P.L., 14)

— *numeral*: „Mihai a plecat cu primul tren, eu abia am reușit să vin *cu al doilea.*"

— *forme verbal-nominale (gerunziu)*: „Dl. Sanchez cheamă *fluierînd* cîinii." (T. Arghezi, IX, 61)

b. propozițional *(circumstanțiala instrumentală)*: „Niculae se uita și el la acești oameni care încercau să prindă pe pînză, *prin ceea ce se vedea*, ceea ce nu se vedea." (M. Preda, *M. sg.*, I, 76)

c. multiplu :

„*Mă rogi* c-un surîs și cu dulce cuvînt
rost să fac de semințe" (L. Blaga, 229),

„*Cu ce avea strîns din slugăreală, cu ce mai dosise*, putea să-și cumpere un lot de casă mai spre marginea orașului și să deschidă o prăvălie." (E. Barbu, 14)

Marcarea identității specifice

Relația de dependență pe baza căreia se dezvoltă funcția de circumstanțial instrumental se exprimă prin elemente relaționale. Fac excepție enunțurile, foarte rare, în care circumstanțialul se realizează prin gerunziu, juxtapus regentului : „Dacă e să obțin ceva de la viață nu vreau să obțin *abjurînd*." (O. Paler, *Galilei*, 24)

Cînd se realizează prin substantiv (pronume, numeral), desfășurarea relației de dependență este asigurată și marcată de un număr restrîns de prepoziții (locuțiuni prepoziționale) care impun cazurile :

— *genitiv* : *cu ajutorul, prin intermediul* : „Se făcură arestări dar autoritățile nu reușiră să găsească oameni **cu ajutorul** *cărora* să pornească vagoanele." (E. Barbu, 162)

— *dativ* : *grație, datorită, mulțumită* : „... S-o transporte la Constantinopol, unde și-a depozitat (tot **grație** faimosului *privilegiu*) și alte averi." (B. Fox, 250)

— *acuzativ* : *cu, după, în, din, prin, fără* etc. :

„*Ai să cunoști că-i mama* după pace
și după felu-*n care tace —*
durerea și grija de mîine —
după mirosul *de gutui și pîine*." (M. Isanos, 237),

„Din nefericire, Sam, **cu** *o imagine* frumoasă nu mistificăm adevărul." (G. M. Zamfirescu, 243),

„*De-i suna* din corn *o dată,*
Ai s-aduni Moldova toată." (M. Eminescu, O. I., 183),

„Poate că scopul final al lumii este să se cunoască pe sine însăși **prin** cea mai desăvîrșită *metaforă*." (G. Bogza, 194)

Circumstanțiala instrumentală se introduce în frază prin pronume relative precedate mai ales de prepozițiile *cu* și *prin*, dar și de altele : „... Timpul nu poate fi biruit decît **prin ceea** *ce facem* ca să ne dovedim ideile." (O. Paler, *Galilei*, 200), „Nu mai era patron demult, trăia ca și alții **din ceea** ce *reușise* să păstreze..." (M. Preda, *Cel mai iubit...*, III, 70)

Circumstanţialul instrumental nu dispune de mărci distinctive absolute. Identitatea sa specifică rămîne în general implicită în planul semantic al relaţiei de dependenţă sau, mai rar, al termenilor prin care se realizează.

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZALITATE (CAUZAL)

Determină verbe *(locuţiuni verbale)*: „Beau *că mi s-a făcut scîrbă de* lumea asta." (E. Barbu, 234),

„*O, cum* a răguşit de bătrîneţe *glasul izvorului.*" (L. Blaga, 89),

expresii impersonale: „*Din cauza bolii,* îi era frig tot timpul", adjective: „Erau amîndoi roşii *de frig,* veniţi după drum." (E. Barbu, 109)

Sub aspect *semantic,* circumstanţialul cauzal exprimă sintactic cauza desfăşurării (sau nedesfăşurării) unei acţiuni: „Marile nelegiuiri ale tuturor timpurilor se comit *din pricina inerţiei* mediului în care ne credem în siguranţă şi care se schimbă numai cu mijloace mari." (M. Preda, *Delirul,* 376) sau cauza unei însuşiri sau stări (fiziologice, psihice, atmosferice):

„*Eram aşa de obosit*
şi sufeream.
Eu cred că suferearn de prea mult suflet." (L. Blaga, 52),

„Jupînul s-a întors mirat spre el, cu ochii mici, *de nedormit* ce era." (E. Barbu, 214), „Piciorul îl durea *de atîta drum,* seara cădea frînt, nu s-ar mai fi sculat din pat." (E. Barbu, 151)

Tipuri structurale

a. simplu; se realizează prin:

— *substantive*: „Am crezut că am să leşin aşa, *de exasperare.*" (C. Petrescu, *Procust,* 303)

— *adjective*: „Şi cum s-a văzut flăcăul cu casă şi avere bunicică nu mai sta locului ... Şi mai nu-l prindea somnul *de harnic* ce era." (I. Creangă, 167),

— *pronume* (adjective pronominale): „ ... Ea poate deveni în mod sublim geloasă că nu *din pricina* ei plîngi ..." (M. Preda, *Cel mai iubit,* III, 240),

— *forme verbal-nominale*:

„Necunoscînd *că jertfa i-a fost în cer primită,*
Îşi socoteşte truda, mîhnit, neizbutită." (T. Arghezi, 68)

„*Ajuns* prea tîrziu acolo, n-a mai găsit pe nimeni ..." (M. Preda, *Cel mai iubit ...*, II, 110)

— *locuțiuni adverbiale*: *de aceea, de asta*:

„De-aceea *zilele îmi sunt*
Pustii ca niște stepe,
Dar nopțile-s de-un farmec sfînt
Ce nu-l mai pot pricepe." (M. Eminescu, O. I., 175)

Observații: Planul semantic concret al locuțiunii adverbiale *de aceea* este conținut de obicei într-o propoziție anterioară, pe care o reia: „Sînt nuci bătrîni, continuă Gavrilescu, *de aceea* e atîta umbră și răcoare". (M. Eliade, 14)

b. dezvoltat; se realizează prin:

— *construcții gerunziale absolute*: „Ce putea fi? o întrebă Pătrașcu cu îngăduință, fiindcă o ascultase numai cu jumătate de atenție, *totul neînsemnînd pentru el decît ritual.*" (M. Preda, *M. Sg.*, I, 39)

— *sintagme* pe baza substantivelor *pricină, cauză, motiv* la plural: „Curînd însă începu să se rîdă de el *din alte pricini*, deloc vesele pentru el." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 39)

c. mixt: „*Fiind prea obosit* nu a mai trecut pe la mine."

d. complex: „*Rămînînd cum îl știam din facultate*, n-a reușit să ducă nimic la bun sfîrșit."

e. prepozițional (*circumstanțiala cauzală*): „... *Fiindcă existența este în sine mizerabilă*, el e nevoit să împodobească cu flori și c-o experiență de profundă înțelepciune mizeria existenței." (M. Eminescu, P.L., 81)

f. multiplu: „De necaz, de mîhnire, femeia a lăpădat la mă-sa și cît pe-aci să piară *de boală și de mizerie.*" (I.L. Caragiale, IV, 182),

„*Iar în lumea cea comună a visa e un pericul,*
Căci *de ai cumva iluzii*, ești pierdut și ești ridicul." (M. Eminescu, O. I., 141)

Marcarea identității specifice

Cînd se realizează prin locuțiunile adverbiale *de aceea* sau *de asta*, identitatea sintactică a circumstanțialului de cauză rămîne implicită în planul semantic al locuțiunii: „Nu e ciudat? Să strigi după ajutor și, tocmai *de aceea* să vină lupii?" (O. Paler, *Galilei*, 66)

Cînd circumstanțialul cauzal se realizează prin substantiv, pronume sau adjectiv, relația de dependență se desfășoară în planul expresiei prin prepoziții și locuțiuni prepoziționale care cer diferite cazuri:

— *genitivul*: *din cauza, din pricina*: „A întors spre mine ochii mari, verzoși, care nu spun, din pricina *gurii* de manechin, nimic." (C. Petrescu, *Procust*, 94), „Exasperat, însă, a trebuit să amîn din nou, din cauza *unui accident* stupid." (C. Petrescu, *Procust*, 303)

Observații : Cînd circumstanțialul de cauză se realizează prin adjective pronominale, acestea stau în cazul acuzativ: „Nae Gheorghidiu socotea că fusese „lucrat" de către colegii de partid și că numai din pricina *aceasta* fusese remaniat." (C. Petrescu, *Procust*, 192), „Numai din pricina *voastră* am răcit casa, căci pentru mine era numai bună cum era." (I. Creangă, 232)

Cînd circumstanțialul de cauză se realizează prin adjectivul relativ *care*, substantivul din locuțiune rămîne nearticulat. Ambii termeni stau în cazul acuzativ: „Recunoștea cu multă ușurință meritele altora și nemeritele sale *din* care *cauză* lumea-i zicea că e un spirit observator..." (M. Eminescu, P.L., 269)

— *dativul* : *datorită* : „Datorită *stării* de letargie nu m-am dus dincolo de pădure să caut o ieșire, un drum, cum era firesc." (O. Paler, *Viața ...*, 89)

— *acuzativul* : *de, din cauză de* : „Popa se ridică în picioare mai mult de *frică* decît de respect." (I.L. Caragiale, IV, 132)

Circumstanțiala cauzală se introduce în frază prin conjuncții : *că, căci, cum* (adverb devenit conjuncție), *deoarece, fiindcă, întrucît* și locuțiuni conjuncționale : *dat fiind că, devreme ce, din moment ce, din cauză că, din pricină că, întrucît, odată ce, pentru că* :

„*Grăim, Doamnă, către tine,*
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe." (M. Eminescu, O. I., 149),

„Și cum *nu îndrăznea nimeni* să se apropie a început el să-i cheme pe nume de parcă i-ar fi cunoscînd de cînd lumea." (M. Eliade, 238).

„*Și mi-s dragă mie însămi* pentru că-i sunt dragă lui." (M. Eminescu, O. I., 80

„Nu, Galilei, dar din moment *ce au existat*, nu mai putem vorbi numai despre dragostea ce-o datorăm lumii .." (O. Paler, *Galilei*, 84)

Dintre elementele de relație, se constituie în mărci distinctive ale circumstanțialului cauzal locuțiunile prepoziționale *din cauza, din pricina* iar ale circumstanțialei cauzale, conjuncțiile *deoarece, fiindcă, întrucît* și toate locuțiunile conjuncționale : „Ceea ce unora li s-ar putea părea de o grotescă absurditate, anume că un om ca Ladima să se sinucidă din pricina *unei femei* atît de vulgare ca Emilia, mie mi se părea destul de explicabil." (C. Petrescu, *Procust*, 364), „A ajuns să se creadă aproape zeu, din pricină că *nimeni nu-l mai contrazicea* ..." (O. Paler, *Caminante*, 197)

CIRCUMSTANȚIALUL DE FINALITATE (SCOP)

Determină verbe (locuțiuni verbale) : „Uneori îmi repet că *pentru a redescoperi* paradisul trebuie *să treci* întîi prin infern." (O. Paler,

Viața ..., 191), sintagma predicatului analitic: „Dorea să se facă doctor *ca să salveze viețile oamenilor.*", adverbe (locuțiuni adverbiale) (prin intermediul unui verb): „Sandu juca în pierdere *ca să nu se prindă păcălitii.*" (E. Barbu, 225), interjecții: „Hai și noi, măi băiete, *să dăm ajutor la drum*, să nu zică Vodă cînd a trece pe aici, că satul nostru e mai leneș decît alte sate." (I. Creangă, 7)

Sub aspect *semantic*, circumstanțialul de finalitate exprimă scopul în care se desfășoară o acțiune verbală sau în care există (sau se obține) o anumită însușire (calitate):

„*Cu săgeata-i otrăvită*
A sosit ca să mă certe
Fiul cerului albastru
Ș-al iluziei deșerte." (M. Eminescu, O. I., 236)

Tipuri structurale

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantiv*: „*În vederea* pregătirii dezbaterilor M.A.N. ori a interpelărilor, deputatul are dreptul să ceară informațiile necesare de la orice organ de stat." (*Constituția*, art. 59)

— *pronume*: „În fond *pentru* asta trăim noi, actorii, mai ales actorii tineri, pentru ca să putem juca o dată, de două ori în viață, o asemenea piesă." (M. Eliade, 174),

„La ce *să măsuri anii ce zboară peste morți?*" (M. Eminescu, O. I., 127)

— *forme verbal-nominale*: „Lumea a devenit mai subtilă și nu mai are nevoie să stea la drumul mare *pentru a ucide.*" (O. Paler, *Galilei*, 164)

„*Voi umbla primăvara întreagă prin tîrguri*
căutînd *vînzători de sămînță.*" (L. Blaga, 229),

„Pe urmă circiumarul a plecat *la tîrguit.*" (E. Barbu, 97),

— *locuțiuni adverbiale*: *pentru aceea* (*aceasta*), *de aceea*: „Eu sunt Lixandru, prietenul lui Iozi. Și vreau să știu ce s-a întîmplat cu Iozi și *pentru asta* am venit la d-ta." (M. Eliade, 241)

b. **dezvoltat**; se realizează prin construcții infinitivale absolute: „Nu ne oprirăm aici, sub umbra unui fag, decît *spre a mai răsufla caii.*" (C. Hogaș, 133)

c. **mixt**: „Dar *pentru a fi frumos* orbul trebuie să fie liniștit." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 113)

d. **complex**: „*Pentru a rămîne cum îl știi* a trebuit să facă multe sacrificii."

e. **propoziţional** (*circumstanţiala de scop*):

„Luceşte c-un amor nespus
Durerea să-mi alunge,
Dar se înalţă tot mai sus
Ca să nu-l pot ajunge." (M. Eminescu, O. I., 175)

f. **multiplu**:

„*De ce nu voi* pentru nume, pentru glorie *să scriu?*
Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?" (M. Eminescu, O. I., 137),

„— Luminate împărate, de acum cred că mi-ţi da fata, *ca să vă lăsăm în pace şi să ne ducem în treaba noastră.*" (I. Creangă, 242)

Marcarea identităţii specifice

Cînd se realizează prin locuţiuni adverbiale, identitatea de circumstanţial de scop este implicită în conţinutul semantic al locuţiunii în împletire cu planul semantic al relaţiei de dependenţă; acesta din urmă diferenţiază circumstanţialul de scop de circumstanţialul de cauză cu aceeaşi realizare:

scop: „*De-aceea* s-a dus la el, ca să-l mai liniştească."
cauză: „*De-aceea* s-a dus la el, fiindcă era singurul pe care-l cunoştea."

Observaţii: Identitatea specifică a circumstanţialului cu această realizare este fixată în interiorul relaţiei de apoziţie, prin circumstanţiala de scop sau de cauză.

Cînd se realizează prin substantive sau forme verbal-nominale relaţia de dependenţă se dezvoltă prin prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale care impun substantivului cazurile:

— *genitiv*: *în vederea, în scopul*: „**În** scopul *promovării* activităţii de creaţie, oamenii de cultură şi artă, publiciştii au dreptul să se asocieze, în condiţiile legii, în uniuni, asociaţii şi societăţi de creaţie." (C.M., art. 53)

— *acuzativ*: *după, la*:

„Au ieşit **la** *promenadă* — ce petrecere gentilă!" (M. Eminescu, O.I., 46)

Dintre acestea se impun ca mărci distinctive, locuţiunile prepoziţionale care cer genitivul, cînd circumstanţialul se realizează substantival: „A cercetat toate ediţiile anterioare şi manuscrisele, **în vederea** *realizării* unei ediţii cît mai fidele." şi prepoziţiile *pentru* şi *spre*, cînd se realizează prin *infinitiv*: „Dar cei care cred că a fi modern înseamnă a demitiza uită că există întrebări pe care ni le punem nu pentru *a da un răspuns* ci *pentru a auzi* întrebarea." (O. Pale., *Caminante*, 239),

„*Spre a înțelege* cum este un arbore o unitate diversă, încerci să vezi cum sînt diverși arbori o unitate." (C. Noica, 23)

Circumstanțiala de scop se introduce în frază prin conjuncțiile *să, de, ca să* (*ca ... să*) *și locuțiunea conjuncțională pentru ca să*: „Gardu-l poți sări ușor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să *simtă* stăpînul ... " (I.L. Caragiale, IV, 233)

Dintre acestea marchează identitatea specifică a circumstanțialei de finalitate conjuncția *ca să* (în structură continuă; în structură discontinuă poate interveni și în realizarea propozițională a altor funcții sintactice):

„Ca să schimbăm acum, *întîia oară*,
Sapa-n condei și brazda-n călimară
Bătrînii-au adunat printre plăvani
Sudoarea muncii sutelor de ani." (T. Arghezi, 5)

și locuțiunea *pentru ca să*: „Vine Mișu, profesorul — știi, Mișu al nostru, care dă meditație la băieți — vine pentru ca să *le dea vacanță*." (I.L. Caragiale, II, 320)

CIRCUMSTANȚIALUL DE CONDIȚIE (CONDIȚIONAL)

Determină verbe (locuțiuni verbale): „*Dacă te revolți*, faci o săritură din destin." (O. Paler, *Viața* ..., 92), expresii impersonale:

„Ar fi cald *pe pămînt și chiar* bine ar fi
Dacă nu ne-am simți prea străini printre noi,
Dacă nu ne-am pîndi zi de zi, zi de zi,
Ar fi cald *pe pămînt, pe acest mușuroi*." (A. Păunescu, *Iubiți-vă*, 255),

sintagma predicatului analitic: „Orice formă fixă **devine plictisitoare** dacă e separată de condițiile care au făcut-o necesară." (G. Călinescu, *C.O.*, 188), **interjecții**: „— **Hai** la munte, *dacă vrei aer într-adevăr curat*."

Sub aspect *semantic*, circumstanțialul de condiție exprimă:

— *condiția reală* impusă desfășurării unei acțiuni: „Învățătura acestor întîmplări absolut autentice este că un dialog nu duce la nimic *dacă planurile de gîndire nu coincid*." (G. Călinescu, *C.O.*, 110)

— *ipoteza* în care intervine (se desfășoară) acțiunea verbală: „*În caz de grațiere* totală sau *de grațiere* a restului de pedeapsă, termenul curge de la data actului de grațiere." (C.P., 55), „Cum ar fi cu putință marile fapte ale omenirii, *dacă oamenii ar fi răi*?" (G. Călinescu, *C.O.*, 152)

Tipuri structurale

a. simplu ; se realizează prin :

— *substantiv*: „Numai *în caz de* infracțiune flagrantă, deputatul poate fi reținut fără această încuviințare." (*Constituție*, art. 61)

— *pronume* (adjective pronominale posesive) : „*În locul* lui eu n-aşi fi fugit numai cu caii şi cu oile — aşi mai fi luat şi ce era în lada aia." (M. Preda, *Delirul*, 10)

— *adverbe* (locuțiuni adverbiale): *altfel, altminteri, în caz contrar* : „Trebuie să-i împiedicăm, *altfel* ne vom trezi mîine-poimîine concediați." (E. Barbu, 165), „Trebuie să mergem, adăugă, că *altminteri* riscăm să găsim poarta încuiată." (M. Eliade, 410)

Observații : Conținutul semantic concret al acestor adverbe rezultă din punerea sub semn negativ a planului semantic al unei propoziții anterioare ; în enunțul de mai sus, *altminteri* = „dacă nu mergem."

— *forme verbal-nominale*: „*Acceptînd* frica devii apt pentru ea." (O. Paler, *Viața ...*, 235)

b. dezvoltat ; se realizează prin :

— *construcții gerunziale absolute*: „*Judecînd* după cît cîştig eu, o sută de lei lecția, ar trebui zece mii de lecții să facă un milion." (M. Eliade, 15)

— *sintagme constituite dintr-un substantiv care exprimă*, prin planul său semantic, eventualitatea, condiția, ipoteza : *caz, condiție, eventualitate, ipoteză* şi un atribut, realizat prin substantiv în genitiv sau adjectiv demonstrativ în acuzativ : „Tribunalele şi judecătoriile judecă cererile celor vătămați în drepturile lor prin acte administrative, putînd să se pronunțe, *în condițiile legii*, şi asupra legalității acestor acte." (*Constituția*, art. 96)

c. propozițional (*circumstanțiala de condiție*) :

„Dacă tu ştiai problema *astei vieți cu care lupt*,
Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt." (M. Eminescu, O. I., 137)

d. multiplu : „Ar fi plecat şi fanfara *dacă cineva nu şi-ar fi adus aminte* că fanfara nu poate pleca înaintea primului ministru şi *dacă nu i-ar fi oprit*." (M. Eliade, 195)

Marcarea identității specifice

Cînd se realizează prin adverbe (locuțiuni adverbiale), identitatea sintactică a circumstanțialului condițional este fixată de împletirea planului semantic al adverbului cu topica lui şi cu un element prozodic,

pauza; realizînd funcţia de circumstanţial condiţional, adverbele *altfel, altminteri* preced verbul-predicat: „Slugii să nu-i întinzi mîna şi să nu-i laşi decît atît cît să răsufle, *altfel* nu te mai respectă." (E. Barbu, 14)

Cînd se realizează prin substantive (pronume), relaţia de dependenţă este asigurată de prepoziţia *fără* şi de locuţiunile prepoziţionale *în caz de* (care impun substantivului cazul acuzativ) şi *în locul* (care impune determinantului cazul genitiv): „Mă gîndesc că fără *d-na T.* n-ar fi existat în nici un fel Ladima în viaţa mea." (C. Petrescu, *Procust*, 191), „În locul *lui*, sigur nu s-ar fi bucurat, şi pentru că nu înţelegea acel comportament îşi aprinse o ţigară." (P. Sălcudeanu, 311)

Observaţii: Circumstanţialul de condiţie realizat prin adjective posesive stă tot în acuzativ şi cînd relaţia de dependenţă este exprimată prin locuţiunea prepoziţională *în locul*: „Alt stăpîn *în locul meu* nu mai face brînză cu Harap Alb cît îi lumea şi pămîntul." (I. Creangă, *Amintiri*, 219)

Dintre acestea, numai locuţiunea *în caz de* se constituie în marcă distinctivă absolută: „Am vorbit cu madam Ionescu, mama ta, şi mi-a spus să-ţi scriu, fiindcă singură nu ştie ce măsuri să ia în caz de *nenorocire*." (I.L. Caragiale, II, 168)

Prepoziţia *fără* marchează identitatea de circumstanţial condiţional a substantivului pe care-l însoţeşte, numai dacă acesta precede verbul-predicat: „Fără *concursul „Vieţii Româneşti"* era foarte greu dacă nu chiar imposibil, să ajungă cineva profesor." (I. Iordan, *Memorii* II, 125)

Cînd se realizează prin forme verbal-nominale, identitatea sintactică a circumstanţialului condiţional rămîne închisă în planul semantic al relaţiei de dependenţă: „... Părinţii tăi nu mai trăiesc de sute de ani, şi chiar tu, *ducîndu-te*, ne temem că nu te vei mai întoarce ..." (P. Ispirescu, 11), „*Puse* aceste fapte în relaţii directe cu noi înşine, ele par cel puţin ciudate unui om ca dumneata, dar *raportate* la întregul de fapte la care noi am participat sună cu totul altfel." (P. Sălcudeanu, 184)

Identitatea sintactică a circumstanţialului dezvoltat rămîne implicită în planul semantic al primului substantiv din sintagma nominală: „Eliberarea din funcţie a judecătorilor se face *în aceleaşi condiţii* în care aceştia au fost aleşi." (L. 58, art. 66) sau în planul semantic al relaţiei de dependenţă, dacă se realizează prin construcţii gerunziale absolute, cînd poate fi întărită de adverbul *numai*: „Numai *mergînd* el foarte încet, aş putea să-l mai ajung din urmă."

Circumstanţiala de condiţie se introduce în frază prin conjuncţii (locuţiuni conjuncţionale): *dacă, de, să, fără să, în caz că,* adverbul devenit conjuncţie *cînd*: „Dacă *te-ai uitat cîteva nopţi în cer,* copile, nu mai eşti bun de nimic ..." (T. Arghezi, VI, 167),

„De treci codri de aramă, *de departe vezi albind*
Ş-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint." (M. Eminescu, O. I., 85)

„*Să fi fost vară,* nu s-ar fi băgat de seamă." (E. Barbu, 147), „Să reclame, *în caz că ar fi fost evacuat cu forța,* se temea, fiindcă ar fi trebuit să mărturisească a fi tatăl unor copii dezavuați de noul regim, ceea ce, credea el, i-ar fi dăunat." (G. Călinescu, S.N., 239), „*Fără să-mi fi fost frică,* n-aş fi fost aici şi n-aş vorbi astfel." (O. Paler, *Viața ...*, 236), „Ia, *cînd aş avea eu o slugă ca aceasta,* nu i-aş trece pe dinainte." (I. Creangă, 211)

Dintre aceste elemente relaționale, numai locuțiunea conjuncțională *în caz că* se constituie în marcă absolută distinctivă pentru circumstanțiala condițională.

Relația de dependență dintre circumstanțiala de condiție şi regenta ei se lipseşte uneori de elemente de relație ; termenii sintagmei, singurii constituienți sintactici, propoziționali, ai frazei se juxtapun. Identitatea specifică a circumstanțialei de condiție este marcată în aceste enunțuri prin topică ; propoziția care ocupă primul loc, reliefată şi prin intonație, actualizează funcția de circumstanțial de condiție : „*Ai carte,* ai parte," „Banul trebuie să meargă ; *îl strîngi,* îl furi." (N. Iorga, 56)

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV (DE CONCESIE)

Determină verbe (locuțiuni verbale) : „Determinismul psihologic e atît de mare, încît *cu toată iluzia* deosebirilor de structuri, *sînt* incidente de asemănare, amănunte, care te-ngheață." (C Petrescu, *Procust*, 319), expresii impersonale : „Îi era foarte frig în continuare, deşi îşi pusese un pulovăr gros.", sintagma predicatului analitic : „De altfel, *oricît ne-am zbate, orice gînduri am avea,* în fața morții toți cei vii sînt artificiali." (A. Holban, 48), adjective : „S-a întors acasă obosit, *deşi nu făcuse cine ştie ce.*", adverbe: „Mergea foarte repede *cu toate că piciorul continua* să-l doară."

Observații : Cînd determină adjective sau adverbe, în sfera regentului se cuprinde şi verbul-predicat *(s-a întors obosit, mergea foarte repede)*.

Sub aspect *semantic*, circumstanțialul concesiv este expresia sintactică a unui factor care ar putea (sau ar fi putut) determina sau împiedica desfăşurarea acțiunii verbului-predicat sau existența (manifestarea) unei însuşiri a subiectului dar nu reuşeşte. Caracterul acestui factor, real sau ipotetic, determină constituirea a două tipuri semantice de circumstanțiale concesive, atunci cînd funcția are dezvoltare propozițională :

— concesive *reale*; factorul intervine în mod real, dar nu determină sau nu împiedică desfășurarea acțiunii:

„*Nu caut vorbe pe ales,*
Nici știu cum aș începe —
Deși vorbești pe înțeles,
Eu nu te pot pricepe;" (M. Eminescu, O. I., 173)

— concesive *ipotetice*; intervenția factorului care ar putea declanșa sau împiedica acțiunea verbului-predicat este ipotetică iar dacă ar deveni reală ar rămîne fără consecințe asupra desfășurării acțiunii verbale: „— Bădie, zise ea cu un fel de durere în glas și cu o deznădejde galeșă în ochi, *chiar dac-aș voi* să rîd, n-am să pot, *orice rugăminte mi-ai face.*" (C. Hogaș, 167),

„Căci de piatră de-ar fi, *încă s-a încălzi de-atît amor.*" (M. Eminescu, O. I., 162)

Tipuri structurale

a. simplu; se realizează prin:

— *substantive*: „Că acceptarea din partea lui n-ar fi însemnat, *în ciuda valorii* sale personale, un cîștig pentru Facultate nu încape nici o îndoială ..." (I. Iordan, *Memorii*, II, 115)

— *adjective*: „ ... Era tînără, cu un chip expresiv, cu privirea însuflețită *deși* puțin *turbure* ..." (M. Preda, *Viața*, 104)

— *forme verbal-nominale*: „Maica Pulcheria nu înțelegea nici ea vorbele Sabinei, și avu ca o părere că ele, *vorbind* tot un grai, vorbesc două graiuri deosebite, care nu pot fi tălmăcite unul într-altul." (T. Arghezi, IX, 121)

„Chiar adormit *vei continua să sîngeri*
ca un amurg." (A. E. Baconsky, 65)

— *adverbe* (locuțiuni adverbiale): *oricum, totuși, cu toate acestea, în orice caz*: „El adormi; *cu toate acestea*-i părea că nu doarme." (M. Eminescu, *P.L.*, 20), „Și, *oricum*, victoria mea asupra lui n-ar fi putut fi decît efemeră." (O. Paler, Galilei, 128)

b. dezvoltat; realizat prin sintagme formate dintr-un substantiv și un adjectiv nehotărît-atribut: „Deodată, ca și cum se hotărîse să spună ce avea de spus, *cu orice risc*, a început să vorbească." (O. Paler, *Viața* ..., 110)

c. mixt: „*Chiar bolnav fiind*, el tot se duce pe stadion."

d. complex: „*Chiar ajungînd ceea ce speri tu*, tot nu vei reuși să schimbi nimic."

e. **propozițional** (*circumstanțiala concesivă*): „Ne-auzeam suflarea și, *deși ne strecuram pe lîngă ziduri ca două umbre* ni se părea că pașii noștri aveau să deștepte pe toți paznicii cetății." (N.D. Cocea, 282)

f. **multiplu**: „*Cu toate mizeriile și nedreptățile* ei, lumea e singurul loc unde putem spera să ni se facă dreptate." (O. Paler, *Viața*, 290)

„Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit,
Cît suntem încă pe pace, cu îți zic : Bine-ai venit !" (M. Eminescu, O. I., 144

Marcarea identității specifice

Cînd se realizează prin adverbele *totuși, oricum* și locuțiunile adverbiale *cu toate acestea, în orice caz*, identitatea circumstanțialului concesiv este implicită : „Și *cu toate acestea* repertoriul ei nu seamănă cu al nimănui." (M. Eliade, *Dionis*), „Surîsul tău era foarte inocent, l-am putea numi, și *totuși* de o profundă melancolie." (M. Eminescu, PL, 27)

Cînd circumstanțialul concesiv se realizează prin substantive, relația de dependență se exprimă prin prepoziții și locuțiuni prepoziționale, care cer diferite cazuri :

— *genitivul : împotriva, în ciuda, în pofida* : „**În ciuda** *lucrurilor* pe care le știu, încă mai cred că iubirea e îndreptățită să vrea totdeauna mai mult decît are." (O. Paler, *Galilei*, 58), „Pe urmă, dintr-odată **împotriva** oricărei *așteptări*, rosti aproape cu aceleași cuvinte fraza pe care o rostise mai înainte domnul lor". (Z. Stancu, *Șatra*, 192)

— *dativul; contrar* : „Dau piept în piept cu amicul meu Costică Perigoridi care, **contrar** *felului* său cunoscut de toți, are acum aerul unui om prea puțin vesel." (I. L. Caragiale, III, 113)

— *acuzativul : cu tot, cu toată* etc : „M. Sadoveanu, **cu toată** *structura* lui sufletească opusă firilor analitice, mi s-a părut totdeauna că este omul cel mai inteligent artisticește dintre contemporanii mei." (G. Călinescu, *C.O.*, 310), „... Invidioșii, **cu toate** *clevetirile* lor, n-au putut nimic în contră-i." (I. L. Caragiale, IV, 82)

Cînd se realizează printr-un *infinitiv*, relația de dependență este exprimată prin prepoziția *fără ;* identitatea specifică a circumstanțialului rămîne, însă, implicită în plan semantic :

„Făr-a te ști *decît din presimțire,*
Din mărturii și nemărturisire
M-am pomenit gîndindu-mă la tine
Și — m-am simțit cu sufletul mai bine." (T. Arghezi, 366)

Cînd se realizează prin alte forme verbal-nominale (gerunziu sau participiu) sau prin adjective, identitatea specifică a circumstanțialului concesiv se marchează prin adverbele *chiar, și, nici, chiar și* : „*Nici bolnav* nu voi rămîne în casă."

Observații : Cînd se realizează prin gerunziu, circumstanțialul se poate lipsi de adverb :

„*Cine ești tu, acel de care gîndul*
Se-apropie necunoscîndu-*l*." (T. Arghezi, 310)

Circumstanțiala concesivă se introduce în frază prin :

— conjuncții (locuțiuni conjuncționale) : *deși, de, să, și să, (și) fără (ca) să, măcar că (să, de), cu toate că, chiar dacă (de, să), chiar cînd, fie că* : „Nu sunt aceiași actorii, deși *piesele sunt altele?*" (M. Eminescu, PL, 65)

Nu spera cînd vezi mișeii
La izbîndă făcînd frunte,
Te-or întrece nătărăii
De-ai fi cu stea în frunte." (M. Eminescu, O. I., 196)

„Și *străin să fi fost*, tot ai fi înțeles puterea acelei mulțimi cu capetele plecate." (E. Barbu, 168), „Ce este ratarea ? Cred că este imposibilitatea organică în care se află un individ de a-și atinge țelurile, cu toate că *ar avea însușirile trebuitoare*." (G. Călinescu, *C.O.*, 23), „Și măcar că *nevasta lui Honcu nu era în casă*, totuși el vorbea cu dînsa, ca și cum ar fi fost de față." (C. Hogaș, 300)

Observații : Conjuncția *fie că* introduce concesive dacă marchează în același timp un raport de coordonare disjunctivă : „Lacrima e tot atît de limpede și curată, *fie c-o produce bucuria, fie c-o produce suferința*". (M. Codreanu, 186)

Foarte adesea, conjuncția *deși* introduce în frază circumstanțiale concesive eliptice de predicat, de un auxiliar din structura predicatului sau, mai ales, de verbu lcopulativ: „*Deși foarte buni prieteni*, n-au fost niciodată la el acasă". (I. L. Caragiale, III, 253), „Deși *anunțată la aceeași oră*, lumea n-a mai venit în număr mare, avînd aerul că s-a păcălit o dată..." (C. Petrescu, *Procust*, 303)

Uneori *deși* are valoare de prepoziție, fiind marcă a unui circumstanțial concesiv simplu : „Ea răsuflă adînc, *deși încet...*" (M. Eminescu, PL. 84)

— *pronume (adjective) nehotărîte : orice, oricine, oricare, oricîți* :

„*Temeliile veciei*, orice-ați *face-s ale noastre*." (T. Arghezi, 74)

— *adverbe relative și nehotărîte : cît, oricum, oricît, oriunde, oricînd* : „Cît *de mult ar îmbătrîni ochii*, în privirea lor licăresc cîteodată scînteietoare rămășițe de tinerețe." (M. Codreanu, 181), „Orice individ, oricît *de modeste ar fi mijloacele lui intelectuale*, are o concepție despre lume." (G. Călinescu, CO, 145), „Ori de unde-*i începe*, răsfoind tot la a șaptea filă, o limpezime dumnezeiască e în fiecare șir." (M. Eminescu, PL, 43)

Dintre elementele relaționale care marchează dezvoltarea propozițională a circumstanțialului concesiv, se impun ca mărci absolute ale identității sale sintactice conjuncția *deși* și locuțiunile conjuncționale *chiar dacă (de, să), și dacă, măcar că (să), cu toate că*.

Cînd circumstanţiala se introduce prin adverbe nehotărîte, marca identităţii sale sintactice rezultă dintr-o împletire a elementului de relaţie cu topica, cu termenii corelativi şi cu modul verbului-predicat din concesivă :

circumstanţială spaţială : „Te găsesc *oriunde te duci.*"

circumstanţială concesivă : „Oriunde te-ai duce, **tot** te găsesc."

Termenii corelativi au rol hotărîtor şi în marcarea identităţii circumstanţialei concesive introduse prin conjuncţia *să :*

circumstanţială condiţională : „Să *nu fi ştiut nimic despre toate acestea,* aş fi mers."

circumstanţiala concesivă : „Să *nu fi ştiut nimic* despre toate acestea, **tot** aş fi mers."

Identitatea specifică a celor două variante ale circumstanţialei concesive se fixează, în mod relativ, prin elemente relaţionale şi prin modul verbului-predicat.

Sînt specifice concesivei *ipotetice* locuţiunile conjuncţionale pe baza lui *să,* morfem de conjunctiv, prin excelenţă, mod al incertitudinii : *chiar să, şi să, măcar să :* „*Chiar să fi vrut cineva* să urce sau să coboare n-ar fi reuşit." (O. Paler, *Viaţa,* 130), „Nu mă duc la Socola *măcar să mă omori.*" (I. Creangă, 77)

Introduc concesive *reale,* conjuncţia *deşi* şi locuţiunile conjuncţionale terminate cu conjuncţia *că : măcar că, cu toate că :*

„Ce ştii tu ? Ăsta-i loc cu viitor, *măcar că nu mai terminăm noi cu astupatul !*" (E. Barbu, 21)

Celelalte elemente de relaţie introduc amîndouă categoriile de concesive ; deosebirile sînt marcate de modul verbului predicat ; indicativul caracterizează verbul *concesivei reale :* „Fapta atrage răspunderea penală a tuturor participanţilor la săvîrşirea ei, *chiar dacă plîngerea prealabilă s-a făcut sau se menţine cu privire numai la unul dintre ei.*" (*C.P.,* 54) iar potenţial-optativul, modul *concesivei ipotetice : „Oricît de bine ai povesti un lucru,* este greu să redai prin cuvinte anumite stări ale sufletului." (P. Sălcudeanu, 148)

Uneori, relaţia de dependenţă pe care se întemeiază circumstanţiala concesivă, se exprimă prin juxtapunere. Identitatea sa sintactică este asigurată în aceste enunţuri de :

— existenţa unui verb semiauxiliar de modalitate (a putea), în structura predicatului compus :

„Poţi zidi o lume-ntreagă, poţi s-o sfarămi,... orice-ai spune,
Peste toate o lopată de ţărînă se depune." (M. Eminescu, O. I., 134)

— situarea verbului-predicat al concesivei la conjunctiv, fără morfemul *să,* iar a propoziţiei în faţa regentei :

„Tu vrei un om să te socoţi,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toţi,
S-ar naşte iarăşi oameni.“ (M. Eminescu, O. I., 177)

— intrarea într-o relaţie sintactică disjunctivă a două propoziţii dezvoltînd opoziţia afirmativ-negativ: „Eu, *am n-am clienţi* acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg...“ (I. L. Caragiale, I, 172)

În primele două categorii de enunţuri, concesiva este o concesivă ipotetică.

CIRCUMSTANŢIALUL REFERINŢEI *. (LIMITATIV)

Determină **verbe** (locuţiuni verbale): „Nu-şi făceau iluzii *în privinţa lui* şi am rămas mirat de această convingere a lor.“ (P. Sălcudeanu, 180), **adjective**: „Ei se arătaseră lacomi *de învăţătură*, plăcuţi *la vorbă* şi meşteri în condei, isteţi şi destoinici, dar fără şir în ce făceau, cu trăsneli toţi şi cu toane...“ (M. Caragiale, 110), **sintagma predicatului analitic**: „Nu-i vorbă, că *de greu*, greu îi era, pentru că în lipsa lui n-avea cine să-i îngrijească de casă...“ (I. Creangă, 167), **adverbe** (locuţiuni adverbiale) (prin intermediul unui verb): „Astfel mie îmi pare să fi observat că Slavici a început să scrie mai rău *în ce priveşte literatura, mai bine în ce priveşte politica.*“ (M. Eminescu, *Despre cultură*, 247)

Sub aspect *semantic*, circumstanţialul referinţei:

— fixează sintactic domeniul, direcţia, perspectiva, punctul de vedere, în limitele cărora se desfăşoară o acţiune sau există (se manifestă) o însuşire: „Greutatea scrierii noastre, astfel mărginită, se află numai *în privinţa neajunsului* literelor latine.“ (T. Maiorescu, 249)

— reliefează sintactic subiectul sau obiectul acţiunii verbale: „Viaţa şi-o povestesc numai cei ce sînt nemulţumiţi de ea; *în ceea ce mă priveşte*, nimeni nu m-a obligat să o aleg, deci n-are de ce să-mi pară rău de felul cum mi-am trăit-o.“ (P. Sălcudeanu, 187) sau chiar acţiunea exprimată prin verbul-predicat; circumstanţa se realizează atunci prin supinul aceluiaşi verb: „Ce s-a gîndit Mielu: *de slugărit* n-o să-l slugărească pe dl. Bică o viaţă-ntreagă.“ (E. Barbu, 213)

Observaţii: Subiectul gramatical este adesea reliefat prin pronumele nehotărît *unul*: „*Eu* unul mă duc să deschid.“ (I. Creangă, 136)

---

* În *Gramatica Academiei*, ca şi în alte lucrări de gramatică, se foloseşte pentru această funcţie denumirea de *circumstanţial de relaţie*.

Tipuri structurale

a. **simplu** ; se realizează prin :

— *substantiv*: „Pe de altă parte, trebuie în adevăr să ţinem seamă că această societate este, totuşi, singura care arată oarecare pricepere *în ce priveşte producţiile literare.*" (M. Eminescu, *Despre cultură*, 247)

— *pronume* (adjective pronominale) : „... Aveam rezerve *în privinţa dumitale*, tocmai pentru felul reţinut în care te purtai." (P. Sălcudeanu, 462), „*Din partea* **mea**, mîncarea-i numai o zăbavă ; băuturica mai este ce este, zise Setilă." (I. Creangă, 235)

— *forme verbal-nominale*: „Copilul se naşte curios de lume şi nerăbdător *de a se orienta* în ea." (G. Călinescu, *C.O.*, 277), „... Soră., m-am întrebat dacă fac bine *încredinţîndu*-ţi caietele mele, adică viaţa mea..." (P. Sălcudeanu, 462), „*De omorît* nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om aşa de rău..." (I. L. Caragiale, IV, 175)

— *adverbe*: „*Esteticeşte* o piesă e totdeauna un întreg, ca şi un tablou, ca şi o statuie." (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 117)

„*Dinlăuntru* înlăuntru m-am culcat eu ; dar m-am răzgîndit..." (C. Hogaş, 131)

b. **dezvoltat** ; se realizează prin :

— sintagme care au ca regent unul din substantivele *aspect* (precedat de prepoziţia *sub*), *perspectivă* (precedat de prepoziţia *din*), *punct de vedere* (precedat de prepoziţia *din*): „Piesa a avut un succes pe care i-l dorim *din punctul de vedere al existenţei* materiale a teatrului dar nu i l-am dori *din punctul de vedere al artei* dramatice ca atare." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 195)

— sintagme pe baza substantivului *privinţă*: „... Amîna din zi în zi şi de joi pînă mai de-apoi, această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în *multe privinţi*..." (I. Creangă, 168)

— sintagme pe baza gerunziului verbului *a vorbi (a discuta)*: „Însă mergerea lor pînă acolo era curată nebunie, *politiceşte vorbind*, şi nimeni n-a tras vreun folos." (G. Călinescu, *C.O.*, 40)

c. **propoziţional** *(circumstanţiala de referinţă)*: „Omul nu trebuie să-şi piardă niciodată răbdarea *în ceea ce ştie* că este după legile firii." (G. Călinescu, *C.O.*, 152)

d. **multiplu** : „*Cît despre Al. Mariţei şi-al lui Matei*, aceştia trecuseră pe lîngă şcoală..." (E. Barbu, 135), „Nu mai încăpea îndoială *că băiatul a găsit pe Naţl şi că amîndoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.*" (I. Slavici, *Mara*, 197)

Marcarea identităţii specifice

Rămîne implicită în planul semantic al relaţiei de dependenţă identitatea funcţional-sintactică a circumstanţialului limitativ simplu,

realizat prin adverbe sau forme verbal-nominale: „Mozart, *stilistic*, este în general grațios și exuberant, predispune la gravitate." (G. Călinescu, CO, 351), „Au fost unanimi *în a ferici*... pe amicul Mandache de cît noroc a avut și are." (I. L. Caragiale, IV, 90), „*De părut rău*, lui nu i-a părut, că-i plăcea și munca la cîmp și mai ales dulgheria." (Brătescu-Voinești, 85)

Identitatea circumstanțialului dezvoltat este implicită în planul semantic al termenului regent din sintagmă: „*Din punctul de vedere al „curățeniei*" recunoaștem și lăudăm alegerea piesei." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 163) sau al întregii sintagme, dacă se întemeiază pe verbul *a vorbi*: „Ceea ce pot spune despre ei, în *general vorbind*, este că își făceau mulțumitor datoria." (I. Iordan, *Memorii*, II, 128)

Cînd circumstanțialul se realizează prin substantive, pronume (adjective), relația de dependență se exprimă prin prepoziții: *asupra, despre, de, din, la, în, pentru* și locuțiuni prepoziționale: *în (ceea) ce privește, în privința, privitor la, relativ la, referitor la, cu referire la, în legătură cu, în raport cu, din partea, cît pentru, cît despre*. Rămîne nespecifică doar locuțiunea prepozițională *în jurul*.

Prepozițiile (și locuțiunile prepoziționale) impun substantivului (pronumelui, numeralului) — circumstanțial de referință cazurile:

— *genitiv: asupra, în jurul, în privința, din punctul de vedere, din partea*: „Și mai întîi să căutăm a ne înțelege asupra *părții* celei mai puțin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale..." (T. Maiorescu, 418), „Persoanele confruntate sînt ascultate cu privire la faptele și împrejurările **în privința** *cărora* declarațiile date anterior se contrazic." (C.P.P., 88), „... Mai încolo nu prea sînt fîntîni, și **din partea** *apei*, mi se pare că i-om duce dorul." (I. Creangă, 204), „Și totuși nemțoaica „cu cap și dinți de cal" crește singură fetița pe care Fibula o naște, păstrînd o discreție eroică **în jurul** întîmplării." (Șt. Bănulescu, 305)

— *acuzativ*: celelalte prepoziții (locuțiuni prepoziționale):

„*Străin* **la** vorbă *și* **la** port
Lucești fără de viață." (M. Eminescu, O. I., 171)

„**Pentru** *Epicur* fericirea era să fii ca pietrele, insensibil la suferință." (O. Paler, *Galilei*, 21), „— Doamnă, cred că faceți o confuzie... Vă prețuiesc nesfîrșit **ca** *inteligență*..." (C. Petrescu, *Procust*, 289),

„E minune oare că **pentru** *el* visul era o viață și viața un vis ?" (M. Eminescu, P. L., 28), „**Întrucît privește** *puricele*, cel puțin acesta e o vietate de cel mai agreabil aspect și părerea mea este că poate lua loc în recuzita poetică alături de păun și de rodie." (G. Călinescu, C.O., 47), „**Cît despre** *apă* bună, nu vă îngrijiți; acuș avem să dăm peste o fîntînă cu apă dulce și rece ca gheața." (I. Creangă, 204), „Fiecare are,

Galilei, pămîntul său în legătură cu *care* poate fi întrebat într-o zi." (O. Paler, *Galilei*, 26)

Observații : Locuțiunea prepozițională *în ceea ce privește* are și o variantă cu verbul la imperfect: „Asta putea fi adevărat *în ceea ce privea* pe copiii lui Moromete." (M. Preda, *Delirul*, 8)

Cînd circumstanțialul referențial se realizează prin adjective pronominale, acestea stau în cazul acuzativ și cînd sînt subordonate termenului regent prin locuțiunea prepozițională *în privința* : „Păcat că știința necromanției și aceea a astrologiei s-au pierdut — cine știe cîte mistere ne-ar fi descoperit *în această privință*." (M. Eminescu, P.L., 25)

Circumstanțiala referențială se introduce în frază prin :

— *conjuncții : să, că, dacă* : „N-am mare îndoială *că*, dacă ne vom rușina să iubim ceea ce datorăm vieții, *vom încuraja numărul celor incapabili de dragoste.*" (O. Paler, *Galilei*, 127), „Nu ești curios, Galilei, *să știi* ce cîntă sclavii care ridică în calea ta acest zid ?" (O. Paler, *Galilei*, 81), „Curta crezu că turismul are să depășească sanatoriul, era chiar curios *dacă are să se întîmple așa*, dar mașina opri la poartă..." (P. Sălcudeanu, 211)

— *pronume (adjective) relative* (precedate sau nu de prepoziții) : „Pe urmă l-a ispitit cui *vinde*, ce cîștig scoate pe zi". (E. Barbu, 93), „Rămîne numai să ne înțelegem în ce *consistă*, în ce *poate consista* acea influență morală a lucrărilor de artă." (T. Maiorescu, 422), „În legătură cu *ce-i spunea mai înainte*, zise Iosif, după ce făcură drumul în tăcere... el, Iosif, a observat o ciudățenie..." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 22)

Se constituie în mărci distinctive ale identității sintactice a circumstanțialului referențial toate locuțiunile prepoziționale, ca atare, în interiorul propoziției, sau precedînd pronume relative, la nivelul frazei.

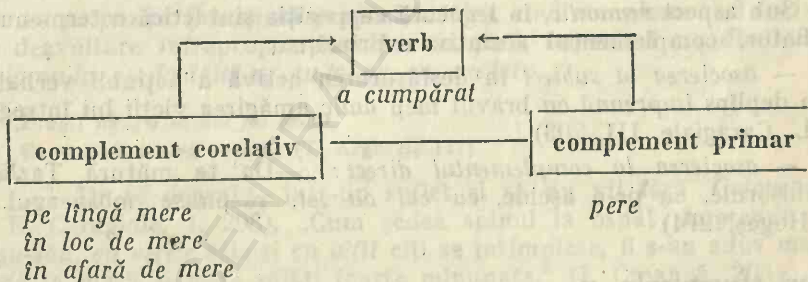
În celelalte enunțuri, identitatea circumstanțialului rămîne implicită în planul semantic al relației de dependență sau al verbului regent ; locuțiunea verbală *a sta la îndoială*, de exemplu, este determinată în mod frecvent de o circumstanțială limitativă (referențială).

COMPLEMENTUL CORELATIV

Funcția de *complement corelativ* rezultă dintr-o relație de dependență care se intersectează cu o altă relație sintactică, de dependență sau de interdependență. Complementul *corelativ* mediază (sau este mediat de) subiect sau de un complement *primar*, rezultat din prima relație sintactică cu originea în același termen verbal.

Sub aspect structural, integritatea enunțului este asigurată de prezența deopotrivă a termenului regent și a subiectului sau complementului primar. În absența complementului primar sau a subiectului, enunțul se destructurează: „A cumpărat [mere] *în loc de pere.*", „Am văzut[-o pe Maria] *cu fetița.*", în aceeași măsură în care ar rămîne nestructurat în absența regentului: „Mere în loc de pere.", „Pe Maria cu fetița."

Planul semantic al acestei relații sintactice *mediate*:

determină constituirea a patru subtipuri de complemente corelative:
— complementul *sociativ*
— complementul *cumulativ*
— complementul *de excepție*
— complementul *de opoziție*

Complementele *corelative* sînt compliniri facultative ale cîmpului sintactic al verbului regent, care amplifică planul semantic global al enunțului. În absența complementului corelativ, enunțul are autonomie sintactică, semantică și structurală deopotrivă: „A cumpărat mere" [în loc de pere], „Am văzut-o pe Maria" [cu fetița].

Numai cînd se află la diateza reciprocă, sau cînd planul său lexical implică ideea de reciprocitate sau numai asociere, verbul regent cere cu necesitate, cînd este întrebuințat la singular, realizarea concretă a funcției de complement corelativ *(sociativ)*: „El s-a întîlnit ieri [*cu mine*]", „El a stat de vorbă [*cu ea*]".

Observații: Adesea, raportarea complementului corelativ la regent se face prin intermediul predicatului analitic, din structura căruia acesta face parte ca regent: „*Și în loc de a fi așa de ucigași și plini de păcate* (...) nu puteau ei *să fie nevinovați și blajini*...?" (C. Hogaș, 313)

COMPLEMENTUL SOCIATIV

Determină **verbe** (locuțiuni verbale), cu tranzitivitate directă, dacă rolul de mediator în dezvoltarea relației sintactice îl are un complement direct: „... Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe *la un loc cu o vadră* de apă dulce și cu una de miere..." (I. Creangă, 210), tranzitive sau intranzitive, dacă medierea o face subiectul enunțului: „Vechiul cîntec se **împletea** *cu sunetul* stins al acordeonului *și cu* tristele *măsuri* ale țambalului." (E. Barbu, 76) sau **interjecții**: „Dar lasă asta... *hai* în oraș *cu mine*." (M. Eminescu, PL, 74)

* * *

Sub aspect *semantic*, în legătură cu poziția sintactică a termenului mediator, complementul sociativ exprimă:

— *asocierea la subiect* în desfășurarea activă a acțiunii verbale: „Am deplîns *împreună cu* bravul meu *amic* amăgirea vieții lui întregi." (I. L. Caragiale, III, 203)

— *asocierea la complementul direct*: „—Da' te mătură Tazlău, domnișorule, ca pe-o așchie, *cu cal cu tot*, răspunse moșneagul..." (C. Hogaș, 274)

Tipuri structurale

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantive* (alte unități lexico-gramaticale substantivizate, sintagme substantivale): „Mihai se întoarse *cu Tița*, care și ea înțelese cînd îl văzu pe Birică lungit sub deal." (M. Preda, *Moromeții*, 178), „Se înțelesese de cu ziuă *cu ai vecinului*, unii mai mici, care abia îl așteptau." (E. Barbu, 136)

— *pronume*: „Unde mai găsești un telefon la care să poți să vorbești *cu ai tăi*, chiar dacă n-ai pe nimeni..." (O. Paler, *Viața*..., 210),

„Zadarnic se plimbase de la un capăt la altul al digului, aşteptînd să apară cineva *cu care* să intre în vorbă." (M. Eliade, 86)

— *numerale*: „Pe Mircea l-am aşezat *cu primul* dintre ei în banca întîi."

b. **propoziţional** *(completiva corelativă* **sociativă**): „Sînt pregătită. Am şi vorbit *cu cine* trebuie." (M. Preda, *Cel mai iubit...*, II, 182)

c. **multiplu**: „Trebuie să ştii că d-lui îi lunatec şi noaptea stă la sfat *cu strigoii, cu bufniţele şi cu liliecii.*" (C. Hogaş, 107)

Cînd planul semantic al verbului regent (prin conţinutul său lexical sau prin situarea lui la diateza reciprocă) implică desfăşurarea acţiunii în reciprocitate (sau asociere), realizarea complementului sociativ *este cerută* de necesitatea împlinirii semantice a cîmpului sintactic deschis de verb: „N-am avut curaj să **dau ochii** *cu el*, măcar că nu crede..." (I. L. Caragiale, I, 169)

În absenţa complementului sociativ, planul semantic al verbului rămîne în sfera generalului: „Multă vrme *nu poate sta de vorbă* o fată care are atîta treabă." (Caragiale, IV, 242)

Marcarea identităţii specifice

Relaţia de dependenţă în spaţiul căreia se dezvoltă funcţia de complement *sociativ*, se exprimă numai prin *elemente relaţionale*:

— *prepoziţii* (locuţiuni prepoziţionale), cînd complementul sociativ are dezvoltare infrapropoziţională: *cu, fără, împreună cu, dimpreună cu, la un loc cu, laolaltă cu, cu tot cu, cu...cu tot*:

„Dragii mei, o să mă joc odată
Cu voi, *de-a ceva ciudat.*" (T. Arghezi, 111)

„— Du-te degrabă, într-un suflet şi să nu vii fără *Caţavencu.*" (I. L. Caragiale, I, 208), „Cum şedea spînul la ospăţ împreună cu *moşu-său, cu verele* sale *şi cu alţii* cîţi se întîmplase, li s-au adus mai la urmă la masă şi nişte sălăţi foarte minunate." (I. Creangă, 208), „Mă condamni să-mi uit vizionara mea fiinţă, iar tu întreprinzi o călătorie cu *iubita ta* cu tot, în orice spaţiu al lumei ţi-ar plăcè..." (M. Eminescu, PL, 47), „Dacă voi porni, voi luneca în primul smîrc şi-mi voi găsi moartea într-o baltă noroioasă laolaltă cu *fluturii.*" (O. Paler, *Viaţa*, 147),

„Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape
Dimpreună cu al lunei disc *stăpînitor de ape.*" (M. Eminescu, O. I., 154)

— *pronume relative* precedate de prepoziţiile *cu, fără* şi locuţiunile prepoziţionale pe baza lui *cu*, cînd funcţia de complement sociativ are

dezvoltare propozițională: „Dar, firește, s-a știut îndată în toată mahalaua că „biata“ Acrivița lui Hagi Cănuță a ajuns de-o bate arnăutul — la masă ! față cu musafirii — după ce-o înșeală *cu care-i iese înainte !...*“ (I. L. Caragiale, IV, 302)

Cînd relația de dependență se exprimă prin prepozițiile *cu* și *fără* sau prin pronume relative precedate de aceste prepoziții, identitatea specifică a complementului sociativ rămîne implicită în planul semantic al relației de dependență în împletire cu planul semantic al termenului prin care se realizează. Datorită caracterului polifuncțional al prepoziției *cu*, singur planul semantic diferențiază complementul *sociativ* de circumstanțialul *instrumental* și de complementul predicativ:

complement sociativ: „El a lucrat *cu Mircea (cu cine a venit).*“
circumstanțial instrumental: „El a lucrat *cu sapa (cu ce a avut).*“
complement predicativ: „El a lucrat *cu paltonul* (cu ce avea pe el).“

Locuțiunile prepoziționale se constituie în mărci distinctive, în ele înseși, pentru complementul sociativ, la nivelul propoziției, precedînd pronume relative, la nivelul frazei.

COMPLEMENTUL CUMULATIV

Determină verbe (locuțiuni verbale): „*Pe lîngă oase,* un organism mai are și altele care te pot părăsi.“ (M. Preda, 346), „Privirile mă săgetează; *pe lîngă cei de la* mese, ies acuma să se uite la mine și cei din cafenea.“ (I. L. Caragiale, IV, 74) sau **sintagma predicatului analitic**: „Surtucul lui, *pe lîngă acestea,* **era mai mult urzeală** decît bătătură, ros pe margini...“ (M. Eminescu, PL, 32)

Sub aspect *semantic*, complementul *cumulativ* exprimă:
„obiectul“ căruia i se adaugă, în desfășurarea acțiunii verbale:
— *subiectul gramatical:* „Din posturile de controlori s-au suprimat două și se va înființa încă un subinspector, *pe lîngă ceilalți* șapte...“ (I. L. Caragiale, II, 172)

— *complementul (direct, indirect, de agent):* „... Mai mult poate decît familia, care *pe lîngă bucurii* i-o fi adus și multă **suferință și amăgire**, aceste flori îl țineau pe bătrînul horticultor legat definitiv de viață.“ (M. Preda, *M. Sg.*, I, 63), „Avea inteligență vie, caracter de bronz, temperament de erou; *pe lîngă acestea* natura-l înzestrase **cu un talent** de orator de o putere irezistibilă.“ (I. L. Caragiale, II, 160), „Sau poate se temea că era auzit **și de altcineva** *în afară de mine.*“ (O. Paler, *Viața...*, 110)

— *complementul sociativ:* „Era, *în afară de* doamna bătrînă cu care lua masa de obicei, **împreună cu trei domni**, pe care îi cunoșteam, de altfel.“ (C. Petrescu, *Procust*, 126),

însușirea căreia i se adaugă, în caracterizarea, prin predicat analitic, a subiectului, o altă însușire, printr-un nume predicativ: „El era orfan... și *afară de aceea* **determinat** prin naștere de nepozitivism.", (M. Eminescu, PL, 27) sau prin predicat: „Și nu-mi iertaseră, probabil, că *după ce eram prost* **mai aveam și tupeul** să-i judec." (O. Paler, *Viața...*, 63),

circumstanța (temporală sau spațială) căreia i se adaugă, în desfășurarea acțiunii verbale, un alt circumstanțial: „*În afară de marți*, a mai venit și joi.",

acțiunea (starea) căreia i se adaugă acțiunea (starea) exprimată prin verbul regent: „Nu poți să taci din gură acolo? *După ce că nu muncești* **nici nu taci**?" (M. Preda, *Moromeții*, 318)

Tipuri structurale

a. **simplu**; se realizează prin:

substantiv: „*Pe lîngă energia* rară a pasajelor dramatice, înălțimea și dulceața pasajelor lirice ale dramei fac din acestea niște adevărate pietre scumpe ale literaturii române." (M. Eminescu, *Despre cultură ...*, 206)

pronume: „*Pe lîngă acestea* mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre ..." (I. Creangă, 125)

numeral: „*În afară de cei doi*, a mai apărut unul."

locuțiuni adverbiale: *plus de asta*, (*în*) *afară de asta*, *pe lîngă asta*, (*în*) *afară de aceea*: „*Afară de aceea*, cu propășirea realismului modern, se șterg legende și povești, proverbe și locuțiuni, adevărate nestimate ale gîndirei poporului românesc." (M. Eminescu, *Despre cultură ...*, 64), „A! Dar nu numai d. Costică Petrăchescu, controlorul, are imaginație! și, *afară de asta*, în fiecare an e cîte un 1 aprilie." (I.L. Caragiale, II, 171)

b. **propozițional** (*completiva cumulativă*): „Nu ți-e destul că sunt cinstită, *după ce că-ți* rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumitale ... ?" (I.L. Caragiale, IV, 297)

c. **multiplu**: „*În afară de San Marco și de Palatul dogilor*, Veneția e plină de amintirile trecutului și de opere de artă." (N.D. Cocea, 271), „*Lasă că fac mișelii și umblă ca dezmeticii pe uliți* (...) dară azi să iasă ei din biserică ..." (P. Ispirescu, 157)

Marcarea identității specifice

Cînd se realizează prin locuțiuni adverbiale: *plus de asta*, *afară de asta* (*aceea*), identitatea complementului cumulativ este implicită în planul semantic al grupului: „Ș-apoi *afară de aceasta* omul acela era ceva de spăriet: avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și dăbălăzate." (I. Creangă, 225)

Cînd se realizează prin substantive (pronume, numerale) sau adverbe, relaţia de dependenţă se exprimă prin prepoziţia compusă *pe lîngă* şi locuţiunile prepoziţionale *dincolo de, (în) afară de* şi *în afara* :

„*Şi tot* pe *lîng-acestea cerşesc înc-un adaos* :
Să-ngăduie intrarea-mi în vecnicul repaos !" (Eminescu, O.I., 115)

„— Desigur, doamnă, răspunse acesta, *afară de limba franceză*, noi turiştii sîntem ţinuţi să cunoaştem şi limbile orientale ..." (C. Hogaş, 320), „Numai că de data aceasta descoperisem şi altceva **dincolo de** *faptul* că-mi doream numerele cîştigătoare pentru a mă apăra de o resemnare sălcie." (O. Paler, *Viaţa* ..., 38)

Completiva cumulativă se introduce în frază prin :

— locuţiuni conjuncţionale : *în afară că, după ce (că), lasă că, plus că, pe lîngă că* : „*Lasă că tatăl său era, în gîndul lui, vinovat de toate*, dar el se mai şi temea, ca nu cumva acesta, aflînd ceva, să facă, om îndărătnic cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara, ori s-o oprească pe Persida din drum." (I. Slavici, *Mara*), „Mă baţi, ai ? *după ce-ţi rîzi de casa şi de cinstea mea, hoţule şi pehlivanule* ! ..." (I.L. Caragiale, IV, 301), „*După ce că stam într-o gară pustie, departe de lume*, ne vedeam ameninţaţi să murim de sete." (O. Paler, *Viaţa* ..., 164)

— pronume relative precedate de prepoziţia *pe lîngă* sau locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, în afara* : „Prin glasul lui E. Jebeleanu, Lidice şi Hiroshima au devenit pentru noi, *pe lîngă ceea ce înseamnă pentru întreaga omenire*, două meditaţii amare şi grave, două imprecaţii străbătute de o mînie universală ..." (G. Bogza, 39)

Se constituie în mărci distinctive ale complementului cumulativ prepoziţia compusă *pe lîngă* şi locuţiunea prepoziţională *(în) afară de*, atunci cînd funcţia se realizează prin adverb : „Sîmbătă, *în afară de dimineaţa* el merge la ziar şi după amiaza." şi locuţiunile conjuncţionale *pe lîngă că, după ce că, las'că, plus că*, pentru dezvoltarea sa propoziţională.

Cînd relaţia de dependenţă se exprimă prin locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, în afara* (singure sau precedînd pronume relative) comune şi dezvoltării complementului de excepţie, identitatea complementului cumulativ este fixată de adverbele *corelative şi, mai, încă, nici* care însoţesc termenul-*subiect* (*complement, circumstanţial*) aflat în relaţie sintactică directă cu regentul şi forma pozitivă a verbului-predicat :

complement cumulativ : „*În afară de Doina* a mai venit o fată."
complement de excepţie : „*În afară de Doina*, n-a mai venit nimeni."

COMPLEMENTUL DE EXCEPȚIE

Determină *verbe* (locuțiuni verbale): „Terenul era, deci, bine pregătit pentru coloniștii romani, care **nu aduceau**, *în afară de limbă*, aproape nimic necunoscut indigenilor din țările dunărene." (V. Pârvan, 155)

Sub aspect *semantic*, complementul de excepție exprimă *detașarea*, *izolarea* unui „obiect" sau a unei coordonate circumstanțiale de restul componentelor unui ansamblu dat, în raport cu acțiunea verbului-predicat. În funcție de natura acestei detașări din ansamblu, complementul de excepție prezintă două variante:

— *pozitiv**: „obiectul" se implică în desfășurarea unei acțiuni, de la care celelalte componente se sustrag: „Nu se mai aude nici un zgomot *în afară de cel al rîului*." (O. Paler, *Caminante*, 195)

— *negativ*: „obiectul" se sustrage de la desfășurarea acțiunii verbale în care celelalte componente se implică: „Fapta se consideră săvîrșită în public atunci cînd a fost comisă... într-o adunare sau reuniune de mai multe persoane, *cu excepția reuniunilor* care pot fi considerate că au caracter de familie." (C.P., art. 57)

Complementul de excepție exprimă sintactic exceptarea de la sfera semantică a:

— *subiectului*: „*Afară de ușa* pe care intrase, nu mai era **o alta**." (M. Eminescu, P.L., 229)

— *complementului* (direct, indirect, de agent): „Și *afară de mine* nu-i cunoșteam alt oaspe." (M. Caragiale, 105), „**Nimănui** nu i-a fost menit așa ceva, *în afară de Ali Kedri*." (B. Fox, 249), „*În afară de Doina*, cartea n-a mai fost citită **de nimeni**."

— *complementului sociativ*: „N-a putut să intre în vorbă **cu nimeni** altcineva *decît cu bătrînul*."

— *circumstanțialului* (temporal și spațial, mai ales): „Pot citi în pietre ce se va întîmpla diferitelor persoane din apropierea mea, *dar în afară de cazuri* de forță majoră, n-am destăinuit **niciodată** persoanei în chestiune ce-am aflat." (M. Eliade, 419)

— *numelui predicativ*: „*Afară de ochii negri*, care erau ai ei, era el *întreg*, el, copilul din portret." (M. Eminescu, PL, 21)

— *atributului*: „Nici un drum nu i se mai deschisese apoi înainte, *afară doar de acela* de a ajunge mic funcționar pe la pretură sau pe la gară ..." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 53)

---

* În *Gramatica Academiei*, II, p. 203—204, precum și în alte lucrări de specialitate, cele două aspecte ale complementului de excepție sînt diferențiate pe baza formei, afirmativă sau negativă, a verbului-predicat și, de aceea, identitatea lor e inversată.

Tipuri structurale

a. **simplu**; se realizează prin:

substantive: „Grațierea nu are efecte asupra pedepselor complementare, *afară de cazul* cînd se dispune altfel ..." (C.P., art. 51)

pronume (și adjective pronominale):

„Peste crengi scînteie stele,
Farmec dînd cărării strîmte,
Și afară *doar* de ele
Nime-n lume nu ne simte." (M. Eminescu, O. I., 209)

„*Cu excepția* mea toată lumea avea cîini, dar nu discutam despre ei." (O. Paler, *Viața* ..., 110)

numerale: „Dar ceea ce constatăm cu părere de rău este că *afară de doi-trei*, ceilalți nu știu a vorbi." (M. Eminescu, *Despre cultură*..., 163)

forme verbal-nominale (infinitiv): „Pentru ce se bătea el, *în afară de a se ilustra*?" (E. Barbu, SN, 124)

adverbe: „În afară de joia, pot trece în fiecare zi."

b. **dezvoltat**, constituit din gerunziul *exceptînd* și complinirile sale: „De asemeni în magie, posedînd simbolurile, ajutați și de faptul că omul-microcosm e o monadă concordantă în totul Divinității (*exceptînd o anume obtenebrare* de origine materială) (...) putem provoca schimbări de poziții cosmice." (G. Călinescu, U.P., 236)

c. **propozițional** (completiva de excepție): „Am crezut chiar că reușisem, la un moment dat nu se mai auzea nimic *afară de ceea ce era firesc într-o pădure*." (O. Paler, *Galilei*, 87)

c. **multiplu**: „Eteriștii nu făcură altă vitejie *decît să prindă pe Tudor și să-l omoare la miezul nopții*..." (Galaction, I, 114)

Marcarea identității specifice

Relația de dependență din care rezultă funcția de complement de excepție se exprimă, în general, prin *elemente relaționale*. Se juxtapune direct termenului regent, complementul de excepție dezvoltat, realizat pe baza formei de gerunziu a verbului *a excepta*: „*Exceptînd ziua de marți*, el stătea toată săptămîna în bibliotecă."

Cînd are structură simplă, complementul de excepție este marcat de:

— *locuțiuni prepoziționale*; acestea impun substantivului (pronumelui, numeralului), prin care se realizează complementul de excepție, cazul *genitiv*: *în afara, cu excepția*: „În ședințele instanțelor judecătorești, membrii completului, cu excepția *militarilor*, sînt obligați să poarte

ţinuta vestimentară de judecată." (L. 58/art. 85) sau cazul *acuzativ*: (*în*) *afară de, mai puţin*: „Pietricelele mele cădeau în această prăpastie, dar am înţeles de atunci că nimic altceva, **în afară de** *moartea* mea, n-o s-o umple." (O. Paler, *Galilei*, 94), „Atunci mă gîndesc că această lume îmi poate lua totul, **mai puţin** *dreptul* de a o regreta." (O. Paler, *Galilei*, 148)

— adverbul *decît* (întrebuinţat prepoziţional): „Nu mai puteam face alte eforturi *decît cele minime*". (O. Paler, *Viaţa*, ... 283)

Completiva de excepţie este introdusă în frază prin:

— *locuţiunile conjuncţionale* **în afară că** și **decît să**:

„Ce să le facem altceva **decît să** *le interzicem* să mai crească atîtea vite?" (M. Preda, *Cel mai iubit* ..., III, 177)

— pronume relative precedate de locuţiunile prepoziţionale *în afara, în afară de, cu excepţia* sau de adverbul *decît*: „ ... Să știu că nimeni n-a aflat nimic **în afară de ce** *ne-a spus ea* ..." (M. Eliade, 494)

Se constituie în marcă distinctivă a complementului de excepţie locuţiunea prepoziţională *cu excepţia*, întrebuinţată ca atare, la nivelul propoziţiei sau precedînd un pronume relativ, la nivelul frazei.

Cînd relaţia de dependenţă se exprimă prin celelalte elemente relaţionale, comune și complementului cumulativ, identitatea de circumstanţial de excepţie este fixată de:

— realizarea determinantului direct (sau a subiectului) prin termeni precum: *nimeni, nimic, niciodată, tot timpul, toţi* etc., *alt* (*ul*), *altcineva, altceva, altădată, în altă parte* etc.: „Nu era nimic în ea, *în afară de o* falsă *biografie*, incredibilă, din care reieșea că Stalin îi omorîse pe toţi bolșevicii ..." (M. Preda, *Delirul*, 377), „Dacă ești în stare, nu cere de la ei **altceva** *decît să freamăte și să strălucească în lumină*." (O. Paler, *Galilei*, 107)

— restrîngerea sferei semantice a determinantului direct (sau a subiectului) prin adjectivele *singur, unic*: „*Afară de romani*, despre care va fi vorba îndată, mai era un **singur** popor care a fost tovarăș nedespărţit al geţilor de la Dunărea de jos: besii." (V. Pârvan, 146)

— absenţa indicilor suplimentari care marchează identitatea sintactică a complementului cumulativ (*mai, și* etc.): „Judecarea proceselor în primă instanţă la judecătorii, la tribunalele judeţene și la tribunalele militare se face cu participarea asesorilor populari, *afară de cazurile* cînd legea dispune altfel." (Constituţie, art. 100)

COMPLEMENTUL DE OPOZIŢIE (OPOZIŢIONAL)

Determină **verbe** (*locuţiuni verbale*): „Ah! Cine ar mai vrè să trăiască cînd i s-ar spune de mic încă, *în loc de povești*, adevărata stare de lucruri

în care va intra?" (M. Eminescu, PL., 48) sau sintagma unui predicat analitic: „Așa s-a întîmplat că România, *în loc să fie o peninsulă a continentului latin către Orient*, a rămas o insulă foarte mare, dar foarte îndepărtată de marea masă a rudelor sale." (V. Pârvan, 156)

Sub aspect *semantic*, complementul de opoziție descrie:
„obiectul" care se opune:

— *subiectului* acțiunii verbale: „*În loc de grămătic*, iese în cerdac boierul." (M. Sadoveanu, HA, 86)

— *complementului* acțiunii verbale (direct, indirect, de agent): „Săpam la rădăcina chiparosului și de fiecare dată cînd dădeam pămîntul la o parte, *în loc de rădăcini* aflam un morman de șerpi." (O. Paler, *Galilei*, 113), „În fond, *în loc de frică* ar trebui să vorbesc despre iubire." (O. Paler, *Galilei*, 21), „S-a întîmplat, însă, ca, *în loc de* poetici *amanți*, ciocîrlia noastră să fie auzită numai de o gaiță flămîndă..." (Al. Odobescu 252)

— *complementului sociativ*: „Dar, după cum vedeți, *în loc să discut cu păsările cerului*, eu discut cu d-stră." (O. Paler, *Viața* ..., 8)

circumstanța, aflată într-un raport de opoziție cu sfera semantică a unui circumstanțial rezultînd din relația directă cu verbul predicat: „Adică, *în loc să trecem peste apă* mîine dimineață, să trecem poimîine?" (Z. Stancu, 193), „Rîdeam că te-ai încurcat și-ai băut din cană *în loc să bei* din pahar." (M. Eliade, Dionis, 21)

o caracteristică sau identitatea „obiectului"-subiect într-un raport de opoziție cu o însușire exprimată prin:

— *numele predicativ*: „*Dacă omul este, cel mai adesea, în manifestările lui*, expresia trufiei, la o coadă lungă se poate spune că este întruchiparea însăși a răbdării și a supunerii." (M. Preda, *Cel mai iubit...*, III, 171)

— *complement predicativ*. „*În loc să-l văd* bucuros de venirea mea l-am ghicit imediat foarte nemulțumit."

acțiunea (*starea*) obiectului-subiect opusă acțiunii (stării), exprimată prin predicatul regent: „În fiecare an se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, și, *în loc să scază* chiriile cresc." (I.L. Caragiale, IV, 231)

un conținut semantic complex care se opune întregului conținut semantic exprimat prin propoziția regentă: „Această parte netraductibilă a unei limbi formează adevărata ei zestre de la moși-strămoși, *pe cînd partea traductibilă este comună gîndirii omenești în general*." (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 225)

Observații: Relația de opoziție în care sînt implicați subiectul, complementul, complementul sociativ sau circumstanțialul se desfășoară direct, între complementul corelativ și complementul primar (sau subiectul): „Aprinsei, *în loc de lampă, fitilul*

cu benzină al unei mici chibritelniţe de buzunar." (C. Hogaş, 198) sau se desfăşoară prin intermediul verbului-predicat reluat în completiva de opoziţie ; aceasta din urmă este situaţia cea mai frecventă : „*În loc* **să mă adresez păianjenului** din sala de aşteptare, ori vîntului care suflă dinspre pădure spre mlaştină, **mă adresez unor oameni** pe care nu-i văd, nu-i cunosc." (O. Paler *Viaţa* ..., 8)

Uneori, corespondenţa semantico-sintactică dintre complementul de opoziţie şi complementul primar sau subiectul verbului-predicat este anulată. În enunţul „Venind acuma rîndul să scoată şi pe Făt Frumos, el care era năzdrăvan ştia că tovarăşii lui vreu să-l piardă şi de aceea, *în loc să se puie* **el**, puse **un bolovan** mare în hîrzob." (I. Creangă, *Opere*, 277), subiectul *el*, din completiva de opoziţie, se opune complementului direct *un bolovan*.

Tipuri structurale

a. **simplu** ; se realizează prin :

substantiv : „Pe cap poartă *în loc de* **coif** cizelat un fel de ţeastă cu ochi de bufniţă. Înţelegi „ideea." Războiul e nocturn şi dement." (G. Călinescu, C.O., 149)

pronume : „A căutat în oameni prietenie şi solidaritate. *În loc de asta* a găsit mult egoism."

numeral : „*În loc de* **primul**, care s-a accidentat, s-a calificat mai departe cel de al doilea."

forme verbal-nominale : „*În loc de a se apuca de* învăţat, el a stat la stadion toată dimineaţa."

adverb : „*În loc de dimineaţa*, el a început să-şi facă plimbările lui obişnuite seara."

b. **mixt** : „*În loc de a ajunge medic*, el a devenit un foarte bun pianist."

c. **complex** : „*În loc de a face ceea ce doriseră părinţii lui* el s-a dedicat picturii."

d. **propoziţional** (*completiva opoziţională*) :

„Poezia e ca o mangustă care, *în loc să atace cobra*, îi cîntă." (O. Paler, *Viaţa* ..., 58)

e. **multiplu** :

„...*Vino, tinere,*
ia ţărnă un pumn
şi mi-o presură pe cap în loc de apă şi vin.
Botează-mă cu pămînt." (L. Blaga, 87)

„Lumina lămpii de pe noptieră vine însă din spatele meu, încît faţa mea e într-o umbră uşoară, *pe cînd ea e luminată în plină faţă, iar umerii i-au căpătat luciri de sidef.*" (C. Petrescu, *Procust*, 302)

Marcarea identităţii specifice

Cînd complementul opoziţional are structură infrapropoziţională, relaţia de dependenţă pe care se întemeiază se exprimă prin locuţiunile prepoziţionale *în locul* (care impune substantivului, pronumelui să stea în genitiv) şi *în loc de* (care cere acuzativul): „*În locul căldurii* sperate a găsit neîncredere.", „Poate că e o mîţă de soi, măi Tasache! mi se pare că românul dracului te-a legat la ochi şi, în loc de *iapă*, ţi-a vîndut o mîţă." (C. Hogaş, 143)

Locuţiunea prepoziţională **în loc de** este marcă distinctivă absolută pentru complementul opoziţional.

Completiva opoziţională se introduce în frază prin locuţiunile conjuncţionale *în loc să, pe cînd**, *de unde*, care se constituie în mărci distinctive absolute: „*În loc să răspundă*, Paşadia îşi sorbi paharul pînă la picătura cea din urmă." (M. Caragiale, 83), „Senzaţia îţi dă cîte ceva din ce este în lucruri, *pe cînd* percepţia îţi dă şi ce nu este în ele." (C. Noica, 21), prin alte conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: *dacă, decît să, în timp* (*vreme*) *ce*, (*pe*) *cîtă vreme, fără* (*ca*) *să, pentru ca să* şi prin adverbe întrebuinţate cu valoare de conjuncţie *unde* şi *cînd*, comune dezvoltării propoziţionale şi a altor funcţii sintactice: „Iscusinţa lui George ajunsese de poveste: **unde** *alţii nu puteau face unele lucrări de fierărie nici în trei ani*, el într-o jumătate de an lucra ca o calfă veche." (P. Ispirescu, 77)

„*O, moartea e-un chaos, o mare de stele,*
Cînd viaţa-i o baltă de vise rebele;
O, moartea-i un secol cu sori înflorit,
Cînd viaţa-i un basmu pustiu şi urît." (M. Eminescu, O. I., 38)

„**Dacă** *la Cairo e de-ajuns* să iei tramvaiul ca să întîlneşti la marginea oraşului cele trei celebre piramide, în Mexic ruine fascinante stau la sute şi mii de kilometri depărtare de capitală, în plina junglă." (O. Paler, *Caminante*, 241), „Scopul Inchiziţiei era să te prefacă în plantă, Galilei. Cenuşa lasă urme şi compromite, **în vreme ce** *o plantă trece neobservată*". (O. Paler, *Galilei*, 77), „Preferam să se creadă despre mine lucruri neadevărate **decît** *să mă explic ori să mă apăr*." (O. Paler, *Viaţa...*,

---

* În G.A., II, 333, *pe cînd* şi *de unde* sînt considerate elemente relaţionale care introduc şi circumstanţiale de timp şi, respectiv, loc, ceea ce ar determina situarea completivelor opoziţionale, pe care le introduc, în categoria falselor temporale şi, respectiv, locale. De fapt, devenind locuţiuni conjuncţionale, adverbele *pe cînd* şi *de unde* nu pot introduce decît completive opoziţionale, marcîndu-le astfel identitatea sintactică specifică: „Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres, *de unde era cît p-aci să le vînză hanul*, cînd trăia bărbatu-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, şi încă spun toţi că trebuie să aibă şi parale bune." (I.L. Caragiale, IV, 1867)

52), „Astfel, călugăriţele care în post se fac a mînca în trapeză borş de ştir, **pentru ca** *apoi în chiliile lor* **să** *se înfrupte cu plachie de crap*, sînt nişte ipocrite." (G. Călinescu, C.O., 177)

Cînd se introduce prin această din urmă serie de conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, identitatea specifică a completivei opoziţionale rămîne implicită în planul semantic al relaţiei de dependenţă : „Preferi tăcerea, aşa cum o preferă cei mai mulţi, uitînd că **dacă** *duce la autoconservare* nici într-un caz ea nu înseamnă viaţă." (P. Sălcudeanu, 310)

Identitatea sintactică a completivei opoziţionale poate fi asigurată atunci de existenţa unor opoziţii semantic-lexicale între componente ale celor două propoziţii (regenta şi opoziţionala) : „Totdeauna am fost încredinţat că furnica este o fiinţă **harnică, strîngînd,** *în vreme ce greierul* **uşuratec, cîntă.**" (G. Călinescu, C.O., 43), „Mă mir, deci că, *în timp ce în faţa piramidei* **toată lumea se opreşte, nimeni nu dă atenţie** acestei fîntîni." (O. Paler, *Caminante*, 241) sau de prezenţa unor adverbe corelative în regentă : *în schimb, dimpotrivă, apoi* : „*Dacă vestea nu avusese darul* să-l înviorze pe Curta, *în schimb* Ciclovan era de-a dreptul fericit." (P. Sălcudeanu, 460), „Şi *de unde mă aşteptam* ca fiorii reglementari de groază ai pustiului şi ai singurătăţii să-mi străpungă inima cu un fier aprins, *dimpotrivă*, o linişte senină, un soi de cerească beatitudine îmi cuprinse fiinţa mea întreagă." (C. Hogaş, 249)

ATRIBUTUL

Funcţia de *atribut* se dezvoltă în interiorul unei relaţii de dependenţă, guvernată, prin excelenţă, de un *substantiv* (primar sau rezultînd din conversiunea altor unităţi lexico-gramaticale):

„*Să ne privim* trecutul *în faţă, liniştit,*
Cînd urma lui de umbră *începe să ne doară.*" (T. Arghezi, 47)

Regentul atributului mai poate fi *pronumele*:

„*Mai dă-ne, Doamne, cîţiva ani de viaţă*
De muncă şi de lupte şi de friguri,
Comută-ne pedeapsa cea mai mare
Aceea de-a ne şti *aşa nesiguri.*" (A. Păunescu, *Iubiţi-vă*, 194)

sau *numeralul*: „Şi nu ştiu **un al doilea** *care să fi stîrnit împotrivă-i atîtea oarbe duşmănii.*" (M. Caragiale, 73)

Pronumele *tot* poate determina uneori, ca atribut, o întreagă propoziţie:

„Tot ce respiră-*i liber, a tuturor e lumea.*" (M. Eminescu, O. I., 24)

Atributul particularizează sfera semantică a regentului, fie din perspectiva unor trăsături interne distinctive pentru obiectul către care trimite regentul, permanente sau numai momentane, obiective sau subiective, pe care i le relevă în desfăşurarea enunţului sintactic:

„*Neguri* albe, strălucite
Naşte luna argintie." (Eminescu, O. I., 72)

fie din aceea a unor conexiuni externe, în care „obiectele" se află înscrise:

„*Sunt cîntăreţul* celor fără nume,
Un strigăt smuls de-a vremilor vîltoare." (O. Goga)

Spre deosebire de *complement*, care este cerut *de regent* (verb mai ales) pentru a împlini un cîmp semantico-sintactic, *atributul* realizează

o lărgire a cîmpului sintactic al regentului prin intermediul și în spațiul căruia se introduc sau numai se relevă noi componente semantice, cu rol particularizator.

Disponibilitățile combinatorii ale substantivului (sau pronumelui)-regent se deosebesc de cele ale verbului (sau adjectivului). Ele se constituie în veritabile valențe libere*) numai dacă substantivul primește articol hotărît, cînd, între determinarea prin articol hotărît și dezvoltarea funcției sintactice de atribut se instituie un raport de condiționare reciprocă**.

Cînd perspectiva e implicită în *unicitatea* „obiectului" exprimat de termenul regent (unicitate de natură lexicală : *soare, mamă* etc. sau de natură sintactică, prin asumarea funcției de subiect mai ales sau a altor funcții sintactice), substantivul primește articol hotărît fără a mai cere și individualizarea simultană prin atribut :

„Soarele, *ce azi e mîndru, el îl vede trist și roș*
Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși." (M. Eminescu, O. I., 133),

„Pe la prînz *funcționarul* s-a oprit la jupîn, să bea un rachiu." Barbu, 169)

Cînd substantivul nu este determinat prin articol hotărît, realizarea funcției de atribut nu vine să satisfacă vreo valență liberă a regentului și care nu ar putea rămîne nesatisfăcută într-un enunț încheiat ci doar să actualizeze niște posibilități combinatorii în interiorul raportului general-particular, restrîngînd tot mai mult sfera semantică a regentului :

„Am văzut *un film*/Am văzut *un film interesant/de Visconti/albanez etc.*"

---

* Valență sintactică liberă nu înseamnă doar *capacitatea* unei unități lexicale de a guverna relații sintactice, ci și *necesitatea* dezvoltării acelei relații și a realizării concrete a funcției pe care aceasta o implică.

În afara dezvoltării relației și realizării funcției de atribut, termenul regent nu-și pierde identitatea semantică. Substantivul *florile*, de exemplu, din enunțul „El nu vede *florile*." nu prezintă deosebiri fundamentale de natură semantică în raport cu el însuși din enunțul : „El nu vede *florile* de pe masă / din vază./ aduse de mine etc." Verbul *vede*, în schimb, din enunțul „El nu *vede*.", întrebuințat fără complement direct, prezintă o însemnată mutație semantică ; exprimă o trăsătură, dinamică, a subiectului : „El *este nevăzător*."

** Vl. Robu și I. Iordan (*Limba română contemporană*, Buc., EDP, 1978, p. 606) consideră că determinarea cu articol hotărît este impusă substantivului-regent de către atribut, ceea ce ar putea vorbi despre caracterul de dependență bilaterală al relației dintre atribut și regentul său.

Din punctul nostru de vedere, și structural și semantic, relația rămîne de dependență unilaterală, a atributului față de regent ; articularea cu articol hotărît și dezvoltarea funcției de atribut sînt două modalități simultane și interferente de individualizare a sferei semantice a substantivului regent.

Funcţia semantică a atributului se apropie de cea a complementului cînd substantivul regent are provenienţă verbală (infinitiv lung, supin) şi cînd implică, asemenea verbului, o complinire: *răsăritul soarelui*; *plecarea Doinei*; *culesul strugurilor*; *recoltarea merelor*. În aceste sintagme, atributul este expresia sintactică a unei componente semantice *cerute* de regent.

În legătură cu sfera semantică (lexicală şi gramaticală) a regentului, sfera semantică a termenului (grupului de termeni) prin care se realizează, topica şi cu perspectiva din care actualizează sfera semantică a regentului, atributul dezvoltă cinci tipuri semantice:

atribut calificativ
atribut de identificare
atribut de clasificare
atribut de complinire
atribut descriptiv.

Într-o legătură relativă cu gradul de implicare în procesul de actualizare a sferei semantice a regentului şi, derivînd de aici, cu gradul de solidarizare cu regentul, în structura enunţului, atributul poate fi *solidar* (cu regentul) sau *izolat*.

Sînt, în general, solidare primele patru categorii de atribute. Este *izolat* atributul *descriptiv*.

ATRIBUTUL CALIFICATIV (DE CALIFICARE)

Determină **substantive** şi, foarte rar, **pronume**:

„*Cu* pene albe, pene negre
O pasăre cu glas *amar*
Străbate parcul secular..." (G. Bacovia, 86)
„Ceva ciudat, *ca un destin*
Mă-mpinge să mă-ntîrzii prin
Căzuta frunză din alei." (T. Arghezi, 90)

Prin conţinutul semantic al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează, atributul *de calificare* trece în prim-planul interpretării lingvistice o caracteristică dominantă, obiectivă sau subiectivă, a realităţii extralingvistice către care trimite termenul regent.

Sub aspect semantic, atributul *calificativ* particularizează regentul din patru perspective principale:

a. a unei **însuşiri calitative intrinseci** (formă, culoare, dimensiuni, structură, conţinut etc.):

„Pe drumuri ce îngînă trăinicia
Amurg și ghindă, frunze roșii *cad.*“ (L. Blaga, 243),

„Un coșmar *fără limite* ar fi un coșmar zadarnic...“ (O. Paler, *Viața...*, 191)

„Din prispa ta vreau să-mi aduc aminte
Din geamul tău gîndi-voi la trecut,
Privind în sus, la păsările sfinte,
Ce-n streșini cuib de-argilă *și-au făcut.*“ (T. Arghezi, 29)
„Bătrînul se închină... pe rege-l prind fiori,
Un stol de gînduri *aspre trecu peste-a lui frunte.*“ (M. Eminescu, O. I., 93)

b. **a unei caracteristici extrinseci (efect, destinație etc.) :**

„Caut, nu știu ce caut. Caut
aurore ce-au fost, țișnitoare, aprinse
fîntîni — azi cu ape legate *și-*nvinse.“ (L. Blaga, 135)

„Parcă d-ta nu știi ? Ai sau n-ai fată *de măritat* ?“ (E. Barbu, 18)

c. **a unei caracteristici cantitative :** „El a pus *doi* sori și *trei* luni în albastra adîncime a cerului.“ (M. Eminescu, PL, 51),

„Cine și-a pierdut o zi cît o viață
S-o caute repede. Se-nnoptează. Se lasă ceață.“ (T. Arghezi, 110)

d. **a unei aprecieri** din partea subiectului vorbitor :

„Pe drumul lung și cunoscut
Mai trec din vreme-n vreme.“ (M. Eminescu, O. I., 186),

„... Florile împrospătate ridicau în soare cochetele capete copilăroase și ochii lor plini de reci și *zadarnice* lacrimi.“ (M. Eminescu, PL, 54),

„O fată frumoasă e
O-nchipuire ca fumul.“ (L. Blaga, 278)

Tipuri structurale

a. simplu : se realizează prin :
adjectiv :

„Dintr-o stăpînire semeață
Ai făcut puțină *ceață*
*Zidind, schele-*nalte *și* repezi *ridici*
Încaleci pe lespezi cît munții, melci mici.“ (T. Arghezi, 91)

substantiv :

„*Ce e poezia? Înger palid* cu priviri curate,
Voluptos joc cu icoane şi cu glasuri *tremurate,*
Strai de purpură şi aur *peste ţărîna cea grea.*" (M. Eminescu, O. I., 36),

„*Pe strada aplecată la vale*
E-o toamnă ca o poezie *veche.*" (G. Bacovia, 184)

numeral cardinal :

„*Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea? Un lanţ*
Ce se-mparte cu frăţie între doi *şi* trei *amanţi.*" (M. Eminescu, O. I., 140)

pronume : „Tot pămîntul e plin de oameni *ca mine, ca tine, ca el,* plecaţi să lupte..." (G. M. Zamfirescu, 257)

forme verbal-nominale :

„*Ulcioare*-nchipuind *s-adape*
Au forme fetele parcă-ntr-adins
Alcătuite să ne scape." (L. Blaga, 312),

„Mirosea a cozonac *şezut* la răcoare şi a friptură." (E. Barbu, 109)

„*Omul nu-i decît măsura*
Unui drum de împlinit." (L. Blaga, 222)

adverbe :

„*O* astfel *de moarte-i iadul. Alte lacrimi, alt amar*
Mai crud nici e cu putinţă." (M. Eminescu, O. I., 53)

b. **mixt :**

„*Caut, nu ştiu ce caut. Caut*
o oră mare rămasă *în mine* fără făptură." (L. Blaga, 135)

c. **complex :** „Între aceştia este şi un măr *rămas cum îl ştii*, n-a mai crescut".

d. **propoziţional** *(atributiva de calificare) :*

„*Mă dezbrac de trup*
Ca de-o haină pe care o laşi în drum." (L. Blaga, 81)

„Nu cumva îndărătul culiselor vieţei e un regizor *a cărui existenţă n-o putem explica ?*" (M. Eminescu, PL, 65)

e. **multiplu :**

„*La Paris, în lupanare* de cinismu şi de lene,
Cu femeile-i pierdute şi-n orgiile-i obscene,
Acolo v-aţi pus averea, tinereţele la stos..." (M. Eminescu, O. I., 151),

„— Oare socotiţi că nu mai există oameni *care să spună ceva şi să gîndească alta...?*" (G. Călinescu, C.O., 176)

ATRIBUTUL DE IDENTIFICARE

Determină **substantive**: „Nu umilinţa ci flacăra *cugetării* ne poate înălţa." (M. Preda, *Viaţa...*, 158), **pronume**: „Nu poate înainta cu folos decît acel *care ştie* ca să se... oprească." (M. Codreanu, 195) şi, mai rar, **numerale**: „Au reuşit să se califice numai cei doi *din faţă*."

Prin sfera semantică a termenului (grupului de termeni) care realizează această variantă funcţională, *atributul de identificare* atribuie „obiectului" interpretat lingvistic prin regent o anumită identitate, în desfăşurarea raportului general-particular, care face posibilă recunoaşterea lui de către amîndoi protagoniştii actului lingvistic (vorbitorul şi interlocutorul).

Sub aspect semantic, *atributul de identificare* particularizează, regentul prin:

a. interpretarea lingvistică a unor conexiuni extrinseci:

„*Cu săgeata-i otrăvită*
A sosit ca să mă certe
Fiul cerului *albastru*
Ş-al iluziei *deşerte*." (M. Eminescu, O. I., 236),
„*Tinere, care mergi prin iarba* schitului meu,
mai este mult pîn-apune soarele?" (L. Blaga, 87)

b. interpretarea lingvistică a unor conexiuni intrinseci:

„*Iar poetul ei* cel tînăr *o privea cu îmbătare.*" (M. Eminescu, O. I., 32)

c. interpretarea lingvistică a raportului, spaţial sau temporal dintre subiectul vorbitor şi obiectul comunicării: „... Numai ochii *acelei* păsări deveneau din ce în ce mai trişti şi mai umezi." (O. Paler *Galilei*, 89), „Simţeam nevoia să mă regăsesc o clipă: pe mine, Sam *de odinioară* — să mă bucur de surîsul lui *de atunci*." (G. M. Zamfirescu 257)

Identificarea se întemeiază pe sfera semantică a termenului regent, pe conţinutul semantic (lexical sau gramatical) al termenului (grupului de termeni) prin care se realizează funcţia de atribut, pe convergenţa semantică a ambilor termeni înscrişi în relaţia de dependenţă atributivă. Procesul implică interferenţa cea mai directă a nivelului lexical în dezvoltarea nivelului sintactic prin impunerea funcţiilor sintactice ca mijloace de introducere în enunţ a unor componente semantic-lexicale.

Această interferență a nivelului lexical determină dezvoltarea mai multor perspective semantice în desfășurarea procesului de identificare și care depind în măsură însemnată de modul în care participă conținutul lexical al celor doi termeni (regent și determinant) la constituirea planului semantic al relației de dependență atributivă.

Cînd rolul preponderent în dezvoltarea planului semantic îl are termenul regent, procesul de identificare se realizează din perspectiva *posesiei (apartenenței)*, cu mai multe diferențieri, de natură lexicală:

„*Deasupra casei* tale *ies*
Și azi aceleași stele." (M. Eminescu, O. I., 186)

— *posesia* (atributul indică *posesorul*):

„— Și de ce Otilia, mă rog, e averea *Otiliei*?" (G. Călinescu, E.O., 259)

— *apartenența* (atributul indică *întregul* la care aparține *partea* exprimată prin regent): „În ochii *lunganului* stăruie o părere de rău." (E. Barbu, 231),

„*O, voi ajunge, voi ajunge*
vreodat' pe malul
acelei mări *pe care azi*
o simt
dar nu o văd?" (L. Blaga, 20)

— *înrudirea*:

„*Din sfera mea venii cu greu*
Ca să te-ascult ș-acuma,
Și soarele e tatăl meu
Iar noaptea-mi este muma." (M. Eminescu, O. I., 172)

— *autorul*: „Frumusețea artistică a operei *lui Bălcescu* se sprijină pe valoarea morală a omului." (T. Vianu, 203)

— *raporturi sociale*: „Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului *nostru*, d. Constantin Mihăilescu, în Piața Teatrului". (I. L. Caragiale, II, 62), „Amicul *meu* răsuflă, scoate batista și se șterge de sudoare..." (I. L. Caragiale, II, 228)

— *„obiectul" unei caracteristici* absolutizate prin regent: „E de la sine înțeles că realismul în înțelesul lui profund nu exclude diversitatea *formelor* și nici înnoirea." (G. Călinescu, C.O., 269), „Iar imobilitatea *lui* devenea și mai înfricoșătoare din pricina mișcărilor pupilei..." (O. (O. Paler, *Viața...*, 198) etc.

Cînd rolul preponderent în dezvoltarea planului semantic îl are termenul (grupul de termeni) — atribut, procesul de identificare se realizează din mai multe perspective:

— *a unei caracteristici distinctive, intrinsecă* obiectului exprimat prin regent (formă, culoare, dimensiuni, structură etc.) : „Rămîne boierul *cel bătrîn*, n-ai grijă, făcu Serafim Mogoş." (L. Rebreanu, 279), sau *extrinsecă* (expresie a unei destinaţii, consecinţă a desfăşurării unei acţiuni etc.) : „Am chei pe toate uşile-*ncuiate*." (T. Arghezi, 92)

Observaţii : Trăsătura distinctivă se poate detaşa, autonomizîndu-se ca substantiv şi ocupînd în sintagmă poziţia de regent ; substantivul principal i se subordonează, realizînd funcţia de atribut, expresie a obiectului caracterizat de regent : „Numai că hoţomanul de Pavăl mi-a făcut-o". (I. Creangă, *Amintiri*, 71)

— *a raportului obiect—clasă de obiecte :*

„*Tot* alte *unde-i sună* aceluiaşi pîrău,
La ce statornicia părerilor de rău?" (M. Eminescu, O. I., 127),

Observaţii : Cînd se realizează prin adjective pronominale relativ-interogative sau nehotărîte (*oricine, orice*), identificarea este doar *parţială* : „*Care* limbă e-ndestul de bogată, ca să poată exprima acea nemărginire de simţiri ?" (M. Eminescu, PL, 77) sau *nedeterminată* :

„Socot că *orice* frumuseţe prilej de amăgire statornică este." (L. Blaga, 377)

— *a cadrului situaţional* (spaţial şi temporal, mai ales) :

„*Cerul se dăruieşte apelor* de jos." (L. Blaga, 82)

— *a autorului :* „Sonata lunii *de Beethoven*
e însăşi luna coborîtă pe pămînt". (L. Blaga, 303)

— *a raportului (spaţial sau temporal) dintre subiectul vorbitor şi obiectul* comunicării : „Spre marea mea părere de rău, în *acea* seară zaifetul trebuia să se spargă devreme..." (M. Caragiale, 86), „... Le cînta aşa cum trebuiau ele cîntate ca să ne placă nouă, tinerii *de pe-atunci*, după război." (M. Eliade, *Dionis*, 486)

Convergenţa planului semantic al ambilor termeni ai sintagmei atributive determină dezvoltarea altor perspective în desfăşurarea procesului de identificare :

— a raportului *parte-întreg* (atributul *partitiv) :* „Nu credea, dar era desigur legat de unii *dintre ei*." (M. Preda, *Viaţa*, 218)

„*Nimic* din ale tale *nu te mărgineşte*
nici chiar frumuseţea ta." (L. Blaga, 277),

„Simţise în seara aceea neliniştea sfîrşitului *de martie*." (E. Barbu. 80)

Observaţii : Sensul partitiv îl concretizează, de fapt, regentul. Termenul-atribut este expresia întregului, motiv pentru care în interiorul relaţiei de interdependenţă, predicatul cu el se acordă în gen şi număr : „Nemîncaţi, o parte *din camarazii* mei s-au năpustit asupra farfuriilor." (C. Petrescu, *Procust*, 371)

— *a raportului abstract-concret;* atributul înscrie într-o direcţie concretă conţinutul semantic abstract şi pluridirecţional al regentului : „Liber-

tatea *conştiinţei* este garantată tuturor cetăţenilor Republicii Socialiste România." (*Constituţie*, art. 30)

Observaţii : În mod frecvent, atributul de identificare concretizează planul semantic abstract al unor substantive întrebuinţate cvasidesemantizate : *fapt, motiv* sau al unor pronume, demonstrative : *acela, aceea* şi nehotărîte : *tot*. Substantivul (pronumele) regent funcţionează ca o simplă punte de legătură, care asigură articularea enunţului lingvistic în dezvoltarea unei relaţii sintactice, mai ales cînd unele funcţii sintactice au structură propoziţională : „Curios, Pascalopol lipsea sistematic din aceste scene, ceea ce se explica, spunea Otilia, prin faptul *că fotograful era chiar Pascalopol*." (G. Călinescu, E. O., 337); „Criticul a fost demis din învăţămînt chiar de conservatorii săi, de Tell anume... pentru motivul *că venea la Parlament* în loc să stea la catedră." (G. Călinescu, U.P., 267), „Vina ta, Galilei, nu e numai aceea *de a fi abjurat*." (O. Paler, *Galilei*, 78),

„Tot ce stă în umbra crucii, împăraţi şi regi s-adună
Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună." (M. Eminescu, O. I., 146)

— *a denumirii obiectului* exprimat prin regent (atributul *denumirii*):

„*Moştenitor eu sînt al iernii*
Mai curge-ngheţ pe apa Cernii." (L. Blaga, 361),

„... Satul *Humuleşti*, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic, mocnit şi lipsit de priveliştea lumii ca alte sate." (I. Creangă, 47), „Fina *Smaranda* luă lacomă banii şi-i flutură deasupra mesei." (E. Barbu, 36), „Aproape toată luna *lui aprilie* am fost în fiecare după-amiază în magazin..." (C. Petrescu, *Procust*, 288), „Nichifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meşteşugul *oieritului*." (M. Sadoveanu X, 516)

— *a poziţiei sociale* (administrative, profesionale etc.) : „Pe urmă am numărat oile şi Alexa *baciul* le-a însemnat la răbuş." (M. Sadoveanu, X, 541)

— *a desfăşurării unui proces metaforic :*

„*Ea din noaptea* amintirii *o vecie-ntreagă scoate*." (M. Eminescu, O. I., 130)
„*Taci. Nu te mişca.*
Din întunericul meu s-a deşteptat
Şi zboară-n văzduhul înstelat
Acvila amintirii." (T. Arghezi, 94)

Observaţii : : Procesul de identificare se face adesea din mai multe perspective descrise de mai multe atribute :

„*În poarta* prăbuşită ce duce-n fund de munte
Cu cîrja lui cea veche *el bate de trei ori*." (M. Eminescu, O. I., 93)

Tipuri structurale

a. simplu ; se realizează prin :

— *substantiv:* „Ajungînd acolo toamna tîrziu, m-am așezat în gazdă la Pavăl *ciubotarul* **din ulița** *Rădășenii*, unde erau și ceilalți tovarăși ai mei." (I. Creangă, 53)

„*Tu trebuie să uiți ce-ai fost, ce ești —*
Semnul durerii *singur va rămîne.*" (A. E. Baconsky, 136),

— *pronume* (adjective pronominale):

„*În van mai caut lumea-*mi *în obositul creier.*" (M. Eminescu, O. I., 71),
„*În* orice *om o lume își face încercarea.*
Bătrînul Demiurgos se opintește-n van;
. . . .
*Al lumii-ntregul sîmbur, dorința-*i *și mărirea,*
În inima oricărui *i-ascuns și trăitor.*" (M. Eminescu, O. I., 64),
„*Cînd sufletele* toate *de tot vor fi tăcut*
Va mai rămîne, poate, un clopot viu la poartă." (T. Arghezi, 253),
„*Tot una-i dacă astăzi sau mîne o să mor*
Cînd voi să-mi piară urma în mintea tuturor." (M. Eminescu, O. I., 127)

— *adjectiv:*

„*Arald, ce însemnează pe tine* negrul *port*
Și fața la cea albă *ca ceara, neschimbată?*" (M. Eminescu, O. I., 97)

— *numeral ordinal:* „Cu *cel dintîi* fir de păr alb se duce tinerețea, chiar dacă soarta ni-l ninge-n plete la douăzeci de ani." (M. Codreanu, 173)
— *forme verbal-nominale:*

„*Ce grea e pentru noi*
osînda de a sta-*n lumină!*" (L. Blaga, 270)

„Realistul e un fatalist, *crezînd* în exactitatea de ceasornic a lumii, idealistul e un accidentalist, *recunoscînd* determinismul prin contingență *și sărind* către poziții relative mai bune." (G. Călinescu, U.P., 278), „Pe uși intrau și ieșeau țăranii *veniți* după tîrguială." (E. Barbu, 21)
— *adverb:*

„*O, tu aceea* de-altădată
Ce te-ai pierdut din drumul lumii." (T. Arghezi, 80)

b. dezvoltat:
„Opoziția mitologică e aceea *dintre absolut și relativ.*" (G. Călinescu, C.O., 276)

„*Furtuna se vestea pe dealuri.*
Toată noaptea
de luni spre marți, *la orizont s-a adunat.*" (L. Blaga, 289)

c. **mixt**: „Slujbașul domnesc intră pe ușa *rămasă deschisă.*" (M. Sadoveanu, X, 188)

„*Statuia zveltă și-*nsemnînd, *se pare,*
Iubire, tinerețe sau credință,
Subt frunza toamnei cenușii dispare." (T. Arghezi, 8)

d. **complex**: „Cine i-ar fi putut contesta dreptul *de a rămîne așa cum era?*"

e. **propozițional** (*atributiva de identificare*):

„*Somnul e umbra* pe care
viitorul nostru mormînt
peste noi o aruncă în spațiul mut." (L. Blaga, 331)

f. **mutiplu**: „Între timp trăiam din mila *unuia și altuia.*" (M. Eliade, 412), „Nu cele ce scriu poeții sînt poezie, ci ritmul sufletesc *din care izvorăsc cele scrise de dînșii și pe care izbutesc să-l facă să vibreze în alții.*" (M. Codreanu, 190)

ATRIBUTUL DE CLASIFICARE

Determină **substantive**: „Toate soiurile de scriere *dramatică* se-mpart numai în două genuri: drama *de caractere* și drama *de intrigă.*" (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 174) sau **pronume** (demonstrative): „— Doamne! bine-ți mai șede, jupînișică; parcă ești una *de-a noastră.*" (I. Creangă, 101)

Prin planul semantic al termenului (grupului de termeni) în care se realizează, atributul de clasificare detașează dintr-o clasă de „obiecte" (spre care trimite regentul, prin conținutul său lexical) o anumită subclasă, aceasta individualizată printr-o anumită trăsătură distinctivă (descrisă de termenul-atribut): „În aceste păduri mai cresc și alți arbori *rășinoși*, ca: pinul..." (*Flori*, 7)

Sub aspect semantic, atributul de clasificare, variantă a atributului de calificare și de identificare, fixează apartenența la o clasă (subclasă) de obiecte din trei perspective:

— *a identității lui*, descrisă printr-o însușire intrinsecă: „Actul de naștere al biospeologiei — știința care studiază viața animalelor *cavernicole*, adică din peșteri — îl reprezintă de fapt lucrarea..." (D. Cocoru, 21),

— *a unei calități* care se impune ca trăsătură distinctivă: „Trimese pe Mitrea la domnu Iordan Crîşmaru, s-aducă oleacă de rachiu *de cel bun.*" (M. Sadoveanu, X, 541)

— *a unui raport extrinsec* (de posesie sau apartenență): „Prin uneltiri viclene, doi boieri, dușmani *de-ai postelnicului* (...) se unise cu doamna lui Grigorescu, Maria, spre a pierde pe puternicul veteran." (Al. Odobescu, 123)

Tipuri structurale

Cunoaște, mai ales, dezvoltare infrapropozițională:

a. **simplu**; se realizează prin:

— *substantive*: „Pe lîngă autorul acțiunii, complementul *de agent* poate arăta în același timp și cauza care a determinat acțiunea." (G. A., II, 169).

— *pronume*: „... Căuta cu privirea un anumit om, mai așa, *de-al lor*, potrivit să fie întrebat..." (M. Preda, M. Sg., I, 6)*

— *adjective*: „Complementele *indirecte* care determină verbe *unipersonale* sau forme *unipersonale* ale unor verbe *personale* au rol de subiect *logic*". (G. A., II, 168). „S-a scris foarte mult pînă acum despre numerele *pitagorice* ca și despre triunghiul *dreptunghic*." (V. Gh. Vodă, 84)

— *forme verbal-nominale (participiu)*: „În loc să-mi cumpere hîrtie *de scris* la mașină, el a luat un fel de hîrtie de ziar."

b. **dezvoltat**: „Pentru puțină mîncare și cîte oleacă de pască *de cea de trei ocă la para* slujea toată casa." (I. Creangă, 53)

c. **propozițional** *(atributiva de clasificare)*: „A cumpărat covrigi *de cei ce se vînd cîte patru la leu*."

d. **multiplu**: „Modul infinitiv este forma nominală a verbului, definind semnificația lui ca proces *de acțiune*, *de devenire*, *de stare*, fără s-o actualizeze în raport cu categoriile *timp*, *persoană* și *număr*." (I. Iordan, Vl. Robu, 474)

ATRIBUTUL DE COMPLINIRE

Regentul poate fi:

— **un substantiv de proveniență verbală** (infinitiv lung, supin):

„Orice ridicare-a minii
nu e decît o îndoială mai mult." (L. Blaga, *Poezii*, 89)

— **un substantiv** al cărui plan semantic se caracterizează printr-o trăsătură semantică specifică verbului, dinamismul: *apariție*, *dispariție*, *studiu* etc.: „Cu **disparițiunea** *acestuia* dispare ceea ce veți fi îndemnați a numi o idee fixă." (M. Eminescu, PL, 64)

— **un substantiv** concentrînd în conținutul său lexical planul semantic al expresiei impersonale din care face de obicei parte: *sete, dor, frică, teamă* etc.: „Și doar mă și sileam eu într-o părere, s-o fac a înțălege pe mama că pot să mă bolnăvesc de **dorul** *ei*..." (I. Creangă, 77), „... Puținii care își arătaseră **teama** *că lucrurile mergeau din rău în mai rău* au preferat să fie prudenți și să tacă." (O. Paler, *Viața*..., 109)

— un substantiv format prin sufixul de agent — (*i, ă*) *tor*: „**Spărgătorul** *de lemne* cădea rar în Cuțarida." (E. Barbu, 333)

Prin conținutul semantic al termenului (grupului de termeni) care realizează această funcție, *atributul de complinire* împlinește cîmpul semantico-sintactic deschis de regent, ca expresie a unei limite exterioare a acțiunii (stării) exprimată, substantival, prin planul semantic al regentului.

În legătură cu planul semantic lexico-gramatical al termenului regent, atributul de complinire descrie mai multe perspective, corespunzînd la diferite funcții sintactice:

a. **a subiectului**: „De mine au nevoie pînă la apariția *altuia* cu un dosar mai bun." (P. Sălcudeanu, 217)

b. **a complementului,**

direct: „Vederea acelei *clădiri* care tipărea cărți parcă m-a apropiat vertiginos de un scop pe care îl aveam în minte, îndepărtat, după *terminarea* studiilor și luarea *licenței*, adică să public o carte." (M. Preda, *Viața*..., 263)

indirect:

„*N-o mai caut... Ce să caut? E același cîntec vechi,*
Setea liniștei eterne *care-mi sună în urechi.*" (M. Eminescu, O. I., 157)

de agent: „Imediat după aceasta i s-a publicat vacanța în vederea ocupării ei *de către un titular.*" (I. Iordan, *Memorii*, II, 117)

c. **a circumstanțialului**: „Asemănarea *la față*, însă, era cu atît mai izbitoare, cu cît efortul de a se deosebi era mai vădit." (C. Țoiu, 343), „Cetățeanului străin care a comis o infracțiune i se poate interzice rămînerea *pe teritoriul* țării." (CP, 117)

— a *complementului corelativ* (*sociativ*): „Convorbirea *cu el* este tonică, fiindcă el nu se scuză, ci se pune în mijlocul unui principiu universal." (G. Călinescu, C.O., 33), „Prezentul este simultaneitatea actului percepției *cu obiectul* percepției." (T. Vianu, 72)

Tipuri structurale

a. **simplu**: se realizează prin:

— *substantive*: „Necunoașterea sau cunoașterea greșită *a legii* nu înlătură caracterul penal al faptei." (C. P., 51)

— *pronume (adjective pronominale)*: „Dar la vederea *noastră* Corcoduşa fu cuprinsă de o furie oarbă." (M. Caragiale, 88), „D. Popescu nu văzuse niciodată camionul trecînd, fiindcă, terorizat de urmărirea *lui*, se ascundea în casă." (G. Călinescu, C.O., 26)

— *numeral*: „Venirea *celor doi* l-a luat prin surprindere."

— *forme verbal-nominale (infinitiv)*: „Cînd persoana condamnată la pedeapsa închisorii de cel puţin un an a mai fost condamnată pentru alte infracţiuni, ... instanţa poate lua faţă de această persoană măsura interzicerii *de a se afla* în acea localitate..." (CP, 116)

b. **propoziţional** *(atributiva de complinire)*: „... Nu trebuie să le imputăm ignorarea *a ceea ce nu există pentru ei*." (G. Călinescu, *U.P.* ..., 277)

c. **multiplu**: „Alteori, dimpotrivă, am impresia că gara a fost părăsită nu mult înainte de venirea *mea şi a Eleonorei*..." (O. Paler, *Viaţa*..., 9)

„*Dar învierea* celor ce-au licărit de sus
Şi se întorc *să urce pe zări, de prin apus,*
În pulberile lumii cernute-n amintire
Se întocmeşte goală, într-o perdea subţire." (T. Arghezi, 75)

ATRIBUTUL DESCRIPTIV

Are ca regent **substantive**: „Femeile, *palide, cu părul răvăşit* sub pălăriile strîmbe, aşa cum fuseseră date jos, priveau ochii înfricoşători ai lucrătoarelor de la Regie." (E. Barbu, 163), **pronume**: „Ea, *albă* ca hîrtia, se aşeză pe scaunul de operaţie." (I. L. Caragiale, IV, 184) sau *numerale*: „Cel dintîi, *foarte rece*, îşi rotise încet privirea posomorîtă pe deasupra capetelor." (M. Caragiale, 106)

Prin planul semantic al termenului (grupului de termeni) în care se realizează concret, atributul descriptiv relevă o însuşire pe care o are sau pe care o primeşte la un moment dat obiectul spre care trimite termenul regent: „Nevasta patronului, *mai trecută şi mai grasă*, şedea tot în cuşca ei de sticlă, *înaltă, aşezată* pe un postament de lemn, de *unde pîndea tot localul*." (E. Barbu, 90)

În desfăşurarea raportului general-particular, atributul descriptiv nu mai restrînge, din vreo perspectivă, sfera semantică a substantivului (pronumelui) regent, aşa cum fac celelalte atribute. Întemeindu-se pe o relaţie sintactică, în care caracterul de determinare este slăbit, *atributul descriptiv* introduce în enunţ componente semantice care descriu în sine obiectul spre care trimite regentul, fără a-l individualiza în interiorul raportului obiect-clasă de obiecte. Din acest punct de vedere (al rapor-

tului *obiect-clasă de obiecte)*, „obiectul" spre care trimite termenul regent este deja individualizat, prin alte atribute, mai ales prin atributul de identificare, prin articol hotărît sau prin însăşi natura lexico-gramaticală a regentului (substantiv propriu sau pronume).

Această particularitate a atributului descriptiv, de a exprima sintactic o trăsătură semantică a regentului fără consecinţe în procesul de individualizare, face posibilă sinonimia relaţiei de dependenţă din care rezultă cu o relaţie de coordonare copulativă : „Cele citite trec ca nişte coji moarte în buzunarul memoriei, de unde ies la iveală apoi tot în aceeaşi formă". (M. Eminescu, PL, 207) — „Cele citite trec ca nişte coji moarte în hambarul memoriei [şi / iar de aici] ies la iveală apoi tot în aceeaşi formă."

Tipuri structurale

a. **simplu** ; se realizează prin :

— *adjectiv :* „Untarul, *alb* , s-a ridicat fără să spună un cuvînt." (E. Barbu, 162)

— *substantiv :* „Le ţineam minte pe ale mamei, *ca nişte crengi,* le punea adesea lîngă ale mele...". (M. Preda, *Viaţa...* 148)

— *forme verbal-nominale :* „Glasul ei, de obicei *semănînd* cu vîntul, era acum mort." (O. Paler, *Galilei*, 137), „Se făcea apel la studenţime, *chemaţi* să asigure munca în întreprinderi." (E. Barbu, 162)

b. **dezvoltat :** „Rudele, *cu capetele descoperite,* ascultau glasul preotului." (E. Barbu, 109)

c. **propoziţional** *(atributiva descriptivă) :* „Ziarele de a doua zi publicau discursul şefului guvernului, *care era plin de ameninţări.*" (E. Barbu, 162), „Ieronim ş-aruncă mantia pe umeri şi ei merseră pe ţărmul rîului, *unde Francesco îi dădu barca lui.*" (M. Eminescu, PL, 97)

d. **multiplu :** „Dascălul, *subţire şi palid,* dădea alături răspunsul pe alt glas." (E. Barbu, 109), „Era duminică şi lumea, *cîtă fusese şi cîtă nu fusese la biserică,* năvălise în crîşmă." (C. Hogaş, 41)

Marcarea identităţii specifice a atributului

Relaţia de dependenţă atributivă se manifestă în planul expresiei prin *flexiune, elemente de relaţie* şi *articol.*

Flexiunea se subordonează, fie principiului *acordului,* fie principiului *recţiunii,* în funcţie de unităţile lexico-gramaticale prin care se realizează atributul.

Acordul orientează flexiunea cînd atributul se realizează prin *adjectiv calificativ, adjectiv pronominal, numeral* şi *participiu ;* **acordul în gen**

și număr *al acestor unități lexico-gramaticale cu substantivul (pronumele) regent se impune ca marcă distinctivă a identității lor sintactice de* **atribut:**

„*Și cum vin cu drum de fier*
Toate *cîntecele pier*
Zboară păsările toate
De neagra *străinătate*." (M. Eminescu, O. I., 182)

„Cînd era-nspre sara zilei *a treia*, buzduganul căzînd, se izbi de o poartă de aramă." (M. Eminescu, PL, 5)

Recțiunea orientează flexiunea cînd atributul se realizează prin substantiv, pronume sau numeral (cu valoare substantivală). Regentul impune termenului-atribut cazurile:

— *nominativ** : „Este un conifer cu lemn foarte prețios, întîlnit foarte mult în munții *Alpi*..." (*Flori*, 9), „Și cîte și mai cîte nu cînta Mihai *lăutarul* din gură și din scripca sa răsunătoare." (I. Creangă, 72), „Sacagiii, *niște haidamaci* soioși, aruncau după ei cu coceni de porumb." (E. Barbu, 253)

— *genitiv* : „În șir, răspunde Ruben, poți să te pui în viața tuturor *inșilor* care au pricinuit ființa ta și *a tuturor a căror* ființă vei pricinui-o tu." (M. Eminescu, PL., 41), „În adevăr acela e Antim Ivireanul tipograful, care, sub Șerban Cantacuzino, așează mai întîi teascurile sale în mînăstirea *Snagovului*..." (Al. Odobescu, 135), „Pe măsură ce înaintezi în emoție, te apropii și de sfîrșitul *ei*." (O. Paler, *Viața*..., 25)

„*Izbînzile* cui *n-au căzut?*
Și inima cui *n-a tăcut?*" (L. Blaga, 165)

„Nu știu. Văd, însă, că înghițirea *unuia* nu ajută altuia." (G. Călinescu, C.O., 12), „Unii tac din înțelepciune, alții tac din prostie ; orișicum, tăcerea *lor*... vorbește." (M. Codreanu, 191)

„*Aș plînge cu capul pe stîncă*
O, țară a frunților *oarbe*." (A. Păunescu, *Manifest*, 25)

Observații : Atributul *denumirii* (din cadrul atributului de indentificare) se situează sau în nominativ (munții *Alpi*) sau în genitiv (mînăstirea *Snagovului*).

Genitivul substantivului (pronumelui) neprepozițional se constituie în marcă a identității sintactice a atributului.

— *dativ* ; cînd atributul se realizează prin pronume personal sau reflexiv, forma scurtă numită „dativul posesiv" :

---

* Categoria atributului în nominativ este individualizată în mod argumentat de M. Mitran în articolul *Despre apoziție și raportul apozitiv*, L.R., 1963, nr. 1.

G.A. și alte lucrări de gramatică interpretează atributul în nominativ, expresie a denumirii, profesiunii, poziției sociale etc., ca atribut substantival apozițional.

„De ce taci cînd fermecată
Inima-mi spre tine-ntorn?“ (M. Eminescu, O. I., 206)

„Oamenii *își* strîngeau sumanele și-*și* înfundau căciulile...“ (L. Rebreanu, 279) și cînd se realizează prin substantive în structuri învechite sau populare:

„Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă
Și somnul, vameș vieții, *nu vrea să-mi ieie vamă.“* (M. Eminescu, O. I., 203)

„Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorilă, nepot de soră *lui Pîndilă*...“ (I. Creangă, 227)

Elemente de relație. Cînd atributul are dezvoltare infrapropozițională, relația de dependență se exprimă și prin *prepoziții* și *locuțiuni prepoziționale*. Dacă atributul se realizează prin substantive, pronume, numerale, prepozițiile îi impun diferite cazuri:

— *genitiv: din jurul, din fața, din spatele, de deasupra, din mijlocul, împotriva* etc.: „Șuvițele castanii **din jurul** *frunții* i se zbătură.“ (M. Sadoveanu, X, 523), „Negustorii își înmuiau glasurile, îi momeau, lăudîndu-și marfa, pînă scoteau halaturile, aruncîndu-le pe tejghelele **din fața** *lor*.“ (E. Barbu, 22), „Protestele **împotriva** *poeziei* dificile nu vin în genere din cauza unei reale dificultăți...“ (G. Călinescu, U.P., 58)

Observații: Dacă atributul se realizează prin adjective posesive, acestea stau în cazul *acuzativ*: „Cu cît mai mulți ochi aș avè cu atîta lucrurile toate **dimprejurul** *meu* ar părè mai mari.“ (M. Eminescu, PL, 24)

— *acuzativ: ca, cu, de, de la, de peste, de sub, din, dintre, fără, lîngă, de lîngă, printre, spre, dinspre* etc.:

„Din turnul verde de pază, **de lîngă** *pod,*
straja mă vede.“ (L. Blaga, 209),
„Pasărea **cu** clonț **de** rubin
S-a răzbunat, iat-o, s-a răzbunat.“ (N. Labiș, 327),

„. . . Și crede-mă că, de mii de mii de ori mai mici, numai proporțiile **dintre** *ei* să rămîie aceleași, oamenii s-ar crede așa de mari ca azi.“ (M. Eminescu, PL, 47)

Relația de dependență se exprimă prin prepoziții și cînd atributul infrapropozițional se realizează prin *infinitiv* sau prin *adverb*: *de, pînă*:

„Despre blîndețea **de**-a fi de vină
Și despre nebunia **de**-a fi trist,
Am să vă povestesc, cît mai exist,
Și ochii mei atîrnă de lumină.“ (A. Păunescu, *Manifest*, 169),
„Nimic din zbuciumul **de** *altădată*
Nu mai frămîntă azi „bătrînul munte“. (M. Codreanu, 43)

Atributiva se introduce în frază prin:

— *conjuncții*: *că, ca... să, de, dacă* și *locuțiuni conjuncționale* (*de parcă, ca și cum*): „N-a apucat să răsufle bine că i-a venit vestea că *și la Lespezi s-a pus foc.*" (L. Rebreanu, 464), „Aglaia îl știa de cînd sosise la groapă cu omul de măsura loturile." (E. Barbu, *Groapa*, 13), „E o noapte de parcă *umblă sfinții pe cer.*" (G. Bogza, 192)

— *pronume (adjective) relative*, precedate sau nu de prepoziții; forma cazuală a pronumelui relativ și prezența prepoziției depind de funcția sintactică a pronumelui în interiorul atributivei:

„*Mă simt legat de vietatea* care *a murit*
La ceas oprit de lege și de datini." (N. Labiș, 39),

„Mi-e silă să mă cert cu oameni pe care *nu-i stimez.*" (G. M. Zamfirescu, 319), „Și mă leagă în această clipă o fraternitate hăituită de statuile oarbe *prin fața cărora am trecut prea grăbit.*" (O. Paler, *Caminante*, 297), „Deschisei ochii, dar nu mai văzui nimic *din ceea ce fusese.*" (C. Hogaș, 150), „În clipa *în care i-am dat suferinței un sens*, ne-am ridicat deasupra ei." (O. Paler, Galilei, 152)

— *adverbe relative*: „Am înțeles demult că omul se află exact în focul *unde se află suferință și fericire, adică între plante și zei.*" (O. Paler, *Galilei*, 96), „Da, Beethoven compune opera *Fidelio*, după ce uitase de mult natura vocii omenești... el scrie muzică pentru voci *cum crede el c-ar trebui să fie...*" (M Eminescu, PL, 210), „O să mergem la balul meseriașilor, unde *vin toți meșterii din București.*" (E. Barbu, 237), „A fost o vreme cînd *îmi aruncam și eu sufletul în calea tuturor, pe muchia tuturor prăpăstiilor.*" (G. M. Zamfirescu, 223)

„*Pe mine*, așa cum vroisem odată *să fiu,*
numai vechile, oarbele drumuri
încă n-au încetat să mă caute." (A. E. Baconsky, 133)

Articolul. Uneori, atributul realizat prin „dativul posesiv" al pronumelui personal sau reflexiv se distinge de complementul indirect pe baza articulării unui substantiv din enunț care își manifestă astfel în planul expresiei poziția sa de regent al pronumelui. În enunțul: „Și-nlănțuindu-*mi* gîtul cu brațe de zăpadă / Îmi întindeai o gură deschisă pentru spadă." (M. Eminescu, O.I., 92), pronumele *mi* (și-nlănțuindu-*mi*) funcționează ca atribut pentru substantivul-regent *gîtul*, articulat cu articol hotărît iar pronumele *îmi* întindeai este complement indirect pentru verbul regent *întindeai*, determinat în același timp de complementul direct *o gură*. Funcționarea indirectă, ca marcă dinstinctivă, a articulării hotărîte a substantivului este asigurată de conținutul semantic al termenilor implicați direct în relația de dependență: verbul și substantivul.

Articolul genitival fixează cadrul sintagmatic al relației de dependență atributivă (prin acordarea în gen și număr cu termenul-regent) și marchează identitatea de atribut a termenului pe care-l însoțește: „... Valurile de lumină ale *răsăritului* depărtat, lunecînd pe deasupra creștetului stîncos al *Petricicăi*, întindeau peste adîncul văzduhului o punte aeriană..." (C. Hogaș, 145)

Identitatea specifică a diferitelor variante de atribut este asigurată în parte de natura lexico-gramaticală a componenților sintagmei (regent și determinant) și marcată de *articol*, *elemente prozodice* și *elemente de relație*.

Cînd substantivul regent provine dintr-un infinitiv lung, funcția de atribut se realizează ca atribut de *complinire*:

„*Tu nici nu știi* a ta apropiere
Cum inima-mi de-adînc o liniștește
Ca răsărirea stelei în *tăcere*." (M. Eminescu, O. I., 120)

Cînd substantivul regent se articulează cu articol hotărît, funcția atributivă se realizează ca *atribut de identificare*: „Atît poezia *de mișcare ceremonială* cît și cea *onirică* se întemeiază pe sentimentul *unui univers* metafizic care apasă asupra lumii *plane*, modificîndu-i sensul." (G. Călinescu, UP, 76)

Identitatea atributului de identificare este accentuată de prezența articolului demonstrativ:

„*Ca* toamna cea tîrzie *e viața mea și cad*
Iluzii ca și frunze pe undele de vad." (M. Eminescu, O. IV, 432)

Este *atribut de identificare* atributul realizat prin numeral ordinal, adjective pronominale, indiferent de articularea sau nearticularea substantivului. De altfel, cînd sînt determinate de unele adjective pronominale (*alt*, *același*, *care*, *orice* etc.) substantivul este totdeauna nearticulat:

„*Se* pare *cum că* alte *valuri*
Cobor mereu pe-același vad,
Se pare cum că-i altă *toamnă*,
Ci-n veci aceleași frunze *cad*." (M. Eminescu, O. I., 201)

iar cînd atributul se realizează prin adjectivul pronominal *tot*, substantivul e totdeauna articulat:

„Toate turmele *pămîntului au aureole sfinte*
peste capetele lor." (L. Blaga, 96)

Cînd regentul este nearticulat sau articulat cu articol nehotărît (cu excepția situațiilor de mai sus), funcția se realizează ca *atribut calificativ* :

„*E-o* noapte udă, grea, *te-neci afară.*" (G. Bacovia, 94)

Se realizează prin numeral cardinal numai atributul *calificativ* :

„*În zadar boltita liră, ce din* șapte *coarde sună,*
Tînguirea ta de moarte în cadențele-i adună." (M. Eminescu, O. I., 160)

Dintre *elementele relaționale*, adverbul întrebuințat prepozițional *cît* marchează realizarea atributului ca atribut *calificativ* :

„*Arde-n candel-o lumină* cît un sîmbure *de mac.*" (M. Eminescu, O. I., 84)

Identitatea *atributului de clasificare* rămîne implicită în planul semantic al termenului prin care se realizează sau al întregii sintagme atributive : „Teoria invarianților *algebrici* și-a găsit la vremea sa aplicații în fizică, geometria proiectivă, teoria numerelor." (Viorel Vodă, 109), „Icre *moi* aveți ?" (I. L. Caragiale, 197), fiind întărită uneori, în planul expresiei, prin prepoziții *de(din)* și articolul demonstrativ *cel* : „Vezi că marfă *de-asta* nu pot da cu paralîcul." (I. L. Caragiale, III, 199), „Pleca fluierînd, venea fluierînd cîntece *de-ale lui.*" (E. Barbu, 299), „N-am mai găsit decît mere *de cele acre.*"

Atributul *descriptiv* este, în general, izolat de regent prin *pauză*, care devine marca identității sale specifice între celelalte categorii de atribute :

„*Trupul tău și sufletul*, înaltul, *îți sunt*
ca doi frați gemeni..." (L. Blaga, 69)

„Cred în suferință, *singurul adevăr, singura viață, singura fericire, singura înălțare.*" (G. M. Zamfirescu, 258), „A doua zi dimineață un camion ne-a dus în comuna Fierbinți, *unde deîndată am și găsit un coleg dintr-a opta,* care m-a luat pe mine, nu și pe Niculescu la el." (M. Preda, *Viața...*, 21)

Atributul descriptiv (cu dezvoltare propozițională) poate fi neizolat dacă regentul este un pronume personal : „Dors-tu content, Voltaire...? întreb și eu împreună cu gingașul, duiosul poet de zahăr al Namunei, el *care a dat cel dintîi strigătul de durere...*" (I. L. Caragiale, III, 128)

ATRIBUTUL CIRCUMSTANȚIAL

Din interferența a două relații de dependență, prin care același termen se subordonează la doi regenți, se dezvoltă o relație de dublă dependență, în care își au originea două funcții sintactice : *atributul circumstanțial* și *complementul predicativ*.

Atributul circumstanțial are, concomitent, un regent *substantiv (pronume)* și un regent *verb* : „*Curta, obosit* de orele de plimbare, *se așeză* într-un luminiș proaspăt defrișat de trunchiuri falnice de brazi." (P. Sălcudeanu, 131) :

Nume (Pronume)←Atribut circumstanțial→Verb (predicat)

Curta←————— *obosit* —————→*se așeză*

Fiind o determinare facultativă, atît a numelui (pronumelui) cît și a verbului, termenul-atribut poate lipsi, fără consecințe asupra autonomiei semantice sau structurale a enunțului : „Curta se așeză...." Enunțul sintactic își păstrează autonomia și în absența regentului nominal, dar funcția termenului determinant se schimbă ; înscriindu-se într-o relație de dependență unilaterală, termenul realizează funcția de circumstanțial : „. . . *obosit* de orele de plimbare, se așeză...". Funcționînd mai ales ca subiect, absența regentului nominal lasă nucleul predicațional cu subiect subînțeles (sau inclus, mai rar).

Întrucît regentul verbal funcționează ca predicat, absența sa ca atare, ca predicat, sau ca regent al atributului circumstanțial, face imposibilă structurarea enunțului : „Curta, obosit."

* * *

Sub aspect *semantic* atributul circumstanțial descrie o trăsătură distinctivă, permanentă sau manifestîndu-se la un moment dat, a numelui-regent, *care se constituie într-o circumstanță a desfășurării acțiunii verbului-predicat*. Circumstanța poate fi :

— *cauzală* : „Tovarășul meu, *recrut* în asemenea treburi și *crezînd* că hatîrul se măsoară cu paharul, dete rachiul de dușcă pînă în fund..."

(C. Hogaş, 43), „După ce lepădă şi a doua pereche de opinci, *care se spărsese şi acelea*, luă legătura cu oscioarele..." (P. Ispirescu, 52) ;

— *temporală* : „Malca, *îmbărbătată* de moş Nichifor, se suie în căruţă şi se culcă." (I. Creangă, 102);

— *de condiţie* : „Nu constituie infracţiune fapta prevăzută de legea penală, *săvîrşită* în stare de legitimă apărare." (CP, art. 44) ;

— *de concesie* : „Nemulţumirile acestea crescuseră mai ales din pricină că el, *om cu greutate şi cu pricepere*, fusese lăsat să putrezească acolo, la moşia lui, pe cînd alţi domnitori îl căutau ca pe iarba de leac." (M. Sadoveanu, II, 8), „Doctrinele pozitive, *fie religioase, filozofice, de drept, ori de stat*, nu sunt decît tot atîtea pleduarii îngenioase ale minţii..." (M. Eminescu, PL, 81)

— *consecutivă* : „Dreaptă, cum era stînca (. . .), avea, totuşi, jos şi cam la mijloc, o scobitură destul de adîncă, *în care cineva s-ar fi putut adăposti în larg pentru orice împrejurare*." (C. Hogaş, 251) ;

— *de finalitate* : „Aci întîlniră un bătrîn pe care îl rugară să-i îndrepteze la vreun han, *unde să mîie noaptea*." (P. Ispirescu, 160)

De multe ori, caracteristica numelui, exprimată prin atribut circumstanţial, descrie doar cadrul situaţional general în care se desfăşoară acţiunea verbală, fiind expresie a circumstanţialităţii ca atare : „Lina, *înzdrăvenită*, golise cîrciuma, trăsese obloanele la ferestre şi acolo potrivise ospăţul..." (E. Barbu, 109)

În alte enunţuri, atributul descrie concomitent două sau mai multe caracteristici circumstanţiale ; coexistă, cel mai frecvent, ideea de finalitate cu cea de condiţie, circumstanţa temporală cu cea cauzală : „O pătură groasă de întuneric greu îmi păru că se desprinde, că mi se ridica de pe suflet şi de pe inima mea care, *uşurată* ca de sub lanţurile zgomotoase ale unei grele închisori, începe să bată în voie..." (C. Hogaş, 240)

Tipuri structurale

a) simplu ; se realizează prin :

adjectiv : „Nicu, *fricos*, nu mai aşteptă glasul mămicăi şi se retrase grabnic după portiţă." (L. Rebreanu, 290)

substantiv : Eu, *cu vîrsta* mea, sînt sau nu sînt contemporan cu un tînăr ?" (G. Călinescu, CO, 290)

forme verbal-nominale (participiu) : „Cucoşul, *supărat* de asta, nu se lasă ci se ia după trăsură." (I. Creangă, 45)

b) dezvoltat : „Costică, *cu gîndul la soarta* lui Niculae (...), îşi reaminti pesemene, cu amănunte, ce păţiseră ei atunci..." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 16)

c) **mixt**: „Limba ? Nu. Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiților oameni — numai individul, *același rămîind,* o aude într-un fel." (M. Eminescu, PL, 25)

d) **complex**: „Petrache, *rămas cum îl știi,* nu se prea încurcă în principii..."

e) **propozițional** (*atributiva circumstanțială*): „Rușine pentru guvernul vitreg, *care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghearele unui vampir!*" (I. L. Caragiale, T, 143)

f) **multiplu**: „Și frate-meu cel mare, *nățîng și neastîmpărat,* cum îl știi, fuga la ușă să deschidă." (I. Creangă, 39), „Dar impostorii, *oricine ar fi fost să fie, oricît de suspuși, orice rol ar fi avut, mai ales în cultură,* ei, da, au simțit distanța de netrecut, distanța de prăpastie fără fund dintre falsa lor importanță și gheața din privirile mele." (G. Bogza, 7)

Marcarea identității specifice a atributului circumstanțial

Relația de dependență de la baza atributului circumstanțial prezintă două caracteristici definitorii prin coexistența lor:

— este o relație de dependență slăbită*

— are originea în doi termeni regenți: *un nume* (pronume) și *un verb.*

Caracterul slăbit al relației se concretizează în planul expresiei, în *izolarea* atributului circumstanțial de regentul său nominal prin pauză: „Mogorogea, *nățîng și zgîrcit,* cum era, începe a striga la mine." (I. Creangă, 70)

Dintre cele două relații de dependență concentrate în dependența atributiv-circumstanțială, manifestări concrete în planul expresiei are mai ales dependența față de nume.

Cînd atributul circumstanțial are dezvoltare infrapropozițională, dependența nominală se manifestă în planul expresiei prin *flexiune*, orientată de principiul *acordului*; termenul atribut circumstanțial se acordă în gen și număr cu regentul substantival (pronominal): „*El! luptătorul* pentru libertate, să ajungă la bătrînețe subdirector a ce ? a unui stabiliment oficial de robie — pușcăria locală !" (I. L. Caragiale, III, 203), „**Din Vasilescu și Marmoroșblanc,** *amețiți* după cît se pare de berea băută, (...) nu erau atenți la povestirea lui Gheorghe." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 15), „... Caracterul simbolurilor, *utilizate* ritual, e de a fi necesitate." (G. Călinescu, U.P., 236)

---

* Motiv pentru care, G. A. situează atributivele circumstanțiale în categoria atributivelor *explicative,* în opoziție cu atributivele determinative în care se înscriu cele de *calificare* și *identificare* (cf. vol. II, p. 277 ș.u.).

Cînd atributul are dezvoltare propoziţională, predicatul atributivei se acordă cu regentul în gen, număr şi persoană, dacă acesta e predicat nominal, în număr şi persoană, dacă e predicat verbal. „Nu mai merge... să fiu prieten cu bărbatu-tău, *care nu-i om de felul meu*, numai ca să te poci vedea mai des ! (...) Ţi-e drag să trăieşti cu un om care se poartă, cu tine ca un cîine, şi mă goneşti pe mine, *care te* iubesc..." (I. L. Caragiale *Teatru*, 410)

Atributiva circumstanţială se introduce în frază prin :

— *pronume relative* (mai ales, *care*) : „Omoară-mă pe mine, care *te-am iubit*, care *am jertfit tot pentru tine.*" (I. L. Caragiale, I, 214)

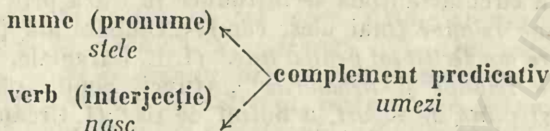
— *adverbe relative şi nehotărîte* : „Atunci, copila părintelui, cum *era sprinţară şi plină de incuri*, a bufnit de rîs." (I. Creangă, 4), „Şi el, cît *era de ostenit*, ne prindea pe cîte unul, ca la baba-oarba, ne rădica în grindă zicînd : „Tîta mare !" (I. Creangă, 25), „Nici un om, din cîţi am cunoscut, *oricît de neînsemnat ar fi fost, oricît de sărac* (. . .) nu s-ar putea plînge că ar fi simţit între mine şi el vreo distanţă..." (G. Bogza, 7)

Dependenţa de verb rămîne, în general, implicită în planul semantic al relaţiei sintactice, prin dezvoltarea unei componente circumstanţiale a cărei prezenţă este definitorie pentru identitatea sintactică a atributului circumstanţial. Componenta circumstanţială poate fi fixată, uneori, prin termeni *corelativi (tot, totuşi)* sau prin adverbele *chiar*, *aşa*, *odată* care însoţesc atributul circumstanţial : „Puţini oameni, **odată** *fixaţi* într-un pisc, **odată** *aşezaţi* sub o stea, au ştiut să rămînă acolo, în timpul atîtor furtuni, nesperiaţi de urletul lupilor, neademeniţi de cîntecul sirenelor, cum a rămas Philippide sub zodia poeziei." (G. Bogza, 303), „Oricum peretele acela, **aşa** *uscat*, se chema că e uns cu miere" (M. Sadoveanu), „Astfel, nu e greu de loc să găseşti pricina pentru care oamenii, *chiar de munte*, sînt decăzuţi fiziceşte şi moraliceşte." (C. Hogaş, 41)

COMPLEMENTUL PREDICATIV*

În interiorul unei relații de dublă dependență, complementul predicativ determină concomitent un verb (o formă verbal-nominală) sau o interjecție și un nume (pronume):

„Stele nasc *umezi* pe bolta senină" (M. Eminescu, O.I., 231):

Verbul regent sau interjecția funcționează ca predicat: „Iat-o *cît e de luminoasă*." (I. L. Caragiale, IV, 232)

Formele verbal-nominale pot realiza funcții sintactice diferite:

— *atribut*: „Și pe cîmpul gol el vede un copil umblînd *desculț*." (M. Eminescu, O.I., 70)

— *complement indirect* (rar): „S-a apucat de studiat *așa obosită* cum era."

— *circumstanțial*: „El se îngrozea văzîndu-se *ajuns a rătăci* (...) prin locașele sălbatice ale fiarelor." (Al. Odobescu, 263), „A reușit să parvină arătîndu-se totdeauna *foarte docil*."

— un alt *complement predicativ*: „Am văzut-o intrînd *furioasă*."

Numele (pronumele) — regent poate fi:

— *subiect*: „Și tu privești *tăcută și nevinovată* asupra acestei lumi." (M. Eminescu, PL, 94)

— *complement* (direct, indirect, de agent): „Nu-i vedeam obrazul dar îl ghiceam *încruntat, amărît*" (M. Eliade, 342)

„Îmi place să stau ore, zile și nopți în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine *lucrînd*, mai mult în aer decît în materie, *umblînd* cu mîna pe deasupra cutiilor tale mici." (T. Arghezi, după G.A., II, p. 207), „Lui nu-i tihnea țigara decît fumată *singur*." (Cezar Petrescu, după G.A., II, p. 207)

---

* Această funcție sintactică este numită *element predicativ suplimentar* (în G.A. II, p. 206 ș.u. V. Hodiș. *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții*, în LR, 1969, nr. 2 p. 139 ș.u.), *predicativ suplimentar* (V. Guțu Romila, *lucr. cit.*, p. 146 ș.u.; I. Iordan și Vl. Robu, *lucr. cit.*, p. 637 ș.u.), *atribut predicativ* (Gh. N. Dragomirescu, *Atributul predicativ în limba română*, LL, VI (1962), p. 99—121), *atributiv* (G. Pană-Dindelegan, *lucr, cit.*, p. 133 ș.u.), *atribut circumstanțial* (M. Avram, *Corespondența...*, în SG, I, p. 158), *nume predicativ circumstanțial* (M. Rădulescu, *Numele predicativ circumstanțial*, în SG, II, p. 121 ș.u.). Sintagma *complement predicativ* denumește această funcție în gramaticile limbii italiene.

Dintre cei doi regenţi ai complementului predicativ, termenul nominal (pronominal) poate rămîne neexprimat, fără consecinţe asupra autonomiei (integrităţii semantice şi sintactice) a enunţului, dacă ar fi expresia sintactică a funcţiei de subiect gramatical:

„De umblat umblu ca fiecare
Cînd vinovat *pe coperişele iadului*
Cînd fără păcat *pe munţele cu crini.*" (L. Blaga, 105)

Cînd regentul nominal (pronominal) ar fi, însă, complement direct, absenţa lui ar avea implicaţii asupra integrităţii structurale şi semantice a enunţului sau numai asupra naturii funcţionale a termenului. Absenţa regentului nominal (pronominal) determină destructurarea enunţului, cînd complementul predicativ are dezvoltarea infrapropoziţională: „Am văzut[-o] *roşie, sfioasă, tulburată.*" (M. Eminescu, PL, 90)

Cînd are dezvoltare propoziţională, în absenţa regentului nominal (pronominal)-complement direct, termenul subordonat nu mai realizează funcţia de complement predicativ ci este complement direct. „Parcă-[*l*] văd [*pe astronomul cu al negurii repaos*]/*Cum uşor ca din culie scoate lumile din haos*" (M. Eminescu, O.I., 140)

Constituient sintactic necesar pentru cunoaşterea detaliată a unei anumite realităţi extralingvistice, complementul predicativ nu este, în general, indispensabil pentru autonomia, semantică sau structurală, a enunţului: „Porni atunci la drum, [*resemnat, cu haina sub braţ, cu pălăria trasă pe frunte*]." (M. Eliade, 17) În funcţie de verbul regent, însă, absenţa sa poate determina mutaţii importante în planul semantic al enunţului lingvistic: „Taina nopţii face totul [*ambiguu*]..." (O. Paler, *Caminante,* 297)

Datorită conţinutului lor semantic (sau numai unuia din sensuri), unele verbe cer cu obligativitate prezenţa unui complement predicativ (*a considera, a socoti, a arăta* etc.): „Ea trebuie să strîngă din umeri, simţindu-se *umilită şi ruşinată.*" (M. Sadoveanu, X, 529), „Îl socotea pe Ghiţă *om cinstit şi vrăjmaş* al lui Lică..." (I. Slavici, *Moara cu noroc,* 50)

Absenţa complementului predicativ ar determina neîmplinirea structurală şi semantică a enunţului în care regentul verbal este un verb din această categorie: „... Cerea instanţei să-l considere [*iresponsabil*]..." (M. Preda, *Viaţa...,* 798)

Sub aspect *semantic*, complementul predicativ exprimă:

— *o caracteristică* (stare) a subiectului sau complementului, reală, aparentă, ipotetică sau presupusă, care ia naştere, intervine (sau numai se revelă) în timpul desfăşurării acţiunii verbale: „Mă gîndesc că aş fi putut veni pe lume *orb, olog,* să mă uit în lumină ca un ciob şi să mă tîrăsc ca o funie prin ţărînă,..." (T. Arghezi, VI, 104), „Ştiu eu tare bine

că boierul m-a luat *de nebun*, dar nici cuminte nu sînt, după cum văd eu acum." (I. Creangă, 175)

— *calitatea* cu care este implicat subiectul sau complementul în desfășurarea acțiunii verbale: „Pentru că nu am fost implicat direct în această realitate, *nici ca victimă, nici ca participant* la opera de salvare, mi se pare că nu am dreptul să vorbesc despre ea." (G. Bogza, 314)

— *o acțiune secundară*, simultană cu acțiunea principală exprimată prin verbul regent și care este atribuită, ca o caracteristică dinamică, subiectului sau complementului:

„Casele cresc în pădurea de pini
albe sau ca șofranul,
lucind *pe coline*." (L. Blaga, 181),

„Și ieșind iute cu dînsa afară din chilie îl auzii *descuind* ceva, *încuind* ceva, și iute se întoarse cu ea plină..." (C. Hogaș, 238)

În legătură cu acest conținut semantic, complementul predicativ prezintă două variante:

— complement predicativ *nominal*, expresie a însușirii sau calității subiectului (complementului) privită în contextul desfășurării acțiunii verbale: „Mă trezesc uneori dimineața *prea bătrîn* ca să mai iau totul de la început." (O. Paler, *Galilei*, 99)

— complement predicativ *verbal*, expresie a implicării subiectului (complementului) în dezvoltarea unei acțiuni secundare, simultană acțiunii verbului regent: „În ziua aceea cînd i-a văzut pe acei inși *barînd* ușa de la intrare, doamna Iorga s-a ridicat neliniștită de la biroul ei și i-a întrebat cine sînt." (M. Preda, *Delirul*, 148)

Aceste variante semantice corespund, mai ales la nivel propozițional, modalităților deosebite, de realizare concretă a funcției de complement predicativ.

Tipuri structurale

Complementul predicativ nominal

a. simplu; se realizează prin:

adjective: „Nici un marinar și nici un aviator nu crede că se mai întoarce *viu*." (T. Arghezi, IX, 86),

numeral:

„Sînt zece la număr
Și, umăr la umăr,
Se duc, cîte doi, *în coșciuge*." (T. Arghezi, 88)

substantiv : „... Numai ce-l văd pe Tasache al meu intrînd în ogradă și ducînd de dîrlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoință ai fi putut-o lua *drept cal.*“ (C. Hogaș, 143)

pronume : „Mama și-a făcut din soțul ei un idol, pe care îl voia *al ei și numai al ei.*“ (L. Blaga, *Hronicul...*, 43)

forme verbal-nominale: „Genul întîile arată caracterele în toată curățenia și consecvența lor, al doilea le admite *ca fiind cunoscute.*“ (M. Eminescu, *Despre cultură*, 172), „Am lăsat tocul jos *înveselit* de o amintire.“ (M. Preda, *Viața...*, 180)

adverb : „Nu mi-l închipuiam *așa*, vorbi Ioviță. Mi-l închipuiam mai scund...“ (M. Eliade, 94)

b. **dezvoltat** : „. . . Tăcea acum *cu privire pierdută în gol.*“ (M. Caragiale, 102)

c. **mixt** : „Căderea n-are importanță pe ce cale îți vine... chiar dacă aceste motive sînt furnizate de cineva care curînd se dovedește *a fi fost o lepădătură*“ (M. Preda, *M. Sg.*, I, 62)

d. **complex** : „Nu l-am bănuit niciodată *a fi așa cum mi s-a dezvăluit ieri*, un individ fără scrupule.“

e. **propozițional** *(completiva predicativă nominală)*: „La versurile nesubliniate Eminescu a renunțat, găsindu-le cu drept cuvînt *că nu merită* să intre în opera sa definitivă...“ (G. Ibrăileanu, *Scriitori*, 126)

f. **multiplu** : „*Așa de spărieți și de nedumeriți* mi-nchipui că trebuie s-o fi împuns de fugă troienii lui Priamus, cînd îi luă Achile cu jărdia de la spate.“ (C. Hogaș, 222), „Și pe mine mă știu toți reacționarii *că sunt republican, că sunt pentru națiune.*“ (I. L. Caragiale, I, 134)

Complementul predicativ verbal

a. **simplu** ; se realizează prin *forme verbal-nominale* :

gerunziu : „Cine l-ar fi văzut *mîngîindu-și* copiii murdari n-ar fi recunoscut în el pe veselul cîntăreț care spune la ziuă glume fără perdea.“ (E. Barbu, 384)

participiu : „Se simțea *urmărit* și încetinise pasul, așteptînd din clipă în clipă să se audă *strigat* din spate.“ (M. Eliade, 409), „S-a luat după el, așa pe departe ca să-l urmărească *nebăgat în seamă*, apoi să se apropie...“ (I. Slavici, *Mara*, 219)

b. **propozițional** *(completiva predicativă verbală)*: „. . . Eu așa am bătut găina și iacătă-o *cum se ouă.*“ (I. Creangă, 144)

c. **multipu** : „Îl vedeam *ridicîndu-se* încet ca o cobră, *legănîndu-și* trupul șerpuitor, *sprijinindu-se* pe coadă, *lățindu-și* capul și *fluturînd-o* amenințător.“ (O. Paler, *Viața*, 55),

„*Parcă-l văd pe Gronomul cu al negurii repaos,*
Cum ușor ca din cutie, scoate lumile din haos

Şi cum neagra vecinicie ne-o întinde şi ne-nvaţă
Că epocele se-nşiră ca mărgelele pe aţă." (M. Eminescu, O. I., 140)

Marcarea identităţii specifice a complementului predicativ

Întemeindu-se pe o relaţie de dublă dependenţă, identitatea sintactică a complementului predicativ este marcată de prezenţa simultană a unor modalităţi de manifestare în planul expresiei a dependenţei faţă de nume (*flexiunea*) şi a unor modalităţi de manifestare în planul expresiei a dependenţei faţă de verb (*topica*). În funcţie de planul semantic sau de structura complementului predicativ, mai intervin *elementele de relaţie* şi *articolul*.

Dintre cele două variante, complementul predicativ nominal se caracterizează prin identitatea cea mai marcată.

Flexiunea este orientată de *acord* şi, mai rar, de *recţiune*.

Cînd se realizează prin nume (pronume) sau prin participiu (în structuri simple, multiple infrapropoziţionale sau mixte), complementul predicativ (mai ales nominal, dar şi verbal) se acordă în gen şi număr cu regentul nominal (pronominal): „Baba, de venin, se smulse odată din piuă-n sus şi rupse lanţurile, lungindu-se *slabă* şi *mare* pînă-n nori." (M Eminescu, P.L., 8), „Am văzut-o *devenind* brusc *palidă*." (O. Paler, *Viaţa* ..., 161)

Cînd complementul predicativ nominal are structură propoziţională, acordul se extinde şi asupra numelui predicativ din alcătuirea predicatului său analitic: „I-am simţit de la uşă că erau intrigaţi şi curioşi." (O. Paler, *Viaţa*, 60)

Rezultat al concentrării specifice a enunţului sintactic prin contragerea* unui nucleu predicaţional care nu şi-a subordonat identitatea şi autonomia faţă de nucleul predicaţional central, complementul predicativ nominal stă, cel mai adesea, în *nominativ*, caz cerut de verbul care i s-a impus ca regent: „De patru ori Mircea fusese aşezat *domn* cu sila în ţară de Poarta turcească." (Al. Odobescu, 219)

Elemente de relaţie. Cînd are dezvoltare infrapropoziţională, complementul predicativ, varianta nominală, este însoţit uneori de adverbele întrebuinţate prepoziţional *cu* şi *drept* şi de prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale): *de, din, cu, fără, în chip de* ş.a ; prepoziţiile impun toate cazul acuzativ:

„Drept luminare
Aş vrea o floare." (M. Isanos, 249)
„*M-aş împăca mai bine, bunăoară,*
Să te socot de scîndură şi sfoară." (T. Arghezi, 354)

---

* Cf. şi D. D. Draşoveanu, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, 1967, nr. 2, p. 241–242.

„... Reziduul combustiunii se scutură jos în chip de *cenușă*, devenind pămînt." (G. Călinescu, U.P., 103), „Ședea și privea locul cu *palmele la spate*." (E Barbu, 7).

Propoziția *completivă predicativă* se introduce în frază prin:

— *conjuncții și locuțiuni conjuncționale*: *că, ca să, ca și cînd, ca și cum*: „I-am simțit de la ușă că *erau intrigați și curioși*." (O. Paler, *Viața ...*, 60), „... Boierii țării te-au ales ca să *urmezi răposatului* în domnie ..." (Al. Odobescu, 6), „Numai că Marmoroșblanc pica se arăta ca **și cînd** *nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit*." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 7)

— *pronume (adjective) relative și nehotărîte*: „Refuzăm lucrurile **drept ce** *sînt* și le tratăm ca generalități." (C. Noica, 122)

— *adverbe relative*: „După ce se mîntuie clăcușoara asta, lumea ne lasă *în* **cît** *ne-a găsit* și se împrăștie huiduindu-ne." (I. Creangă, 72),

„*Dar deodat'un punct se mișcă... cel întîi și singur. Iată-l*
Cum din haos face mumă iară el devine tatăl." (M. Eminescu, O. I., 132)

Dintre elementele relaționale, se impune ca distinctiv în sine, doar adverbul întrebuințat prepozițional *drept*, în propoziție:

„**Drept** preot *toarce-un greier un gînd fin și obscur*,
Drept dascăl *toacă cariul sub învechitul mur*." (M. Eminescu, O. I., 69).

sau în frază, cînd precede pronumele relativ prin care se introduce o completivă predicativă: „Pentru ce, adică, m-aș gîtui cu imboldirile propriei mele firi (...) și aș trece în ochii .... celor proști drept *ceea ce nu sînt*?" (C. Hogaș, 304)

Topica. Expresie a celei de a doua direcții în desfășurarea relației de dependență, *topica* se asociază flexiunii (orientată de *acord*) în fixarea identității sintactice a complementului predicativ, varianta nominală. Spre deosebire de atribut, cu care are în comun modificarea formei, pentru *a se acorda* în gen și număr cu un termen regent nominal, complementul predicativ urmează unui verb predicativ, care i se impune ca regent. În enunțul: „Tîmpla bate *liniștită*, ca o umbră viorie". (M. Eminescu, O.I., 79), adjectivul *liniștită*, acordat în gen și număr cu substantivul *tîmpla*, regentul său nominal, se situează, în plan sintagmatic imediat după verbul *bate*, regentul său verbal. Prin flexiune se opune circumstanțialului modal: „Răsare luna *liniștit* și tremurînd din apă." (M. Eminescu, O.I., 179), iar prin poziție, *atributului*: „S-apar-o zînă *liniștită* / Cu ochii mari, cu umeri goi." (M. Eminescu, O.I., 228) și *atributului circumstanțial*: „Gabriela, acum *liniștită*, l-a privit cu mai multă încredere."

Articularea. Rolul hotărîtor în marcarea identității distinctive, în planul expresiei, a complementului predicativ îl are gradul de determinare prin articol a substantivului sau adjectivului. Realizînd funcția

de complement predicativ, substantivul nu primeşte articol hotărît, nici cînd este juxtapus verbului, nici cînd este precedat de prepoziţia *ca*: „După doi ani s-a întors *doctor*." Se distinge prin aceasta de *subiect*: „După doi ani s-a întors *doctorul*." sau de *circumstanţial* (*modal* sau *comparativ*):

complement predicativ: „Vorbeşte mai bine *ca doctor*."
circumstanţial modal: „Vorbeşte *ca un doctor*."
circumstanţial comparativ: „Vorbeşte mai bine *ca un doctor*."

Observaţii: Substantivul-complement predicativ poate primi articol hotărît dacă este determinat de un atribut: „Şi iată cum în sfînta zi de Duminica mare mă trezii *stăpînul* în regulă a unei iepe mici şi slabe..." (C. Hogaş, 141)

Cînd se realizează prin adjectiv, poziţia postverbală coordonată cu desfăşurarea flexiunii sale în baza acordului cu un termen nominal (pronominal) (subiect sau complement) se constituie în marcă distinctivă a complementului predicativ. Adesea, însă, adjectivul ocupă o poziţie în imediata vecinătate a substantivului, asemeni atributului. Cu funcţia de complement predicativ, adjectivul nu preia articolul hotărît de la substantivul pe care îl precede:

„*De la gîrlă-n pîlcuri dese*
Zgomotoşi *copiii vin*." (G. Coşbuc, 99)

şi nu se însoţeşte (nici nu-l tolerează) de articol demonstrativ:

„*Unii plini de plăcere pentru a lor viaţă,*
Trec zilele voioase *şi orele surid*." (M. Eminescu, O. I., 56)

ceea ce îl deosebeşte net de atribut:

„*Sînt solitarul* pustiilor *piețe*
Cu tristele *becuri cu pală lumină*" (G. Bacovia, 102)

„Netezeşti încet şi leneş fruntea mea *cea liniştită*." (M. Eminescu, O.I., 42)

Identitatea specifică a complementului predicativ realizat prin gerunziu rămîne implicită în planul semantic al celor două verbe:

complement predicativ: „El merge *uitîndu-se* peste tot."
circumstanţial modal: „El merge *şchiopătînd*."

Cînd se realizează propoziţional, identitatea specifică a complementului predicativ este implicită în natura relaţiei sintactice pe care se întemeiază (de dublă dependenţă) şi în planul ei semantic:

complement predicativ: „L-am văzut *cum încerca să plece neobservat*."
complement direct: „Am văzut *cum încerca să plece neobservat*."

III. RELAŢII DE COORDONARE

Relaţiile de *coordonare* sînt expresia sintactică a unor raporturi extralingvistice de „egalitate", cu existenţă obiectivă sau doar stabilite astfel de subiectul vorbitor în interpretarea lingvistică a planului referenţial. Termenii asociaţi în aceeaşi sintagmă prin relaţii de *coordonare* sînt situaţi pe acelaşi plan în organizarea enunţului sintactic; ei nu depind nici semantic, nici structural unul de celălalt şi, de aceea, autonomia enunţului, semantică şi structurală, nu este condiţionată de prezenţa tuturor termenilor implicaţi. Enunţul „A studiat *filozofia.*" nu diferă din acest punct de vedere, al autonomiei şi integrităţii sale semantice şi structurale, de enunţul: „A studiat *filozofia şi dreptul.*" Rămîne fără consecinţe asupra autonomiei enunţului, ca şi asupra naturii relaţiei dintre ei, şi schimbarea ordinii termenilor: „A studiat *dreptul şi filozofia.*"

Această libertate privind prezenţa şi ordinea termenilor în interiorul relaţiei de coordonare este mai mare în relaţiile de coordonare *copulativă, disjunctivă, alternativă* şi *opozitivă**: „El studiază *dreptul şi filozofia / filozofia şi dreptul / filozofia / dreptul.*"

„Să vină *Dana sau Dan / Dan sau Dana / Dan / Dana.*"

„Se uită *cînd la Doina, cînd la Ion / cînd la Ion, cînd la Doina / la Ion / la Doina**.*"

„Nu a studiat *filozofia ci dreptul* / A studiat *dreptul, nu filozofia* / A studiat *dreptul* / Nu a studiat *filozofia.*"

Pentru celelalte relaţii de coordonare (*adversativă* şi *concluzivă*) este absolută numai libertatea privind prezenţa sau nu a tuturor termenilor implicaţi în relaţie; se înţelege că, dacă relaţia cuprinde numai doi termeni, absenţa unuia înseamnă anularea relaţiei de coordonare

---

* Vezi mai departe, p. 237 ş.u

** Cînd relaţia de coordonare ar implica numai doi termeni, absenţa unuia înseamnă absenţa relaţiei şi, ca atare, absenţa mijloacelor de manifestare a relaţiei în planul expresiei: *şi, sau, cînd.* În relaţia opozitivă, schimbarea ordinii termenilor implică şi schimbarea topicii opoziţiei afirmativ-negativ iar absenţa unuia dintre ei atrage şi absenţa mărcii negative sau afirmative.

dar nu duce la destrămarea autonomiei enunțului sintactic: „El este *isteț, dar obraznic / isteț / obraznic.*"

„Este *ora nouă, deci, foarte tîrziu / ora nouă / foarte tîrziu.*"

Libertatea privind ordinea termenilor în desfășurarea acestor relații, în schimb, este relativă.

În relația de coordonare adversativă, schimbarea ordinii termenilor depinde de poziția conținutului lor semantic în raportul dintre enunțul lingvistic și realitatea extralingvistică.

Cînd conținutul lor semantic se articulează în simultaneitate, schimbarea ordinii termenilor nu are consecințe asupra planului semantic al relației de coordonare ci poate doar introduce conotații stilistice: „Vremea e *frumoasă dar rece / rece dar frumoasă.*"

Cînd conținutul lor semantic se articulează în succesivitate, schimbarea ordinii termenilor poate duce la schimbări importante în planul semantic al relației de coordonare: „El a intrat în casă dar nu a găsit pe nimeni." / „El n-a găsit pe nimeni dar a intrat în casă." sau poate determina enunțuri incompatibile semantic „A cumpărat-o ieri dar a și vîndut-o."/„A și vîndut-o dar a cumpărat-o ieri."

În relația de coordonare concluzivă, termenii își pot schimba reciproc poziția, dacă reprezintă, prin conținutul lor semantic, două perspective diferite asupra aceleiași realități, apropiindu-se de o relație apozitivă:

„Maria a plecat pe 27 iulie, deci exact după o lună."/„Maria a plecat exact după o lună, deci, pe 27 iulie."

Cînd conținutul semantic al termenului secund intră într-un raport de succesivitate (ca urmare, consecință etc.) cu conținutul semantic al primului termen (în care își are, într-un fel oarecare, originea) ordinea termenilor nu se poate schimba: „Au suspendat cursele aeriene și, prin urmare, a trebuit să plec cu trenul."

Observații: Imposibilitatea sau libertatea doar relativă de schimbare reciprocă a ordinii termenilor determină pe autorii G.A. (II, p. 249) și pe alți lingviști să vorbească de o apropiere a coordonării *adversative* (la care se include și coordonarea *opozitivă*) și concluzive de subordonare. Că aceste relații sintactice rămîn în esența lor relații de coordonare o demonstrează absența oricăror constrîngeri categoriale pe care un termen să le impună altuia (altora) precum și necondiționarea unuia sau a autonomiei semantice și structurale a enunțului de prezența celuilalt.

De fapt, din motive semantice, mai ales cînd au dezvoltare propozițională, nici termenii relației de coordonare copulativă, de exemplu, nu-și pot schimba poziția în plan sintagmatic. În enunțul „Mihai a ieșit imediat și a alergat la tramvai." nu e posibilă schimbarea ordinii termenilor tocmai pentru că aceasta este izomorfă unei situații semantice reflectînd o anumită succesiune evenimențială obligatorie.

Întrucît termenii implicați în desfășurarea lor nu depind unul de altul, relațiile de coordonare *nu dezvoltă funcții sintactice.* Termenii pot, însă actualiza solidar aceeași funcție sintactică dacă își coordonează dependența față de același regent sau interdependența cu un acelaș termen, sau dacă extind cîmpul de dezvoltare a funcțiilor sintactice realizate direct de un termen (primul) al relației.

În structurarea enunțului în planul expresiei și în plan semantic deopotrivă, relațiile de coordonare desfășoară două roluri principale:

— articulează sintactic două sau mai multe nuclee predicaționale, situîndu-le pe același plan:

„*Pe pieptul morții* luce *de pietre scumpe* salbă
Și păru-*i de-aur* curge *din raclă la pămînt.*" (M. Eminescu, O. I., 88)

— extind (sau multiplică) cîmpul de dezvoltare concretă a unei funcții sintactice: „Pe dinaintea mea fug *dealuri, văi, rîuri, cascade, orașe și sate,* prinse ca niște cuiburi de creștetele stîncilor." (N.D. Cocea, 262)

Prin desfășurarea primului rol, *coordonarea* determină constituirea de *fraze simple*, omogene sub aspectul organizării sintactice: „Ieșii îndată din apă, îmi umflai în brațe straiele de pe mal, trecui Tazlăul de partea cealaltă, mă îmbrăcai iute și mă înfundai în pădure pe urmele domnului Arsene ..." (C. Hogaș, 304)

Desfășurarea celuilalt rol presupune interferența relației de coordonare în desfășurarea unei relații de dependență sau a relației de interdependență Dacă relația de coordonare implică termeni cu dezvoltare propozițională, enunțul se organizează ca *frază dezvoltată*: „Ce frumos e începutul actului întîi. Pe la sfîrșit, însă, el cade, și nu cade fiindcă actorul joacă în urmă cu mai puțin avînt, ci fiindcă-și dăduse prea mult avînt la început." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 204)

* * *

Prin planul lor semantic precum și prin specificul manifestării în planul expresiei, relațiile de coordonare se prezintă sub forma a șase tipuri principale:

1 coordonarea *copulativă*
2 coordonarea *disjunctivă*
3 coordonarea *alternativă*
4 coordonarea *adversativă*
5 coordonarea *opozitivă*
6 coordonarea *concluzivă*

1. **COORDONAREA COPULATIVĂ** se desfășoară între termeni care se asociază — cel mai adesea simultan — în construirea planului se-

mantic concret al unor funcţii sintactice sau al enunţului sintactic în ansamblu: „Sînt plin *de fantasme şi de dorinţe* ca o pasăre care ţipă *cînd răsare soarele şi o orbeşte.*" (O Paler, *Galilei*, 81)

Termenii implicaţi în coordonarea copulativă pot fi:

a. **fraze**:

„*Prea ne pierdusem tu şi eu*
În al ei farmec poate,
Prea am uitat pe Dumnezeu
Precum uitarăm toate.

Şi poate că nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentru-un atît de sfînt noroc
Străbătător durerii !" (M. Eminescu, O. I., 185)

b. **propoziţii principale sau nondependente**:

„*Ca toamna cea tîrzie e viaţa mea acum şi cad*
Iluzii ca şi frunze pe undele de vad." (M. Eminescu, O. IV, 432),
„*Am luat pămîntul sălbatic din pădure*
Şi-am frămîntat cu mînă de olar
În parte, fiecare mădular,
Al fiinţei tale mici, de cremene uşure." (T. Arghezi, 59)

c. **constituienţi sintactici**, de diferite dezvoltări, purtători ai unor funcţii sintactice deosebite; în enunţul „Se uită la mine *nedumerită* şi *întrebător*, apoi iute se înroşi ..." (C. Hogaş, 158), termenii coordonaţi copulativ *nedumerită* şi *întrebător* actualizează funcţiile de *complement predicativ* şi, respectiv, *circumstanţial* (*modal*);

d. **componenţi ai unor constituienţi sintactici multipli**, care actualizează, singuri sau împreună cu un verb copulativ, diferite funcţii sintactice. În enunţul „— Dragostea cere riscuri, Galilei. Tu ce riscuri îţi asumi iubind *lumina, arborii şi vara* ?" (O. Paler, *Galilei*, 160), termenii coordonaţi copulativ reprezintă împreună un *constituient sintactic multiplu* care realizează funcţia de *complement direct*. În propoziţia „Şi riscul cel mare e *de a scrie* prost, *de a rămîne blocat* în cîte un capitol *şi de a te stinge* acolo ..." (C. Noica, 13), termenii coordonaţi copulativ *de a scrie, de a rămîne blocat* şi *de a te stinge* formează *numele predicativ multiplu* care, împreună cu verbul copulativ *e*, realizează funcţia de *predicat analitic**.

* Pentru alte funcţii sintactice realizate prin constituienţi sintactici multipli să se vadă subcapitolul *tipuri structurale* din descrierea diverselor funcţii sintactice generate de relaţiile de interdependenţă şi de dependenţă.

Termenii componenți ai constituientului sintactic multiplu ca și termenii constituienți sintactici pot avea dezvoltare infrapropozițională:

„Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe." (M. Eminescu, O. I., 196)

sau *propozițională*:

„*Și am voit atunci* să sui și-n pisc să fiu.
O stea era pe ceruri. În cer era tîrziu." (T. Arghezi, 73)

Numărul termenilor înscriși în relația de coordonare copulativă este nedeterminat:

„*Biserica-n ruină*
Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrînă,
Și prin ferestre *sparte*, prin uși *țiuie vîntul* —
Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvîntul —
Năuntrul ei pe stîlpi-i, păreți, iconostas,
Abia conture *triste și* umbre *au rămas*;" (M. Eminescu, O. I., 69)

Între termenii relației de coordonare copulativă se poate stabili, în plan semantic, o anumită succesiune în timp: „Întors în țară, e *spătar* sub Moruzi, *vistier și mare ban* în anii următori." (I.L.R. II, 170) sau o anumită ordine, în funcție de importanța acordată de subiectul vorbitor, ordine fixată de adverbe și locuțiuni adverbiale precum *apoi*, *întîi*, *în primul rînd* etc.: „Nu puteau toți să ia același drum, **întîi** *fiindcă drumurile erau mai multe și* **al doilea** *fiindcă locurile de scăpare erau asijderea mai multe.*" (G. Galaction, I, 111), „Om învățat e **întîi** *cine nu știe nimic*, **al doilea** *cine știe ceva și se miră el singur*, **al treilea**, cel ce știind ceva nu se mai miră ..." (N. Iorga, 260)

Exprimarea relației de coordonare copulativă

În planul expresiei, relația de coordonare copulativă se realizează prin două mijloace principale:

— *conjuncții* (*locuțiuni conjuncționale*): *și*, *nici*, *iar*, *și cu*, *precum și*, *nu numai ... ci* (*dar*) *și*, *atît . . cît și*, *cu*, *împreună cu*;

— *pauză* între termenii juxtapuși ai relației.

Cele două mijloace pot coexista în desfășurarea aceleiași relații de coordonare sau se pot actualiza numai cîte unul. Se întrebuințează amîndouă cînd relația de coordonare implică mai mulți termeni; primii se coordonează prin parataxă iar între ultimii doi se folosește conjuncția *și*: „Și biata, *zgîrcindu-și* picioarele de dinapoi, *lungindu*-și gîtul după frîu și *înțepenindu*-se pe picioarele întinse de dinainte, luneca,

de multe ori, de-a săniuşul pe luciul foilor (...). Părintele Ghermănuță se oprea un minut, mă aştepta şi iarăşi o pleca la vale ..." (C. Hogaş, 229)

Uneori, însă, în legătură cu dezvoltarea planului semantic al funcției cu structură multiplă, conjuncţia poate interveni în mai multe poziţii : „... În ziduri răsfrîngea ca-ntr-o oglindă de argint : *dumbravă* şi *luncă, lac* şi *ţărmuri*." (M. Eminescu, PL., 5)

Exprimarea relaţiei de coordonare copulativă numai prin unul din cele două mijloace nu este condiţionată de numărul termenilor implicaţi.

Prin *pauză* :

„*De ce dorm, ingrămădite intre galbenele file,*
Iambii *suitori*, troheii, *săltăreţele* dactile?" (M. Eminescu, O. I., 137),

„Hangiul a încuiat uşa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruţ, a mai cotrobăit prin odaie ..." (I.L. Caragiale, IV, 374)

Observaţii : Termenii juxtapuşi pot fi precedaţi toţi de conjunţiile, întrebuinţate adv erbial, *nici, şi*:

„Nici cîntecul, nici ruga *n-au descremenit*
Zarea de granit.
. . . .
Vii.
Nici *nu simţi*, nici *nu ştii*." (T. Arghezi, 192)
„*În adîncuri se pătrunde*
Şi de lună şi de soare
Şi de păsări călătoare
Şi de lună şi de stele
Şi de zbor de rîndurele
Şi de chipul dragei mele." (M. Eminescu, O. I., 215)

Prin *conjuncţii* :

„*Eu? Îmi apăr* sărăcia şi nevoile şi neamul." (M. Eminescu, O. I., 147),
„*Cîntam* în iarbă şi-n mohor
tainele ascunse tuturor". (M. Isanos, 227),
„*Ea se uită... Păru-i galben,*
Faţa ei lucesc în lună,
Iar *în ochii ei albaştri*
Toate basmele s-adună." (M. Eminescu, O. I., 73),

„Mi-am dat seama că era nu numai *inutil* ci şi *primejdios* să mai adaug ceva ..." (O. Paler, Galilei, 134), „Am scris cu bunăvoinţă, după ce, atît *eu* cît şi *el* am înţeles că facem uz de vorbele aceleiaşi limbi, dar vorbim în graiuri diferite." (L. Blaga, *Hronicul*, 218), „Destul că foarte de dimineaţă, *dumnealor*, frumos gătite, împreună cu *tînărul Goe*, aşteaptă

cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat ..." (I.L. Caragiale, II, 192)

Observații : Cînd termenii relației de coordonare și odată cu aceștia, cei doi membri ai locuțiunii conjuncționale discontinue *nu numai... ci și* sînt inversați, conjuncția *ci* nu mai intervine : „Parcă te-ai teme și *de altceva* nu numai *de moarte.*" (O. Paler, *Galilei*, 141)

Locuțiunile conjuncționale discontinue sînt în ele însele mărci absolute ale coordonării copulative. Conjuncțiile sînt mărci relative (*și, iar* pot asigura și desfășurarea coordonării adversative). Locuțiunea conjuncțională *împreună cu* (care poate marca și un complement sociativ) precum și conjuncția *cu* (prezentă și în manifestarea în planul expresiei a altor funcții sintactice : complement sociativ, circumstanțial instrumental etc.) se constituie în mărci ale coordonării copulative dacă asigură realizarea funcției sintactice printr-un constituient sintactic multiplu. Cînd acesta actualizează funcția de subiecc, verbul-predicat se situează la plural ; acordul în număr fixează natura de conjuncție coordonatoare copulativă a celor două elemente relaționale și prin ele natura relației sintactice : „*Eu* cu *Dumitru*, însă, o *duceam* într-un cîntec ..." (I. Creangă, 20). *Pauza* se constituie în marcă numai dacă este întrebuințată concomitent, în aceleași poziții, cu adverbele *și, nici* sau dacă este substituibilă cu o conjuncție specifică : „Căci nimic în această cetate n-avea umbră, nici *zidurile*, nici *copacii*, nici *oamenii*." (O. Paler, *Galilei*, 17),

„*Danțul, muzica,* [*și*] *pădurea,*
Pe acestea le-ndrăgii." (M. Eminescu, O. I., 102)

Relația de coordonare copulativă poate fi mascată, uneori, prin

— *construcții gerunziale*; în enunțul : „Nu se mai afla în viață la 16 decembrie 1798 și ar fi murit în vîrstă de mai puțin de 60 de ani *fiind înmormîntat la biserica Sf. Ion cel Mare.*" (I.L.R., II, 170), prin construcție gerunzială se evită introducerea în relația de coordonare copulativă a încă unui termen propozițional (*și ar fi fost înmormîntat...*)

— *construcții infinitivale* : „Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate, ce dispare într-o companie veche *spre a reapare în una nouă ? ...*" (M. Eminescu, PL., 65), sau poate lua forma unei relații de coordonare *disjunctivă* : „Lovirea *sau* orice acte de violență cauzatoare de suferințe fizice se pedepsesc cu închisoarea ..." (CP, 180) (*sau = precum și*) sau de subordonare, realizată în planul expresiei prin *după care = și* : „— Amin ! zise Domnul ridicînd mîna sa sfîntă, *după care* apoi se depărtară înspre mare ..." (M. Eminescu, OL , 13)

2. **COORDONAREA DISJUNCTIVĂ** se desfăşoară între termeni supuşi unei opţiuni şi care, ca atare, se exclud reciproc ; ei nu pot participa simultan la realizarea planului semantic concret al unei funcţii sintactice şi al relaţiei sintactice în care funcţia îşi are originea.

Opţiunea poate fi doar de natură lingvistică, cînd termenii sînt, de fapt, în esenţa lor semantică, sinonimi : „Asemenea *închegări* sau *improvizări* de trupe arată din două lucruri unul, sau puţin respect pentru public, sau ignorarea deplină a exigenţelor unui oraş mare cum sînt Bucureştii." (M. Eminescu, *Despre cultură*, 197) sau poate fi impusă şi orientată de realitatea extralingvistică, interpretată lingvistic prin enunţul sintactic În acest al doilea caz, între termeni se dezvoltă un raport de excludere reciprocă, fie din perspectiva planului lor semantic, constituit lexical (prin antonimie, incompatibilitate sau numai diferenţiere semantică în interiorul unei clase lexicale relativ închise), *morfologic* (prin opoziţii categoriale de timp, număr etc) sau sintactic (prin opoziţia *afirmativ-negativ* sau prin antonimia termenilor relaţionali) : „Capitolele unei biografii sînt *implicit* sau *explicit* o cronologie a operei." (G.C., CO., 218), „*Învinuitul* sau *inculpatul* nu este obligat să probeze nevinovăţia sa." (CPP, 66), „A înţelege pe altul, însă, înseamnă *a avea* sau *a fi avut* în sine o parte *identică* sau *analogă* cu gîndirea lui." (T. Maiorescu, 363), „ ... Primul gînd a fost să mă uit afară, să văd dacă am rămas **înlăuntrul** *închisorii* sau **în afara** ei." (O. Paler, *Galilei*, 201)

Termenii implicaţi în coordonarea disjunctivă pot fi :

— **fraze** : „Dar oare-s doctori aceştia doi ? ... Îmi pare că seamănă cu Satana amîndoi ... Ori e *un* om, despărţit în două arătări bătrîne, cu care-şi petrece şiretul Ruben pe conta mea ..." (M. Eminescu, PL., 62)

— **propoziţii principale** sau **nondependente** : „Crezi ori nu crezi ce ţi se argumentează." ((M. Eminescu, PL., 81),

„Oare ochii ei o mint,
Sau aievea-i, adevăru-i?" (M. Eminescu, O. I., 103)

— **constituienţi sintactici** (propoziţionali sau infrapropoziţionali) purtători (singuri sau împreună cu un verb copulativ) ai unor funcţii sintactice : „Actorii cari au dat concursul lor în această piesă *sînt* în mare parte *diletanţi ori începători*, încît nu s-ar fi cuvenit ca Dl. Millo să se înconjure cu ei." (M. Eminescu, *Despre cultură* ..., 196) [*diletanţi* / *începători* : *nume predicativ* care realizează, succesiv, în complementaritate cu verbul copulativ *sînt*, funcţia de *predicat descriptiv*],

„Ş-apoi ... cine ştie de este mai bine
A fi sau a nu fi ..." (M. Eminescu, O. I., 38) [subiect]
„Şi în farmecul vieţi-m

Nu știam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau *de crezi ce-a zis femeia.*" (M. Eminescu, O. I. 113) [subiect]
„*Cîțiva au ucis,*
Cîțiva ispășesc ori un furt ori un vis." (T. Arghezi, 122) [complement direct],
„*Totuna-i ce faci* :
Sau culci pe bogați sau scoli pe săraci." (T. Arghezi, 22) [completive directe, prin relația de apoziție cu pronumele *ce*, complement direct],

„Pînă la soluționarea definitivă a cauzei, mijloacele materiale de probă se păstrează *de organul* de urmărire penală *sau de instanța de judecată* la care se găsește dosarul." (CPP, art. 109) [*compl.* de agent],

„*Trebuie să plec* astă-seară
sau mîine." (M. Isanos, 230) [circumstanțial temporal]

„Învinuirea mincinoasă făcută *prin denunț sau plîngere* ... se pedepsește ..." (CP, 259) [circumstanțial instrumental] etc.

Coordonarea disjunctivă se desfășoară cel mai adesea între doi termeni, de diferite structuri, (care pot fi aceleași — ambii termeni propoziționali, infrapropoziționali — sau nu), dar poate implica și mai mulți, distribuiți simetric în serii de cîte doi sau toți în continuitate : „Dar, dacă resping indiferența, nu vreau să cred că nu mai există pentru mine alt loc decît *ori în genunchi* lîngă flăcări, *ori alături de Nero și de Inchiziție, ori între cei* care scrîșnesc de durere, *ori între cei* care în acest timp cîntă." (O. Paler, *Galilei*, 63), „Ah ! zîmbi el c-un fel de dureroasă beție, de-aș putea *s-o sărut, o dată* ! pare că n-aș mai voi nimic în lume ... *ori să-i desmierd mînile, ori să-i despletesc părul, ori să-i sărut umerii* !" (M. Eminescu, PL, 58)

Exprimarea relației de coordonare disjunctivă

Coordonarea disjunctivă se manifestă în planul expresiei prin două mijloace :

— *conjuncții* (*locuțiuni conjuncționale*) : *sau, ori, fie, fie că* ; acestea preced numai ultimul termen sau fiecare termen al relației : „Cel *întrebat* ori *interpelat* are obligația de a răspunde *verbal* sau *în scris*, în termen de cel mult 3 zile și, în orice caz, în aceeași sesiune." (Constituție, art. 58),

„*O acopere-mi ființa cu-a ta mută armonie,*
Vino somn — ori vino moarte. *Pentru mine e totuna.*" (M. Eminescu, O. I., 49),

„Și cînd se ducea sărbătoarea la biserică, bocea toți morții din țintirim, fie *rudă*, fie *străin*, fără deosebire." (I. Creangă, 17), „Visele noastre,

oricît de confuze, alcătuiesc niște complexe, cum spune Freud, *fie că-i admitem metoda psihanalitică, fie că nu.*" (G. Călinescu, UP, 51)

— *pauză*; cînd relația de coordonare disjunctivă cuprinde mai mulți termeni, între primii ea se exprimă prin pauză iar între ultimii doi prin conjuncții: „Numele candidatului poate să fie *al meu, al d-tale, ori al d-sale*, după cum cer enteresurile partidului." (I.L. Caragiale, I, 196)

Cînd relația de coordonare se constituie doar din doi termeni, pauza se impune ca marcă distinctivă pe baza raportului de antonimie dintre unitățile lexico-gramaticale sau pe baza opoziției afirmativ-negativ dintre unitățile sintactice (propoziționale) prin care aceștia se realizează: „Și eu *am n-am înfățișare*, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal." (I.L. Caragiale, I, 174).

3. **COORDONAREA ALTERNATIVĂ*** se desfășoară între termeni care se alternează sau se succed în constituirea planului semantic al unor funcții sintactice sau, mai rar, al enunțului în ansamblu:

„Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii,
Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei,
Cu aripile întinse se mai scutură și-o taie
Cînd în cercuri tremurînde, cînd în brazde de văpaie." (M. Eminescu, O. I., 152

Termenii implicați în coordonarea alternativă pot fi:

— **propoziții principale** sau **nondependente**:

„Ș-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr și ferice

. . . .

Acum secolii străbate, *o minune luminoasă,*
Acum rîde printre lacrimi, *cînd o cîntă pe* Dridri." (M. Eminescu, O. I., 32)

— **constituienți sintactici**, cu structură infrapropozițională mai ales (simpli și dezvoltați, cel mai adesea) purtători (singuri sau împreună cu un verb copulativ) ai unor funcții sintactice: „Conștiința noastră este *cînd* **izvor de diversitate** pentru lumea realităților, cînd izvor de unitate." (C. Noica, 23) [nume predicativ],

„Cu evlavie adîncă ne-nvîrteau al minții scripet,
Legănînd cînd o planetă, cînd pe-un rege din Egipet."
(M. Eminescu, O. I., 140) [complement direct]

---

* În G.A., II, 733, structurile din această categorie sînt discutate în cadrul coordonării disjunctive. I. Iordan și Vl. Robu, *lucr. cit.*, p. 554, vorbesc de o relație de coordonare *alternativă* ca un caz particular și emfatic al coordonării..."

„... Poate să ai, cîteodată, nevoie, prin pădure, *ba de-o apă, ba de-o mămăligă...*" (C. Hogaş, 225) [complem. indirect], „... Insula a fost ocupată... *cînd de austrieci, cînd de valahi, cînd de turci...*" (B. Fox, 250) [complement de agent],

„Aşezînd genunchi şi mînă **cînd pe-un colţ, cînd pe alt colţ,**
Au ajuns să rupă graţii ruginite-a unei bolţi" (M. Eminescu, O. I., 76)
[circumstanţial spaţial]

etc.

Cel mai frecvent, relaţia de coordonare alternativă implică doi termeni : „Şi-şi ducea mîna gracilă şi nervoasă ca să-şi aranjeze *cînd buclele* care nu-i cădeau de altfel, *cînd rochia* care nu i se părea niciodată decentă." (C. Petrescu, *Procust*, 332), dar poate antrena şi mai mulţi, grupaţi sau nu prin coordonare copulativă : „... Privirea-i **acum** *melancolică şi visătoare,* **acum** *vie şi tăioasă* ca ascuţişul unui brici, ar fi alcătuit un model viu pentru o pînză, unde clasicismul să-şi dea mîna cu decadenţa, Michelangelo cu Boticelli..." (C. Hogaş, 305), „A tras de ea,, cînd *dintr-o parte, cînd din alta, cînd de jos, cînd de sus*, pînă ce-a făcut o ladă de vreo doi metri lungime şi cam tot atîta în lărgime şi înălţime." (M. Eliade, 238)

Exprimarea relaţiei de coordonare alternativă

În planul expresiei relaţia de coordonare alternativă se realizează mai ales prin parataxă ; în acelaşi timp, însă, termenii înscrişi în relaţie sînt precedaţi de adverbele desemantizate *aici, acum (acu), ba, cînd* care se impun ca mărci distinctive ale coordonării alternative, prin distribuirea lor repetată cu amîndoi termenii implicaţi în relaţie şi în prezenţa pauzei : „Domnul se plimbă de colo pînă colo pe peron, trăgînd cu ochiul **aci** *către partea* pe unde vin pasagerii, **aci** *către geamul* la care stă în picioare omul cu sacul..." (I. L. Caragiale, III, 227),

„Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal *domestic."* (M. Eminescu, O. I., 140),

„Şi tot horhăind el **cînd** *pe o cărare,* **cînd** *pe un drum* părăsit, numai iaca ce iar îi iese spînul înainte..." (I. Creangă, 203)

Mai rar, coordonarea *alternativă* se exprimă şi prin conjuncţii, *fie, fie că, sau*, repetate : „Atunci, ca şi acum, stam fie *în sala de aşteptare,* fie *pe peron.*" (O. Paler, *Viaţa...*, 92)

4. **COORDONAREA ADVERSATIVA** se desfăşoară între termeni care se asociază în constituirea planului semantic al enunţului sau al unor funcţii sintactice în pofida caracterului lor contradictoriu :

„O, șoptește-mi — zice dînsul — tu cu ochii plini d-eres
Dulci cuvinte ne-nțelese, însă pline de-nțeles," (M. Eminescu, O. I., 82),
„Nu se luptă cu nimeni
dar se simte învins." (L. Blaga, 108)

Termenii implicați în coordonarea adversativă pot fi:
— **fraze**:

„...Încă de mic
Te cunoșteam pe tine
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine...

Dar un luceafăr răsărit
Din liniștea uitării,
Dă orizont nemărginit
Singurătății mării." (M. Eminescu, O. I., 175)

— **propoziții principale sau nondependente**:

„Numai omu-i schimbător
Pe pămînt rătăcitor,
Iar *noi locului ne ținem*
Cum am fost așa rămînem." (M. Eminescu, O. I., 124),

„Nimeni nu se poate salva de tristețea de a muri singur dar e normal să nu ne împăcăm cu ceea ce ne impune să trăim singuri." (O. Paler, *Caminante,* 296)

„Desigur, *viața nu e un cal mort, dar e, pentru un scriitor tînăr o pradă* care nu cedează dacă nu știi de unde s-o apuci." (M. Preda, *Viața...,* 74)

— **componenți ai unor constituienți sintactici multipli**, care actualizează, singuri sau împreună cu un verb copulativ, diferite funcții sintactice: „Catifeaua *e agreabilă, decorativă dar indiferentă."* (G. Călinescu, UP, 97) [nume predicativ], „Au vorbit *mult dar prea încet,* astfel că nu i-am mai auzit ce spun." (N. D. Cocea, 256) [circumstanțial modal], „Locuia în două odăi într-o curte pe șoseaua Ștefan cel Mare, *nu prea mari dar cu tot confortul."* (M. Preda, *Viața...,* 259) [atribut]. „... Am găsit copila *teafără, însă răsturnată* cu albiuța de niște porci." (I. Creangă, 15) [complement predicativ] etc.

Coordonarea adversativă se dezvoltă de obicei între doi termeni. Cînd intervin mai mulți, aceștia sînt cel mai adesea grupați, prin coordonare copulativă, opozitivă sau disjunctivă, în raport cu compatibilitatea lor semantică: „Trist se scula din patul împărătesc — pat *aurit, însă pustiu și nebinecuvîntat* — trist mergea în război..." (M. Eminescu, PL, 3)

Exprimarea relației de coordonare adversativă

Relația de coordonare adversativă se manifestă în planul expresiei prin elemente relaționale: conjuncțiile *dar*, *iar*, *însă* și locuțiunile conjuncționale *numai că* și *în schimb*.

Conjuncțiile *dar* și *însă* coordonează termeni aparținînd la orice tip structural: „Cu noi ședea și moș Bodrîngă, un moșneag *fără căpătîi* însă *de tot hazul.*" (I. Creangă, 53), „— Nici vorbă că seamănă, însă nu ceasul e un animal ci inima e în anatomia noastră partea mecanică amintind exactitățile planetare." (G. Călinescu, UP, 144), „Și în acea *față atît de palidă, plină*, dar *tristă*, surîdea suferitor oarecum gura de purpură...", (M. Eminescu, PL, 93), „Tragicul e sublim prin definiție dar în zilele noastre sublimul e eliminat." (M. Preda, *Cel mai iubit...*, II, 177)

Conjuncția *iar* și cele două locuțiuni conjuncționale coordonează numai propoziții sau fraze: „Jilțul e ros și arată destul de mizerabil, *în schimb* sfeșnicul, chiar pătat de funingine, îmi place mult." (O. Paler, Viața..., 85), „Se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ce venea ca și noi din deal în vale (...). *Numai atîta că* el a trecut mai departe în drumul său, *iar* noi am stat pe loc și am pus-o de mămăligă fără apă." (I. Creangă, 21), „Sufletul călătorește din veac în veac, același suflet, *numai că* moartea-l face să uite că a mai trăit." (M. Eminescu, PL, 38);

„*Numai ochiul e vorbareț*, iară *limba lor e mută.*" (M. Eminescu, O. I., 82)

Această deosebire privind capacitatea relațională a conjuncțiilor adversative stă într-o relativă legătură cu raportul dintre distribuția lor și particularități ale planului semantic al relației de coordonare.

Prin conjuncția *iar*, termenii implicați în coordonarea adversativă se situează în antiteză:

„*Părînd pe veci a răsări*
Din urmă moartea-l paște,
Căci toți *se nasc spre a muri*
Și mor spre a se naște.

Iar tu, *Hyperion rămîi,*
Oriunde ai apune..." (M. Eminescu, O. I., 178)

Observații: Cînd termenii nu sînt în antiteză, conjuncția exprimă o relație de coordonare copulativă:

„*Pierdut e totu-n zarea tinereții*
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea... *mă-ntunec !*" (M. Eminescu, O. I., 201)

Cînd coordonarea se realizează prin celelalte conjuncții, termenii introduc în enunț mai ales componente semantice divergente: „Nu înțelegem clar ce spune, dar sentimentul neted este că spune totuși ceva adînc..." (G. Călinescu, UP, 61), „Ea arăta *stingherită*, dar *nu intimidată*." (M. Preda, *M. Sg.*, I, 182)

Uneori coordonarea adversativă se exprimă prin conjuncția *și*:

„*Era pe cînd nu s-a zărit,*
Azi o vedem și *nu e.*" (M. Eminescu, O. I., 234)

iar alteori poate fi mascată prin *construcții infinitivale*: „Vei vedea cum ne se minte în școală, în biserică, în sfat, că intrăm într-o lume de dreptate, de iubire, de sfințenie, pentru *a vedea*, cînd murim, c-a fost o lume de nedreptate, de ură." (M. Eminescu, PL, 48), „— Am venit, băiatule, într-aripat, încărcat de aripi imense și grele, întinse pe orizont. Ți le doresc, *făr-a ți le povățui*." (T. Arghezi, IX, 129) sau prin conjuncția subordonatoare *fără să*: „Merse deci pe la toate dregătoriile și fu străgănit prin judecăți mai mulți ani, *fără să-și dobîndească dreptatea*..." (P. Ispirescu, 161)

5. **COORDONAREA OPOZITIVA*** se stabilește între termeni al căror conținut semantic se opune, în interiorul opoziției afirmativ-negativ; unul din termeni, de obicei primul, este negat spre a se afirma celălalt: „Eminescu nu cîntă incidentele unei iubiri, ci iubirea, nu cîntă farmecele unei femei, ci femeia." (G. Ibrăileanu, *Scriitori*, 12)

Termenii implicați în coordonarea opozitivă pot fi:

— **propoziții**:

„*Nu-mi trebuie flamuri,*
Nu voi sicriu bogat,
Ci-mi împletiți *un pat*
Din tinere ramuri." (M. Eminescu, O. I., 216)

— **constituienți sintactici**, purtători (singuri sau împreună cu un verb copulativ) ai unor funcții sintactice, cu diferite dezvoltări: „Timpul

---

* G. A, II, 223 ș.u., înscrie enunțurile cuprinzînd unități sintactice coordonate prin conjuncția *ci* la coordonarea adversativă. Caracterul specific al relației de coordonare *opozitivă* în raport cu coordonarea *adversativă* este asigurat atît de planul ei semantic cît și de planul expresiei. În plan semantic, termenii implicați în coordonarea opozitivă *se opun*, în timp ce în coordonarea adversativă ei *sînt* doar *divergenți*. În planul expresiei, unul din termenii coordonării opozitive are totdeauna formă negativă, condiționare absentă în coordonarea adversativă. Sub aspectul corespondenței coordonare — subordonare, coordonarea opozitivă corespunde subordonării opoziționale: „Nu a venit Mihai ci Iancu."/ „În *loc de Mihai* a venit Iancu.", în timp ce coordonarea adversativă corespunde subordonării concesive: „E tînăr *dar înțelept*." / „*Deși e tînăr* e înțelept."

implicat ca reprezentare, în folosirea unui verb oarecare, nu este *o linie*, ci *o perspectivă*." (T. Vianu, 76) [*nume predicativ*], „*Nu dumnevoastră ci eu* s-ar putea să pier în acest război..." (M. Preda, *Delirul*, 113) [subiect], „Doarme *nu pentru că a băut prea mult*, ci *pentru că e peste* măsură de obosit." (M. Eliade, 71) [circumstanţial cauzal], „N-am plecat direct *spre Abrud*, ci întîi *spre Bucureşti*, falsul librar cu trenul iar eu cu autobuzul, cu „chioara"..." (M. Preda, *Viaţa...*, 22) [circumstanţial spaţial], „Mă răfuiam *nu cu arţarul* ci *cu destinul*." (O. Paler, *Viaţa*... 209) [complement *sociativ*], „Scopul inchiziţiei nu era neapărat acela *de a te omorî*, ci *de a aprinde în tine un rug*." (O. Paler, *Galilei*, 76) [*atribut*], „Aceasta este o aplicare mai mult a adevărului ştiinţific *că limba nu este rezultatul vreunei convenţii între oamenii cei învăţaţi, ci este un product instinctiv al poporului întreg*." (T. Maiorescu, 345) [*atribut*],

„*De din vale de Rovine*
grăim, Doamnă, către tine,
nu din gură, ci din carte,
că ne eşti aşa departe." (M. Eminescu, O. I., 149) [circumstanţial *instrumental*]

etc.

Coordonarea *opozitivă* implică doi termeni principali. Cînd în enunţ se cuprind mai multe unităţi lexico-gramaticale, acestea se grupează la un pol sau altul prin intermediul coordonării copulative (cel mai frecvent) sau disjunctive: „După cum se vede, etimologismul nu este o întrebare alfabetică, *ci ortografică* şi *limbistică*..." (T. Maiorescu, 285)

Exprimarea relaţiei de coordonare opozitivă

Principala marcă a coordonării opozitive este conjuncţia *ci*, care asigură desfăşurarea relaţiei între termeni infrapropoziţionali : „Negrul, de pildă, la Bacovia, *nu-i o negaţie* ci *o formă* specială de lumină." (G. Călinescu, U P, 291) sau termeni propoziţionali : „Ea ne cere *nu să înţelegem istoria* ci *s-o îndurăm*." (O. Paler, *Viaţa...*, 50)

I se adaugă conjuncţiile *şi*, *iar*, numai cu forma negativă a termenului al doilea al relaţiei : „Mihai a susţinut această idee, şi *nu* Petre." şi conjuncţia discontinuă *nu atît... cît*.

Întemeierea relaţiei de coordonare opozitivă pe opoziţia afirmativ-negativ determină exprimarea ei foarte frecventă prin parataxă, concomitent cu o intonaţie specifică. În aceste enunţuri, formă negativă primeşte, cel mai adesea, termenul al doilea : „Arta *e tensiune*, *nu contemplaţie*." (G. Călinescu, CO, 149), „Cînd ai venit la Borza, dumneata veniseşi să-l întrebi despre Lixandru, *nu veniseşi să-i* vorbeşti de Oana..." (M. Eliade, 241), dar şi primul termen, ca în enunţurile în care relaţia

se realizează prin conjuncția *ci* : „*Nu eu semăn îndoiala*, dacă vrei să știi, *adevărul totdeauna seamănă îndoiala prin forța lui, mai ales în cei* care ajung greu la el.“ (P. Sălcudeanu, 358)

Cînd coordonarea opozitivă se exprimă prin conjuncția *nu atît... cît*, termenii implicați nu se exclud ; termenul al doilea îl domină net pe cel dintîi în constituirea planului semantic al enunțului : „*Nu atît* adevărul unor idei a influențat lumea, *cît* convingerea cu care aceste idei au fost rostite.“ (O. Paler, *Viața...*, 247)

Uneori, coordonarea opozitivă este mascată de o *construcție gerunzială* : „Nimeni nu rîsese de această soluție ușor de caricaturizat, *rămînînd toți tulburați*.“ (G. Călinescu, CO, 262)

6. **COORDONAREA CONCLUZIVĂ** se desfășoară între doi termeni, dintre care cel de-al doilea este o concluzie impusă de conținutul semantic al celui dintîi: „Cînd cineva era *prea de tot tînăr sau prea bătrîn*, **deci** *incapabil de a contribui și el la luptă*, făcea totuși ceva: cînta imnul patriei.“ (G. Călinescu, CO, 45)

Termenii implicați în coordonarea concluzivă pot fi :

— **fraze** : „Zoe : Pe Ghiță l-am trimis eu la Cațavencu să-i cumpere scrisoarea cu orice preț.

Tipătescu : *Care va să zică, Ghiță e acolo ?*“ (I. L. Caragiale, I, 151)

— **propoziții principale sau nondependente** :

„S-a dus amorul, un amic
Supus amîndorura,
Deci cînturilor mele zic
Adio tuturora.“ (M. Eminescu, O. I., 184),

„O parte a dizertației noastre o credem dovedită cu toată tăria, și *prin urmare* încercarea ce o fac cîțiva autori români de a introduce literele *ph*, *y*, *qu* etc. în scrierea noastru nu ne mai pare o controversă ci o greșală.“ (T. Maiorescu, 227), „Și mi-am dat seama că exist. *Vorbesc*, **deci** *exist*.“ (O. Paler, *Viața...*, 297)

— **constituienți sintactici**, purtători (singuri sau împreună cu un verb copulativ) ai unor funcții sintactice, cu realizare infrapropozițională sau propozițională : „În fine, singurul act care a făcut o impresie *senină*, **deci** *estetică*, este al doilea, care începe printr-un banchet și sfîrșește printr-un duel.“ (M. Eminescu, *Despre cultură...*, 194) [atribut], „Dădui peste o slujnică *nouă și care, prin urmare, nu mă cunoștea*.“ (C. Hogaș. 306) [atribut], „În acești trei ani, în care am căutat consolare și pretexte, înverșunîndu-mă *să pătrund în viața actrițelor și, deci, să cunosc* și teatrul, am înțeles, însă, că libertatea de a folosi un limbaj verde era proporțională oarecum cu importanța fiecăruia...“ (C. Petrescu, *Procust*, 76) [circumstanțial referențial], „Îl cunosc *de cînd trăia prima*

lui soție, care va să zică, mai bine de 30 de ani.“ (M. Eliade, 426) [circumstanțial temporal], „Poezia de imitație a naturii duce *la descripție și, deci, la pastel.*“ (G. Călinescu, U P, 81) [complement indirect]

Uneori, coordonarea concluzivă nu se desfășoară în continuitate semantică. Termenul secund al relației, purtător al concluziei, poate reprezenta *o deducție* determinată de planul semantic al termenului (sau enunțului) anterior:

„— Dar cine ești d-ta ? întrebă maiorul.

— *Va să zică nu mă recunoști*, făcu bătrînul clătinînd din cap cu melancolie.“ (M. Eliade, 212)

Exprimarea relației de coordonare concluzivă

Relația de coordonare *concluzivă* se manifestă în planul expresiei concomitent prin pauză și conjuncții (locuțiuni conjuncționale): *deci, așadar, dar, prin urmare, în concluzie, ca atare, (care) va să zică*: „Dar, vei răspunde, părinte, duci idei și cugetări în natură după analogia împrejurărilor omenești, *judeci* **așadară** *organizațiunile de stat ale animalelor numai întru cît le vezi asemănătoare cu cele omenești...*“ (M. Eminescu, PL, 80), „De pildă, centaurul. E o idee avîndu-și punctul de plecare în realitate, **deci nu o idee metafizică**, și exprimînd o reflecție asupra realității.“ (G. Călinescu, CO, 148),

„De-acuma nu te-oi mai vedea,
Rămîi, rămîi cu bine !
Mă voi feri în calea mea
De tine.
De astăzi dar *tu fă ce vrei,*
De astăzi nu-mi mai pasă.“ (M. Eminescu, O. I., 187),

„— Ai aflat ?

— Ce ? zic eu.

— **Care va să zică**, *nu știi nimic ?*“ (I. L. Caragiale, II, 249)

„Oricum, insistai, este exclus ca indivizii în cauză să nu știe ce-i așteaptă și *ca atare* nu mai ție-e frică de ei“. (M. Preda, *Cel mai iubit...*, II, 170)

Uneori, între termenii implicați în relația de coordonare concluzivă, în locul pauzei se folosește conjuncția copulativă *și*; în aceste enunțuri, în care termenul secund este însoțit de două conjuncții, una copulativă și una concluzivă, coordonarea concluzivă este inclusă coordonării copulative, care rămîne cel mai adesea esențială: „Și nasul lui era, în adevăr, grozav: mare de felul lui, nu se putuse îndeajuns adăposti sub umbra îngustă a chipiului și *era, deci, roș* ca un ardei“. (C. Hogaș, 44), „Rezultatul final al discuției de mai sus este: sonului român i îi corespunde o singură literă, i, și *prin urmare*, se va scrie numai cu semnul i“. (T. Maiorescu, 216)

IV. RELAŢIA DE APOZIŢIE*

Este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată la un moment dat o aceeaşi realitate extralingvistică.

---

* G.A. (vol. II, p. 130 ş.u.) discută apoziţia ca o subcategorie a atributului (atributivei), observînd, însă, că „pot fi determinate printr-o construcţie similară cu aceea a apoziţiei şi părţi de vorbire ca verbul, adverbul şi chiar propoziţii întregi." (p. 130) Pe poziţii identice sau similare se situează I. Rizescu, *Note asupra subordonatelor explicative* (LR, 1960, nr. 1), Finuţa Asan, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia* (LR, 1961, nr. 4), C. Dimitriu (*Obsevaţii în legătură cu propoziţia apozitivă* (An.L., 1966)

Deosebirile dintre apoziţie şi celelalte atribute au fost la început doar semnalate, apoi ele s-au impus ca argumente pentru scoaterea apoziţiei din cadrul subordonării. Să se vadă, în acest sens, H. Tiktin (*Gramatica română*, 1945), pentru care apoziţia determină un substantiv, *„fără însă a atîrna de la dînsul"* (s.n.) (p. 182), Iorgu Iordan (*Limba română contemporană*, 1954), în interpretarea căruia comportamentul sintactic al apoziţiei „dă impresia că între apoziţie şi substantivul ei legătura sintactică este foarte slabă, sau că apoziţia *nu atîrnă de substantivul ei* (s.n.) ca partea „secundară" a propoziţiei de partea „principală" corespunzătoare (p. 634), M. Avram (*Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, SG, I, p. 141—164) : „apoziţia are o situaţie specială (...) e a *nu e subordonată termenului determinat* (s.n.), ci stă, din punct de vedere logic, pe acelaş plan cu el." (p. 147), F. Asan, M. Mitran (*Despre apoziţie şi raportul apozitiv*, L.R, XII (1963, nr. 4), V. Florea (*Cu privire la apoziţie*, LR, XVI (1967), nr. 2). Scoasă din subordonare, apoziţia a primit interpretări diferite : I. Iordan aseamănă raportul dintre apoziţie şi substantivul „determinat" cu un raport de inerenţă (*lucr. cit.*, p. 635). I. Coteanu, *În legătură cu subordonatele explicative* (LR, 1960, nr. 1) şi V. Hodiş (*Echivalenţa semantico-sintactică a termenilor raportului apozitiv* (CL. XI (1966), nr. 1 ; CL, XII (1967), nr. 2), *Natura sintactică a relaţiei apozitive. Coordonarea şi relaţia apozitivă în opoziţie cu subordonarea* (CL, XVIII (1973), nr. 2) o integrează raportului de coordonare. Alţi lingvişti o consideră un raport aparte, *explicativ* : I. Oiţă (*Despre propoziţiile explicative*, LR, 1961, nr. 5), V. Florea *de incidenţă* : I. Muţiu (*Construcţiile incidente şi valoarea lor în româna contemporană*, AUT, II, 1964), *apozitiv (apoziţional)* : M. Mitran, S. Rogobete (*Observaţii asupra raportului apozitiv* (LR, 1969, nr. 5), S. Stati (*Elemente de analiză sintactică*), *referenţial* : V. Şerban (*Curs practic de sintaxă a limbii române*, Buc., 1970) sau îl situează în afara raporturilor sintactice : D. D. Draşoveanu (*O categorie sintactică — unicitatea* CL, 1971, nr. 2, *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, CL, 1977, nr. 1)

Între termenii relației de apoziție se instituie un raport de echivalență*) gramaticală**), raport care anulează dezvoltarea unei ierarhizări sintactice (specifică relației de *dependență*), asocierea, de pe poziții sintactice identice într-o aceeași unitate funcțional-sintactică (specifică relației de *coordonare*) sau implicarea lor reciprocă (specifică relației de *interdependență*)***.

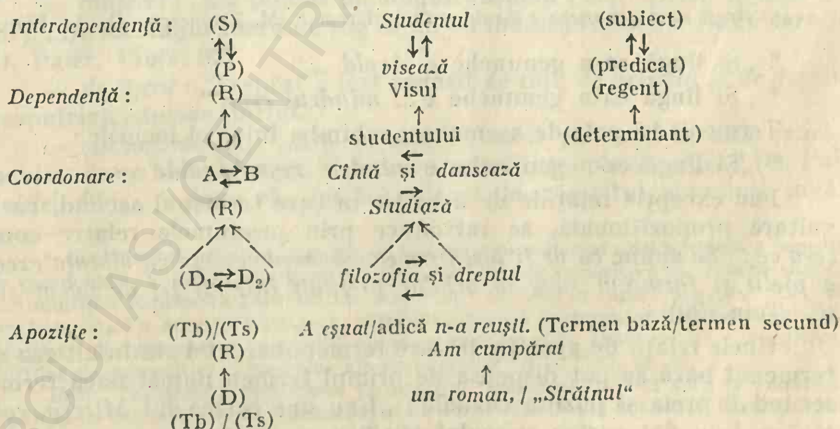
Echivalența este *lingvistică*, atunci cînd se situează doar în plan lingvistic, la nivelul conținutului lexical, cînd termenii relației de apoziție sînt sinonimi**** : „*Crudă, adică necoaptă*, primește cadouri de la

---

* Această interpretare în L. Bloomfield, *Le langage*, Paris, 1970, p. 176, V. Guțu-Romalo, *lucr. cit.*, p. 43, Ecat. Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române* (litografiat), Iași, 1973, p. 93 ș.u., I. Iordan și Vl. Robu, *lucr. cit.*, p. 556, 632 ș.u. (ca o variantă a relației de nondependență). Ideea apare și în gramaticile mai vechi, care înseriu, însă *apoziția* la subordonarea atributivă ; T. Cipariu *(Gramatica limbii române*, partea a II-a. *Sintetica*, Buc., 1877), care situează *apoziția (apositul)* și în afara unui raport de dependență, o diferențiază de *atribut* tocmai pe baza caracterului său explicativ : „*Apositul* (appositum, ἐπίθετον se numește substantivul, cu sau *fără dependență* (s.n.) (uneori și un adjectiv), carele se adauge *ca explicațiune* (s.n.) la alt substantiv... (p. 26), „atributul e *distintiv*, iar apositul *esplicativ...* (s.n.)" (p. 27)

** L. Bloomfield distinge în mod explicit echivalența semantică (prin care este caracterizată cel mai adesea relația de apoziție în lingvistica românească) de *echivalența gramaticală*, aceasta fiind adevărata natură a relației apozitive : „Se utilizează termenul de apoziție cînd două forme asociate prin parataxă sînt gramatical dar nu și semantic echivalente." (p. 176) În același sens, I. Iordan și Vl. Robu vorbesc de *echivalență structurală* (*lucr. cit.*, p. 632)

*** Specificul apoziției în raport cu celelalte relații sintactice se poate ilustra grafic prin modul diferit de dispunere a termenilor implicați. (cf. și L. Tenière, *Eléments de syntaxe structurale*, Paris, 1966) :

**** Cf. Ecat. Teodorescu, *Curs...*, p. 94

răscopți bogați..." (I.L. Caragiale, III, 177) sau *contextuală*, cînd implică planul extralingvistic, termenii relației întîlnindu-se semantic prin comunitatea referentului, interpretat în mod diferit :

„*O toamnă care întîrzie*
Pe-un istovit și trist izvor
De-asupra-i frunzele pustie —
A mele visuri care mor." (M. Eminescu, O. I., 212)

În dezvoltarea planului semantico-sintactic al relației de apoziție, în strînsă legătură cu desfășurarea reală, concretă, a actului lingvistic, cei doi termeni ocupă poziții specifice (chiar dacă, cel mai adesea, alternabile).

1. *termenul-bază*, expresie a factorului pasiv, purtător al unei funcții sintactice prin implicarea sa directă într-o relație sintactică precedentă ;

2. *termenul secund*, expresie a factorului activ în construirea planului semantico-sintactic al relației de apoziție, în spațiul căreia preia și extinde funcția sintactică a *termenului-bază*.

Termenul-*bază* introduce termenul secund în relația sintactică în baza căreia își dezvoltă propria funcție sintactică în enunț.

Termenul *secund* dezvoltă cu termenul-bază un raport semantic, variabil în funcție de conținutul lor lexico-gramatical.

Fiind echivalenți gramatical, fiecare din termenii implicați în relația de apoziție poate lipsi fără a afecta în vreun fel poziția în enunț a termenului rămas și fără consecințe asupra autonomiei semantice și structurale a enunțului :

„*Și lîngă ea-n genunche e* Arald, mîndrul rege." (M. Eminescu, O. I., 88)

* „Și lîngă ea-n genunche e *Arald* ..."

* „Și lîngă ea-n genunche e ... *mîndrul rege*."

Termenii își pot, de asemenea, schimba între ei locurile :

* „Și lîngă ea-n genunche e *mîndrul rege, Arald*."

Fac excepție relațiile de apoziție în care termenul secund, cu dezvoltare propozițională, se introduce prin pronumele relativ compus *ceea ce* : „Se spune *că ar fi fost lipoveancă, ceea ce explica albeața excesivă a pielii și farmecul suav al ochilor pierduți într-un fel de păcat șiret.*" (C. Țoiu, 29)

Unele relații de apoziție în care termenul secund stă în alt caz decît termenul bază se pot dispensa de primul termen numai dacă termenul secund îi preia și poziția cazuală : „I-au dat cartea lui *Mircea, colegul tău*"→„I-au dat cartea *colegu*lui *tău*."

Relația de apoziție nu dezvoltă funcții sintactice specifice ci extinde, prin termenul secund, funcția sintactică actualizată de termenul-bază. În enunțul: „Cine îi va mai putea rezista **lui**, *poetului* ? Vă întreb: ce mistreț a mai putut rămîne **el însuși**, *mistreț* în toată firea, ascultîndu-l pe Orfeu ?" (M. Eliade, 515), termenul secund *poetului* preia funcția de complement indirect de la termenul-bază, *lui*, în relație directă de dependență cu infinitivul *rezista* iar termenul *mistreț* este nume predicativ, asemeni pronumelui personal *el*, întărit de adjectivul de întărire *însuși*, participînd astfel la construirea predicatului împreună cu verbul copulativ *rămîne*.

În modul acesta, prin intermediul termenului-bază, termenul *secund* este purtătorul tuturor funcțiilor sintactice, cu dezvoltare infrapropozițională sau propozițională* :

— *predicat*; termenul secund funcționează ca *predicat verbal*: „Și o pus părintele pravilă și o zis că în toată sîmbăta să se **prociteascâ** băieții și fetele, *adică* **să asculte** *dascălul pe fiecare* de tot ce a învățat peste săptămînă." (I. Creangă, 4) sau este *nume predicativ*, component al unui *predicat analitic*: „Care sînt **mai poetice**, după d-ta, *adică mai capabile* de a deveni hieroglife ..." (G. Călinescu, U.P., 97)

— *subiect*: „**Luca Moșneagu**, *megieșul nostru*, vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei." (I. Creangă, 77), „Atunci, **băiatul în bluză**, *cel ce o speriase pe Luxița*, făcu ce nu-i trecu nimănui prin gînd să facă." (C. Țoiu, 18)

— *complement al obiectului*:

— *direct*: „Votați-l cu toții **pe părintele** orașului nostru, *domnul primar Vergu*." (E. Barbu, 401), „**Ceea ce** n-a reușit moartea, *să facă din crîmă condiția vieții*, ar reuși nemurirea." (O. Paler, *Viața* ..., 56)

— *indirect*: „Mă tem **de un singur dușman**: *Eu*." (G.M. Zamfirescu, 237), „**De un singur lucru** vă rog să nu vă îndoiți, *că nu mă joc cu vorbele*." (O. Paler, *Viața*, 82)

— *de agent*: „Treptat a fost părăsit **de toți**, *de prieteni și de dușmani* deopotrivă ; fusese înfrînt."

— *circumstanțial*: „Am înțeles de mult că omul se află exact **în locul unde** se află suferință și fericire, *adică între plante și zei*." (O. Paler, *Galilei*, 96), „**A doua zi**, *sîmbătă*, plecau la răsăritul soarelui, învăliți

---

* Considerînd apoziția (apozitiva) termenul al doilea al unei variante a raportului de coordonare, V. Hodiș interpretează (*st. citat*) sintagma apozitivă ca „funcție sintactică (...) multiplă exprimată prin doi sau mai mulți termeni în raport apozitiv" (CL, 1966, nr. 1, p. 55). Cu această înțelegere, autorul realizează un inventar bogat de „apoziții ale părților de propoziție", „apoziții ale propozițiilor" (CL, 1966, nr. 1), „...apozitive ale părților de propoziție", „apozitive ale propozițiilor" (CL, 1967, nr. 2).

Ecat. Teodorescu, oprindu-se (*Propoziția subiectivă*, p. 102 ș.u.) la enunțuri de tipul „*Cine se scoală mai de dimineață*, acela e mai mare în sat la noi" (I. Creangă), consideră propoziția inițială o *subiectivă apozitivă*.

în cojoace ...“ (M. Sadoveanu, X, 536), „**Din cauza asta** și erau, deveniseră atît de naivi și de ușor de dus de nas, *pentru că erau prea liberi și prea civilizați.*“ (C. Țoiu, 221), „În fond, **pentru asta** trăim noi actorii, mai ales actorii tineri : *pentru ca să putem juca, o dată, de două ori în viață, o asemenea piesă* ...“ (M. Eliade, 274), „Apoi se adresă musafirului pe **alt ton**, *profesoral*, ceea ce-i făcu pe ceilalți să se dea respectuos la o parte.“ (C. Țoiu, 118)

— *complement corelativ* : „A plecat la mare **cu cei doi copii**, *Dana și Mihai.*“, „În loc **de conservator**, *visul lui* încă din școala primară, a trebuit să dea admitere la medicină.“, „Toți au venit în afară **de cei doi** *„filozofi“, Toader și Gheorghe.*“

— *atribut* : „Casa **lor**, *a ei și a lui Stere*, i se păru mai caldă în seară aceea.“ (E. Barbu, 106), „Reflectam tocmai asupra faptului **acestuia**, *că o țineа de mîna stîngă*, cînd mi-am amintit deodată că toate acestea se întîmplaseră demult și le uitasem.“ (M. Eliade, 184)

— *atribut circumstanțial* : „Doina, **așa cum** o știi, *veselă și plină de elan*, tot are momente în care viața i se pare searbădă.“

— *complement predicativ* : „L-am regăsit foarte **schimbat** : *închis în el, fără entuziasmul lui molipsitor, fără încredere în nimeni și în nimic.*“

Cînd termenul de bază al apoziției este un vocativ, o propoziție principală sau o frază, termenul secund nu mai este purtător al unei funcții sintactice :

„*Ștefane*, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta“ (M. Eminescu, O. I., 183)
„Suflete, prund de păcate,
ești nimic și ești de toate.“ (L. Blaga, 356)

„M-am sculat și m-am apropiat de mare. **Era acum rece ca gheața**, *ceea ce mi s-a părut cu totul de neînțeles.*“ (O. Paler, *Viața* ..., 219)

În funcție de realizarea specifică a raportului semantic dintre cei doi termeni implicați în desfășurarea ei, relația de apoziție prezintă patru variante principale :

— *denominativă*
— *descriptivă*
— *de identificare*
— *interpretativă.*

Apoziția **denominativă** se întemeiază pe un raport de sinonimie lingvistică, lexicală sau frastică : „**Gebeaua** e un fel de mers armenesc, *adică împrăștiat și legănat.*“ (C. Hogaș, 144), „Strabon, citînd după alții, pomenește de **sternophthalmi**, *ceea ce ar însemna oameni cu ochiul în piept.*“ (G. Călinescu, U.P., 122), „Soldatul nu prea avea gust să iasă

cu capul spart. El era **soldat**, *adică om plătit să exercite meseria războiului.*" (G. Călinescu, CO, 59), pe *numirea*, prin termenul secund, a unei realități extralingvistice, descrisă de termenul-bază : „**Aşa ne duceam băieţii şi fetele unii la alţii cu lucru, ca să ne luăm de urît**, *ceea ce la ţară se cheamă şăzătoare* ..." (I. Creangă, 41), sau pe *decodificarea* termenului-bază, nume pentru o realitate extralingvistică, descrisă de termenul-secund : „**E un chivot**, *adică o cutie de argint aurit, în care se păstrează sfîntul mir, moaşte sau alte obiecte sfinţite* ..." (Al. Odobescu, 134)

În apoziţia **descriptivă**, termenul secund realizează o descriere a realităţii exprimată lexical prin termenul-bază.

Descrierea se poate face *direct*, prin sensul noţional al termenilor : „**Sîrbulescu**, *masivul*, cum îi spuneau ei cu infinită simpatie ... era cel mai comunicativ." (M. Preda, *Viaţa*, 290), „A fost odată un om care **toată viaţa lui nu s-a putut potrivi cu lumea** — un om *sucit*." (I.L. Caragiale, IV, 170) sau printr-o metaforă ; rolul activ în procesul de metaforizare îl are cel mai adesea termenul secund : „**Istoria**, *acest fluviu care înainta spre necunoscut şi la al cărui capăt viu simţisem atîţia ani că eram eu*, aveau s-o facă alţii ..." (M. Preda, *Viaţa*, 293), „Orologiul, *fidel interpret al bătrînului timp*, sună de douăsprezece ori din limba sa de metal." (M. Eminescu, PL, 29), dar îl poate avea şi termenul-bază : „În definitiv, **pasărea asta albă şi mică** : *sufletul*, nu-i cu nimic vinovată." (G.M. Zamfirescu, 223)

Prin conţinutul semantic „finit" al termenului-*secund*, *apoziţia de* **identificare** fixează (sau relevă) identitatea realităţii extralingvistice exprimată prin termenul-bază, al cărui conţinut semantic este cel mai adesea nedeterminat. Sub aspect lexico-gramatical, termenul-bază în apoziţia de identificare este mai ales un pronume (foarte frecvent, demonstrativ sau nehotărît, întrebuinţate şi adjectival) sau un substantiv abstract (sau întrebuinţat ca atare) :

„*Nu mi-a rămas din gîndurile mele*
pustii, de altădată, decît **unul** :
Ce anotimp să-mi poarte amintirea?" (A. E. Baconsky, 77),

„Pînă ieri, pe la amiază, puteam să jur că era **dînsul**, dl. *maior Vasile I. Borza*." (M. Eliade, 218), „Inteligenţa vreasăzică **altceva**, *facultatea de a prelucra experienţa empirică în concepte, de a te ridica la abstracţiuni, la idei*." (G. Călinescu, CO, 59), „Şi după el se luară şi **ceilalţi** : *nenea Mihalache Tobă, Iordan Belusica, blănarul, om de patruzeci de ani (...) şi Picu Calotă, măţarul de la coada Dristorului*." (E. Barbu, 246), „Şi am ştiut ce ştiam **de mult** : *că nu avem dreptul să pierdem speranţa*." (M. Eliade, 406), „Dar pînă atunci, **vestea cealaltă**, *că Olariu, fratele lor, conducea închisoarea*, i-a amărît pe cei doi fraţi." (P. Sălcudeanu,

180), „Numai că trebuie să recunoști un lucru : *că a-ți vîrî capul în nisip nu e o vină pasivă.*" (O. Paler, *Viața*, 246),

„O singură mîndrie-*avu*
gospodărînd cenușile :
în ipostază de amurg
să-nchipuie brîndușile." (L. Blaga, 426).

„Aflăm cu deosebită plăcere că tînărul **Coriolan Drăgănescu**, *eminentul student* al Universității noastre, și-a susținut cu succes teza de licență în drept ..." (I.L. Caragiale, II, 164), „**Boieroaica**, *doamna Gumă*, îl botează ea însăși, iar Moromete, pe atunci flăcău tăcut, deschise gura și îl porecli Parizianul." (M. Preda, *Delirul*, 7)

Apoziția **interpretativă** sintetizează planul semantic global al termenului-bază, cu dezvoltare propozițională sau frastică, prin pronumele relativ compus *ceea ce* sau pronumele demonstrativ *asta* (*aceasta*) (ambele întrebuințate cu sens neutru), termenul secund al relației de apoziție, cu funcție de *subiect* într-un nucleu predicațional prin care se interpretează dintr-o anumită perspectivă realitatea extralingvistică exprimată de termenul-bază : „Putem foarte bine afirma în numele lui Karl Marx că arta e „**autonomă**", **ceea ce** *nu are nimic de-a face cu așa-zisa puritate a artei și segregarea ei de viață.*" (G. Călinescu, CO, 234), „M-am priceput ori să tac, ori să **vorbesc singur**, **ceea ce** *nu e, poate, decît tot o formă de tăcere.*" (O. Paler, *Viața*, 93). „**Indigenii poartă mai ales nume celtice**, **ceea ce** *dovedește însemnătatea acestui element nu numai în Noricum, ci și în Pannonia*, unde și ilirii sînt la ei acasă." (V. Pârvan, 142), „Ce-ți spun eu, sînt pure speculații, acolo ne așteaptă pe toți surpriza cea mare ; *ori scapi, ori te cureți,* **asta** e tot ce putem presupune." (M. Preda, *Delirul*, 384)

Sub aspect structural, ambii termeni implicați în relația de apoziție pot fi :

a. **simpli** ; cînd pot aparține tuturor unităților lexico-gramaticale dotate cu sens autonom :

— *substantiv* (comun sau propriu) : „Vine **Mișu**, *profesorul*, știi, Mișu al nostru, care dă meditație la băieți ..." (I.L. Caragiale, II, 320), „**Nepieritorul nostru istoric**, *Nicolae Bălcescu*, schiță mai întîi, la 1845, această interesantă biografie." (Al. Odobescu, 126)

— *pronume* (termenul-bază se poate realiza și prin adjective pronominale) : „Ne ținem *după ei, după ai noștri*". (M. Eliade, 398). „*Aceasta* îl supără în fond pe tînăr, *că lucrurile nu erau ele însele, ci orice altceva.*" (C. Noica, *Povestiri*, 120), **Ceea ce** unora li s-ar părea de o grotescă

absurditate, *anume ca un om ca Ladima să se sinucidă din pricina unei femei atît de vulgare ca Emilia*, mie mi se păru destul de explicabil." (C. Petrescu, *Procust*, 364), „Veneau spre mine, pe dig, un bărbat și o femeie, în costume de baie, cam de aceeași vîrstă, *mijlocie*." (G. Bogza, 429)

— *adjectiv* : „În ceea ce e esențial, *fundamental* în viață, vremea este inamica noastră cea mare." (G. Ibrăileanu, *Adela*, 167)

— *numeral* : „Amîndoi, *tatăl și fiul*, se așază sans façon la masa mea." (I.L. Caragiale, II, 157), „Cum mă credeam urmărit de nenoroc și de piază rea, și mi-era teamă să nu-i pierd și pe ei, pe ultimii *doi*, mă hotărîsem să le mai dau un singur ordin ..." (M. Eliade, 374)

— *verb* : „Într-o bună zi mi-am dat seama că nu izbutesc să-i ajut, *adică să-i fac să mă întreacă*." (M. Eliade, 411)

— *forme verbal-nominale* : „A învăța înseamnă a descoperi o nouă semnificație într-un context, *adică a pune* un element într-un nou context." (V. Pavelcu, „Cronica," 27. XI. 1981)

— *adverb* : ...„Uite așa sînt eu, *sentimental*." (P. Sălcudeanu, 213), „ ... Așa-s oamenii săraci : *își cred unul altuia mai repede*." (E. Barbu, 10), „ ... Oriunde privea, *înainte, la stînga sau la dreapta lui, în urmă*, descoperea alte grupuri ..." (M. Eliade, 393), „Avea o barbă mică, foarte blondă, și era îmbrăcat ciudat, *nici ca la țară, nici ca la oraș*." (M. Eliade, 254)," ...Pentru elevul Eminovici acest zîmbet era uneori o armă tot așa de nebiruită, precum se arată vicleșugul piedicii întoarsă peste genunchi, *ciobănește*." (Cezar Petrescu, *Luceafărul*, 141)

b. **dezvoltați : Cu mîna la gură**, *ceea ce pentru omul de la țară înseamnă adîncă meditație*, Costana se uita la ce pictase domnul Matei." (I. Vulpescu, 461), „**Izgonirea lui Adam**, *adică moartea lui*, e mai mult o dovadă a unei lipse de logică decît a mîniei." (O. Paler, *Galilei*, 134), „Furia se retrase încet de pe fața lui care redeveni ce era, *fața unui om brăzdată de trecerea anilor*." (C. Țoiu, 117)

b. **multipli :**

„*Cîntecul, lumina, taina, unda-ntinsurile-albastre,*
Noi *le ținem, noi le strîngem*, cei căzniți uriți și goi." (T. Arghezi, 74)

c. **propoziționali :** „La ce se putea gîndi un om al pămîntului, acum cînd stăpînul lui începea să devină, el însuși, **ceea ce-l muncise atît**, *adică pămînt*." (C. Țoiu, 410), „ ... Sfîrșise la galere, ca și **doctorul Rossi**, *cel ce trăgea spre tronul Munteniei*." (E. Barbu, S.N., 12)

d. **fraze :** „Cu patru ani înainte i se întîmplase **același lucru** : *găsise biserica pe neașteptate, cînd începuse să-i fie teamă că se rătăcise*." (M. Eliade, *Dionis*, 51), „E un mister pentru mine **ce se întîmplă**, *de ce păsările simt mlaștina și se feresc să-i treacă granița, în vreme ce fluturii par fascinați de aerul puturos al bălților*." (O. Paler, *Viața ...*, 123),

„**Făcu, însă, ceea ce ar fi trebuit să fac eu,** *adică nu-mi mai vorbi cîteva săptămîni.*“ (M. Preda, *M. Sg.*, I, 363)

În funcție de specificul desfășurării raportului semantic dintre cei doi termeni și de structura lor, apoziția poate fi **analitică** sau **sintetică**.

În apoziția *analitică*, termenul secund, realizat structural ca termen multiplu, analizează în elementele componente planul semantic al termenului-bază: „Numeroasa lui **familie** — *băieți însurați, fete măritate, magistrați, profesori* — îl însoțea cu un alai înspăimîntat.“ (T. Arghezi, IX, 80), „I-am spus că aș vrea să fiu **cum i-ar fi plăcut mamei,** *adică așa gras, frumos ...*“ (M. Preda, *Viața ...*, 346), „Asta, însă, poate însemna **două lucruri,** *ori că nu putem cunoaște niciodată realitatea ultimă, ori că o putem cunoaște oricînd,* cu condiția să învățăm s-o recunoaștem sub infinitele ei camuflări în aparențe...“ (M. Eliade, 197), „Viitorul anterior deschide, deci, înțelegerii noastre o **dublă perspectivă,** *una a prezentului către viitor, cealaltă a viitorului către trecut.*“ (T. Vianu, 74), „Au venit pe lume cu **aceeași idee:** *că sînt păianjeni, că se încurcă în cuprinsul unei pînze.*“ (T. Arghezi, IX, 75)

Apoziția *analitică* are uneori caracter *selectiv*; din planul semantic al termenului-bază sînt scoase în relief unele componente: „În ceea ce privește materialele mai recente, între altele *fotocopiile caietului dumitale și copiile benzilor de magnetofon,* toate acestea au fost expediate la Paris.“ (M. Eliade, 569)

În apoziția *sintetică*, termenul secund, realizat structural printr-un singur component infrapropozițional sau propozițional, concentrează în planul său semantic componentele semantice exprimate de termenul-bază, realizat structural ca termen multiplu: „... Se șterg **legende și povești, proverbe și locuțiuni,** *adevărate nestimate* ale gîndirei poporului românesc.“ (M. Eminescu, *Despre cultură*, 64), „... În cîteva trăsături ni-l zugrăvi ca pe un **bulibașa mehenghi, vînzător și slugarnic** — *un suflet de rob.*“ (M. Caragiale, 85), „Sfîrșii ospățul meu **cu mere zvînturate și cu nuci,** *adică cu fructe.*“ (C. Hogaș, 252)

Apoziții **înlănțuite** *și* **cumulative**

Construită în general din doi termeni, relația de apoziție implică uneori trei sau mai mulți termeni. Cînd aceștia se succed într-o înlănțuire în care termenul secund devine un al doilea termen-bază pentru un al doilea termen secund ș.a.m.d. ia naștere o *apoziție înlănțuită*:

„*Iar duh dă-i* **tu, Zamolxe, sămînță de lumină.**“ (M. Eminescu, I. O., 94)

„**N-am telefonat nimănui,** *nici lui Vinea,* care nu dădea pe-acolo cu săptămînile, **nici patronului, lui Șeicaru ...**“ (M. Preda, *Viața ...*, 335)

Cînd în desfășurarea relației, termenul-bază rămîne unic, iar termenul secund primește concomitent mai multe actualizări concrete, descriind mai multe aspecte ale identității „obiectului" exprimat prin planul semantic al termenului-bază, se constituie o *apoziție cumulativă* : „Dar atunci care era secretul **ăstuilalt**, *inițiatorul, al lui Mengherel?*" (M. Preda, *Viața*, 150)

Manifestarea relației de apoziție în planul expresiei

Fiind o relație de echivalență gramaticală, în (și prin) desfășurarea căreia se produce extinderea unor funcții sintactice rezultînd din dezvoltarea altor relații sintactice (interdependență, dependență, incidență), apoziția își manifestă identitatea specifică în planul expresiei prin *mărci constante* la care se asociază *mărci-variabile* în raport de funcția sintactică pe care o actualizează, ca extindere, termenul secund.

Constantă în mod absolut este *pauza* prin care termenul secund, activ, al relației de apoziție este izolat de termenul-bază, pasiv :

„*Iubită Luna, dragă una,*
n-am fi crezut că într-o zi
aceasta *cu putință-ar fi* :
c-un strigăt să atingem Luna." (L. Blaga, 308),

„În anumite circumstanțe există **ceva** mai rău decît să-ți fie frică ; *să cauți în această frică un loc cît mai confortabil.*" (O. Paler, *Viața* ..., 240)

Pauzei i se asociază, fixîndu-i rolul de marcă distinctivă, adverbele explicative **adică** și (și) **anume**, prezente în enunț sau numai posibile : „ ... De frică că **nu-l rupă și mai mult**, așa zicea Viișoreanu, **adică** *să nu adîncească ceea ce și așa părea mult prea adînc ... singurătatea* **adică**, exact ce i se întîmplase demult și **lui**, **adică** *lui Viișoreanu* ..." (C. Țoiu, 179), „Înțelesesem că nu mai putem intra în sat, dacă **ipoteza** lui Zamfira era justă, **și anume** *că rușii schimbaseră direcția după atacul aviației germane.*" (M. Eliade, *Dionis*, 416) sau locuțiunile adverbiale *într-un cuvînt, pe scurt, în sensul că* etc. : „Ei se **confundă** și **între dînșii, în sensul că** *fiecare poate să creadă că e unul din ceilalți trei* ..." (T. Arghezi, IX, 75)

Variabile sînt mărcile derivînd din funcția sintactică reluată de termenul secund : *flexiunea* și *elementele relaționale.*

Înscrierea lor între modalitățile de manifestare în planul expresiei a relației de apoziție se concretizează prin unele modificări în funcționare.

Flexiunea este orientată de *acord*. Spre deosebire de relațiile de dependență și interdependență, unde se circumscrie numai categoriilor gramaticale de gen, număr și persoană, în relația de apoziție acordul

atrage în sfera sa de acțiune și categoria gramaticală *a cazului*. Acordul în caz, însă, între termenul secund al apoziției și termenul-bază este liber. Termenul secund stă fie în același caz cu termenul-bază :

nominativ : „Enache, *patronul*, știa și el tot atît de puțin ca și noi." (M. Eliade, 486), „Abia atunci mi-am adus aminte cine sînt : *un condamnat* pe care-l așteaptă o altă noapte de furtună și o nouă aruncare în mare." (G.M. Zamfirescu, 171),

genitiv :

„*Mă doare că-i sosită vremea* lor,
A gîndului și-a lacrimilor." (T. Arghezi, 350)

dativ : „Și așa de puternică era la dînsul acea vedenie că pe dată ne-o împărtășea și nouă — *lui Pantazi și mie*." (M. Caragiale, 113)

acuzativ : „ ... Se putea înțelege, așa cum am înțeles eu, că între timp întîlnise pe acest fabulos poet, *pe Adrian* ..." (M. Eliade, 503), fie în *nominativ*, indiferent de cazul termenului-bază :

„*El revoacă-n dulci icoane* a istoriei minune,
Vremea lui Ștefan cel Mare, zimbrul sombru și regal." (M. Eminescu, O. I., 35)

„ ... Le crea din nou, le cînta așa cum trebuiau ele cîntate ca să ne placă nouă, *tinerii* de pe atunci, după război." (M. Eliade, 486), „ .. Se împămîntenise luînd de soție pe Ilinca Basarab, *cea din urmă moștenitoare* a vechii familii domnești ..." (Al. Odobescu, 123)

În structura *apozițiilor cumulative*, coexistă termeni-secunzi în nominativ cu termeni acordați în caz cu termenul-bază : „Sau crede că numai într-o asemenea grădină de vară (...) îl va regăsi pe el, *pe ursitul* ei, *poetul*, pe Adrian ?" (M. Eliade, 502)

Dacă se realizează substantival, termenul secund al relației de apoziție se situează uneori în cazul genitiv deși termenul-bază, exprimat printr-un adjectiv, calificativ sau pronominal, stă în nominativ sau acuzativ : „Partidul nostru, *al liberalilor*, s-a hotărît să sfîrșească cu hoția, să întroneze cinstea și libertatea." (E. Barbu, 401), „ Și omul a făcut o mare descoperire, *a îndoielii și a întrebării*." (T. Arghezi, IX, 87)

Elementele relaționale, considerate în sine, sînt expresie a funcției sintactice pe care termenul secund o preia în interiorul relației de apoziție, de la termenul-bază :

— *prepoziții* : *de, despre, cu, la* etc. : „Iată ce învăț eu de la dascălii mei, de la *albine*." (M. Eminescu, PL, 82), „Cam în felul acesta trebuie înțeles Picasso, ca *un copil uriaș al întregii umanități*." (G. Bogza, 425), „Se-nstrăinase parcă și de-ai lui, de *Spiridon* și de *Matei*." (E. Barbu, 82)

— *conjuncții* ; cele mai frecvente sînt *că, să* și *ca să* : „Unii ar vrea să ne convingă de faptul că singura rațiune a acestei lumi ar fi să ne recunoaștem păcatul, dar păcatul meu tocmai *acesta* e, că *nu cred decît*

în acest paradis provizoriu." (O. Paler, *Galilei*, 94), „Iar noi, cei ce ne vom privi chipul în această oglindă, am mai nutri un vis : ca, *nu numai din Olt, ci din întreaga noastră viață*, să *dispară orice fel de hipopotami.*" (G. Bogza, 443), „Omul de aceasta a apărut, să *dea fiecărui chip și fiecărei stări a lumii, un nume.*" (G. Bogza, 193)

— *pronume relative* (mai ales *care, cel ce, ceea ce*) : „Sînt în lumea aceasta, dragă cuconiță, și greutăți negative, *care, adică*, în loc să te atîrne spre pămînt, *te ridică spre cer* ..." (C. Hogaș, 211), „De la revolta lui Spartacus, cei asupriți, cei ce *visau și luptau pentru o lume mai dreaptă*, suferiseră numai și numai înfrîngeri." (G. Bogza, 307), „Nu mai știu să am încredere în simpatia lor, ceea ce, îmi dau seama, *e un lucru foarte grav.*" (O. Paler, *Viața*,)

— *adverbe relative* : „Dar nu e vorba numai de asta, reluă Eleazar, de cît a fost el de impresionat de dispariția lui Elefterescu ..." (M. Eliade, 477)

Cum cei doi termeni implicați în relația de apoziție sînt echivalenți funcțional, în mod frecvent termenul secund se lipsește de elementul relațional* : „Avea pasiunea asta : *lua cîțiva copii cu el.*" (M. Eliade, *Dionis*, 235)

Cînd termenul secund are structură infrapropozițională, nepreluarea elementului de relație sau a morfemului de acuzativ de la termenul-bază e determinată de situarea termenului activ în nominativ : „ ... Va fi vai de cei ce-or sta cînd or da turcii în țară și-o să-i facă bucăți pre ei, *cei rămași.*" (E. Barbu, S.N., 30)

Uneori relația de apoziție este mascată prin repetarea regentului termenului-bază :

„*Pe-un pat alb ca un lințoliu* zace lebăda murindă
Zace palida vergină *cu lungi gene, voce blîndă.*" (M. Eminescu, O. I., 32)

„Îmi venea greu să-i spun adevărul, să-i spun *că e amnezic.*" (M. Eliade, 180)

* Cf. V. Guțu-Romalo, *lucr. cit.*, p. 44

V. RELAŢIA DE INCIDENŢĂ*

Este expresia sintactică a intersectării mai multor planuri în interiorul unui acelaşi enunţ care devine astfel un *enunţ complex*: *„Cine sunt eu ?“* fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte.“ (M. Eminescu, PL, 225)

Termenii implicaţi în relaţia de incidenţă sînt enunţuri, cu grade diferite de autonomie, care se articulează în limitele unităţii enunţării.

Primul termen, expresie a unui plan primar al comunicării, element pasiv, constituie baza enunţării şi este indispensabil ca atare autonomiei şi integrităţii enunţului complex.

Cel de-al doilea termen, factor activ în dezvoltarea relaţiei de incidenţă, expresie a unui plan secund al comunicării, poate lipsi, fără consecinţe asupra enunţului primar. Absenţa lui determină doar transformarea enunţului complex în enunţ simplu, reduce adică enunţul complex la enunţul primar: *„Cine sunt eu ?“*

Absenţa termenului primar, enunţul de bază, poate rămîne (rar) fără consecinţe asupra autonomiei enunţului secund:

[„Mi-am spus că poate el e refugiat ardelean] (*de fapt, nu ştiam de unde e, crezusem că e bucureştean*) [şi n-am vrut să-l jignesc, m-am aşezat şi eu în faţa lui ...“] (M. Preda, Viaţa ..., 186) sau o poate submina, pînă la anulare:

[*„Cine sunt eu ?*] *fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte.*“

Sub aspect semantic, prin termenii relaţiei de incidenţă, (a) se articulează componente din acelaşi plan dar cu poziţii diferite în desfăşurarea actului de comunicare lingvistică sau (b) se intersectează planuri opuse.

---

* G.A. discută enunţurile sintactice caracterizate prin relaţie de incidenţă sub titlul *Cuvinte şi construcţii incidente* (cf. vol. II, p. 422—427). I. Iordan şi Vl. Robu. *lucr. cit.*, p. 555, apreciază acest tip de relaţii ca *relaţii de interdependenţă bilaterală mediată*. Ideea existenţei unui raport de incidenţă, diferit şi de subordonare şi de coordonare apare la Ecat. Alexandrescu, *Formă şi conţinut în structura incidentelor, Natura relaţiilor dintre incidenţă şi structurile în care sînt cuprinse*, „Comunicări ştiinţifice“, Iaşi, 1971 şi C. Dimitriu, *Curs de limba română contemporană*, Iaşi, 1972, p. 230 ş.u. Gh. D. Trandafir foloseşte pentru acest tip de relaţie sintagma *relaţie zero (incidenţă)* (cf. *Probleme controversale de gramatică a limbii române*, Craiova, „Scrisul Românesc“, 1982, p. 158).

a. Cînd termenii se situează în același plan, obiectiv, al comunicării, relația de incidență dezvoltă două variante :

a.1. Enunțul de bază, primar, este expresie a obiectului enunțării iar enunțul secund, expresie a implicării destinatarului în actul lingvistic. Termenul secund se realizează prin :

— *vocative* : * „*Ghiță*, *Ghiță*, ce-am aflat ? Ce ați făcut ?" (I.L. Caragiale, I, 206), „*Fraților*, mi s-a făcut o imputare și sunt mîndru de aceasta !" (I.L. Caragiale, I, 275)

— *interjecții* : „Ia lăsați-l încolo, **măi** ;" (I. Creangă, 70)

— *vocative* însoțite de interjecții : „— *Hei* ! *Trăsnea*, *mă* ! scoală ! Știi tabla ?" (I. Creangă, 60)

— *propoziții-vocative* : „Nu te teme de răsunet, *cel ce te-mpresori cu cripte*." (T. Arghezi, I, 262)

a.2. Enunțul de bază, primar, descrie o primă direcție, principală, în construirea planului semantic global al enunțului complex.

Enunțul secund dezvoltă o direcție nouă, care poate aduce :

— completiniri, precizări, nuanțarea etc. planului semantic al enunțului primar : „Dumneata ... dumneata ... mi-a răspuns el clar și afectat (*afectare cu care se plimba și printre rînduri, cu raglanul pe el și se uita la noi fără să ne vadă*), dumneata nu știi să pui virgulele ..." (M. Preda, *Viața* ..., 184), „Ca orice femeie frumoasă (*fiindcă era, deși, acum, cu ochelarii, îi vedeam bine rujul care o cam îmbătrînea și ridurile de la coada ochilor*) ea a surîs observîndu-mi, desigur, lipsa de grabă (*plătisem și trebuia să plec*) și mi-a luat ochelarii și a început să-i treacă printr-o flacără de spirtieră." (M. Preda, *Viața* ..., 151),

— *un comentariu* al subiectului vorbitor asupra unor componente din planul semantic al enunțului primar : „ ... De pe aceste realități vedem *noi* arta (*îi plăcea să spună* **noi** *și nu* **eu**, *ca să arate că nu e singur*) nu după idealul burghez al zugrăvirii impasibile a ceea ce are turbure omul ..." (M. Preda, *Viața*..., 166),

— *descrierea unei manifestări extralingvistice* : „Of ! crăișorule, crede-mă, că să aibi tu puterea mea, ai vîntura țările și mările, pămîntul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, *uite așa*, pe degete și toate ar fi după gîndul tău." (I. Creangă, 196),

* Vl. Robu și I. Iordan, *lucr. cit.*, interpretează *vocativul* ca o poziție sintatică deosebită, *adresarea*, iar relația dintre vocativ și verb (de obicei la imperativ) o relație de interdependență. Gramaticile limbii italiene consideră vocativul un *complement al adresării*, care reprezintă însă, o frază completă, concentrată într-un singur cuvînt (cf., de exemplu A. Ghiselli, C. Casagrande, *Lingua e parola*, Sansoni, Firenze, 1967)

— *o explicație** adusă de subiectul vorbitor privind unele co[m]ponente din planul semantic al enunțului primar: „— Strînge răpe[ciuge] ce mai ai, pînă cînd nu vine baba, și hai să fugim cu pluta aceea [a] frate-meu Vasile din Borca, zise Dumitru, *căci plutele începuse a umbla* (I. Creangă, 20), „Un astfel de om cu o astfel de gîndire profundă, s[ă] fie marcat pentru totdeauna de nebunie? *Căci așa se termina cartea*. „Ion era mereu nebun ...“ (M. Preda, *Viața*, 156), „Ține minte ce-ț[i] spun eu, că poate să ne mai întîlnim la vreun capăt de lume, *căci deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!*“ (I. Creangă, 197)

b. Cînd termenii enunțului se situează în planuri opuse, relația de incidență dezvoltă alte două variante:

b.1. Enunțul de bază este expresie a planului obiectului enunțării iar enunțul secund, organizat cel mai adesea în jurul unui verb ilocuțional (ilocutiv), expresie a planului enunțării: „— Nu vreau să mă adaptez, *i-am răspuns*, dacă o să încerc, sînt pierdut, fiindcă alții sînt mai puternici.“ (M. Preda, *Viața* ..., 57), „E un moment mare, să mă cuget mai întîi, *gîndi el*, dorit-am de cînd sunt ceva pentru mine? numai pentru mine?“ (M. Eminescu, PL, 45), „Știi (*se îneacă de emoție*), mă stăpînesc, adică-i vorbesc cu perdea, numai să-i isplic lucru formal, ca să n-o rușinez.“ (I.L. Caragiale, I, 80)

b.2. Enunțul de bază este expresie a planului obiectiv al comunicării lingvistice iar enunțul secund, expresia planului subiectiv, prin care subiectul vorbitor își exprimă atitudinea, afectivă sau intelectuală, față de obiectul comunicării sau față de interlocutor: „În materie de gust literar — *ce e drept* — discuția e totdeauna grea.“ (T. Maiorescu, 417), „Și mama, *D-zeu s-o ierte*, strașnic se mai bucura cînd se întîmpla oaspeți la casa noastră.“ (I. Creangă, 9), „Atunci iedul de sub chersin, să nu tacă? îl păștea păcatul și-l mînca spinarea, *sărăcuțul!*“ (I. Creangă, 137), „A fost, *fără îndoială*, un vînător inspirat și a știut să mînuiască bine arcul și săgețile artistul subt a cărui daltă s-a mlădiit statua Dianei de la Luvru ...“ (Al. Odobescu, 173)

---

* În literatura de specialitate se vorbește de o categorie distinctă a propozițiilor explicative, care sînt situate fie între subordonate (Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, II, p. 121–139, S. Stati, *Există propoziții cauzale coordonate?*, LR; 1954, nr. 6), fie între coordonate (*coordonate cauzale*: H. Tiktin, *op. cit.*, G.A., Gh. N. Dragomirescu, *Sintaxa și stilistica propozițiilor independente*, Brașov, 1939, *Structura gramaticală și stilistică a coordonatelor cauzale*, LL, IV (1960), M. Avram, *Evoluția*..., Ecat. Teodorescu, *Coordonata cauzală*, Sc. Șt. Iași, 1962, fr. 2; *coordonate concluzive*: I. Iordan *Limba română contemporană*, p. 722). C. Dimitriu, *Curs*..., tinde să opteze pentru un raport aparte — *raport sintactic explicativ* (p. 228 ș.u.). Preluînd o sugestie din L. Tèsniére *op. cit.*, p. 337–338, Ecat. Teodorescu crede mai potrivit termenul de *rapo[r]t justificativ* (*Curs*..., p. 91).

Sub aspect *structural*, enunţul de bază poate fi un enunţ sintetic, o frază sau o propoziţie. Enunţul incident poate avea orice natură şi orice dezvoltare:

— *unităţi lexicale* (substantive sau adjective substantivizate, pronume, în vocativ, adjective în nominativ, adverbe sau locuţiuni adverbiale, interjecţii). Substantivele în vocativ pot fi însoţite de interjecţii, adjective sau substantive exprimînd diferite raporturi sociale, cu care nu intră în relaţie sintactică:

„— Ştii, *Stoico*, de ce te-am adus aici?

— Ascult, *măria-ta*." (Al. Odobescu, 14), „Ne ducem, dar gîndeşte-te, *stimabile*, că sîntem membrii aceluiaşi partid ..." (I.L. Caragiale, I, 180), „— Ce, *mă*, n-ai dormit azi-noapte?" (M. Preda, *Moromeţii*, 102), „— Unde-i lupul, *moş Nichifor*?" (I. Creangă, 96) „Ei, *jupîneşică dragă*, asta nu se poate spune." (I. Creangă, 97), „Cum te cheamă, *măi copile*?" (M. Eminescu, O.I., 84), „Nu mă tem de întreruperi, *venerabile domnule preşedinte* ..." (I.L. Caragiale, I, 276), „Subiectul baladei este, *fără îndoială*, conceput cu o bogată şi adesea fericită varietate ..." (Al. Odobescu, 191)

— *sintagme nominale*, formate din cel puţin doi termeni între care se stabileşte o relaţie sintactică: „Nu avem activitate literară şi — *lucru caracteristic* — romanuri şi novele nu se scriu de loc, toate se traduc." (T. Maiorescu, 115)

— *enunţuri nominale*, „...Mama lui — *de treabă femeie*! — l-a sărutat de-atîtea ori, i-a potrivit părul ..." (I.L. Caragiale, IV, 91)

— *propoziţii*: „...Într-o zi, prin luna mai, aproape de moşi, îndeamnă păcatul pe bădiţa Vasile tîntul, *că mai bine nu i-oi zice*, să puie pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească". (I. Creangă, 5)

— *fraze*: „Eu sper (*şi ţi-o spun asta ca să mă ţii minte*) că m-ai înţeles!" (M. Preda, *Viaţa*, 53)

Manifestarea relaţiei de incidenţă în planul expresiei

„Articularea" celor două enunţuri implicate în relaţia de incidenţă se realizează prin două modalităţi:

— prin *pauză*: „Era o voce depărtată, obosită şi, *i se părea*, amară." (M. Eliade, 532)

— *prin elemente de relaţie*, unele specifice relaţiei de coordonare: „Aci vrînd-nevrînd trebuie să mă urmezi — şi *aceasta îţi va fi pedeapsa* — într-o lungă controversă." (Al. Odobescu, 155), „Ideile unui regim, chiar dacă nu le urmăreşti în presă şi în discursuri (şi *eu nu le urmăream*) plutesc în aer, ţi se insinuează fără să vrei ..." (M. Preda, *Viaţa*..., 261), altele, specifice relaţiei de subordonare: *prepoziţii*, *conjuncţii* sau *adverbe relative*: „Creaţia, spre *a vorbi ca Schelling*, începe demenţial."

(G. Călinescu, U.P., 123), „Tocmai eram să vă întreb de unde le ave... că *tare-s bune* ...“ (I. Creangă, 208), „Numai în grădina ursului, dac... *fi auzit de dînsa,* se află sălăţi de aceste.“ (I. Creangă, 208), „Nu-i ră... măi Ştefane, să ştie şi băietul tău oleacă de carte, nu numaidecît pentr... popie, cum *chiteşte Smaranda,* că şi popia are multe năcăfale, e greu d... purtat.“ (I. Creangă, 15), „Şi, *după cum am cinste a vă spune,* multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine, pînă ce a venit şi vara aceea, pe la august, şi cinstita holeră de la 48 ..“ (I. Creangă, 11)

Identitatea specifică a caracterului incident al termenului al doilea implicat în relaţia de incidenţă este asigurată :

— structural

— prin mijloace prozodice şi sintactice

— semantic

Existenţa unei relaţii de incidenţă este condiţionată de organizarea complexă a enunţului. Existenţa enunţului incident este condiţionată de existenţa unui enunţ primar. În absenţa enunţului primar, enunţul incident, lipsit de autonomie, rămîne suspendat, expresie a unui enunţ destructurat : [„Aveam cincisprezece ani, dar îmi simţeam gîndirea m... lenară] (*sentiment miraculos, care se micşorează pe măsură ce începe... să trăim*) [şi îmi dădeam seama că la capătul viu al acestui fluviu ca... înainta spre necunoscut eram eu“.] (M. Preda, *Viaţa* ..., 41), [„— Dac... vreţi să vă culcaţi] — *zise ea peste puţin* — [iaca, paturile sînt gata ...“ (C. Hogaş, 78)

Enunţul incident caracterizat prin autonomie semantică şi structurală îşi pierde caracterul incident în absenţa enunţului primar, devenind un enunţ nespecific : [„Despre asta ştiam multe!] (*totul se au... cînd e vorba de-un scriitor*) : [cine era, din ce tată era născut, cum e... adunat de prin cîrciumi şi dus acasă beat mort ...“] (M. Preda, *Viaţa* 246), [„Cine a cîştigat ? ... Cine a ştiut să joace,] *fireşte,* [unchiul şi unul dintre orzari.“] (I.L. Caragiale, IV, 244), [— Ce vorbeşti tu,] *m... Chirică* ?“ (I. Creangă, 176)

Pauza este principalul mijloc prozodic prin care se manifestă relaţia de incidenţă în planul expresiei.

Ea este generală, caracterizează toate tipurile particulare ale relaţiei de incidenţă, dar nu este marcă distinctivă în sine, ci numai pe fondul structurii complexe a enunţului, în legătură cu o dislocare sintactică şi în absenţa unei relaţii semantico-sintactice de coordonare sau dependenţă.

În enunţurile în care termenul incident este precedat de conjuncţ... pauza anulează caracterul coordonator al conjuncţiei *şi* : „Am auz... de la unii — *şi aş dori să aflu dacă aceia nu se înşeală* — că pasărui astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun ...“ (Al. Odobescu, 1... sau caracterul subordonator al conjuncţiilor *că, căci, fiindcă* : „Fe...